

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

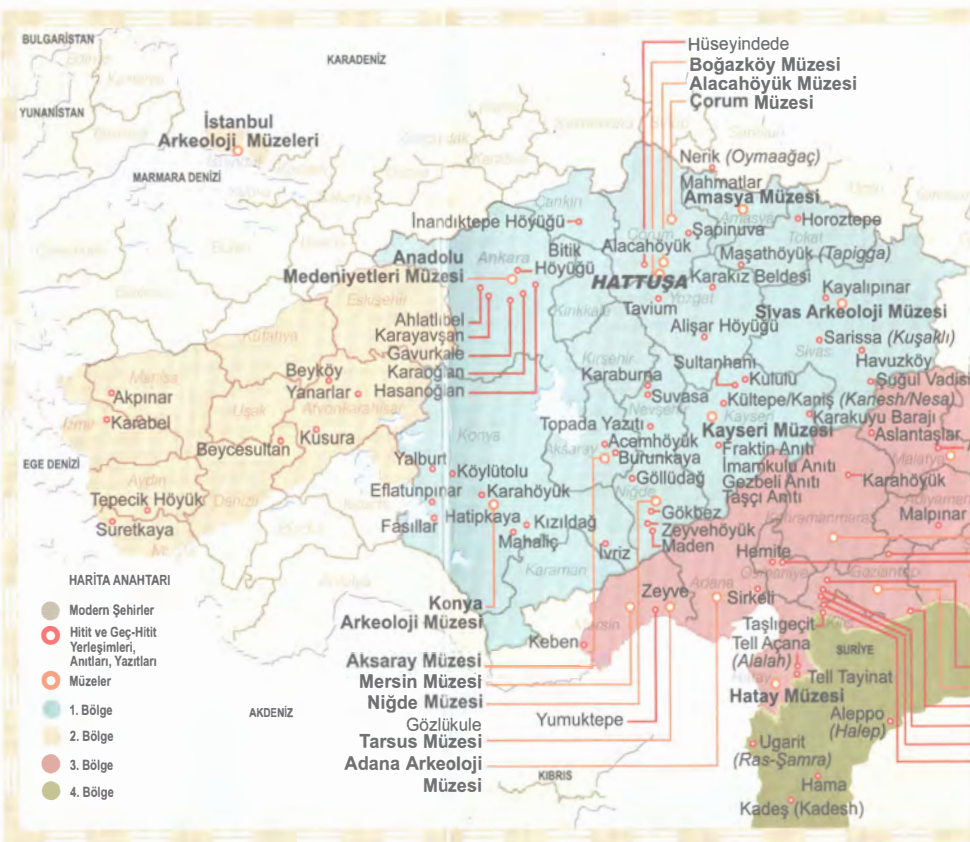
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Hitit

UYGARLIĞI İZİNDE ANADOLU

Başkent Hattuşa'dan Suriye'ye
Şehirler, Tapınaklar, Anıtlar,
Yazıtlar, Savaşlar, Antlaşmalar

GÜNCELLENMİŞ
2.
BAŞKI

Hitit

UYGARLIĞI
İZİNDE
ANADOLU

Başkent
Hattuşa'dan
Suriye'ye
Şehirler,
Tapınaklar,
Anıtlar,
Yazıtlar,
Savaşlar,
Antlaşmalar

BÖLÜM RENK KODLARI

I HATTİLER, ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİ

II HİTİT TARİHİ

III HİTİT – GEÇ HİTİT YERLEŞİMLERİ / ANITLAR / MÜZELER

Bölüm III / 1

Bölüm III / 2

Bölüm III / 3

IV

ANADOLU DIŞINDA HİTİTLER

MÜZELER

■ Boğazköy Müzesi.....	102	■ İstanbul Arkeoloji Müzeleri.....	194
■ Alacahöyük Müzesi.....	114	■ Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi.....	206
■ Çorum Müzesi.....	123	■ Malatya Arkeoloji Müzesi.....	212
■ Anadolu Medeniyetleri Müzesi..	128	■ Elazığ Arkeoloji ve	
■ Amasya Müzesi.....	152	Etnografya Müzesi.....	214
■ Sivas Arkeoloji Müzesi.....	156	■ Kahramanmaraş Müzesi.....	219
■ Kayseri Arkeoloji Müzesi.....	166	■ Karatepe-Aslantaş Müzesi.....	227
■ Nevşehir Arkeoloji ve		■ Adana Arkeoloji Müzesi.....	232
Etnografya Müzesi.....	174	■ Gaziantep Arkeoloji Müzesi.....	248
■ Aksaray Müzesi.....	175	■ Hatay Arkeoloji Müzesi.....	253
■ Niğde Müzesi.....	179	■ Şanlıurfa Müzesi.....	256
■ Konya Arkeoloji Müzesi.....	192		

MÜZE KISALTMALARI

A.M.	Alacahöyük Müzesi (Alacahöyük)
B.M.	Boğazköy Müzesi (Boğazkale)
C.M.	Çorum Müzesi (Çorum)
I.A.M.	İstanbul Arkeoloji Müzeleri (İstanbul)
K.A.M.	Kayseri Arkeoloji Müzesi (Kayseri)
A.M.M.	Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Ankara)
S.A.E.M.	Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi (Samsun)
T.M.	Tokat Müzesi (Tokat)
Y.M.	Yozgat Müzesi (Yozgat)

KARADENİZ

GÜRCİSTAN

ERMENİSTAN

İRAN

IRAK

SURİYE

Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi

Aslantepe Malatya Arkeoloji Müzesi

Haçgöz (Siverek)

Kahramanmaraş Müzesi

Karasu

Karatepe/Aslantaş (Asativataya)

Şanlıurfa Müzesi

Sakçagözü

Gaziantep Arkeoloji Müzesi

Kargamış (Carchemish)

Sam'al (Zincirli)

Tilmen

Yesemek

Hitit

UYGARLIĞI
İZİNDE
ANADOLU

Uranus Fotoğraf Ajansı ve Yayıncılık
İstanbul-2014

Başkent Hattuşa'dan Suriye'ye
Şehirler, Tapınaklar, Anıtlar, Yazıtlar, Savaşlar, Antlaşmalar, Müzeler.

URANUS

Fotoğraf Ajansı ve Yayıncılık • 2014 İstanbul

Ankara Caddesi, Çağaloğlu Yokuşu, No: 17, Evren Han, Kat: 2/40,
34112 Eminönü / Fatih, İstanbul-Türkiye
T: 0212 528 01 58 • www.uranus.com.tr • info@uranus.com.tr

Editör

Çağlan Yazıcı

Metin

Ali Kılıçkaya / Erdal Yazıcı

Fotoğraf

© Erdal Yazıcı / Uranus Fotoğraf Ajansı

Tasarım,

Kroki, İllüstrasyon ve Mizanpaj

Vahit Akça

Baskı / Cilt

Pasifik Ofset San. Tic. Ltd. Şti.
Cihangir Mh. Güvercin Cd. No: 3/1
Baha İş Mrk. A Blok Kat: 2 Avcılar İstanbul
Tel : 0212 412 17 77
Sertifika No:12027

Güncel 2. Baskı

Mayıs 2014 / İstanbul

ISBN: 978-605-5940-20-1

Yayıncı Sertifika No: 17956

Kapak Fotoğrafı:

Tanrı Şarruma'nın Kral IV. Tuthaliya'yı kucaklama sahnesi. Yazılıktaya, Boğazkale.

ANADOLU UYGARLIKLARI - 1

Hitit UYGARLIĞI İZİNDE ANADOLU

kitabının metni ve fotoğrafları izinsiz olarak kullanılamaz; mekanik ve elektronik ortamlarda -fotokopi dahil- kaydedilemez, yayınlanamaz, iletilemez. Metin ve fotoğraflardan alıntı yapılabilmesi ancak -tanıtım amaçlı- normal ölçülerde ve kurallara uygun şekilde kaynak belirtilerek olasıdır. Metin ve fotoğrafların telif hakları Uranus Fotoğraf Ajansı ve Yayıncılık ile Erdal Yazıcı'ya aittir.

Hitit

UYGARLIĞI İZİNDE ANADOLU

I

**HATTİLER
ASUR TİCARET KOLONİLERİ
DÖNEMİ**

II

HİTİTLER / GEÇ HİTİTLER

III/1

**ANADOLU'NUN YENİ GÖÇERLERİ:
HİTİTLER**

III/2

**HİTİTLER YİNE TARİH SAHNESİNDE:
GEÇ HİTİTLER**

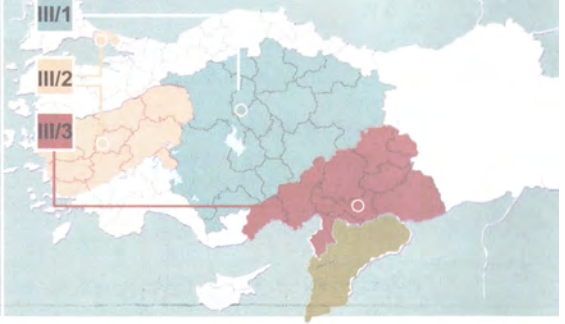
III

**HİTİT - GEÇ HİTİT YERLEŞİMLERİ /
ANITLAR / MÜZELER**

III/1

III/2

III/3

IV

ANADOLU DIŞINDA HİTİTLER

BELGESEL / REHBER

Önsöz	8	Kalınkaya Taş Ocağı	116
Fotoğrafçının Sözü	9	Kalınkaya Taştöpe Höyüğü	116
Anadolu Kronolojisi	10	Pazarlı Yerleşimi	117
I/ HATTİLER		Eskiyapar Höyüğü	117
ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİ	11	Hüseyindede Tepesi	119
ANADOLU'NUN YERLİ HALKI: HATTİLER	12	Hitit Kutsal Kenti Nerik	120
Horoztepe Yerleşimi	14	ÇORUM MÜZESİ	123
Mahmatlar Yerleşimi	15	Bitik Höyük / Bitik Vazosu	126
Hasanoğlu Heykelciği	15	Ahlatlıbel Yerleşimi	127
KOLONİST ASURLULAR		Gâvurkale Kaya Anıtı	127
Kültepe / Kanış	16	Karaoğlu Höyüğü	128
Acemhöyük	22	Karayavşan Höyüğü	128
Konya Karahöyük	26	ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ	128
II/ HİTİTLER / GEÇ HİTİTLER	29	Alişar Höyüğü	142
II/ 1 ANADOLU'NUN YENİ GÖÇERLERİ: HİTİTLER	30	Karakız Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi	143
Hitit Tarihi	30	İnandıktepe Höyüğü / İnandık Vazosu	144
Hitit Devlet Yönetimi	42	Tavium Yerleşimi	149
Hitit Dini	45	Hititlerin Sınır Şehri Tapigga / Maşathöyük	151
Hitit Sosyal Yaşamı, Kültür, Sanat ve Mimarisi	46	AMASYA MÜZESİ	152
Hitit Yazısı	47	Hititlerin Dağ Şehri: Sarissa	153
II/ 2 HİTİTLER YİNE TARİH SAHNESİNDE: GEÇ HİTİTLER	50	Yeni Hitit Yerleşimi Kayalıpınar	154
III/ HİTİT - GEÇ HİTİT YERLEŞİMLERİ / ANITLAR / MÜZELER	56	Havuzköy Aslanı	155
III/ 1	58	Şuğul Vadisi'nin Gizemi: Gürün Yazıtları	155
Hitit Başkenti Hattuşa	58	SİVAS ARKEOLOJİ MÜZESİ	156
Hattuşa'nın Görkemli Açık hava Tapınağı: Yazılıkaya	82	Fraktın Kaya Anıtı	160
A Galeri	84	İmamkulu Kaya Kabartması	161
B Galeri	86	Taşçı Anıtı	162
A Galeri Tanrı ve Tanrıçaları	90	Gezbeli Kaya Anıtı	163
B Galeri Tanrıları	98	Karakuyu Barajı / Yazıtı	163
BOĞAZKÖY MÜZESİ	102	Sultanhanı Yazıtı	164
Hititlerin Diğer Başkenti: Şapinuva	104	Kululu Yerleşimi	164
Kral Mezarlarındaki Zenginlik: Alacahöyük	106	KAYSERİ ARKEOLOJİ MÜZESİ	166
ALACAHÖYÜK MÜZESİ	114	Burunkaya / Siyek Yazıtı	168
Gölpınar Hitit Barajı	116	Topada Kaya Yazıtı	169
		Karaburna Kaya Yazıtı	171

Suvasa Kaya Yazıtı	172
Tabal Ülkesi'nin Dağ Yerleşimi: Göllüdağ Harabeleri	173
NEVŞEHİR ARKEOLOJİ ve ETNOGRAFYA MÜZESİ	174
AKSARAY MÜZESİ	175
Gökbez Kabartması	177
Zeyve (Porsuk) Höyük	177
Bulgar (Bolkar Dağı) Maden Yazıtı	178
NİĞDE MÜZESİ	179
İvriz Kaya Kabartması	182
Eflatunpınar Kutsal Havuz Anıtı	184
Fasıllar Anıtı	186
Yalburt Su Anıtı	187
Köylütolu Barajı	188
Hatip Kaya Anıtı	189
Karadağ-Mahaliç Tepe Yazıtı	190
Kızıldağ Yazıtları	190
KONYA ARKEOLOJİ MÜZESİ	192
III/2	194
İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ	194
Karabel Kaya Anıtı	200
Akpınar Kaya Anıtı	200
Beşparmak Dağları'nın Gizemi: Surat / Suret Kaya	201
Tepecik Höyüğü	202
Beycesultan Höyüğü	202
Kusura Höyüğü	204
Seydiler - Yanarlar Hitit Mezarlığı	205
Beyköy Hitit Yazıtı	205
AFYONKARAHİSAR ARKEOLOJİ MÜZESİ	206
III/3	208
Aslantepe	208
Aslantaşlar	211
MALATYA ARKEOLOJİ MÜZESİ	212

BARAJ SAHASINDAN KURTARILAN ESERLERİN MEKÂNI: ELAZIĞ ARKEOLOJİ VE ETNOGRAFYA MÜZESİ	214
Malpınar Yazıtı	216
Vadide Gizemli Bir Anıt: Karasu Kabartması	217
Elbistan Karahöyük	218
KAHRAMANMARAŞ MÜZESİ	219
ASATIVATAYA KALESİ: KARATEPE-ASLANTAŞ AÇIKHAVA MÜZESİ	220
KARATEPE-ASLANTAŞ MÜZESİ	227
Hemite Kaya Anıtı	228
Sirkeli Höyük ve Kaya Anıtı	228
Keben Kaya Kabartması	229
Gözlükule Höyüğü	230
Yumuktepe Höyüğü	231
ADANA ARKEOLOJİ MÜZESİ	232
Sakçagözü / Coba Höyük	235
Zincirli Höyük / Sam'al	236
Tilmen Höyük	238
YESEMEK AÇIKHAVA MÜZESİ	239
Taşlıgeçit Höyüğü	241
Kargamış	242
GAZİANTEP ARKEOLOJİ MÜZESİ	248
Tell Tayinat Höyüğü	251
Tell Açana Höyüğü / Alalah	252
HATAY ARKEOLOJİ MÜZESİ	253
Siverek Haçgöz Anıtı	255
ŞANLIURFA MÜZESİ	256
IV/ ANADOLU DIŞINDAKİ HİTİTLER	259
Kuzey Suriye'de Hitit İzleri	260
Hitit - Mısır Çatışması	263
Kadeş Savaşı	265
Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması	267
Hitit Yürüyüş Yolu	269
İkinci Baskıya Birkaç Söz / Sonsöz	270
Sözlük	271
Kaynakça	272
DizİN	273

Önsöz

Anadolu'da insan varlığının günümüzden 600.000 yıl kadar öncesine dayandığı -İstanbul'daki Yarımburgaz Mağarası ile Antalya'daki Karain Mağarası'nda- yapılan bilimsel kazılar sonucunda anlaşılmıştır. Anadolu'da yaşayan ve ismi bilinen ilk insan topluluğu Hattilerdir. Hattiler, M.Ö. 2500-1750 tarihleri arasında Anadolu'da yüksek bir uygarlık yaratmışlardır. Alacahöyük kral mezarlarından çıkan eserler bunun en belirgin kanıtıdır. Anadolu, tarih çağlarına, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde (M.Ö. 1950-1750) kullanılan yazı ile girmiştir. M.Ö. 2000'inin başlarında Hititler Anadolu'ya geldiklerinde, burada Anadolu'nun yerli halkı olan Hattiler ile Asurlu tüccarlar yaşıyordu. Hititler, Anadolu'da yüksek bir uygarlık yaratan Hatti topluluğu içinde erimiş, şekillenmiş ve onlarla bütünleşip, önce beylik, sonra da M.Ö. 1660 tarihlerinde Kral I. Hattuşili (M.Ö. 1660-1630) tarafından Orta Anadolu'da bir krallık kurmuşlardır; Kral II. Tuthaliya (M.Ö. 1460-1440) zamanında ise krallık büyük bir imparatorluğa dönüşmüştür. Günümüz dünyasında **“Uygarlıklar Ülkesi”** olarak tanınan Anadolu'da kurulan ilk devlet Hitit Krallığı'dır.

Anadolu'da büyük bir uygarlık yaratan Hitit Krallığı'nın, M.Ö. 1190/1183 tarihlerinde batıdan gelen, **“Deniz Kavimleri”** veya **“Ege Göçleri”** olarak adlandırılan barbar halkların saldırılarıyla, başta başkent Hattuşa olmak üzere bütün Hitit kentlerinin yağmalanıp, yakılıp, yıkılması sonunda Hitit Krallığı'nın varlığı sona ermiştir. Bu saldırılar sonucu ülkelerini terkeden Hititler, Güney ve Güneydoğu Toroslar'ın dağlık bölgelerinde küçük krallık ve kent devletleri kurarak, 'Geç Hitit Krallıkları' veya 'Geç Hitit Beylikleri' (M.Ö. 1190/1183-700) adı altında varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu krallık ve beyliklerin M.Ö. 700 tarihlerinde Asurlular tarafından ortadan kaldırılmasıyla birlikte Hititler tarih sahnesinden silinmiştir.

Anadolu tarihine, kültür mirasına ilgi duyan, okuyuculara ve gezginlere başvuru kaynağı olması amacıyla hazırlanmış olan bu rehber/belgesel kitapta, tarihte Anadolu'da kurulan ilk devlet olan Hitit Krallığı ile Geç Hitit Krallıkları'nın kısa tarihi, devlet yapısı, dini inançları, uygarlık tarihindeki yerleri, önemli yerleşim merkezleri, bu merkezlerde yapılan arkeolojik kazılar, Hitit Kaya Anıtları'yla Anadolu'daki Hitit ve Geç Hitit Dönemleri'ne ait eserlerin bulunduğu günümüz müzeleri de ayrıntılı olarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Hititlerin Anadolu dışında Kuzey Suriye'de egemenlik kurdukları yerler hakkında da bilgiler

verilmiştir. Ayrıca Hititler Anadolu'ya geldiklerinde ilk karşılaştıkları halk olan Hattiler ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi hakkında da okuyucu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Kitap dört ana bölümden oluşmaktadır: **Birinci bölümde**, Hatti ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi; **ikinci bölümde** Hitit ve Geç Hitit Dönemi tarihi; **üçüncü bölümde**, harita üzerinde günümüz Anadolu coğrafyası içinde gezilip, görülebilecek yerler renk kodlarıyla alt bölümler halinde sunulmuştur; harita üzerindeki bu bölümlerde, başkent Hattuşa'dan (Boğazkale) başlayıp, Hitit yerleşimleri, ören yerleri, kaya anıtlar/yazıtları ile bu bölgelerdeki müzelerde sergilenen Hatti, Asur Ticaret Kolonileri, Hitit ve Geç Hitit Dönemi eserleri güncel fotoğraf ve bilgilerle ayrıntılı olarak sunulmuştur; **dördüncü ve son bölümde** ise Hititlerin günümüz Anadolu coğrafyası dışında Kuzey Suriye toprakları içindeki yayılma alanları ve Mısırlılar'la olan ilişkileri anlatılmıştır. Kitapta, konuyla ilgili 82 yerleşim ismi/anıtı/yazıtıyla birlikte 21 müze yer almıştır; Osmanlı Dönemi'nde, Hitit ve Geç Hititler'e ait yerleşmelerde yapılan arkeolojik kazılardan çıkan eserler İstanbul'da Arkeoloji Müzeleri bünyesindeki Eski Şark Eserleri Müzesi'ne, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında yapılan kazılardan çıkan eserler ise Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne taşınmıştır. Günümüzde ise arkeolojik kazılardan çıkan eserler, bulundukları yörelerin yerel veya merkez müzelerinde sergilenmektedir. Türkiye içinden kitapta yer almayan bir çok müzede, Türkiye dışında ise Almanya'da Berlin, İngiltere'de British Museum, Fransa'da Louvre, İsviçre'de Cenevre, Mısır'da Kahire, Suriye'de Şam ve Halep müzelerinde ve Amerika'da bazı özel koleksiyonlarda Hitit veya Geç Hitit dönemlerine ait eserler bulunmaktadır.

Hitit yerleşme alanları ve eserlerinin tanıtılmasının yanı sıra, kitabın diğer işlevi ise, genel olarak kültür varlıklarına ilişkin sahiplenme ve koruma bilincinin gelişmesine ve oluşmasına katkı sağlamaktır. **“Uygarlıklar Ülkesi”** olarak bilinen Anadolu coğrafyasındaki kültür varlıklarını bilinçli olarak sahiplenerek, içselleştirerek, doğa ve insan tahribatını önleyerek olumsuzlukların önüne geçebiliriz; bu da ancak eğitimle ve toplumun bu konularda bilinçlenmesiyle sağlanabilir.

İnsanlığın ortak kültürel mirası olan Anadolu'nun bu zenginliklerini/değerlerini en iyi biçimde koruyup, yaşatarak gelecek kuşaklara ulaştırmak hem uygar olmanın gereği, hem de insanlık borcudur.

Ali Kılıçkaya / Arkeolog / İstanbul

Fotoğrafçının Sözü

Orta Anadolu yaylalarından başlayıp, Kuzey Suriye'yi de içine alan topraklarda büyük bir imparatorluk kuran, dönemim Asur, Babil ve Mısır uygarlıklarıyla yaşanan Hititler üzerine bir belgesel hazırlığına başladığımda büyük bir sorumluluk aldığımı farkındaydım. Hattuşa'ya ilk defa gittiğim yıllarda bu başkentin gizemi beni etkilemişti; kaç defa gittiğimi hatırlamıyorum, ama birçok defa Orta Anadolu ve Karadeniz gezilerimde yolumun/programımın uzaması pahasına Hattuşa'ya uğramış burada soluklanmışım. Çekimleri sürdürürken çok sayıda ve büyüklükte yerleşim alanlarıyla karşılaşacağımı ummuyordum. 1986 yılından itibaren sık gittiğim başkent Hattuşa'nın dışında, ilerleyen yıllarda yeni büyük Hitit şehirleri de ortaya çıkmıştı. Yeni kazılardan ele geçen eserlerle müzelerin Hitit ve Geç-Hitit eserleri zenginleşmişti; bölge dışında olsa da Anadolu'nun herhangi bir müzesinde Hitit ve Geç-Hitit Dönemi ve yakın geçmiş dönemlere ait çok sayıda eserle karşılaşır olmuştuk.

Anadolu'da Hitit ve Geç-Hititlerin izini sürmeye İzmir Kemalpaşa'dan başladım; ardından Milas yakınlarındaki Bafa Gölü'nün doğusundaki Menteşe Dağları kayalıklarında devam ettim iz sürmeye. Konya, Ankara, Kayseri, Nevşehir, Yozgat, Çorum, Niğde, Kahramanmaraş, Gaziantep, Sıfike, Tarsus, Adana, Hatay ve Şanlıurfa şehir merkezlerinde ilçe ve köylerinde, kırsal kesimlerinde Hitit ve Geç-Hititlerin izini sürmek kolay olmadı. Anadolu dışında ise önceki yıllarda yaptığım çekim gezilerinde Halep, Hama ve diğer Suriye kentlerinde Hitit izlerine rastlamıştım. Gezdiğim yerlerdeki ismi geçen bazı yerleşim alanlarında (Zincirli, Kargamış vb.) gözle görülebilir bir şey bulamayışım aldattıydı; küçük bir höyük görünümündeki Zincirli eserleri İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin zengin bir koleksiyonunu oluşturuyordu; Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin büyük salonunu ise Kargamış, Sakçagözü, Alacahöyük ve Malatya Aslantepe'nin Hitit ve Geç-Hitit eserleri doldurmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda kazılardan ele geçen -Hitit, Geç-Hitit şehirlerini süsleyen- devasa taş eserler de bu iki büyük müzede sergilenmekteydi. Daha önemlisi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Kuzey Suriye'den getirilmiş taş eserler bile vardı. Müzelerdeki en çarpıcı eserler arasında bulunan Hitit çivi yazılı tabletleri o döneme ait somut verileri gün ışığına çıkarmıştı. Bu tabletlerin en ünlüsü -bir kopyası Mısır tapınaklarına kazınmış- Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması metninin yazıldığı tabletti; bu tablet, İstanbul Arkeoloji Müzeleri bünyesinde kurulumuş olan Eski Şark Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

Belgeselin en eğlenceli, zor, macera dolu yanı ise Anadolu'da küçük bir Hitit yazıtını geniş kırsal alan içinde -koca dağ kütesinde- arayış bulmaktır; anıta yüz yüze geldiğinde sanki o anıtı keşfetmiş gibi oldum, çocukça sevinçlere kapıldım! Koca dağ kütesi içinde tek bir kaya yazıtını bulmak ya da bulamamak bir serüvendi; bazen tek bir kaya yazıtını bulabilmek için uzun bir araç yolculuğunun ardından 1-4 saat arası, ağır kameralarla zorlu tırmanışlar yapmam

gerekliyordu; itiraf edeyim Bolkar Dağı'nda bulunan Hitit yazıtına 200 metre yaklaştığım halde ulaşamadım; yaklaştıkça dağ adeta benden uzaklaşmıştı! Beşparmak Dağları eteğinde bulunan Surat Kaya Yazıtı'na ulaşmak ise belgeselin en zor ve heyecanlı kısmıydı; mutlaka ulaşış fotoğrafını çekmeliydim; Ekim yağmurları sonrası yosunlu kayaların üzerinde cambazlık yaparcasına tirmanış ancak Sakarkaya Köylüsü Adnan sayesinde gerçekleşti ve muradıma erdim!.. Kırsal kesimde, bir köy yakınında ya da dağ kütesi içindeki küçük bir Hitit yazıtını tek başıma bulabilmem olanaksızdı; bu eserleri bulabilmek için yöre halkının unutulmaz yardımları oldu; yolda adres sorduğum köylülerin beni peşine takıp saatler boyu yürüme ve bekleme pahasına kahramı çekmeleri, yetmezmiş gibi yediriş, içiriş hanelerine konuk etmeleri nasıl unutulur; belgeselin oluşmasında bu isimsiz kahramanların katkısı büyük oldu. Kapadokya'da aradığım Burunkaya/Siyek Anıtının yerini -yayladaki çoban gönüllü rehberlik yapıp göstermeseydi- bulamazdım; tepedeki kaya kütlelerinden birisi yuvarlanıp ters dönmüş vaziyette tepenin eteğinde yatıyordu!.. İsimlerini tek tek sayamayacağımı bu kişilere ne kadar teşekkür etsem azdır... Aracımın çıkamadığı bozuk yollarda römorksuz traktörle yaptığım yolculuklarda düşmemek için harcadığım enerji ve döktüğüm korku terleri gezimin unutulmazları arasında yer aldı; Kapadokya Bölgesi'nde Kömürücü Köyü'nden Gölüdağ'a yaptığımız tırmanışta traktörün hoplayıp zıplayıp, devrilecek derecede yana yatması gözü kara şoför 'Ali Amca'yı hiç kaygılandırmamıştı!..

Belgesel çekimlerimde yerleşim alanlarında bulunan heykellerin, kaya anıtlarının tahribata uğraması ise içimi sıslattı; tonlarca ağırlıktaki devasa heykeller balyoz darbesi ve dinamitlerle parçalanmış içlerinde define(!) aranmıştı. İşin ürktücü yanı ise bu tahribatların sıklığı ve herkes tarafından yapılmasında bir sakınca görülmeiydi; artık tahribat kanıksanmış ve normal(!) görülmeye başlanmıştı. Bu tahribatin ivedi olarak durdurulabilmesi için, o yörede yaşayan halka yönelik bilgilendirme ve eğitim çalışmaları yapılması, bu anıtların bulunduğu yerlerin koruma altına alınmasının doğru olacağı inancındayım.

Binlerce kilometre yol kat edilerek bilinen Hitit, Geç-Hitit yerleşimlerinin dışında onlarca yazıt, heykel atölyeleri, taş ocakları, tapınaklarıyla, müzelerde sergilenen eserlerin fotoğraf ve video çekimleri sonucunda büyük bir Hitit, Geç-Hitit belgeseli ortaya çıktı; bu kitap, belgeselin bir parçası sadece; kitabın dışında, belgeseli ayrıca bir fotoğraf sergisi ve filmle paylaşmak, yaptığımız çalışmaları boşla çıkarımayacak; dileğim gezip, bulduğum Hitit, Geç-Hitit yerleşimlerinin, yazıtlarının, tapınaklarının, heykel atölyelerinin Anadolu insanı tarafından gezilerek, tanınarak sahiplenilmesidir; sonrasında koruma kolaylaşacaktır. Bunun en güzel örneği sahiplenip, gün ışığına çıkarılan Kadiri yakınlarında bulunan Geç Hitit Kalesi Asıvataya'dır... Umarım diğer Hitit, Geç-Hitit yerleşimleri/anıtları/yazıtları da bu bilinçle korunur gün ışığına çıkarılır, yok olmaları ve yağmalanmaktan kurtulurlar.

ANADOLU KRONOLOJİSİ

Eski Taş Devri
(Paleolitik Çağ -
M.Ö. 600000-10000)

Orta Taş Devri
(Mezolitik Çağ -
M.Ö. 10000-8000)

Yeni Taş Devri
(Neolitik Çağ - M.Ö. 8000-5500
Ancak son yıllarda Şanlıurfa İli
Göbeklitepe'de yapılan arkeolojik
kazılarından elde edilen verilere göre,
Anadolu'daki ilk yerleşmenin -Neolitik
Dönem'in- M.Ö. 10500 yıllarına kadar
-günümüzden 12500 yıl kadar geçmişe-
uzandığı sonucuna varılmıştır).

Bakır Devri
(Kalkolitik Çağ - M.Ö. 5500-3000)

Tunç Devri
(M.Ö. 3000-1200)

Troya Uygarlığı
(M.Ö. 3000-1200)

Hatti Uygarlığı
(M.Ö. 2500-1750)

Hurriler
(M.Ö. 2300-1245)

Asur Ticaret Kolonileri
Dönemi
(M.Ö. 1950-1750)

Hitit Beylikleri
Dönemi
(M.Ö. 1900-1700)

Hitit Uygarlığı
(M.Ö. 1660/1190-1183)

Mitanniler
(M.Ö. 1500-1270)

Demir Devri
(M.Ö. 1200-750)

Karanlık Dönem
(M.Ö. 1200-750)
Geç Hitit Uygarlığı
(M.Ö. 1190 / 1183-700)

Urartu Uygarlığı
(M.Ö. 860-580)

Frig Uygarlığı
(M.Ö. 750-300)

**Lydia / Karia /
Lykia Uygarlıkları**
(M.Ö. 700-300)

Hellenistik Dönem
(M.Ö. 323-30)

Roma Dönemi
(M.Ö. 30 - M.S. 395)

Doğu Roma
(Bizans) Dönemi
(395-1453)

Anadolu Selçuklu Dönemi
(1078-1308)

Haçlı Seferleri
(1096-1261)

Osmanlı Devleti
Dönemi
(1299-1922)

Türkiye Cumhuriyeti
Devleti
(1923-)

Hitit

UYGARLIĞI
İZİNDE
ANADOLU

I

HATTİLER ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİ

ANADOLU'NUN YERLİ HALKI: HATTİLER

Horoztepe Yerleşimi

Mahmatlar Yerleşimi

Hasanoğlu Heykelciği

KOLONİST ASURLULAR

Kültepe / Kaniş

Acemhöyük

Konya Karahöyük

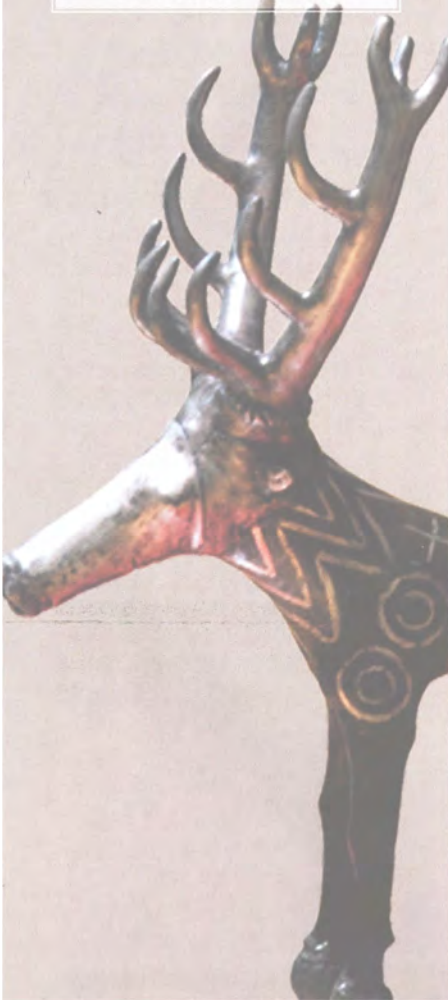

I

Hitit

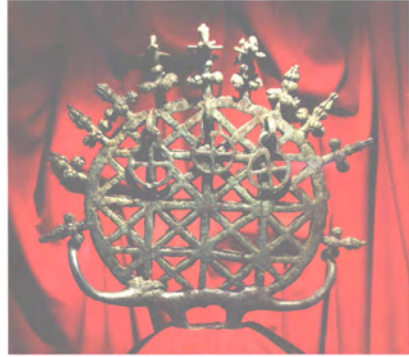
UYGARLIĞI İZİNDE ANADOLU

HATTİLER, ASUR TİCARET
KOLONİLERİ DÖNEMİ

ANADOLU'NUN YERLİ HALKI: HATTİLER (M.Ö. 2500-2000/1750)

Hattiler, M.Ö. 2500 yıllarından başlayarak Orta Anadolu'da yaşamış ve ismi bilinen en eski yerli halktır; Mezopotamya yazılı kaynaklarında belirtildiğine göre Anadolu'nun büyük bir kısmı, Akadlar Dönemi'nden (M.Ö. 2350-2150), Asur yıllıklarında geçen M.Ö. 630 yılına kadar - yaklaşık 1700 yıl boyunca- "*Hatti Ülkesi*" ismi ile anılmıştır; M.Ö. 2200 tarihinden başlayarak Anadolu'ya gelen Hint-Avrupalı kavimler, beylikler döneminde ya da Hitit İmparatorluğu Dönemi'nde yaşadıkları coğrafyayı "*Hatti Ülkesi*", başkentleri için, yine Hatti isminden kaynaklanan Hattuşa'yı uygun görmüşlerdir. Oysa bu yeni göçmenler kendilerini Nesililer olarak anıyor ve Nesice konuşuyordu. Hattiler yazıyı kullanmayı

Güneşi simgeleyen Hitit Güneş Kursu. Tunç. M.Ö. 3. bin yılın ikinci yarısı. Alacahöyük. A.M.M.

bilmiyorlardı; bu nedenle Hatti uygarlığı bir Protohistorik (ön tarih) Dönem uygarlığıdır. Hatti dili hakkında çok az bilgi kaynağına ulaşılabilmiştir; Hitit kaynaklarından ele geçen tabletlerden Hatti dilinin Hint-Avrupa kökenli Nesice'den farklı, özgün bir dil olduğu anlaşılmıştır. Anadolu'daki birçok dağ, nehir, şehir, kral ve tanrı isimlerinin Hattice olduğunu görmekteyiz. Anadolu'ya yeni göç eden (bu) kavimler de Hattilerin birçok tanrısını benimsemişler ve onlara tapmışlardır. Hatti ve Hitit dilinde yazılmış ele geçen bir metinde 'Gökten Düşen Ay Tanrısı' isimli mitolojik anlatımda Hatti dili üzerine bilgiler edinmekteyiz; bir ay tutulması sonucu çıkan fırtına ve ardından gelen sağanak

İkiz idol. Altın. M.Ö. 3. bin yıl ikinci yarısından sonra. Alacahöyük. A.M.M.

yağmur, masalımsı bir anlatımla Hatti Tanrıları isimlendirilerek verilmiştir. Hattilerin okur-yazar olmalarıyla ilgili elimizde veri bulunmamaktadır. Anadolu coğrafyasında çeşitli krallıklar-beylikler adı altındaki şehir devletlerinde yaşayan Hattiler, -Asurlu tüccarların yazıyı Anadolu'ya getirmeleriyle birlikte- günlük işlerinde Asurlu kâtipleri olasılıkla kullanmışlardır. Anadolu'da M.Ö.3.binin ortalarından bu yana var olan Hatti krallıkları-beylikleri M.Ö. 2200 tarihinden başlayarak yeni

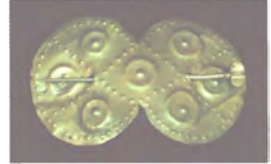

Boğa heykeli. Tunç. M.Ö. 3. bin yıl yarısı. A.M.M.

göçmen Hint-Avrupalı kavmin eline geçmeye başlamıştır. Anadolu'da Hattilerin uygarlık izlerine birçok höyük ve yerleşimde rastlanmıştır. Ekrem Akurgal, A.Goetze ve Kurt Bittel, Erken Tunç Çağı içinde, Alacahöyük ve Alishar Höyüğü'nde bulunan eserlerin bir kısmının Hattilere ait olduğunu belirtmişlerdir. Yine, Erbaa Horoztepe (kral mezarı buluntularının bir kısmı kaçak kazıcılar kanalıyla The Metropolitan Art Museum'a [New York] gitmiş!..), Amasya Mahmatlar ve Hasanoğlu'da ele geçen göz kamaştırıcı eserler Hattilerin ürünüdür. Alacahöyük'te ele geçen güneş kursları içindeki hayvan figürleri (boğa ve geyik) birer tanrıyı temsil ediyor olmalıdır. Boğa, Hitit tanrılarında Gök Tanrısını simgeler; Ekrem Akurgal, bu dini törenlerde bir sopanın ucuna takılarak kullanılan hayvan figürlü güneş kurslarını Hattilerden çok Hititlerin kullanacağını belirtmiştir. Nitekim bu tür tapınma eserlerinin,

Altın kup. Mahmatlar. A.M.M.

İğneli toka. Altın. Alacahöyük. M.Ö. 3. bin yıl yarısı. A.M.M.

Küçük güğüm. Altın. Alacahöyük. M.Ö. 3. bin yıl yarısı. A.M.M.

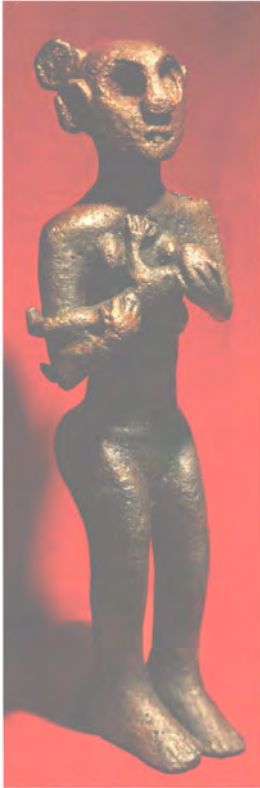
Güney Rusya'daki Maikop Uygarlığı'nda, Horoztepe ve Mahmatlar'da ele geçen eserlerle benzerlikler taşıdığını görmekteyiz. Anadolu'ya göç eden Hititler -kuzeydoğudan-Kafkaslar üzerinden geldiğine göre bu hattaki eserlerin benzeşmesi doğaldır; Hint-Avrupa kökenli kavimler Anadolu'ya ilk geldiklerinde ilkel konumdaydı; Hititler, krallık ve imparatorluk dönemlerinde Hatti dini, dili, mitolojisi ve edebiyatından etkilenerok özgün yaşam biçimlerini ve sanatlarını oluşturmuşlardır

Erbaa / Horoztepe yerleşimi.

Horoztepe Yerleşimi

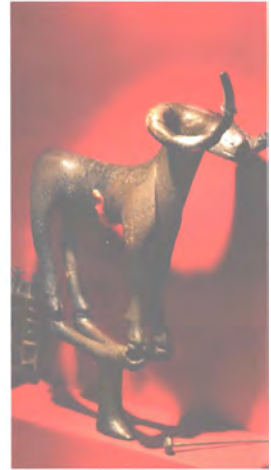
Tokat İli, Erbaa İlçesi Horoztepe'de 1957 yılında yapılan kurtarma kazısında, aralarında kucağında çocuğunu emziren tunç kadın heykelciğinin de bulunduğu Tunç Çağı'na ait eserler Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Erbaa'nın

Çocuğunu emziren kadın heykelciği. Tunç. Horoztepe. M.Ö. 3. bin yıl sonu. A.M.M.

Dere Mahallesi'nde (Horoztepe), günümüz mezarlık alanında, 1954 yılında kaçak kazıcılar tarafından açılan çukurdan ele geçen eserler nedeniyle, 1957 yılında Tahsin Özgüç ve Mahmut Akok bu sahada bir yıl süren kazı çalışması yapmıştır; bu alanda ele geçen veriler ışığında ilk Tunç Çağı yerleşmesi saptanmıştır. Günümüzdeki Dere Mahallesi Mezarlığı bu kral mezarının üstüne kurulmuştur. Buradaki yerleşimin, en üstteki İlk Tunç Çağı'ndan, Son Kalkolitik Çağ'a kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Kral mezarının yanı sıra içinde ölü hediyesi olmayan halka ait mezarlara da rastlanmıştır. Kral mezarının boyu 8,5, eni 3, derinliği de 1,25 metredir. Mezarın içindeki ölünün başı güneydoğu, bacakları da kuzeybatı yönündedir. Kazılarda, bu mezarlarda altın, gümüş, elektum ve tunç gibi madenlerden yapılmış kaplar, silah, ayna, güneş kursu, çalpara, kemer tokası, sistrum ve küçük heykeller bulunmuştur.

Horoztepe kazıları, İlk Tunç Çağı'nın son evresinde, Alacahöyük'te olduğu gibi Anadolu'nun başka yerlerinde de benzer ölü gömme gelenekleri olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bilim insanları Horoztepe Kral/Prens mezarlarının M.Ö. 2100'e tarihlenebileceğini belirtmektedirler; Tahsin Özgüç, Horoztepe'deki yerleşimin

Horoztepe buluntuları. A.M.M.

Alacahöyük'e göre daha geç bir evrede olabileceğini belirtmektedir. Horoztepe'deki kazılan iki mezarın genel özellikleri nedeniyle Alacahöyük Kral mezarlarının çağdaşı olabileceği düşüncesi ağırlık kazanmıştır; bu tür mezarlar, Hatti uygarlığının yükselişte olduğu, gösterişli ölü hediyelelerinin ele geçtiği zengin, seçkin, kral mezarlarıdır. 1957 yılı sonrası kazılarının sürdürülmemesi nedeniyle bu alanda başka kral mezarlarının olup olmadığı bilinmemektedir.

Mahmatlar Yerleşimi

Altın kap. Mahmatlar. A.M.M.

Amasya il merkezine, 24 kilometre uzaklıktaki Mahmatlar Köyü'nde Eski Tunç Çağı'nın son çeyreğine tarihlenen bir yerleşim ortaya çıkarılmıştır. Yerleşim, Amasya-Tokat yolunun 23. kilometresindedir. Mahmatlar yerleşimi 1949 yılında kaçak kazıcılar tarafından tahrip edilmiş, ardından arkeolog Hamit Zübeyir Koşay ve Mahmut Akok tarafından kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Ele geçen buluntular arasında altından yapılmış gaga ağızlı testi, altın meyvelik, gümüş külçeler ve bronz baltalar bulunmaktadır. Üzerinde Svastika (Gamalı Haç) motifleri bulunan gaga ağızlı testinin yüksekliği 18,5 santimetredir. Altın meyvelik üzerinde ise süslemeler vardır ve boyu 25 santimetredir. Mahmatlar buluntuları Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Amasya Müzesi'nde sergilenmektedir.

Mahmatlar buluntuları. A.M.M.

Hasanoğlan Heykelciği

Hasanoğlan Beldesi, Ankara İli'nin 35 kilometre kuzeydoğusunda ve bağlı bulunduğu Elmadağ İlçesi'ne de 10 kilometre uzaklıktadır. Yörede, tesadüfen ele geçen kadın heykelciği "Hasanoğlan Heykelciği" olarak bilinir; Ekrem Akurgal'a göre, M.Ö. 2100-2000'e tarihlenen heykelciğin Kızılırmak Nehri'nin çizdiği yayın dışında ele geçmiş olması Hatti sanatının Orta Anadolu'nun bu kesimlerinde de yaygın olacağını düşündürmektedir. Hatti sanatının güzel bir örneği olan heykel 25 santimetre boyunda, bir kadını tasvir etmektedir. Ayakta duran kadın heykelciğinin vücudu elektrumdandır (altın ile gümüşün karışımından elde edilen değerli maden), ayak bileklerindeki bilezikler, başındaki maske ve göğüsleri de altından yapılmıştır. Elleri karnının üzerinde, saçları arkada boynunu örtmektedir ve vücut ölçüleri orantısızdır; vücudu çıplak olan heykelciğin kollarında bilezik, göğüslerinde bir bant bulunmaktadır; vücuduna çekilmiş bu çapraz bant kadının giysisi olarak düşünülmüş olmalıdır. Cinsiyet organı belirgin şekilde noktalarla, bir üçgen şeklinde gösterilmiştir. Bir mezar hediyesi olarak düşünüldüğü yapılmış olmalıdır. Eser, Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin değerli eserleri arasında yer almaktadır.

Kadın heykelciği,
Gümüş ve altın.
M.Ö. 3. bin yıl sonu.
Hasanoğlan.
A.M.M.

Taşkalp. Tanrı,
tanrıça ve esek.
A.M.M.

KOLONİST ASURLULAR (M.Ö.1950-1750)

Kültepe / Kaniş

Mezopotamya'nın kuzey bölgesinde bulunan Asurlular, Anadolu'da Karum adını verdikleri ticaret kolonileri kurmuşlardır. Asurlu tüccarlar Anadolu'ya kalay ve tekstil ürünleri satıp, buna karşılık altın ve gümüş gibi değerli madenler, bakır ve tarım ürünleri satın almışlardır. İşte bu ticari işler nedeniyle yazı Anadolu'ya girmiştir. Bu döneme Asur Ticaret Kolonileri Dönemi (M.Ö.1950-1750) denir.

Sepet kulplu,
gaga ağzılı,
emzikli,
süzgeçli
çaydanlık.
Kültepe.
K.A.M.

Anadolu böylece M.Ö. 2000'in başlarında tarih çağlarına girmiş olur. Anadolu'da dönemin şehir devletlerini ticari olarak Asur'la (Asur devleti ile) birbirine bağlayan Asur -günümüzdeki Kalat Şergat- şehridir; Kültepe-Kaniş'in 1000 kilometre güneydoğusunda Bağdat'ın da 350 kilometre kuzeyinde bulunur; Mezopotamya ve İran'ı Anadolu'ya bağlayan kervan ve nehir yolları üzerindedir. Asurlu aileler kurdukları ticari kuruluşlarla ve kolektif bir anlayışla Anadolu'yla ticari ilişkilere girmişlerdir. Zamanla

ticari ilişkilerini koloni sistemine dönüştüren Asurluların Anadolu'da bulunan Karum isimli ticaret yerlerinin en büyüğü ve merkezi Kültepe-Kaniş'ti. Kayseri ili'nin 8 kilometre kuzeydoğusunda Kültepe Höyük'te bulunan Kaniş'in antik çağdaki adı Mazaka'dır. Kültepe Höyüğü, Kalkolitik Dönem'den başlayarak Roma Çağı sonuna kadar yerleşim görmüştür. Hattuşa'nın 124 kilometre güneyinde bulunan bu höyük, bulunduğu düzlük alandan 21 metre yüksekliktedir ve çapı 550 metredir. Höyük ve Aşağı Şehir surlarla çevriliydi; Aşağı Şehir'in çapı ise 2 kilometreyi buluyordu. Kültepe-Kaniş en uzak koloni merkezi olmanın yanı sıra Hititlerin de ilk başkentliğini yapmıştır. Anadolu'daki Karum'ların merkezi Kaniş'de bulunan Karum Evi (Bet Karim) Asurlu Tüccarların yönetim merkeziydi. Bu yönetim merkezi ise Asur'daki Şehir Evi'ne bağlıydı.

Kaniş-Karum'da yapılan kazılarda bu koloni çağına ait 20 binden fazla Eski Asurca yazılı tablet ortaya çıkarılmıştır. Bu tabletlerin birçoğu iş mektuplarını oluşturur: Mahkeme tutanakları, borç senetleri ve kayıt belgeleri... Az sayıda tablet ise, aile hukukunu ilgilendiren konular, köle ve ev satışlarıyla ilgilidir. Belgelerdeki kayıtlarda

Kültepe, Karum. Kayseri.

Çıplak Kadın heykelciği. Fildişi.
M.Ö. 18. yy. Kültepe. A.M.M.

Anadolu'da kadın-erkek eşitliği, aile bütünlüğünün bozulduğu ya da ölümden eşit mal paylaşımı, Asurlu tüccarların mallarının zorla

Tablet. Pişmiş toprak.
Kültepe. Karum. Kayseri. A.M.M.

Hayvan biçimli törensel içki kapları. Toprak. Kültepe.
M.Ö.19.yy. A.M.M.

(Sağ) Zoomorfik testi. Toprak. K.A.M.
(Sol) Aslan biçimli törensel içki kapları. Toprak. M.Ö. 19.yy. Kültepe.

alınmayacağı, cinayet halinde kan parası ödeneceği, kayıp malların bulunup verileceği, saraya getirdikleri dokuma mallarından vergi alınacağı yazılıdır. Tabletlerde o döneme ait siyasal-yönetsel gelişmelerle ilgili bilgilere çok az rastlanmıştır;

Tanrı heykelciği. Kurşun.
M.Ö. 18. yy. Kültepe. A.M.M

Asurlu tüccarlar ancak ticari faaliyetlerini engelleyebilecek bir siyasi-yönetsel gelişmeyi satır aralarında çok kısa vermişlerdir.

Asurlu tüccarlar Anadolu'ya kalay, Babil dokumaları, süs eşyaları, lapis lazuli (lacivert taş/değerli taş), akik (saydam mineral/değerli taş), hematit, ayna, kemer, balta, tarak ve ayakkabı getirip satıyorlardı. Yolların, arabalarla taşımaya uygun olmayışı nedeniyle eşyalar eşek kervanlarıyla yapılıyordu; Asur kervanları 14 eşekten oluşuyordu ve Kaniş'e yolculuk altı hafta sürüyordu. Yolculuk sırasında kervanın güvenliğini sağlayan kişilerin olduğunu, ama ayrıca büyük güvenlik sağlayan güçlerin bulunmadığını da yine çivi yazılı tabletlerden öğreniyoruz.

Kültepe buluntuları. Kültepe. A.M.M.

Yine de kervanın yolculuk sırasında güçlüklerle karşılaştığı, yol kesen haydutların olduğu tabletlerde yazılıdır; bir tablette,

**“...tepenin üzerinde
pusuda bekleyen bir
köpek kervanları bekliyor;
tüccarları gözetliyor...”**

dizeleri güçlükleri anlatan özelliğe sahiptir. Yükler, aile tarafından Asur'da tartılıp, kille mühürlenir, Kaniş'teki ailenin temsilcisi reise gönderilirdi. Kaniş'de, kil mühür kırılarak mallar tanıklar huzurunda teslim alınır. Asurlular, Anadolu'da yerlilerin yanı sıra iç ticarete de el atmıştı. Yün, bakır ve yerli dokuma ticareti büyük oranda Asurlular tarafından yapılmaktaydı. Ticaret, yerli yöneticilerin sıkı denetimi altında ve karşılıklı kazanç esas alınarak yapılıyordu. Anadolu'da çok sayıda yer alan şehir kralları ve beylerinin çekişmeleri, çatışmaları arasında Asurlu tüccarlar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Çıkarlarının tehlikeye girdiği yerlerde o kralı-beyi Asur Kralı I.Sargon'a şikâyet etmekten de geri durmamışlardır; kazılarda bulunan bir metne göre Asurlu tüccarlar, Puruşhanda şehrinde şikâyetle bulunmuşlar ve krala şöyle seslenmişlerdir:

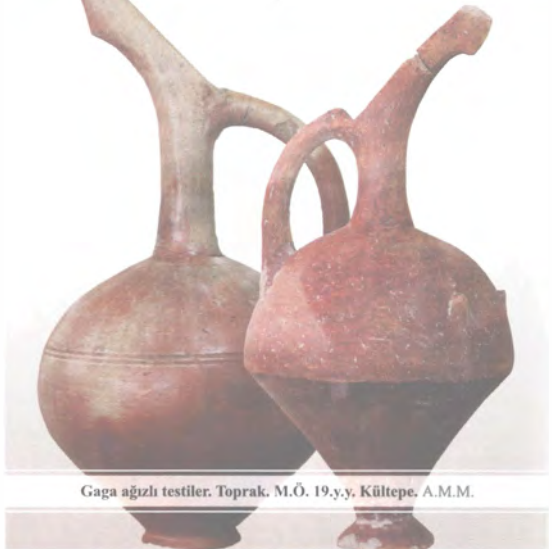
**“...Dünya'nın kralı
Sargon'a seslendik: bize
doğru insan, biz güçlü
olmak istiyoruz; çünkü biz
savaşçı değiliz ki...”**

Alış-veriş karşılıklı takasla (mal değişimi) yapılıyordu. Alış-verişlerde değer altın ve gümüşe göre biçimleniyordu. Altın, gümüşün sekiz katı değerindeydi; perakende mallarda gümüş, toptan ticarete ise altın kıstas alınıyordu. Asurlu tüccarlar hem alırken, hem de satarken aşırı kazanç sağlıyorlardı; tüccarlar, İran maden kaynaklarından aldıkları kalayı

Kil meyvelik. A.M.M.

Anadolu'da % 100'den daha fazla kârla satıyorlardı; alıcının borçlanması halinde ise %30 faiz işletiliyordu. Bazı tabletlerde, ticari faaliyetler sırasında bir kısım tüccarların vergi ödemedikleri, çeşitli hilelere başvurdukları ve ele geçen bir belgede Puşu-ken isimli bir tüccarın hapisle cezalandırıldığı yazılıdır:

Gaga ağızlı testiler. Toprak. M.Ö. 19.y.y. Kültepe. A.M.M.

Kil költ kabı. Ryton.
A.M.M.

Kil költ kabı.
K.A.M.

Tekne biçimli törensel kupa.
M.Ö.19.yy. Kültepe. A.M.M

Taşkalp. Kanath tanrı ve eşi. Kültepe. A.M.M.

Fırınlı boğa
başlı meyvelik
biçiminde
içki kabı.
A.M.M.

Kil testil.
A.M.M.

Kil ibrik.
K.A.M.

Kultepe buluntuları. A.M.M.

***“ Kaçak mallar yakalandı;
saray Puşu-ken isimli
tüccarı hapse attı;
gardiyanlar çok uyanık.
Bütün ülkelere kaçakçılık
bildirildi ve nöbetçiler
kondu. Dikkat, kaçakçılık
yapmayın...”***

Verimli bir ovanın ortasında bulunan Kultepe, Höyük ve Karum olmak üzere iki bölümden oluşur. Yerli halk ve prensler, etrafı surlarla çevrili olan höyükte otururlardı; Tahsin Özgüç tarafından yapılan kazılar ve araştırmalarda kendilerini Nesililer ya da Neşalılar olarak niteleyen Hititler'e ait bir yerleşimin olduğu saptanmıştır. Asurlu tüccarlar ise aşağı kent denilen Karum'da kalmaktaydı. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Anadolu'da 40 kadar Karum ve Wabartum vardı; Wabartum, Asurlu tüccarların konakladığı, mallarını depoladığı kervansaraylara verilen isimdir. Karumlar, merkez Kaniş'e, o da Asur'a bağlıydı. Kultepe-Kaniş, koloniler döneminde gelişkin bir kent görünümündeydi. Sokaklar, arabanın geçeceği genişlikte ve bir meydana açılıyordu. Altında atık su kanalları bulunan sokakların, tabanları toprak ve taş döşeliydi. Temelleri taş olan evler bir ya da iki katlıydı; içinde mutfak ve kiler bölümü bulunmaktaydı. Ticaret kayıtlarının yapıldığı tabletler ev

içinde zemin katta özel odalarda saklanmaktaydı. Tabletler raflarda, özel küplerin içinde ya da torbalara sarılı vaziyettedir. Ölümler ise mutfağın altında bir bölüme gömülüyordu.

Osmanlı Dönemi'nde Kaniş'in yakınlarında Karahöyük Köyü bulunuyordu. Kaniş Höyüğü'nde ilk araştırmayı 1893-1894 yıllarında Fransız Ernst Chantre yapmıştır. Daha sonra 1925 yılında Karum'da ilk kazıyı ise B. Hrozny gerçekleştirmiştir. Höyük ve Karum'da ilk sistemli kazılara 1948 yılında Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından başlanmıştır. Kazılardan çıkan eserler Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi ile Kayseri Müzesi'nde sergilenmektedir. Günümüzde ise Kultepe Kazısı Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'ndan bir ekip tarafından yapılmaktadır. Höyükte yapılan kazılardaki en üst tabaka -1. ve 2. katman- Roma Dönemi'ne aittir; diğer, 3. katman Hellenistik Dönem'e, 4. ve 5. katman Tabal Krallığı Dönemi'ne, 6. katman M.Ö. 17. yüzyıl dönemine, 7. katman M.Ö. 1800-1730 yıllarına tarihlenen döneme, 8. katman M.Ö. 1945-1835 yılları Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne, 9. ve 10. katman yetmiş yıl süren Hatti Dönemi'ne, 11.-18. katmanlar ise İlk Tunç

Çağı'na (M.Ö.3000-1900) aittir. 1. ve 3. katmanlarda ele geçen sikkeler, M.Ö. 323-M.S.180 tarihleri arasında basılmıştır. M.Ö.10. yüzyıl ile M.Ö. 8. yüzyıl sonuna kadar yörede Tabal Krallığı hüküm sürmüştü; kazılarda, bu döneme ait M.Ö. 9. yüzyıla tarihlenen koruyucu tanrı kabartmalı dikilitaşı bulunmuştur. Kultepe-Kaniş'in 9. katmanında ele geçen Hatti çanak çömlekleri ise özgün eserlerdir.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde saraylar hem yönetimin hem de ekonominin merkezi konumundaydı. Saray doğrudan ticarete katılıyordu. Asurlu tüccarlardan alınan kaliteli bakırlarla saray hazineleri doluyordu. Asurlu tüccarlar yaptıkları alış-veriş için saraya, dokuma için yüzde 3, kalay için yüzde 5 vergi ödemek zorundaydı. Kazılar sonunda, höyüğün İç Kale kısmındaki 7. katmanda bir saray kompleksi ortaya çıkarıldı; 120x110 metre boyutlarındaki sarayın 42 odası ve ayrıca içinde bir potern bulunuyordu. Saray, olasılıkla bir saldırı ya da iç karışıklık sonucu yanarak tahrip olmuştu. Kultepe-Kaniş'de ortaya çıkarılan ikinci saray ise yan yana bulunan 3 yapıdan oluşuyordu; yapının 29 odasının 15 tanesi batıda, diğerleri ise doğuydu.

Kazılarda ele geçen tabletlerden, Anadolu'da beylikler

dönemiyle ilgili irili ufaklı şehir devletleri hakkında, bilgiler edinmekteyiz; siyasi gelişmeleri, çatışmaları, ekonomik ilişkileri konu edinen bu tabletler, Anadolu'da tarih çağlarından sonraki dönemlere ait aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Ele geçen bir metinde Doğu Anadolu'da bulunan Mama Kralı Anum Hirbi, Neşa Kralı Warşama'ya bir mektup yazmıştır; Kemal Balkan tarafından çevirisi yapılan metinde şu sözler yazılıdır:

"...Kaniş Kralı Warsama'ya de ki sen bana mektup gönderdin. Ve bu mektubunda dedin ki kölem Taişama'lıyı ben teskin edeceğim, fakat sen kölen Şibuha'lıyı teskin ediyor musun? Mademki Taişama'lı senin köpeğindir, ne için başka prensle münakaşa ediyor. Benim köpeğim Şibuha'lı diğer prenslerle

münakaşa ediyor mu? Taişama'lı bir kral, bizim aramızda üçüncü bir kral olmamalı mı? Taişama'lı memleketime akın edip on iki şehrimi tahrip etti; sığırlarını, koyunlarını alıp götürdü. O şöyle dedi: "Kral yenilmişti"...ve bu İnar, Harsamna, şehrini dokuz yıl boyunca muhasara ettiği zaman benim memleketim senin memleketine akın edip tek bir sığır, tek bir koyun öldürdü mü? Bugün sen bana mektup yazıyorsun ve şöyle diyorsun: "Niçin yolu benim için serbest bırakmıyorsun? Yolu senin için serbest bırakacağım... Şimdi bir mektup yazdın ve şöyle dedin: "Yemin edelim..."Önceki yemin yeterli değil mi? Senin haberin bana gelsin ve sonra benim haberim düzenli sana gitsin.

Tarikutana gümüş yerine taşları mühürleyip burada bıraktı. Bu hareketler tanrılar nazarında iyi midir?.."

Yukarıdaki metinde yer alan beyliklerin çoğu Hatti Dönemi beylikleridir.

Mektupta, Neşa'nın kralı Warşama'dır; Anitta'dan önce Neşa'da Kral İnar ve oğlu Warşama hüküm sürmüştür.

Hititçe yazılmış bir metinden (tablette) anlaşıldığı gibi Anitta'nın babası Kussara Kralı Pithana Neşa'yı (Kaniş) bir saldırıyla zapt etmiş ve kralını esir almıştı; Saraylar

Kil banyo kabı. A.M.M.

Anitta Hançeri. Tunc. Üzerinde Akadca "E.GAL.A-ni-ta ru-ba-lm (Kral Anitta'nın Sarayı)" yazılıdır. Yazının üzerinde be hilal motifli kabartması vardır. Kültepe. M.Ö.1800. A.M.M.

ve diğer yapı topluluklarındaki yangınla gelen tahribat şehir devletleri arasındaki çekişme, güç gösterisi ve rekabet sonucu meydana gelmiştir.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi

sonrası Kaniş, gerek Eski Hitit ve gerek Hitit İmparatorluk Dönemlerinde büyük merkez olma önemini yitirmiştir. Geç Hitit Dönemi'nde Kaniş, bölgede kurulan Tabal Krallığı'nın önemli bir merkeziydi. Hellenistik ve Roma Çağları'nda da Kaniş, Kapadokya'nın önemli merkezlerinden biri durumundaydı.

Kadın heykelciği. M.Ö.18.yy.Kültepe. A.M.M.

Kartal biçimli törensel içki kabı. A.M.M.

Yasst mermer idol. Kültepe. A.M.M.

Acemhöyük

Acemhöyük, Aksaray il merkezinin 18 kilometre kuzeybatısında, Yeşilova kasabası sınırları içindedir. Höyük 700 x 800 metre boyutundadır. Acemhöyük'te ilk kazılara 1962 yılında Prof. Dr. Nimet Özgüç tarafından başlanmıştır ve 1988 yılına kadar sürmüştür. 1989 yılından beri de kazı çalışmaları Prof. Dr. Aliye Öztan tarafından yürütülmektedir. Höyükte Eski Tunç ve Asur Ticaret Kolonileri Çağına ait 12 katman saptanmıştır. Eski Tunç Çağı'nda (M.Ö.2500) gelişen kent, en parlak dönemini Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yaşamıştır. M.Ö. 18. yüzyılda meydana gelen yangın sonunda ise kentin parlak dönemi sona ermiştir. Kent, felaket sonrası iki kez daha inşa edilmiş,

Acemhöyük yerleşimi.

M.Ö.1700 yılında ise tamamen terk edilmiştir. Ancak uzun bir aradan sonra M.Ö. 6. yüzyılda başlayan yeni yerleşme Roma Dönemi başlarına kadar sürmüştür.

Kültepe-Kaniş'te ele geçen tabletlerden edinilen bilgiye göre Acemhöyük, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde bölgede Büyük Kral tarafından

yönetilen üç yerleşimden birisidir. Kral, höyüğün güneyinde bulunan Sarıkaya Sarayı'nda yaşıyordu; iki katlı sarayın alt katında 50 odası ile 3600 metrekarelik bir alanı kaplıyordu. Kazılarda saraya ait zengin buluntular ortaya çıkarıldı. Sarayın odalarında depolanmış bullalar, lüks eşyalar, mezarlarda ise ölü hediyesi olarak pişmiş

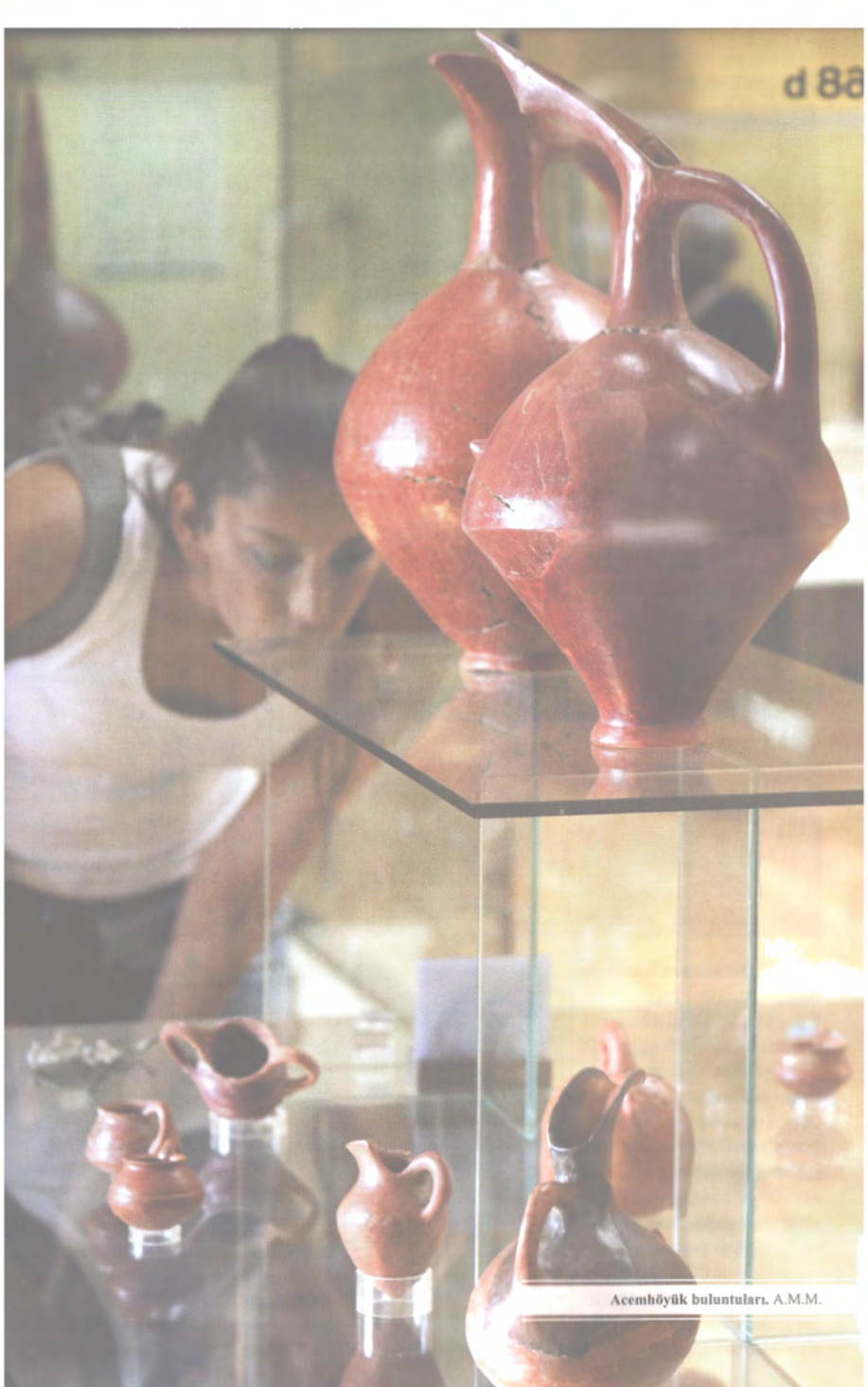
toprak, taş, kemik, kurşun, tunç, altın ve fildişinden yapılmış süs eşyaları, kutular ve mühürler saptanmıştır. Sarıkaya Sarayı'na benzeyen diğer bir saray kalıntısı ise höyüğün kuzeyinde bulunan Hatripler Sarayı'dır. Kazılarda, sarayların dışında, biri höyüğün batısında, diğeri de sarayların ortasında olan hizmet binaları da ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca saraylara hizmet veren, çapları 2 metreyi

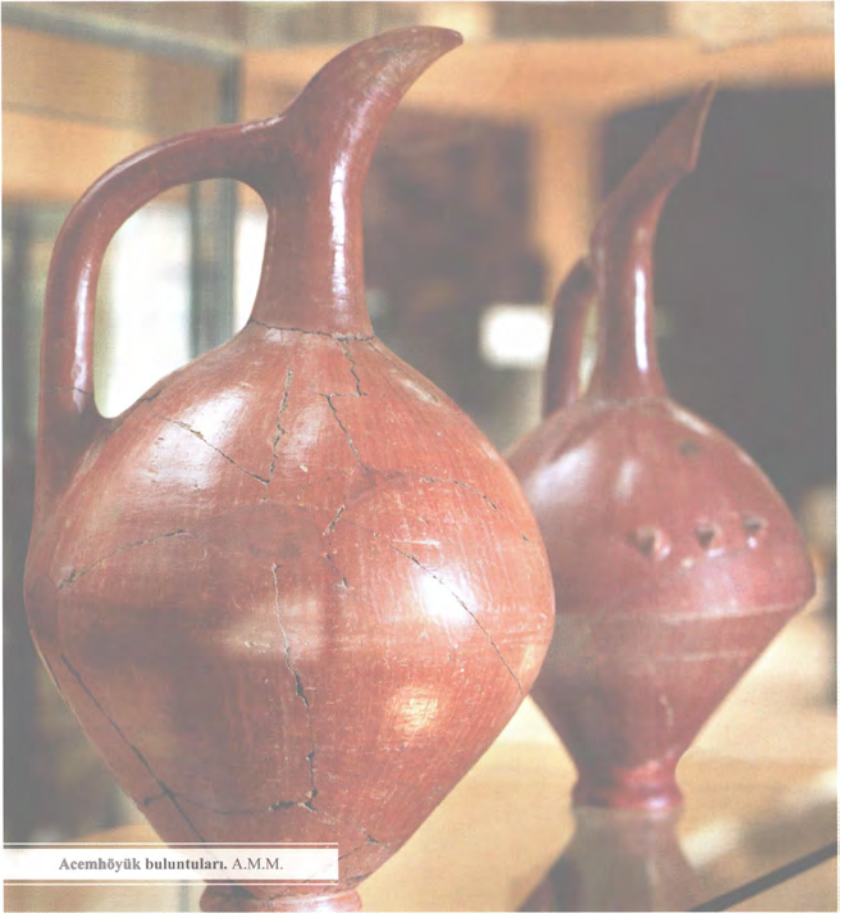
Tanrı ailesi.
Kurşun.
Merkezi çukur.
Acemhöyük.
M.Ö. 2. bin yıl
yarısı.
A.M.M.

Tanrı figürünü.
Kurşun.
Acemhöyük.
A.M.M.

Acemhöyük buluntuları. A.M.M.

Acemhöyük buluntuları. A.M.M.

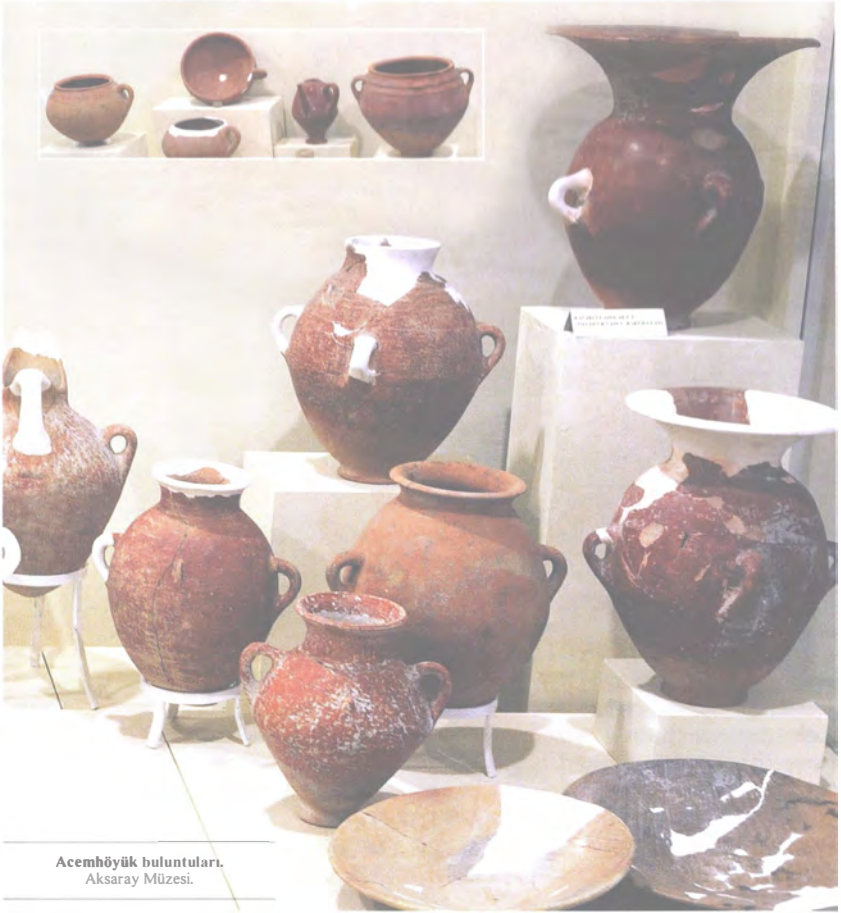
bulan 12 fırın ve mutfak da bulunmuştur. Acemhöyük saraylarında ele geçen zengin buluntular bölge hakkındaki siyasi, yönetsel ve ekonomik ilişkiler hakkında da ipuçları verir. Damga ve mühürlerde, ilişkide bulunulan farklı coğrafyaların krallarının isimleri de geçer. Acemhöyük'ün zenginleşmesine, yakın çevresindeki Bolkar Dağı ve Aladağ'daki zengin maden yataklarının da etkisi büyük olmuştur. Saray depolarındaki demir ve bakır külçeler, yörede maden ticaretinin

Ağzı emzikli çift kulplu kap.
Niğde Müzesi.

gelişkin bir şekilde yapıldığını göstermektedir. Ele geçen maden potaları, körük ve atölye araç-gereçleri yörede yerli maden atölyelerinin varlığını kanıtlar niteliktedir.

Aşağı Şehirdeki kazılarla, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ndeki yaşama dair birçok bulguya rastlanmıştır. Şehirdeki evler kerpiçten ve 2-5 odalıydı. Meydana açılan yollar, çamurdan arındırılmak için çanak-gömlek kırıkları ve kemiklerle kaplanmıştı. Temiz sular künklerle getirilip, atık

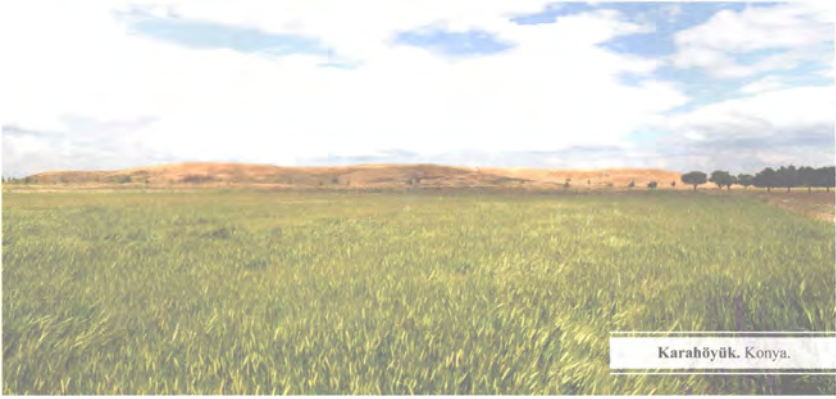
Acemhöyük buluntuları.
Aksaray Müzesi.

sular da taş kanallarla şehrin dışına çıkarılıyordu. Saray ve diğer yapılarda çok miktarda ele geçen şimşir, meşe, ardıç ve karaçam gibi ahşap buluntular da, o dönemdeki yöre bitki örtüsü hakkında bilgi vermektedir. Kentte, ölen çok az sayıda insanın evlerin altına gömüldüğü görülmüştür. Asıl kent mezarlığı höyüğün 500 metre güneydoğu yönündeydi; buraya ölüler yakılarak, ya da doğrudan gömülüyordu. Mezarların çoğuna ölü hediyeleri konulmaktaydı; hediyeler

Kemik eserler. Acemhöyük, Niğde Müzesi.

arasında toprak, kemik ve altından süs eşyaları ağırlıktaydı. Acemhöyük'ün Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ndeki ismi kesin olarak belirlenememiştir; Acemhöyük günümüzdeki ismini, Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi sırasında 'İran Azerbaycanı'ndan getirttiği göçmenlerden almaktadır. Acemhöyük kazılarında çıkan eserler Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Niğde Müzesi ve Aksaray Müzesi'nde sergilenmektedir.

Karahöyük, Konya.

Karahöyük (Konya)

Konya il merkezinden 15 kilometre uzaklıktaki Harmanlı Mahallesi'nde bulunan Karahöyük'te Prof. Dr. Sedat Alp başkanlığında 1953 yılında başlayan kazı çalışmaları 1982 yılına kadar sürmüştür. Kazılar sonunda höyüğün M.Ö. 5000 yıllarından başlayarak, Eski Tunç Çağı ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde (M.Ö. 1950 -1750) iskân gördüğü anlaşılmıştır; 27 yerleşim katının saptandığı Karahöyük kazılarında ilk dört tabaka Orta Tunç Çağı'na tarihlenmiştir. En üst tabakada

Üzüm salkımı şeklinde kandil (sol), kandil (sağ). Konya Arkeoloji Müzesi.

açığa çıkarılan konutlar, Kültepe 1b katmanıyla aynı döneme M.Ö.1750'ye, 7. ve 8. katmanlar ise Alacahöyük Kral mezarlarıyla aynı döneme tarihlenmiştir.

Tunç Çağı sonrası katmanlarını ise Kalkolitik, Neolitik Dönem katmanları izlemektedir; bu katmanlar Çatalhöyük ve Can Hasan kültürleriyle çağdaştır. Karahöyük surları höyük dışında toprak dolgu alanda bulunmuş ve yerleşimin 3. katmanındadır. Açığa çıkarılan konutlarda süslü ocaklar, fırınlar, gıda saklamak için küpler ele geçmiştir; Karahöyük evleri tek katlıydı ve duvarları ince ve kerpiçtendi; oda sayısı 2, ya da 3-4 taneydi.

Kuburtmalı kap parçası. Konya Arkeoloji Müzesi.

Kap parçası. Konya Arkeoloji Müzesi.

Karahöyük buluntuları. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi. M.Ö. 1950-1750. Konya Arkeoloji Müzesi

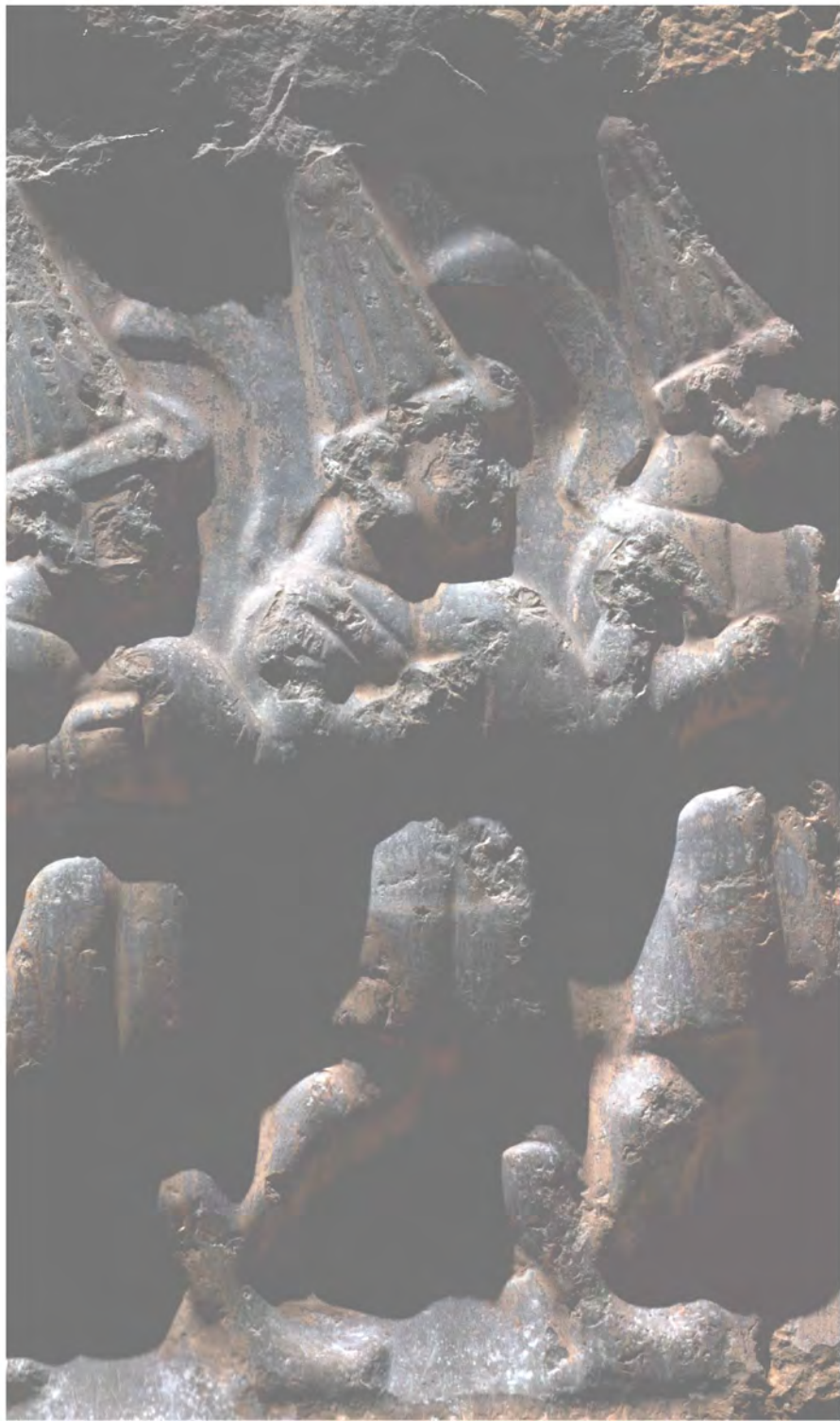
Göğüslerini tutan Ana Tanrıça. Karahöyük. Konya Arkeoloji Müzesi.

Karahöyük'te açığa çıkarılan saray kalıntısı ise iki katlıydı; sarayın banyo odasında bulunan küvet kilden yapılmış önemli bir eserdir. Kazılardan ele geçen önemli eserler arasında kurşun figürün, kanatlı ve bikinili bir İştah heykeli de bulunmaktadır; heykel Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne tarihlenmiştir. Ayrıca seramikten yapılmış Ana Tanrıça heykeli de önemli eserler arasındadır ve Kültepe eserleriyle benzerlik göstermektedir. Karahöyük kazılarında ele geçen bütün eserler Konya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Sergilenen eserler arasında ayrıca

özellikle pişmiş topraktan yapılmış üzüm salkımı biçimli kandiller, hayvan biçimli törensel içki kapları, kantaroslar, boğumlu testiler, silindir ve damga mühürler dikkat çekmektedir.

Boğumlu Testi (Pincher). Konya Arkeoloji Müzesi.

II

HİTİTLER / GEÇ HİTİTLER

□ II/1- ANADOLU'NUN YENİ GÖÇERLERİ: HİTİTLER

Hitit Tarihi

Hitit Devlet Yönetimi

Hitit Dini

Hitit Sosyal Yaşamı,

Kültür, Sanat ve Mimarisi

Hitit Yazısı

□ II/2- HİTİTLER YİNE TARİH SAHNESİNDE: GEÇ HİTİTLER

II/1

Hitit

uygarlığı izinde ANADOLU

HİTİTLER

ANADOLU'NUN YENİ GÖÇERLERİ: HİTİTLER

(M.Ö.1900/1660-1190/1183)

Hitit Tarihi

Hint-Avrupa dil grubundan olan Hititlerin, Anadolu'ya -kesin olmamakla birlikte-, kuzeydoğudan Kafkaslar üzerinden, ya da Trakya-Boğazlar veya Balkanlar'dan Karadeniz kıyılarını izleyerek Orta Karadeniz'den geldikleri düşünülmektedir. Anadolu'nun yeni göçerleri Hint-Avrupalı topluluklar Orta Anadolu'da Kızılırmak Nehri'nin çizdiği yayın doğu bölgesine yerleşmişlerdir. Bu zaman diliminde bölgede Anadolu'nun yerli halkı olan Hattilerle birlikte Asurlu tüccarlar yaşıyordu. Hititler'in, ilk olarak M.Ö. 2200 tarihinden itibaren Anadolu'ya göç ettikleri, Hitit dilinin ise M.Ö. 18. yüzyıldan başlayarak Anadolu'da kullanılmaya başlandığını Kayseri yakınlarındaki Kültepe'de (Kaniş/ Neşa) yapılan kazılarda ele geçen Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne (M.Ö. 1950-1750) ait pişmiş toprak tabletlerden öğrenmekteyiz. Anadolu tarih çağlarına, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde

3 No'lu Tapınak'tan tanrı başı. Hattuşa. B.M.

Boğazkale. Hattuşa.

yazının kullanılmaya başlaması ile birlikte girmiştir. Böylece Anadolu hakkındaki tarihsel bilgiler yazılı kaynaklardan (belgelerden) öğrenilmeye başlanmıştır. Hititler, Asurlar'dan aldıkları çivi yazısı ile birlikte, kendilerine özgü olan hiyeroglif yazısını da kullanmışlardır.

Hititler hakkında bilgi veren yazılı belgelere İbrance söylenen bazı öykülerde ve kutsal kitaplarda da rastlanmıştır; bu yazılı belgelerde Hititlerden 'Het Oğulları' ya da 'Hitti(m)' diye

söz edilmiştir. Oysa bu belgelerde sözü edilen, Hitit İmparatorluğu Dönemi'nde yaşamış Hititler değil, bu imparatorluğun M.Ö.1190 tarihinde yıkılmasından sonra Anadolu'nun güneyindeki iç bölgelerde, güneydoğusunda ve Kuzey Suriye'de kurulmuş Geç Hitit Krallıkları halklarıdır. Bu yazılı kaynaklarda sözü edilen Hititler ismi, dünya dillerinde İngilizce'de The Hittites, Almanca'da Die Hethiter, Fransızca'da önceleri Hétéen,

kurumların (Etibank, Eti Müzesi, Eti Yokuşu vb.) ismi de olmuştur, ama günümüzde Eti sözcüğünün karşılığının Hitit olduğunu büyük çoğunluk bilmemektedir.

Bilim insanlarının Hitit yazılı belgeleriyle ilk karşılaşması Orta Mısır Bölgesi'ndeki Tell el-Amarna'da yapılan kaçak kazılardan ele geçen tabletler sayesinde olmuştur; buradan eski eser pazarına sürülmüş tabletlerde Hitit krallarıyla Mısır firavunları arasındaki yazışmalarda Hitit-Mısır ilişkileri,

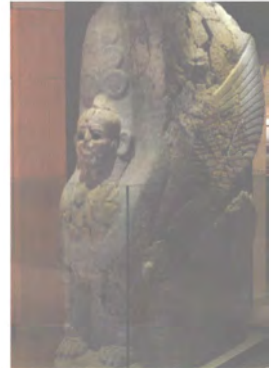

Güneş Tanrıçası. Alacahöyük. A.M.M.

Tanrı heykelciği. Tunç. M.Ö.16.-15.yy. Dölek. Şarkışla. A.M.M.

daha sonra Les Hittites, İtalyanca (H)ittito ismiyle seslendirilmiştir. Türkçede ise önce Fransızca kaynaklı Eti(ler), daha sonra da evrensel / bilimsel bir seslendirme olan Hititler sözcüğünün kullanımı yaygınlaşmıştır. Türkiye'de Eti sözcüğü -ilk kullanıldığı yıllarda- bazı devlet ve özel

Hattuşa, Sfenksli Kapı. İç kapı batı sfenksi. B.M.

Taş kalıp. Kanatlı tanrı ve eşi.
Kültepe. A.M.M.

çekişmeleri ve çatışmalarına genişçe yer verilmiştir. Bu tabletlerin birinde Hitit kralı Şuppiluliuma'nın Mısır firavununa "*kardeşim*" diye hitap etmesi, kendisini Mısır firavunuyla eşdeğer görmesi anlamına gelmekteydi; 1902 yılında Norveçli bilim insanı J.A. Knudtzon, Tell el-Amarna'da ele geçen başka tabletlerde yaptığı incelemede o güne kadar bilinmeyen farklı bir çivi yazısı diliyle karşılaşmıştı; araştırmaları sonucunda bu dilin bir Hint-Avrupa dili olduğunu açıkladı; ama o yıllarda J.A. Knudtzon'un buluşu ilgi görmedi ve kuşkuyla karşılandı. İlerleyen yıllarda Alman Doğu Derneği Boğazköy'deki Hitit başkenti Hattuşa'da 1913 kazıları sonrası ele geçen benzer tabletleri incelemesi için, Çek filolog Bedrich Hrozný'u İstanbul'a gönderdi. Çek asıllı Hrozný, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde yaptığı incelemeler sonucunda bu çivi yazılarının Hint-Avrupa dili olduğunu 1915 yılında dünyaya duyurdu; yayınladığı bir kitapta ise Latince, Eski Yunanca ve Eski Hintçe dili ile karşılaştırdığı birçok Hititçe kelimelerin anlamlarını bulmayı başardı ve gramer kurallarını da çözdü; böylece Norveçli

bilim insanı J.A. Knudtzon'un 1902 yılında ortaya attığı savları kesinlik kazanmış oldu. Çek bilgin Bedrich Hrozný'nin ardından Ferdinand Sommer, Hans Ehelolf, J. Friedrich ve Albrecht Götze isimli bilim insanları Hitit dilini sistematik olarak ele aldılar; bir kelimenin gerçek anlamını, diğer metinlerle de karşılaştırarak tespit edip saptadılar; böylece Hitit dilinin büyük bir bölümü 1930'lu yıllarda anlaşılır hale geldi.

Hititler'den önce Anadolu'da Hattiler'in ve Hurriiler'in yaşadıklarını yine Asur yazılı kaynaklarından öğrenmekteyiz. Hititler Anadolu'ya geldikten sonra, Hattiler ve Hurriiler'le birlikte, yan yana yaşamlarını sürdürüp, zamanla küçük beylikler oluşturmuşlardı. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde ise Anadolu'da birçok beylikler bulunmaktaydı. Hititler M.Ö. 1660 tarihlerinde krallık, M.Ö.1460-1440 yıllarında ise bir imparatorluk düzeyine ulaşabilmişlerdir. M.Ö. 18. yüzyılda bu beyliklerden Kussara kralı Pitha'nın oğlu, kral Anitta, kendi egemenlik bölgesi dışındaki Hattuşa, Zalpa ve Puruşanda'yı da ele geçirip Karadeniz'den, Orta Anadolu'nun güneyine kadar uzanan bölgede ilk Hitit Krallığı'nı kurdu. Krallığın yönetim merkezi Neşa (Kaniş) kentidir. Kültepe Höyüğü'nde bulunan metal bir kama üzerindeki yazıt Hitit dilinde yazılmış en eski belgedir. Hattuşa'da ele geçen bir başka belge ise Hitit Devleti'nin kuruluş aşamalarına ışık tutması açısından önemlidir; Anitta, bu belgede yaptığı savaşları, ele geçirdiği yerleri, o dönemde yaşanan olayları şöyle anlatır:

"Pitha'nın oğlu, Kussarra Kralı Anitta... O, göğün Fırtına Tanrısı'nın kadını

sevildirdi. Kussarra Kralı güçlü birlikleriyle kentten inerek, geceleyin Neşa kentini ele geçirdi. Neşa Kenti Kralını yakaladı; ama kentliye hiçbir kötülük yapmadı; onlara anne-baba gibi davrandı. Babamdan sonra, ikinci yılında savaşta savaş yaptım. Güneş'in yardımıyla karşı gelen her ülkeyi yendim... İkinci kez olarak yine Hatti Kralı Pijusti geldi ve gönderdiği tüm yardımcılarımı Şalampa kenti yakınında yendim... Daha önce Zalpuva Kralı Uhna Neşa'nın Şiusummi heykelini Zalpuva'ya götürdü; arkasından ben Büyük Kral Anitta, Şiusummi'yi alıp Neşa'ya getirdim. Zalpuva kralı Huzziya'yı canlı olarak Neşa'ya götürdüm... Nihayet Hattuşa'da büyük açık olunca Şiusummi onu tanrı Halmaşuitta'ya teslim etti ve ben onu(Hattuşa'yı) geceleyin yaptığım bir saldırı ile ele geçirdim; onun yerine yaban otu ekim. Benim ardından kim kral olur ve onu iskân ederse göğün Fırtına Tanrısı onu çarpsın...ve Neşa'da şehir duvarını inşa ettim. Ve şehir duvarının arkasında göğün Fırtına Tanrısı'nın evini ve Şiusummi'nin Tapınağı'nı inşa ettim; onları savaş ganimetleriyle süsledim; aynı gün iki aslan, yetmiş

Tanrı heykelciği.
Kursun.
M.Ö. 18. yy.
Kültepe. A.M.M.

yaban domuzu, yüz yirmi ayı, ayrıca leoparlar, büyük ve küçükbaş yaban koyununu tanrılarımı getirdim..."

Sur duvarı ve kulesi biçimli bir küpün ağız kenarı. Hattuşa. M.Ö. 15.-14.yy. A.M.M.

Eski Hitit Krallık Dönemi'nde kral ailesinden gelenlerin 100 yıl öncesine dair yaşanan olayları anımsaması ve nakletmesi gerçeğe yakın olmalıdır. Hitit Devleti'nin kuruluş aşamalarında yaşanan olayları 150 yıl sonra bir yazıtta, kral Telipinu (1535-1510), ilk krallar zamanındaki refah ile kendisinin başa geçtiği dönemde devletin içinde bulunduğu gerilemeyi karşılaştırmaktadır. Sözü edilen metinde şu dizeler yer almaktadır:

“Eskiden Labarna, Büyük Kral'dı; o zaman oğulları, kardeşleri, hısım akrabası ve askeri birlik oldular. Ülke küçüktü ama savaşa gittiğinde, düşman topraklarını geceleyin ele geçiriyordu. Ülkeleri yıkıp güçsüz bıraktı ve denizleri onlara hudut yaptı. Çarpışmadan döndüğünde, oğullarının her biri ülkenin bir kesimine, Hupisna'ya, Tuvanuvu'ya, Ninassa'ya Landa'ya, Zallara'ya, Parsuhand'a'ya, Lusna'ya gitti. Kendisi ise bütün ülkeyi yönetti, büyük kentler sınırsız onun elinin altındaydı. Sonra Hattuşili kral oldu...”

Kultepe, Karum. Kayseri.

Labarna (ya da Tabarna) adı Büyük Kral anlamına gelir. Eski Krallık Dönemi'nde Hattuşa'yı yöneten ilk kralların Kussara kökenli olduğu, Labarna adını da bir san olarak -tıpkı Roma imparatorlarının Caesar'ı kullandıkları gibi- kullanmışlardır. Kral I.Hattuşili'nin de ismi Hatti kökenlidir ve Hatti kökenli Hattuş sözcüğünden gelmektedir. Bu tavrılarıyla Hitit krallarının yerli halk Hattilere şirin gözükme politikası sürdürdükleri görülmektedir; ardı sıra gelen Hitit krallarının da Hatti kökenli isimleriyle karşımıza çıktığını görmekteyiz. Kussara'da kral Labarna'dan sonra egemen olan kral Labarna (II. Labarna olabilir?) Kussara'da güvenli olmayan başkenti Hattuşa'ya taşımıştır. Hatti kökenli isme 'a' ya da 'aş' eklenerek yeni başkente Hattuşa denmiştir.

Kral Anitta'dan sonra gelen Hitit kralları kendilerine *“Hatti Kralı”*, ülkelerine de *“Hatti Ülkesi”* adını vererek, Orta Anadolu'nun yerli halkına ait olan bu ismi kullanmışlardır. M.Ö. 1660 tarihlerinde ise Anitta'nın soyundan gelen Kussaralı I. Hattuşili Eski Hitit Krallığı'nın (M.Ö.1660-1460) sınırlarını daha da genişleterek Hattuşa'yı da Eski Hitit Krallığı'nın yönetim merkezi ve yeni başkenti durumuna getirdi. I. Hattuşili zamanında Krallığın sınırları batıda Ege Denizi'ne kadar genişlemiş

ve buradaki Assuwa Ülkesi alınmıştır. Ayrıca Güneyde ülke sınırları Akdeniz kıyılarına kadar inmiş ve Arzawa Ülkesi zapt edilmiştir. Kral I.Hattuşili, kendisine başkaldıran velihaht yeğenini kral yapmak yerine torunu I.Murşili'yi tahta çıkarıp kral yapmıştır. Hasta yatağında krallığın ileri gelenlerine verdiği vasiyetnamesi duygu yüklü, yaşanan olayları çıplaklığıyla ortaya koyan bir yazıttır ve tarihin ilk siyasi vasiyetnamesi niteliğindedir; vasiyetnamede şu dizeler yer almaktadır:

“Büyük kral Tabarna soylular topluluğuna seslendi: Bakın, ben hasta oldum ve size genç Labarna'nın ismini vermiştim; o tahta geçecekti ve ben kral onu oğlum yaptım. Her zaman onunla ilgilendim. Ancak o, bu çocuk nasıl davrandı; bu olacak şey değildi; o, hiç gözyaşı dökmedi, merhamet göstermedi; soğuk ve kalpsizdi... Anasının, o yılanın sözünü dinledim... bozucu sözler söyledi. Ve ben, kral bunları duydum. Böylece savaşa savaş açıyorum. O bundan sonra benim oğlum değil...”

Velihaht şehirden sürüp, geçinmesi için yeterli mal mülk verdiğini belirten kral soylulara şöyle seslenir:

“...bakın buraya; Murşili benim oğlum. Onu tanıyacaksınız; onu tahta oturtacaksınız; tanrı, onun kalbini iyi düşüncelerle doldurdu; bir aslanın yerini tanrı, ancak bir aslana verir... bir savaş çıktığında, ya da başkaldırma olduğunda, siz görevlilerim ve ülkemin büyükleri oğlumun yanı sıra olup ona yardımcı olunuz. Ancak üç yıl sonra sefere çıkmalıdır; onu daha şimdiden kahraman kral yapmak istiyorum. Ama şimdiden, daha o duruma gelmeden krala gösterilen saygı yapılmalıdır... sizi, artık kalpli bir göğüs ve bir duygu birbirinize bağlıyor. Sakın kendinizi büyük görmeyin, aranızda hiç kimse ona rakip olmasın ve buyruğa karşı çıkmassın...”

Veliahda verdiği öğütte ise şu dizeler yer alır:

“...Böylece babanın sözlerini tut, babanın sözlerini tuttuğun sürece, ekmek yiyip, su içeceksin. Olgun adam olduğun zaman, günde iki-üç defa yemek ye. İçine yaşlılık köktüğünde kana kana iç. O zaman babanın sözlerini bir yana bırakabilirsin. Sana sözlerimi ilettim ve bu levhayı sana aydan aya okusunlar. Böylece benim sözlerimi ve tecrübelerimi kalbinde saklayacaksın. Benim görevlilerimi ve ülkemin büyüklerini merhametle idare et. Birinde hainlik sezersen ve bir tanrı önlünde gıtnah işlerse, ya da birisi yersiz bir söz ederse bu durumda Pankus'un (soylular topluluğu) düşüncesini al. Arkandan

kötü konuşmaların sonuçları da Pankus'un iyiliği için önlenmelidir. Oğlum kalbine ne yerleştirdiysem ona göre hareket et...”

Kral, öldüğünde veliahda son kez ne yapması gerektiğini şu duygu yüklü tümceyle açıklar:

“Cesedimi yıka, gerektiği gibi... Beni göğsüne bastır ve göğsünde tutarak beni toprağa göm...”

Kral I. Murşili (M.Ö.1630-1600) zamanında ise Eski Hitit Krallığı'nın sınırları güneydoğuda Suriye ve Babil'e kadar genişler. Ayrıca Hitit akınları sonunda Halpa (Halep) ve Babil kentleri yağmalanıp tahrip edilir. Hititler kuş uçuşu 1200 kilometre yolu kat ederek Babil'deki Hammurabi hanedanına son verirler. Babil seferinden dönüşte I. Murşili akrabaları tarafından öldürülür. Kral Murşili'nin güçlü yönetimi böylece saray entrikalarıyla son bulur. Hititler bu olayın ardından M.Ö. 15. yüzyılın sonuna kadar Anadolu dışındaki bu bölgede güçlü varlık gösteremezler. I. Murşili hakkında ayrıntılı bilgileri yine kral Telipinu metninden öğrenmekteyiz:

“Murşili, Hattuşa'da egemen olduğu sürede onun çocukları, kardeşleri akrabası, kendi kanından olanları ve askerleri çevresinde toplanmışlardı. Düşman ülkesini güçlü kolla dizginledi. Kendi ülkesini denizin komşusu yaptı. O, Halpa (Halep) üzerine yürüdü ve Halpa'yı yakıp yıktı. Halpa'dan aldığı tutsakları ve onların mallarını Hattuşa'ya getirdi. Sonra Babil'e yürüdü; Babil'i yakıp, yıktı. Hurrilere de saldırdı. Babil'den ve

onlardan aldığı tutsakları, mallarını Hattuşa'ya götürdü. Ve Hantili sarayda içki sunucu başıydı; karısı Harapşili Murşili'nin kız kardeşiydi. Zidanta, Hantili'ye yenaştı ve bunlar kötü bir iş yaptılar; Murşili'yi öldürdüler ve kan akıttılar...”

Kral Telipinu (M.Ö. 1535-1510), Eski Hitit Krallığı Dönemi'nde süren iç çatışmaları, düzensizlikleri önledi. Telipinu, tahtta olan kralı sürgüne göndererek kral olsa da çıkardığı birçok yasayla devlet içindeki karmaşayı azalttı. Aslı farklı olan kralın ismi Hattilerin bir tanrısından alınmaydı; Hatti dininde, Tanrı Telipinu küsüp gittiğinde doğanın canlılığının yok olacağı, döndüğünde ise yeşerip canlanacağına inanılır; kral, tanrı ismini alarak ülkesini canlandıracağını vurgulamak istemiş olmalıdır.

M.Ö. 1550 tarihinden sonraki 150 yıllık zaman dilimi içinde ise Eski Hitit Krallığı, taht kavgalarına, ekonomik sıkıntılara, ayaklanmalara ve savaşlar gibi çeşitli iç ve dış olaylara sahne oldu. Kuzeyde, Karadeniz kıyısında yaşayan Kaşkalar'la (Gaşka), batıda Arzawa, güneyde ise Mitanniler'le büyük anlaşmazlıklar ve çatışmalar yaşadılar. Bu dönemde Kuzey Suriye Mitanniler'in eline geçti. Eski Hitit Krallığı'ndaki bu karışık dönem II. Tuthaliya'nın (M.Ö.1460-1440) başa geçmesiyle birlikte son bulmuştur. Bu kral zamanında Büyük Hitit İmparatorluğu (M.Ö. 1460-1190) oluşarak tarihteki yerini almıştır. II. Tuthaliya, diğer krallar, I. Hattuşili, I. Murşili ve I. Şuppiluliuma'nın yer aldığı, dört büyük, önemli Hitit kralından birisidir; ismi Hattice bir kutsal

Kral III. Tuthaliya (M.Ö. 1400-1380) ya da IV. Tuthaliya'ya ait mühür baskısı. Hattuşa.

dağdan alınmadır. Bu dönemde, Hititlerin Suriye bölgesine duydukları geleneksel ilginin yanı sıra o yıllarda Mısır firavunu olan III. Thutmosis'un (M.Ö. 1494-1400) yayılma politikaları Hititlerin Suriye topraklarındaki çıkarlarını tehlikeye sokacak düzeye gelmişti; firavun Mısır'ın etki alanını Kargamış'a kadar yaymıştı; II. Tuthaliya, bu yayılmayı engellemek ve Eski Krallık Dönemi'nde kaybedilen egemenlik alanlarını geri kazanmak için Kizzuwatna ve Suriye'ye seferler düzenledi, Halpa (Halep) ve Kargamış'ı egemenliği altına almayı başardı. Kral II. Tuthaliya'nın -kendisinin de- içinde bulunduğu sülale 250 yıl boyunca -Hitit İmparatorluğu'nun çöküşü M.Ö. 1190 yılına kadar- yönetimde kalmıştır.

I. Arnuvanda (M.Ö. 1440-1420) II. Tuthaliya'nın ardından tahta geçen Hitit Kralı'dır; ismi yine babasının ismi gibi Hatti kökenlidir ve kutsal bir dağdan gelmektedir. Tavananna (ana kraliçe) ise Asmunikal'dı. Ele geçen tabletlerde ve mühür baskılarında kraliçenin ismi sık sık geçmektedir; Hitit İmparatorluk tarihinde -kendisinden 200 yıl sonra yaşamış III. Hattuşili'nin eşi Puduhepa'dan sonra- yazılı belgelerde adı çok sık geçen kraliçedir; Boğazköy'de ele geçen bağış belgesinde kraliçe Asmunikal'in ismi kralla yan

yanadır; mühür baskısında çivi yazısı ve hiyeroglif birlikte kullanılmıştır. Mühürde şu satırlar yer almaktadır:

“ Tabarna Arnuvanda'nın mühürü, Büyük Kral, Tuthaliya'nın oğlu, Tavananna Asmunikal'in mühürü, Büyük Kraliçe, Nikalmati'nin kızı ve Tuthaliya'nın kızı...”

Gerek Hitit öncesi, gerekse Hitit İmparatorluk Dönemi'nde Anadolu coğrafyasında nüfus yoğunluğunu Hattiler ve Hurriiler oluşturuyordu. Hitit krallarının isimlerinin çoğunun Hatti kaynaklı olmasının yanı sıra kraliçelerin isimleri ise Hurri kökenliydi; birçok kraliçe Hurriliydi. Hitit kralları ve kraliçelerinin isimlerinin Hatti ve Hurri kaynaklı olması yerli halkla kaynaşmak, onlara şirin görünme politikaları gütmelerinden kaynaklanmaktadır.

“ Bin Tanırlı Ülke”

olarak bilinen Hititler'in başkenti Hattuşa kazısında bulunan ve M.Ö.14. yüzyıla ait çivi yazılı tablette Hitit Kralı Arnuvanda ve Kraliçe Asmunikal'in Tanrılara yakarışları dile getirilmektedir. Hattuşa kazısında bulunan bir çivi yazılı pişmiş toprak tablette kral Arnuvanda ve kraliçe Asmunikal çifti Hatti Ülkesi'ni yağma ettikleri, tapınakları yakıp yıkıp tanrı heykellerini parçaladıkları için Kaşkalar'ı tanrılara şikâyet ederek, onların

kendilerinden yana olmalarını istemektedirler:

“..... Ey Tanrılar! Bilmelisiniz ki; daha önce hiç kimse tapınaklarınızla bizim gibi ilgilenmedi... Gittim, altın heykellerinizi, eşyalarınızı, içki kaplarınızı ve gıyaceklerinizi, hiç kimse bizim kadar korumadı. Hiç kimse kurbanlarınızın dinsel temizliğine saygı göstermedi. Biz Arnuvanda Büyük Kral ve Asmunikal Büyük Kraliçe, sizlere tekrar yağlı, lyl cıns sığırlar, koyunlar, lyl cıns ekmek ve içki sunacağız. Bizim yanımızda olun. Tanrıların bu ülkelerdeki tapınaklarının tıbbıldır Kaşkalar yağma ettiler ve siz tanrıların heykellerini parçaladılar. Altınları, gümüşleri, altından ve gümüşten yapılmış içki kaplarınızı, bronz aletlerinizi ve giysilerinizi yağma ettiler ve aralarında paylaştılar. Rahipleri, kutsal rahipleri, çalgıcıları, şarkıcıları, aşçıları, fırıncıları, çiftçi ve bahçıvanları dağıttılar ve onları kendilerine köle yaptılar. Ayrıca, sığırlarınızı ve koyunlarınızı da dağıttılar. Tarlalarını, adak ekmeğinizin kaynağı olan toprağınızı, sığı kurbanlarınızın kaynağı olan bağlarınızı el koydular ve onları aralarında paylaştılar...”

Yine Hattuşa kazılarında bulunan ve M.Ö. 14. yüzyıla tarihlenen çivi yazılı başka bir pişmiş toprak tablette ise 'Bağış Belgesi' konu edilmiştir. Kral Arnuvanda ile Kraliçe Asmunikal'in tapınak rahibesi Kuvatalla'ya evlenirken yaptıkları köle, hayvan ve arazi bağışı ile

Kral I.Arnuvanda ve kraliçe Asmunikal'in tanrılara yakarışını anlatan tablet. I.A.M.

ilgili belgede yazılanlar şunlardır:

“....Antarla kentinde Hantapi'nin malikhanesinden 7/5 iku (Hititçe de alan ölçüsü) üzüm bağı, 13 ev, 30 erkek, 18 erkek çocuk, 4 erkek süt çocuğu, 35 kadın, 16 kız çocuğu, 2 kız süt çocuğu, 2 yaşlı erkek, 2 yaşlı kadın, toplam 109 (kişi). Hizmetkarlar arasında 6 sanatkar, 2 aşçı, 1 Hur'lu terzi, 1 kunduracı, 1 at bakıcısı..... 22 sığır, 158 koyun, 2 at, 3 katır..... Büyük Kral Arnuvanda, Büyük Kraliçe Asmunikal ve Asil Prens Tuthaliya (onları) aldılar ve hizmetkârları, tapınak rahibesi, Kuvatala'ya armağan ettiler (bağışladılar). Gelecekte oğullarından ve torunlarından hiç birisi hak iddia etmeyecekler. Egemen Kral, Büyük Kral Arnuvanda'nın ve eşi Asmunikal'in sözleri demirdendir. Atılamaz, kırılmaz. Her kim onu değiştirirse başı vurulacaktır...”

Bogaz Belgesi. M.Ö. 14.yy. Bogazkily. I.A.M

M.Ö.13.yy.'da Hititler ve Komşuları.

Harita çiziminde Prof. Dr. Frank Starke'den yararlanılmıştır.

- Kaska Bölgesi
- Başkentler
- Miken Kültür Bölgesi Ahhiyawa Ülkesi
- Arzawa / Kuzey Suriye
- Büyük Hitit Krallığı Müttefikleri
- II. Kuşak Tarhuntassa Ailesi
- Büyük Hitit Krallığı
- Hitit Etki Alanı

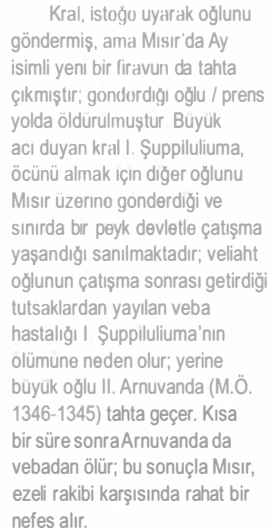

Kral I. Šuppiluliuma'ya (M.Ö.1380-1345) ait mühür baskısı. Ugarit.

Kral I.Šuppiluliuma (M.Ö.1380-1345) ve Tavananna'ya (kraliçeye) alt mühür baskısı. Hattuşa.

Büyük Hitit Krallığı en parlak dönemini I. Šuppiluliuma (M.Ö.1380-1345) zamanında yaşamıştır; 30 yıl süren krallığı döneminde Hitit İmparatorluğu, Mısır ve Babil gibi en büyük imparatorluklar arasında yer aldı. Šuppiluliuma ismi Hititçe kökenli bir sözcüktür ve 'temiz havuz' ya da 'kutsal gölcük' anlamındadır. Kral diğer Hitit kralları gibi Hatti kökenli bir ismi tercih etmemiştir. Önce, krallığı sürekli rahatsız eden kuzeydeki Kaşkalar'ı, sonra batıdaki Arzawa ülkesi ile güneydeki Kizzuwatna ülkesi ve Suriye'nin güneyinde Filistin'e kadar uzanan Mitanniler'e ait toprakları yeniden krallığın egemenlik alanı içine almıştır; Halpa (Halep) ve Kargamiş'ı ele geçirdikten sonra yönetimlerini

II.Arnuvanda'dan sonra tahta geçen II. Muşşili (M.Ö.1345-1315) siyasi alanda başarılı olmasına karşın mutsuz bir kraldı. Veba salgını nedeniyle önce babasını, sonra kardeşi Arnuvanda'yı kaybetmesi, salgının ülkeye yayılması onu çok etkiler. Üvey annesi Tavannana'nın (ana kraliçe) yaşamı kendisine zehir etmesi, eşinin, onun eziyetleri yüzünden ölmesi, ayrıca bir şimşek çakması sonunda korkudan dilinin tutulması onu derinden etkilemiş ve değişik bir ruh haline sokmuştu; kral içinde bulunduğu sıkıntıları şu dizelerle anlatır:

“Birden hava bozdu. Gök Tanrısı korkunç bir şekilde gürledi ve ben ürktüm. O zaman ağzımda söz azaldı ve söz kesiklik yaparak yukarı doğru çıktı. Yıllar geçince bu düşlerimde de kendini duyurmağa başladı. Bu düşlerimden birinde tanrının eli bana değdi ve o zaman konuşma gücümü bütünüyle yitirdim. Bunun üzerine bir orakel sorusu düzenledim”.

II. Muşşili zamanında da krallığın sınırları güneybatı Anadolu'da Arzawa ile güneyde de Mitanni ülkesi yönünde genişledi. Büyük Kral, Batı Anadolu'daki Ahhijawa ulusunu yenerken, kuzeydeki barbar Kaşkalar'a (Gaşka) karşı da yeni seferler düzenleyerek onları da bozguna uğrattı. II. Muşşili, Hitit tarihinde önemli yeri olan krallardan biridir. Babası Şuppiluliuma ve kendi icraatları hakkında yıllara göre yazdığı ayrıntılı belgeleri bırakması nedeniyle önemli bir tarih yazarı sayılır. II.Muşşili Dönemi'nin en önemli olaylarından biri de ülkeyi saran ve ölümlere neden olan veba

salgınıdır. Kral, vebanın çıkma nedenini, babasının Genç Tuthaliya'yı öldürerek tahta geçmesine bağlar. Kişiliğinin bu yanını ve ruh halini yansıtan “Veba Duası” dizelerinde II.Muşşili ilginç saptamalarda bulunur:

“ Ey Hatti'nin Fırtına Tanrısı, benim efendim. Ve ey siz, benim efendim olan bütün tanrılar! Doğrudur, insan günah işler. Benim babam da günah işledi, Hatti'nin Fırtına Tanrısı'nın, benim efendimin sözünü dinlemedi. Ama ben, hiç günah işlemedim. Doğrudur, babanın günahı oğluna da geçer, Bana da babamın günahı geçti. Şu anda Hatti'nin fırtına tanrısına, benim efendime doğrudur, biz bunu yaptık. Ve şimdi ben babamın günahını doğruladığıma göre, ey Hatti'nin fırtına tanrısı, ey benim sahibim ve ey benim sahibim olduğu bütün tanrılar... Niyetleriniz artık değişsin! Artık benim için de yeniden dostça şeyler düşünün! Ve artık vebayı Hatti ülkesinden kovun! Ey tanrılar, siz ki benim sahibimsiniz; eğer Tuthaliya'nın kan öcünü almak istiyorsanız, bilin ki, Tuthaliya'yı öldürenler, döktükleri kanın kefareтини ödediler. Ve Hatti ülkesi dökülen bu kan yüzünden yok olacak duruma geldi, böylece Hatti ülkesi de kefareтини ödemiş olmadı mı? Eğer bu kefareti ödeme sırası bana gelmişse, ben de şimdi bütün ailemi bu günahahtan ve bu kefareten kurtarmak istiyorum. Ve siz ey tanrılar, sizler ki benim efendimsiniz, artık öfkeniz

Veba Duası'nın yazılı olduğu tablet. İ.A.M.

yatışsın. Ey tanrılar, benim sahibim olan tanrılar... Artık bana karşı eskisi gibi iyilikler düşünün. Dileğim huzurunuzda varmadığı için beni kötü hiçbir şey yapmadığım için dinlemelisiniz. Bir zamanlar yanlış yola sapanlardan, kötü işler yapanlardan hiç kimse kalmadı artık. Hepsi öldü çünkü. Ama babamın günahı bana bulaştığı için, yalnız bunun için, bakın sizlere, ey tanrılar, ey benim efendilerim, sizlere ülkem için, ülkemi vebadan kurtarmam için kefareti kurbanları sunuyorum; bu acıları çekip çıkarın yüreğimden benim, ruhumdan bu korkuları alın benim...”

Kral II.Muşşili ülkenin kuzeyindeki Kaşka ülkelerine karşı giriştiği bir savaşı da yıllıklarında şöyle anlatır:

“... Ben majeste böyle olduğunu düşününce Kaşka ülkelerine karşı ikinci defa savaşa gittim. Babamın zamanında düşman olup Hatti ülkesine saldıran Malazziya ülkesine karşı geceleyin yürüdüm. Malazziya'da, uzaktan tekrar

gün ağarınca Kuwatelša Dağı çıktı... Dağda kamp yapacak yer aradım. Bir yanımda Şunupassi, İşdupiştā, kentleri başka bir yanımda ise o Malazziyalıların kardeşleri olan Pittagalaişşalılar vardı; onlar beni gördüler ama Malazziyalılara haber vermediler..."

Havanın sisli olması nedeniyle hiç kimsenin Hitit ordusunu göremediğini, bunun da Fırtına Tanrısı sayesinde olduğunu belirterek kral yıllığına şöyle devam eder:

"Malazziya ülkesine varınca tanrı önümdeki sisi kaldırdı; beni fark etmeyen düşman ekini biçmeye koyulmuştu... halkı otururken buldum ve onlara saldırdım. Sivil halkı, sığırları, koyunları yakaladım; ülkeyi yaktım, sonra onları imha ettim... Gün ağarınca Katabduwa ülkesini ve Taşınatta ülkesini yaktım. Taşınatta adamları majestemden yana oldukları için yanıma gelerek şunları söylediler: Efendimiz, sen bu Malazziyalıları imha ettin; Efendimiz Hattuşa'ya döndüğü zaman...bizi imha etme..." (Çev:Sedat Alp).

Kral Muvatalli (M.Ö.1315-1282) zamanında ise Batı Anadolu'da Wilusa (Troya Ülkesi) ile çıkan bazı olaylar, antlaşma ile sonuçlanır. Ancak ülkenin güneyindeki Suriye ve Filistin topraklarını ele geçirmek için Mısır firavunlarından I. Setos'un saldırısını, Kargamış ve Halpa (Halep) gibi uydu devletleri önler. Ancak M.Ö. 1290 tarihinde tahta çıkan II. Ramses Suriye üzerinde hak iddia eder. Mısır ile komşu olan ve I. Şuppiluliuma zamanından

Kral Muvatalli'ye (M.Ö.1315-1282) alt mühür baskısı. Hattuşa. A.M.M.

beri Hititler'e vergi veren Amurrular, firavunun etkisiyle Hititler'den ayrılıp Mısırlılarla bağlanmayı ve Hititler'e artık vergi vermemeyi dile getirirler. Amurrular'ın Hititler'le aralarındaki antlaşmayı bozmaları, Hititler'in de buna tepki göstermeleri üzerine, bundan korkan Amurrular da kendilerini koruması için Mısır firavunu II. Ramses'e başvururlar. Bunu fırsat bilen Mısır firavunu II. Ramses M.Ö. 1285 tarihinde büyük bir ordu ile Orta Suriye'ye girer. Kral Muvatalli, kendisi güneyde Mısırlılarla uğraşırken, kuzeydeki Kaşkalar'ın başkent Hattuşa'ya saldırabileceklerini düşünerek, başkent Hattuşa'yı Dattaşşa'ya taşır. Kadeş Savaşı, her iki taraf için de büyük bir felaket olmuştur; sonrasında, II. Ramses ordusunu alıp savaş alanından çekilirken, Muvatalli ise ordusu ile birlikte Şam'a kadar bölgeyi talan etmiştir.

Amurru Krallığı yine Hititler'in uydusu olmuş, Mısırlılar da artık Suriye üzerinde hak iddiasından vazgeçmişlerdir.

Hitit Kralı Muvatalli'nin M.Ö. 1282'de ölümünden sonra III. Murşili (M.Ö.1282-1275) başa geçer. Kral, başkenti Dattaşşa'dan tekrar Hattuşa'ya taşır. III. Murşili'nin tahta bulunduğu yıllar, amcası III.Hattuşili'yle çekişme içinde geçer.

Amcası yasalar gereği yeğenin tahta çıkmasını sağlar; ama ilerleyen yıllarda III. Murşili amcasının elinden tüm yetkileri alır. Sonunda bu çekişmeden galip çıkan III. Hattuşili olur; III. Murşili Hatti Ülkesi'nden kaçarak Mısır'a sığınır. Yazışmalar fayda vermez; Mısır, III.

Murşili'yi iade etmez. Amca ile yeğen arasındaki bu taht kavgası, federatif bir yapıya sahip Hatti Ülkesi'nde kötü örnek olacaktır; bu davranışıyla kral yasaları çiğnemiş, sonucunda merkezi otorite zayıflamış, krallık içindeki bir feodal beyin merkeze karşı çıkması artık olağan hale gelmiştir.

Muvatalli ile Mısır firavunu II. Ramses arasında yapılan Kadeş Savaşı'ndan 16 yıl sonra, Hitit kralı III. Hattuşili (M.Ö. 1275-1250) ile II. Ramses arasında, M.Ö.1269 tarihinde Kadeş Kardeşlik ve Barış Antlaşması adı altında imzalanan bu antlaşma, tarihte bilinen ilk yazılı antlaşmadır. Antlaşmanın metinleri gümüş levhalara kazınmış, ancak bu levhalar günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşan bu antlaşma metninin bir örneği Mısır hiyeroglifleriyle Karnak Tapınağı'nın duvarlarına

Boğa biçimli kült kapları. Yüksek. 90 cm. Olusuklu Hava Tanrısı Teşub'un boğaları Hurri ve Serri olduğu düşünülmektedir. Hittitkale. Hattuşa. A.M.M.

Hattuşa, Büyükkale'de bulunan Hitit Kralı III. Hattuşili ile Mısır Kralı II. Ramses arasında imzalanan Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması'nın metnini içeren kil tablet ve antlaşma metninin detay. İ.A.M.

kazınmıştır; diğer örneği ise Hitit çivi yazısı ve dönemin protokol dili Akadca ile yazılı pişmiş toprak tableti Boğazköy (Hattuşa) kazısında bulunmuştur; bu tablet İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne bağlı Eski Şark Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Hititlerle Mısırlılar arasında yapılan bu barış antlaşması, 13 yıl sonra 1256 tarihinde tekrar sağlamlaştırılmış, Hitit kralı III. Hattuşili bu kardeşlik, dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri içinde büyük kızını da Mısır kralı II. Ramses'e başkadin/eş olarak vermiştir. III. Hattuşili, yeğeniyle giriştiği taht kavgası sonucu kral olmuştu; bu mücadeleyi de dinsel bir nedene bağlayarak **"Tanrı kadın İştär böyle istemektedir..."** demişti ve tahtında huzursuzdu. Kökenini, I. Hattuşili'ye kadar uzatıyordu. Tahta çıktığında kendisine hediye göndermeyen Asur kralına sitemlerini belirtmekten geri kalmamıştır: **"Kral olduğumda bana elçi göndermedin. Oysa bir kral tahta çıktığında, eş değerdeki kralların hediye göndermeleri bir gelenektir... ama bugüne kadar bunu yapmadın."**

Kral III. Hattuşili ayrıca, siyasal amaçlı olarak Kizzuwatna Ülkesi'ndeki Hurri rahibin kızı Puduhepa ile evlenerek, dini siyasete alet eden bir yönetici olarak dinsel çevrelerin desteğini de kazanmak istemiştir. Hatti dinine sıkı sıkıya bağlı olan başkent Hattuşa'ya böylece Hurri inancı da girmiş olur. III. Hattuşili Dönemi'nde Hitit dininin Hurrileştiğini görüyoruz. Öyle ki bu dönemde inşa edilen Yazılıkaya Panteonu'nda tasvir edilen Hitit tanrı tasvirlerinin yanında Hurri tanrı adları yer alıyordu. O tarihlere kadar Anadolu'da yaşayan bütün dinlere saygı gösteren ve hoşgörü ile yaklaşan, geleneklerine bağlı, insan haklarına saygılı Hititlerde, dinin siyasete girmesi ve alet edilmiş olması, ileride imparatorluğun çözülmesine yol açacak nedenlerden birisi olacaktır.

III. Hattuşili M.Ö.1250 tarihinde öldükten sonra yerine oğlu IV. Tuthaliya (M.Ö.1250 - 1220) geçer. Bu dönemde Mısır ve Hitit ile birlikte Asur ve Babil Devletleri, o dönemde dünyanın en büyük

Yazılıkaya Tapınağı. Tanrı Şarruma ve IV. Tuthaliya kabartması. B Galerisi.

Kral IV. Tuthaliya'ya (M.Ö. 1250-1220) ait mühür baskısı. Ugarit.

devletleriydi. IV. Tuthaliya, doğuda Asur, batıda ise Ahhiyawa Ülkesi ve Batı Anadolu'daki diğer küçük devletlerle sürekli uğraşmak zorunda kalmıştır. Önceleri kurulu düzenin korunmasına karşın, ilerleyen zaman içinde ise Büyük Hitit İmparatorluğu'ndaki çöküntü ve toprak kayıpları başlar. M.Ö.1220 tarihinde ölen IV. Tuthaliya'nın yerine oğlu III. Arnuvanda (M.Ö.1220- 1200) ve daha sonra da diğer oğlu II. Şuppiluliuma (M.Ö.1200-1190) sıra ile tahta geçerler. II. Şuppiluliuma Hitit İmparatorluğu'nun

son kralıdır. Önceki kral III. Arnuvanda'nın karısından ve haremdeki eşlerinden çocuğu olmadığı için tahta kardeşi II. Şuppiluliuma geçmiştir. Bu dönemde imparatorluk çözülme aşamasına gelmiştir; federatif yapı içindeki krallıklar baş kaldırmış, hatta karşı koalisyon kurmuşlardır. Çözülme aşamasındaki bu karmaşa sarayda da yaşanmaktadır. Bu dönemde II. Şuppiluliuma'nın baş yazıcısının söylemleri ilgi çekicidir:

"Ben sadece efendim Şuppiluliuma'nın çocuklarını koruyacağım... Hatti Ülkesi halkı başkaldırınca, efendim, majeste, babamı, annemi ve beni daha küçük çocukken yanına aldı... Majestenin ağabeyi

***kralken ben büyümuştüm
ve onu korudum. Ona karşı
hiç kusurda bulunmadım...
Hatti halkı ona karşı
güçlükler çıkarınca onu
hiçbir zaman yalnız
bırakmadım..."***

Bu dönemde gerek Batı Anadolu'daki ve gerek diğer bölgelerde, Büyük Hitit İmparatorluğu'na bağlı olan devletler yer yer başkaldırırlar. Ancak Büyük Hitit İmparatorluğu için asıl büyük tehlike Batı Anadolu'dan gelir. Buradaki Zippasla Devleti güneybatı Anadolu'yu ele geçirir. Doğu'daki diğer beylikler de Büyük Hitit İmparatorluğu'na karşı başkaldırırlar. Bu karmaşa ve başkaldırırlar, son Hitit kralı II. Şuppiluliuma Dönemi'nde artarak çoğalır. Artık Büyük Hitit İmparatorluğu yıkılmak üzeredir. M.Ö. 2. binin sonlarında güneydoğu Avrupa'da yaşayan halklar arasında büyük bir hareketlenme olur. "*Deniz Kavimleri*" veya "*Ege Göçü*" de denilen bu halklar, Balkanlar üzerinden deniz ve kara yolu ile Hellas'ı da (Yunanistan) geçip Anadolu'ya gelirler, Troya (M.Ö.1190) ve Hattuşa'yı (M.Ö.1183) yakıp yıkarlar, Büyük Hitit İmparatorluğu'na da son verirler. Hellas'ı, Anadolu'yu ve Suriye'yi korkunc bir biçimde tahrip ederler. Bu

Kılıç, mızrak ve yayıyla Kral II. Şuppiluliuma. 2 numaralı Hiyeroglifi Oda. Detay. Hattuşa.

kavimler (halklar) yollarına devam edip Yakındoğu ve Mısır'a saldırırlar. Mısır firavunu III. Ramses (M.Ö.1197-1165), önüne gelen her şeyi yakıp, yıkan, kıran bu talancı kavimlerin saldırılarını Mısır kapıları önünde M.Ö. 1190/1180 tarihlerinde durdurduğunu yıllıklarında anlatır. III. Ramses, saldırıları Mısır'daki Medinet Habu Tapınağı'ndaki yazıtta şu sözlerle anlatılır:

***"Hatti Ülkesi'nin hiçbir
krallığı bu saldırıları
önleyemedi. Arzawa,
Kargamış, Alasia, Kode, yok
edildi; Amurru Krallığı'nın
bir yerinde karargâh
kurdular... önderinde bir
ateşle Mısır'a doğru gelmeye
başladılar..."***

Kral, öküz arabaları ve gemilerle gelen bu insanları geçtikleri yerde yok ettiğini belirtir.

M.Ö.2. binin sonlarında Hellas, Anadolu ve Suriye'de bulunan krallıklar, feodal beylikler ve federal devletlerde, okuma - yazma (yazı) zenginlerden ve soylulardan oluşan belli bir sınıfın elinde idi. Halk okuma-yazmadan yoksundu. İşte, "*Kavimler Göçü*" / *Ege Göçü*" ile birlikte bu devletlerin, krallıkların, beyliklerin yıkılması, okur- yazar sınıfların da yok olmasıyla birlikte yazı da unutuldu, yok oldu. Böylece Anadolu M.Ö.1190- 800/750 tarihleri arasında 400 yıllık karanlık bir dönem yaşadı. Nihayet M.Ö.8. yüzyılda Anadolu, uygar olmanın ilk koşulu olan yazıya yeniden kavuştu. İşte yazının kullanılmadığı, Anadolu'da yaşanan, ancak karanlıkta kalan bu tarihsel dönem hâlâ aydınlığa kavuşmuş değildir. Geç Hitit Krallıkları hakkındaki bu dönemlere ait bilgileri ise ancak Asur ve Urartu yazılı kaynaklarından öğrenebiliyoruz.

Hititler Dönemi'nde Batı Anadolu'daki antik çağın ünlü kentlerinden Smyrna (İzmir) / Tismurna-Smurna; Miletos (Balat) / Milavanda; Ephesos (Selçuk) / Apasas; Perge (Aksu)

/ Parha-Parga; Patara (Gölemiş) / Patar; Trola / (W)llon - Wilus Hitit adlarıyla anılan kentlerdir. Başlangıçta küçük bir yerleşim konumunda olsalar bile, en azından adları nedeniyle de olsa bu antik kentlerdeki yerleşimin Hitit Dönemi'ne kadar uzandığı anlaşılmaktadır.

2 numaralı Hiyeroglifi Oda kuzey cephesi. Hattuşa.

III.Hattuşili'nin özgeçmişini anlatan tablet. M.Ö.13.yy. İ.A.M.

III.Hattuşili'den Kadeşman-Tuili'e mektup. M.Ö.13.yy. İ.A.M.

Hitit Devlet Yönetimi

Mühür baskısı.
Toprak. A.M.M.

Hitit Devleti, siyasi yapısı itibarıyla kral ve kraliyet ailesinden gelen kişilerden oluşan politik bir kurumdur. Hitit kralları, ülke sorunlarını, Pankus adı verilen İmparatorluk Meclisi'nde onaylatma gereği duyuyorlardı. Fakat Hitit devletinde

-yapısı itibarıyla- mutlak güç Büyük Kral'dı. Hitit kraliyet ailesi dışı kapalı bir topluluk değildi. Krallık kalıtsaldı. Ancak birinci veya ikinci derecede kral olabilecek erkek bulunmaması durumunda, birinci dereceden bir prensesin eşi de kral olabiliirdi. Eski Hitit Krallık Dönemi'nde kral Telipinu saray entrikalarını durdurmak ve düzeni sağlamak için tahta çıkış yasası çıkarmıştı; ünlü Telipinu metninde bu konuyla ilgili şu satırlar yer alır:

“...Birinci kadından doğan erkek çocuk kral olur. Eğer birinci sıradan prens yoksa ikinci sıradan olan erkek çocuk kral olur; bir kral çocuğu, bir oğlan yoksa bu durumda birinci sıradan kız çocuğu evlendirilir; onun kocası kral olur...”

Hitit yasalarının yazılı olduğu tablet. M.Ö.13.yy. İ.A.M.

Kral Telipinu, tahta -bir önceki kralı devirerek- geçmiş olsa da saraydaki düzensizliğe son vermiştir. İlk iki Hitit kralı I. Hattuşili ve I. Murşili önceki kralın atamasıyla tahta çıkmışlardı; onları izleyen krallar Hantili, Zidanta ve Ammuna entrikalarla, ellerini kana bulayarak tahta gelmişlerdi.

Telipinu'nun çıkardığı yasa Büyük İmparatorluk Dönemi'nde de aynen uygulanmıştır. Hitit kraliçeleri de krallar kadar haklara sahiptiler. Kral eşleri Tavananna (ana kraliçe) ünvanı ile anılırlardı. Eşi ölen kraliçe bu ünvanı ölene kadar taşırdı. Hitit Tavanannaları (ana kraliçe) içinde en güçlü olanı III. Hattuşili'nin eşi olan Puduhepa idi.

Karabel Kaya Kabartması.
Kemalpaşa. İzmir.

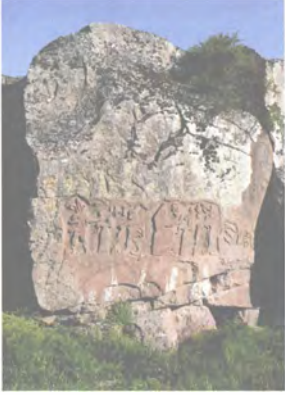
Hatipkaya Kabartması.
Konya.

Hurri kökenli olan kraliçe Puduhepa, Yazılıkaya'daki tanrı kabartmalarının yanlarına Hurri adlarını yazdırtmış, Fraktin Kabartması'nda kendisini tanrıça Hepat'a libasyon yaparken göstermiş, eşi III. Hattuşili öldükten sonra da başa geçen bir sonraki kralla birlikte ülkeyi yöneterek güçlü bir kraliçe olduğunu kanıtlamıştır. Kizzuwatna Ülkesi'ndeki Hurrili bir rahibin kızı olan kraliçe Puduhepa, dış ilişkilerde de etkin olmuş, yapılan birçok antlaşmaya eşi kral III. Hattuşili ile mühür basmıştır; hatta bazı uluslararası ilişkilerde kraliçe Puduhepa tek başına inisiyatif koyarak mührünü kullanmıştır. Bu dönemde yine komşu devletlerle olan ilişkileri güçlendirmek için sık sık karşılıklı hediyeler gönderilip, yazışmalar yapılmıştır. Ele geçen bir belgede dönemin Mısır Kraliçesi Neptera, Hitit kraliçesi Puduhepa'ya gönderdiği hediyeleri yazdığı bir mektupta şöyle sıralamıştır:

“Mısır Ülkesi'nin Büyük Kraliçe'si Neptera şöyle der: Hatti ülkesi'nin Büyük Kraliçe'si Puduhepa'ya söyle: Ben, kız kardeşin iyiyim, siz kız kardeşim de iyi olasın; ülken de iyi olsun... Sen kız kardeşimle aynı biçimde kardeş olduk. İşte sana, kız kardeşim, senin için selamlama hediyesi olarak bir hediye

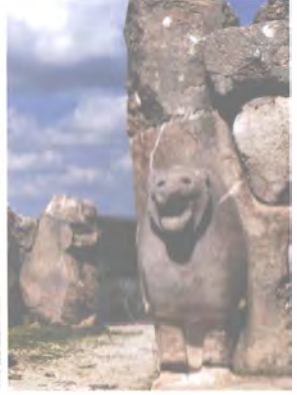
İmamkulu Anıtı. Kayseri.

Fraktin Anıtı. Kayseri.

Gâvurkale Kabartması. Ankara.

Aslanlı Kapı. Hattuşa

gönderdim... Boyun için bir zincir, çok renkli saf altından. 12 telden oluşmuş, ağırlığı 88 şekel, bir tane çok renkli makkalalı giysisi, kral kalitesi; bir tane çok renkli koton tunika, kral kalitesi; 5 adet çok renkli koton giysi, iyi kalite ince iplikten; 5 adet çok renkli koton tunika iyi kalite ince iplikten; Bütün giysilerin toplamı 12 koton giysi..." (Çev: Sedat Alp).

Yine aynı dönemde Hitit kralı III. Hattuşili dostluğu güçlendirmek için büyük kızını Mısır Firavunu II. Ramses'e 'baş kadın eş' olarak vermiştir. Sonrasında Mısır Firavunu, Hitit kraliçesi Puduhepa'ya dostluk içeren şu mektubu göndermiştir: "Amon'un sevgilisi, güneşin oğlu, Mısır kralı, Büyük Kral Ramses şöyle der: Hattî Ülkesi'nin kraliçesi, Büyük Kraliçe Puduhepa'ya şöyle: İşte ben kardeşin iyiyim. Evlerim, oğullarım, ordularım, atlarım, arabalarım iyidir. Ülkemde büyük ölçüde iyilik vardır. Siz kız kardeşim de iyi olasın... Kız kardeşime şöyle söyle: Kardeşim, Hattî Ülkesi'nin kralı bana şöyle

Sfenksli Kapı. Alacahöyük.

yazdı: Kızımın başına iyi kokulu yağı dökecek kişileri gönder; onlar, onu Mısır

Kralının Büyük Kral'ın evine götürsünler... İşte kardeşim bana böyle yazdı; kardeşimin

Kral Kapı. Hattuşa

bana bildirdiği bu karar çok güzeldir. Mısır'ın tanrıları ve Hatti'nin tanrıları iki büyük ülkeyi sonsuza dek bir ülke olarak birleştirmek için bizi bu karara sevkettiler..."
(Çev: Sedat Alp).

Hititler gerek İmparatorluk Dönemi'nde, gerekse Geç Hitit Beylikleri Dönemi'nde genellikle su kenarlarındaki sarp kayalara, doğal yol ve dağ geçitlerine, yapay olarak düzenlenmiş yüzeylere, Hitit krallarının tasvirlerini içeren kabartmalı kaya anıtları yapmışlardır. Bu anıtlar bizzat Hitit Kralları tarafından yaptırılmıştır. Buradaki amaç, tanrıların kutsanması, büyük kralların tanrılara karşı olan şükranlarının görsel olarak gösterilmesidir. Ayrıca bu anıtların, Hitit Kralları'nın gücünü, büyüklüğünü ve egemenlik alanlarının gösterilmesi şeklinde ve propaganda amacıyla yaptırıldıkları da düşünülebilir. Gâvurkale Kaya Anıtı, Fraktin Kaya Anıtı, Eflatunpınar Anıtı, Fasallar Anıtı, Sirkeli Kaya Anıtı, Gezbeli Kaya Anıtı, Karabel Kaya Anıtı, İmamkulu Kaya Kabartması, Yalburt Su Anıtı, Taşçı Anıtı, Hatip Kaya Anıtı, Akpınar Kaya Anıtı, Hemite Kaya Anıtı bu kaya anıtlarından bazılarıdır.

Hitit kralları yönetimde mutlak hâkimdi; aynı zamanda ordunun da komutanı konumun-

daydı. Din ve yargıda da karar verici, söz sahibiydi. Gerek krallık döneminde gerekse imparatorluk aşamasında farklı dinlerden ve dillerden oluşan çok uluslu federatif devlet yapısını yüzyıllar boyu sürdürme başarısı göstermişlerdir. Farklı ulusların tanrılarını kendi tanrılarına katmışlar, dillerini benimsemişlerdir. Hâkimiyetlerine aldıkları birçok krallığı oğulları kanalıyla yönetmişlerdir. Sınırlarda kurdukları tampon devletlerle, evlilik, ticari ilişkiler vb. yöntemlerle dış ilişkilerinde de güçlü hâkimiyet alanları kurmuşlardır. Eski Krallık Dönemi'nde (M.Ö. 1660-1460) bilinen kral sayısı on birdir; kral I.Hattuşili (M.Ö.1660-1630) Hitit Krallığı'nın kurucusudur; diğer krallar tarih sıralamasına göre I. Murşili (M.Ö.1630-1600), I. Hantili (M.Ö.1600-1570), I. Zidanta (M.Ö.1570-1560), Ammuna (M.Ö.1560-1540), I. Huzziya (M.Ö.1540-1535), Telipinu (M.Ö.1535-1510), Aluvamna (M.Ö. 1510-1500), II. Hantili (M.Ö.1500-1490), II. Zidanta (M.Ö.1490-1480) ve II. Huzzia'dır (M.Ö. 1480-1460).

Hitit İmparatorluk Dönemi'nde (1460-1183) tahtta kalan kral sayısı ise on dörttür. II.Tuthaliya, krallığı imparatorluk aşamasına getirmiştir. Bu dönem kralları tarih sıralamasına göre II. Tuthaliya (M.Ö.1460-1440), I.Arnuvanda (M.Ö.1440-1420),

II. Hattuşili (M.Ö.1420-1400), III. Tuthaliya (M.Ö.1400-1380), I. Şuppiluliuma (M.Ö.1380-1345), II. Arnuvanda (M.Ö.1346-1345), II. Murşili (M.Ö.1345-1315), Muvatallı (M.Ö.1315-1282), III. Murşili (Urhi-Teşub M.Ö.1282-1275), III. Hattuşili (M.Ö.1275-1250), IV.Tuthaliya (M.Ö.1250-1220), III. Arnuvanda (1220-1200) ve Hitit İmparatorluğu'nun çöküş aşamasındaki son kralı ise II. Şuppiluliuma'dır (M.Ö.1200-1190/1183).

Hitit imparatorları listesinde adı bulunmayan ancak yapılan araştırmalar sonunda **"Kahraman Kurunta"** adlı yeni bir Hitit kralı saptanmıştır. 1986 yılında Hattuşa'daki Yerkapi'da yapılan kazılar sırasında bulunan ve Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde yer alan çivi yazılı tunç (bronz) levhada, Büyük Hitit kralı IV. Tuthaliya ile Tarhuntassa kralı Kurunta arasında yapılan bir antlaşmadan söz ediliyor ve yazıtta, **"Büyük Kral, Kahraman Muvatallı'nın oğlu Büyük Kral Kahraman Kurunta"** yazısı geçiyor. Büyük Kral Muvatallı'nın Urhi-Teşub ve Ulmi-Teşub adlı iki oğlu vardı. Muvatallı'nın ölümünden sonra Urhi -Teşub tahta geçer; ancak, yeğenini zayıf kişilikli ve başarısız gören amcası III.Hattuşili, onu tahttan uzaklaştırarak kendini Hitit kralı ilan eder. Muvatallı ile III. Hattuşili aynı zamanda kardeşlerdir. III. Hattuşili yeğeni Kurunta'yı koruyan bir kişi idi. Daha sonra III. Hattuşili Kurunta'yı **"yerel kral olarak"** tahta geçirir. Konunun uzmanları, kral Kurunta'nın olasılıkla M.Ö.1220 tarihlerinde Hitit kralı olarak beş yıl kadar tahtta kaldığını belirtmektedirler.

Yalburt Hitit Anıtı. İlgin Konya

Hitit Dini

Hitit Devleti federal bir devlettir. Farklı inançtan oluşan toplulukları içerdiğinden, devletin bütün inanç gruplarına karşı hoşgörülü olmasını gerekli kılmıştır. Hititler'in Gök Tanrısı ile Arinna'nın Güneş Tanrıçası birlikte Federal Hitit Devleti'nin birleştirici gücünü de oluşturuyordu. Hitit yazılı kaynaklarında **"Hatti Ülkesi'nin Bin Tanrısı"**ndan sıkça söz edilir. Büyük İmparatorluk Dönemi'nde Hatti Ülkesi'ne çok tanrılı inançlar egemendi. Aynı tanrı hakkında, farklı inançtaki toplumların başka adlar kullanmaları nedeniyle Hatti Ülkesi'nde tanrıların sayısı binlere ulaşmıştır. Hitit metinlerinde baş tanrı; **"Hatti Ülkesi'nin Gök Tanrısı"**, **"Göğün Tanrısı"**, **"Hattuşa'nın Tanrısı"**, **"Saray'ın Tanrısı"** gibi isimlerle anılırdı. Hattiler Fırtına Tanrısı'nı Tarhu, Hurriler ise Teşub adı ile anarlardı. Baş Tanrıça'yı ise, Hattiler **"Veruşemu"**, Hurriler **"Hepat"**, Hititler **"Arinna'nın Güneş Tanrıçası"**, Geç Hititler **"Kubaba"** adı ile anarlardı. Hitit kralı III.Hattuşili'nin eşi Puduhepa'nın yazılı bir tablette Arinna'nın Güneş Tanrıçası'yla ilgili yaptığı duada şu dizeler geçmektedir:

Kılıç/Yeraltı Tanrısı Nergal. Yazılıkaya. B Galerisi. Hattuşa.

"Arinna'nın Güneş Tanrıçası sahibem; sen bütün ülkelerin kraliçesisin. Sen kendine Hatti Ülkesi'nde Arinna Kenti'nin Güneş Tanrıçası adını taktın. Ayrıca Sedir ülkesi yaptığın (Ülkede). Kendine Hepat adını koydun. Ben Puduhepa ise, eskiden beri senin hizmetkârımm..." (Atatürk/ Alacahöyük, Aykut Çınaroğlu, Duygu Çelik).

Eflatunpınar Kutsal Havuz Anıtı. Hattuşa.

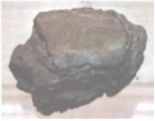
Büyük Tapınak. Hattuşa.

"Bin Tanrılı Uygarlık" denmesine karşın, bütün Hitit tanrılarının resmedildiği başkent Hattuşa yakınındaki açık-hava tapınağı Yazılıkaya Hitit Panteonu'nda, Gök Tanrısı Teşub, Arinna'nın Güneş Tanrıçası Hepat ve oğulları Şarruma'dan oluşan çok sayıda Hitit tanrısının tasviri yer almaktadır. Hititler tanrıları için tapınaklar inşa etmişlerdir. Tanrıların ve onların kutsal hayvanlarının heykellerini yapmış, ayrıca bunların kabartmalarını da mühür ve vazoların üzerine işlemişlerdir.

3 No'lu Tapınak. Hattuşa.

Hitit Sosyal Yaşamı, Kültür, Sanat ve Mimarisi

Kral Anitta'nın
yılığının yazılı olduğu
tablet. M.Ö.13.yy. İ.A.M.

Hititler insan haklarına önem verirlerdi; Hatti Ülkesi'nde suçlulara Asur'da olduğu gibi onur kırıcı cezalar uygulanmazdı; suçluları, esirleri kazığa oturtmak, derisini yüzmek ya da kellelerinden kuleler oluşturmak türünden

cezalara Hitit yazılı kaynaklarında, kabartmalarında rastlanmaz. Kölelerin bile hakları olduğu, yerli kadınlarla evlenebileceği bilinmektedir. Hitit sosyal yaşamında kız kardeşle evlenme ya da sevişme yasaktı ve cezası ağırdı. Ele geçen bir belgede kral I. Şuppiluliuma'nın sözleri bu yasağı dile getirmektedir:

“...Hatti Ülkesi'nde önemli bir gelenek vardır; erkek kardeş, kız kardeşi ya da onların kız çocuklarıyla sevişemez, cinsel ilişkiye giremez; girerse Hatti Ülkesi'nde sağ yaşayamaz, öldürülür...”

Cinsel güçsüzlüğe karşı
büyünün yazıldığı tablet.
M.Ö.13.yy. İ.A.M.

Ullikummi Şarkısı'nın yazıldığı
tablet. M.Ö.13.yy. İ.A.M.

Karahna Bayramlarını anlatan tablet.
M.Ö.13.yy. İ.A.M.

Mezopotamya'da baskı altında olan kadının aksine Hititlerde kadın sosyal ve yönetsel yaşamda erkeklerle eşit konumdaydı; ülke yönetiminde birçok kraliçe alınan kararlarda ve antlaşmalarda kralla birlikte mühürünü kullanmıştır. Hititlerde çok kadınlı evlilik yoktu.

Kendilerini “Bin Tanrılı Ülke” olarak tanımlayan Hititler, din, mitoloji, töre, örf ve adetleriyle, kültür ve sanatın bütün

dallarında kendilerinden önce yaşayan Hattiler'in etkisinde kalmakla birlikte, kendi özgün anlayışlarını da yansıtmışlardır.

Mısır, Babil ve Sümer Uygarlıkları düzeyinde olmamakla birlikte, kendilerine özgü bir sanat ve kültür geliştirmişlerdir. Hattuşa, Alacahöyük, Alişar, Kültepe, Acemhöyük, Karahöyük, Şapinuva,

Sarissa bilinen önemli Hitit yerleşim merkezleridir. Hitit mimarisinin en güzel örnekleri başkent Hattuşa'da (Boğazkale) yer alır. Kentin etrafını çeviren surlar, kuleler, giriş kapıları, kent içindeki saraylar, tapınaklar, arşiv binaları ve diğer yapılarda Hitit mimarisinin bütün incelikleri görülebilir. Hattuşa kazıları sonunda, arşiv binalarındaki odalardan elde edilen binlerce yazılı tabletin okunmasıyla Hitit tarihi, dini, ekonomisi, siyasal ve sosyal durumu hakkında geniş bilgilere ulaşılmaktadır. Hattuşa kazılarında bulunan ve M.Ö.13. yüzyıla tarihlenen çivi yazılı pişmiş toprak tablette “Asker yemini” konu edilmektedir. Bu tablette, Hitit askerlerinin yaptıkları yemin töreni anlatılmakta ve bu yemine uymayanlar lanetlenmektedir. Lanetlenme bölümü şöyle devam eder:

“.... Her kim bu tanrı yeminini bozarsa ve Hatti Ülkesi'nin kralına tuzak kurarsa ve Hatti Ülkesi'ne düşman gözü ile bakarsa, bu yeminler onu çarpsın. Ve bu adamın askerleri kör olsun, sağır olsun. Birbirlerini görmesin ve birbirlerini iştmesinler. Onlara kötü ölüm versin ve onların aşağıda ayaklarını kötürüm etsin, yukarıda ellerini bağlasın! ...”

Ve sonra (askerlerin) ellerine etin sinirlerini ve tuzu koyar, onları bir tavaya atar ve şöyle söyler:

“Nasıl bu sinirler ocakta parçalara ayrılıyorsa ve tuz ocakta yok oluyorsa, bu yeminleri kim bozarsa, Hatti Ülkesi kralına saygısızlık eder, gözleri Hatti Ülkesi'ne düşmanca çevrilirse, bu yeminler onu çarpsın o da sinirler gibi parçalara ayrılsın. Tuz gibi dağılıp yok olsun! Nasıl tuzun tohumu yoksa, o adamın da ismi, tohumu, evi, sığırı ve koyunu aynı şekilde yok olsun...”

Ay tutulmasıyla ilgili kehanetin
yazılı olduğu tablet.
M.Ö.13.yy. İ.A.M.

Hitit Yazısı

Hititler, ülke içinde ve dış ilişkilerinde, yazışmalarda, çoğunlukla fırında pişirilmiş ya da güneşte kurutulmuş dörtgen kil tabletleri kullanmışlardır; bu tabletler çivi yazısıyla yazılmıştır. Çivi yazısı Sümer diliyle Güney

Antlaşma metni. Bronz Tablet. Hattuşa. M.Ö.1235. A.M.M

Hiyeroglif yazılı stel. Hattuşa. Ç.M. Stelde 'Kanath Güneş Kursu'nun altında kralın soyu hakkında bilgiler verilmektedir: "Büyük Kral Tabarna Tuthaliya, kahraman Büyük Kral Hattuşili'nin oğlu, Büyük Kral Murşili'nin torunu Tuthaliya".

Mezopotamya'da doğan ve gelişen yazı şeklidir. Sonrasında Akadlar kendi dilleriyle çivi yazısını kullanmışlardır; bu yazı türü Yakındoğu'nun diğer dillerinde Elamca, Hititçe, Ugaritçe, Hurri ve Urartuca'da kullanılarak yaygınlaşmıştır. Çivi yazılı belgeler çoğunlukla kilden pişirilmiş tabletlere yazılıyordu; ayrıca balmumlu ahşap tabletlere de yazılmıştı; çok az sayıda bulunan çivi yazılı tabletler ise metalden yapılmıştı; Hititlerle Mısırlılar arasında yapılan Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması -Mısır kaynaklarında- gümüş bir tablete yazıldığı belirtilmişti ama bu tablete ulaşamamıştır. 1986 yılında Hitit başkenti Hattuşa'da Peter Neve tarafından bulunan metal tablet bilim dünyasında yankı uyandırmıştır. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenen bronz tablet günümüze sağlam ulaşmış önemli bir belgedir; üzerine kazınan çivi yazısında Hitit kralı IV. Tuthaliya ile Tarhuntassa Ülkesi kralı Kurunta arasında M.Ö. 1235 tarihinde yapılmış bir antlaşma metni yazılıdır. Hititler, bıraktıkları belgelerin bir kısmında ise hiyeroglif yazı kullanmışlardır; Mısır hiyeroglifine benzetilse de kökeni Anadolu'ya özgüdür; tamamı Luvi dilinde yazılmış, mühürlerde, taş bloklarda kullanılmıştır. Hiyeroglif yazıyı, çok sayıda ele geçen Hitit krallarının mühürlerinde de görmekteyiz; pişmiş toprak tabletlerin çoğunda kralların, kraliçelerin mühür izlerine rastlanmıştır. Bazı mühürler hem çivi yazılı hem de hiyeroglifle yazılmıştır. Hiyeroglif yazının kullanıldığı diğer bir alan da ortostatlar, büyük taş blokları ve doğal kayalar alanlarıdır. Günümüzde Anadolu'nun birçok yerindeki Hitit yerleşiminde,

Hitit çivi ve hiyeroglif yazısı olan mühürli bankı. A M M

yal geçitlerinde ya da su kenarındaki anıtlarda hiyeroglif yazıya rastlanmaktadır; Karatepe Aslantaş, Zincirli, Kargamış, Sakçagözü, Hattuşa gibi yerleşim alanlarında, bu bölgelerden çıkarılmış, müzelerde sergilenen ortostat ve stellerde ve kaya yazıtlarında hiyeroglif yazılı belgelere rastlanmaktadır. Hitit İmparatorluk Dönemi sonrasında da Geç Hitit Dönemi sonuna kadar hiyeroglif yazı kullanılmıştır. Anadolu'da ele geçen ilk yazılı kaynaklar Hititlere ait değildir; Orta Anadolu'da Kayseri yakınlarında Kulpe'de (Kaniş/ Neşa) çıkarılan ilk tabletler Eski Asur Dönemi'ne ait Akadca tabletlerdir. Hitit kralı I. Hattuşili Dönemi'nde tabletlerdeki çivi yazısı Asur tabletlerindeki gibi değildir. Babil/Mezopotamya çivi yazısının bonzörüdür; bu yazının kaynaklandığı yerler ise ilk Hitit krallarının Suriye içlerinde ele geçirdiği topraklardır; bu bölgelerde yaşayan yazıcıların başkent Hattuşa'ya getirilmesi sonucu bu yazı stili de Hititler kullanır olmuşlardır. Hitit tabletlerinin çoğu resmi niteliklidir ve saray ve tapınaklar gibi devlet aygıtı içindeki yerlerden çıkarılmıştır. Tabletlerdeki metinler, kral buyruklarını, devlet içi yazışmalarını, devlet içindeki yöneticilerin hak ve görevlerini, federatif yapı içindeki krallıklarla

Kral Tuthaliya'nın ismini betimleyen semboller.

resmi ilişkileri, kral ve kraliçeler arasındaki yazışmaları, sınır ötesi ülkelerle

yapılan antlaşmaları, ülke içinde ve dışında yapılan bağışları ve hukuki yazışmaları içerir. I. Hattuşili'den başlayarak diğer Hitit kralları dönemlerinde tutulan yıllıklar en önemli belgeler arasındadır; birçok krala ait ele geçen bu yıllıklar sayesinde o dönemin yaşam tarzları, yönetsel, ekonomik ve siyasi olayları / gelişimleri / değişimleri hakkında ayrıntılı bilgiler edinmekteyiz. Hitit yazılı kaynaklarında yazın sanatına ait belgelere de rastlanmaktadır; bu yazıtlar arasında Anadolu içinden ya da Mezopotamya kaynaklı birçok söylencelere rastlanmıştır. Mezopotamya kaynaklı Gilgamiş Destanı, Hurri kökenli Kumarbi Destanı bu türler arasındadır. Tabletler arasında ayrıca dini içerikli ilahiler, eğitimde kullanılan okul belgelerine de rastlanmıştır. Hitit yazılı belgelerinin çoğunu da dini içerikli belgeler oluşturur; kült-bayram törenleri, büyü törenleri ve kehanet belgeleri de tabletlerde yer almıştır. Hitit tabletleri çoğunlukla başkent Hattuşa'dan ve Şapinuva (Ortaköy), Tapigga (Maşathöyük), Sarissa (Altınayla/Sivas), Gözlükule (Tarsus), Alalah (Tell Açana) ve diğer yerleşimlerden çıkarılmıştır. Anadolu dışında ise Ugarit, Emar gibi Suriye topraklarında, Mısır'da Tell el-Amarna'da iki ülke ilişkilerini içeren yazışma, antlaşma tabletleri ele geçirilmiştir. Bu tabletler Türkiye müzelerinde, Almanya başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesi ve farklı ülke müzelerinde sergilenmektedir

Hattuşa'da bulunmuş hiyeroglif yazılı Kral Tuthaliya kabartması.

8,5 m. uzunluğunda, 11 satırlık Hiyeroglif yazıt. Nişantaşı. Hattuşa.

Hattuşa'da 2 no'lu Hiyeroglifli Oda'daki yazıt.

II. Murşili'nin Veba Duası'nın olduğu çivi yazılı kil tablet. İ.A.M

Yalburt Su Anıtı. Hieroglif yazıt. Ilgın. Konya.

Hieroglif Yazıt. İ.A.M.

HİTİT KRAL, KRALİÇE VE BAZI TANIMLARIN HİEROGLİF YAZIMI

Kaynak: Sedat Alp, Hitit Çağı'nda Anadolu.

Tuthaliya	Tanrı	Irmak	Kız çocuk, kız
Šuppiluliuma	Büyük	Yer	Sevmek, sevgili
Murşili	Kral	Gök	Çatışma
Muwatali	Büyük Kral	Fırtına Tanrısı	İyllik
Hattuşili	Büyük Kraliçe	Göğün Fırtına Tanrısı	Bağ, asma, şarap
Urhi-Tesub (III. Murşili)	Kral oğlu, Prens	Günaydın	Ben
Maltigalal	Kent	Güneş Tanrısı	Katıp, tablet
Danuhepa	Ülke	Tanrı Şarruma	Efendi
Puduhepa	Kule	Erkek	Rahip
Amuwanda	Kahraman	Kadın, dişi	Araba sürücüsü
Kutsal Dağ	Dağ	Çocuk, oğul	Hayat

II/2

Hitit

UYGARLIĞI İZİNDE ANADOLU

GEÇ HİTİTLER

HİTİTLER YİNE TARİH SAHNESİNDE: GEÇ HİTİTLER (M.Ö.1190/1183-650)

Hatti Ülkesi'nin (Anadolu'nun bilinen ilk adı) Büyük Hitit İmparatorluğu'nun M.Ö.1190/1183 tarihlerinde batıdan gelen "Kavimler Göçü / Ege Göçü" saldırıları sonucu varlığı sona ermiş, başta başkent Hattuşa olmak üzere bütün Hitit kentleri yakılıp yıkılmıştır. Bu saldırılar sonucu Güney ve Güneydoğu Toroslar'ın dağlık bölgelerine çekilen Hititler küçük krallıklar kurarak egemenliklerini sürdürmüşlerdir. Büyük Hitit İmparatorluğu'nun mirasçıları olan bu krallık ve kent devletleri, Geç Hitit Krallıkları veya Geç Hitit Beylikleri olarak bilinir. Çeşitli krallık ve kentlerin oluşturduğu bu küçük devletlerin M.Ö. 800 yıllarına kadar geçen dönemleri karanlıktır. Bu dönemlere ait bilgileri ancak Asur ve Urartu kaynaklarından öğrenebiliyoruz.

Geç Hitit Krallıkları, Kuzey Mezopotamya'da komşusu olan Asurlularla (M.Ö.1800-610) ve daha sonra Doğu Anadolu'da kurulan Urartu Devleti (M.Ö.860-580) ile zaman zaman savaşmışlardır. Ancak, Batı'da komşu oldukları Friglerle ve diğer komşuları ile savaşacak düzeyde pek önemli ilişkileri olmamıştır. Doğu'da ise, birbirine rakip komşu iki devlet olan Asurluların ve Urartuların egemenliği altına girdikleri ve bağımsızlıklarını yitirdikleri dönemler de olmuştur. Geç Hitit Krallıkları'nın tümü M.Ö. 700 tarihlerinde Asurlular tarafından tarih sahnesinden silinmişlerdir.

Geç Hitit Krallıkları, kuzeyde Tuz Gölü, doğuda Malatya, güneyde ise Kargamış ve Hatay'a kadar uzanan topraklar üzerinde yer almışlardır. Asur kaynaklarına göre bu sınırları çizilen bölgede: Nevşehir, Kayseri, Ürgüp ve Niğde'yi içine alan Tabal Krallığı; Gürün, Malatya ve Adıyaman dolaylarını içine alan Kummuh Krallığı; Kahramanmaraş ve Gaziantep merkezini içine alan Gurgum Krallığı; Çukurova (Adana) Bölgesi'nde Que Krallığı;

Sakçagözü.

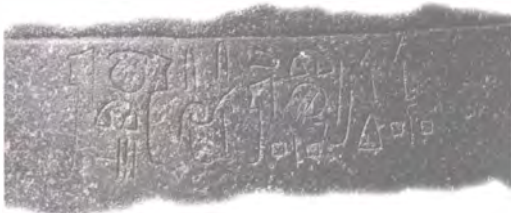
Saray memurları geçit töreninde. 3 no'lu saray yapısından. Zincirli. Geç Hitit Dönemi. M.Ö. 8.yy. İ.A.M.

Kale kapısı. Batı kısmı. Zincirli. M.Ö. 9.yy. İ.A.M.

Hiyeroglifli yazıt. İ.A.M.

Hiyeroglifli kaide. İ.A.M.

Heykel başı. Maraş. İ.A.M.

Çukurova'nın kuzeyinde Toros Dağları'nın dağlık bölgesinde Hlakku Krallığı; ayrıca Elbistan, Gürün ve Malatya topraklarının bir bölümünde Milidia Krallığı; Gaziantep'in güney bölgesinde Zincirli'de Sam'al Krallığı; Hatay dolaylarında Hattina Krallığı ile Büyük Hitit İmparatorluğu Dönemi'nden beri var olan Kargamış Krallığı bulunuyordu.

Geç Hitit Dönemi sanatı geleneksel Hitit, Babil, Asur,

Aram ve Fenike sanatlarından etkilenecek olmuştur. Zincirli (Sam'al) ve Sakçagözü sanat eserlerinde geleneksel Hitit ile Asur ve Aram etkileri; Karatepe eserlerinde Fenike ve Aram; Kahramanmaraş eserlerinde geleneksel Hitit; Kargamış eserlerinde ise geleneksel Hitit sanat özellikleri yanında Asur ve az da olsa Aram unsurları da görülmektedir.

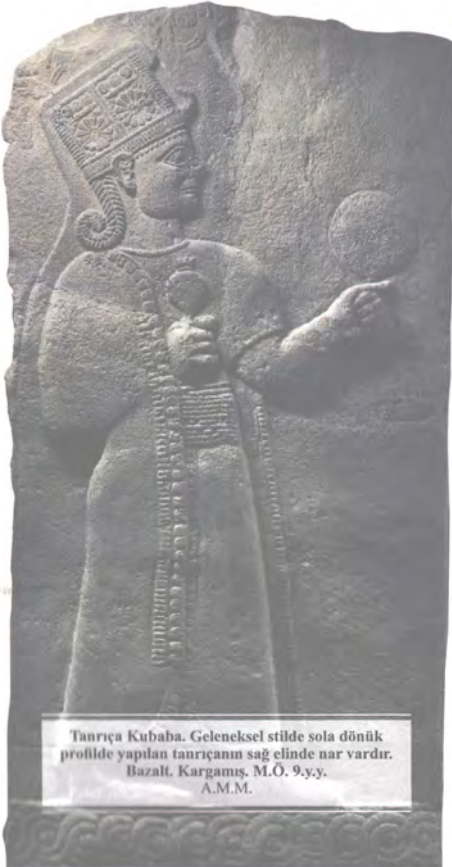
Geç Hitit Dönemi. M.Ö. 9.-8.yy. Um-Şeruh (Suriye). İ.A.M.

GEÇ HITİT DÖNEMİ ESERLERİ

Kralın tanrılara içki sunma sahnesi.
Aslantepe, Malatya. A.M.M.

Bir savaşçıya ait stel. Geç Hitit Dönemi.
M.Ö. 9.-8. yy. Hadatu, Aslantaş, Suriye. İ.A.M.

Tanrıça Kubaba. Geleneksel stilde sola dönük
profilde yapılan tanrıçanın sağ elinde nar vardır.
Bazalt, Kargamış. M.Ö. 9.y.y.
A.M.M.

Av arabası. Kargamış.
Geç Hitit Dönemi. A.M.M. ▶

Sarayın J Binası'ndan kaideli heykel.
Geç Hitit Dönemi. Zincirli.
M.Ö.9.yy. İ.A.M. ▼

Aslan Avı.
Geç Hitit Dönemi.
Kargamış. A.M.M.

Kapı Aslanı. Aslantepe. Malatya.
A.M.M. ▲

Asativataya Kalesi kuzey kapısı ortostatları.
Karatepe-Aslantaş, Osmaniye.

Ortostat. Aslantepi, A.M.M.

Geç Hitit Krallıkları Dönemi'nde, kentlerin etrafı surlarla çevriliydi; kentin en yüksek tepesinde ise İç Kale bulunurdu. Kentler, saraylar, idari ve dinsel yapılar, caddeler ve meydanlar ile birlikte bir bütün olarak planlanmıştır. Saraylar genellikle bir avlu çevresine yerleştirilmiş olup

birbirini bütünlleyen yapılar olmuştur. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde de kullanılan ve "*Bir-hilani*" adı verilen giriş sütunlu dikdörtgen planlı yapılar, Geç Hitit Dönemi'nin de özgün mimarlık örnekleridir.

Geç Hitit Beylikleri Dönemi sanatının en önemli özelliklerinden biri de mimari ile heykeltıraşçılığı birlikte uygulamalarıdır. Sur duvarlarındaki kapılar, saray cepheleri ortostat denilen kabartmalı taş bloklarla kaplanmıştır. Geç Hitit Krallıkları'nın bir ortak yanı da, artık Hitit çivi yazısı yerine Hitit hiyeroglif yazısı kullanmış olmalarıdır. Çivi yazısının kullanılmadığı bu dönemde, kabartmalarda Hitit hiyeroglifinin kullanıldığı görülmektedir.

M.Ö. 8. yüzyıl başlarından itibaren Doğu Akdeniz'de ticaret yapmaya başlayan Hellenler, önemli ölçüde Mısır, Fenike ve Geç Hitit Beylikleri ile ilişkilerde bulunmuşlardır. Pekçok Hellen kentinde M.Ö. 8. yüzyıla ait Hitit ve doğu kökenli eserler bolca görülür. Hellenler önce Fenike alfabesini, sonra Doğu'nun din ve mitolojisini alırlar. Özellikle Hitit ve Geç Hitit sanatının Hellen sanatı üzerinde büyük etkisi olmuştur. Bunun açık örneklerini Hellen mimarisinde, heykel ve kabartmalarda, vazolarda, mitoloji ve din ile

birlikte sanatın bütün dallarında somut olarak görmek olasıdır. Bilinen o ki, Eski Çağ'da, Yakındoğu hep Batı'ya yol göstermiştir. Dünya uygarlığının doğum yerinin Yakındoğu (Mezopotamya, Mısır, Anadolu), olduğu, ayrıca Batı kültürünün kökeninin de Batı Anadolu olduğu bilinmesi gereken tarihsel bir gerçektir.

Kapı aslanı.
Maraş, M.Ö. 9.yy.
Kahramanmaraş Müzesi.

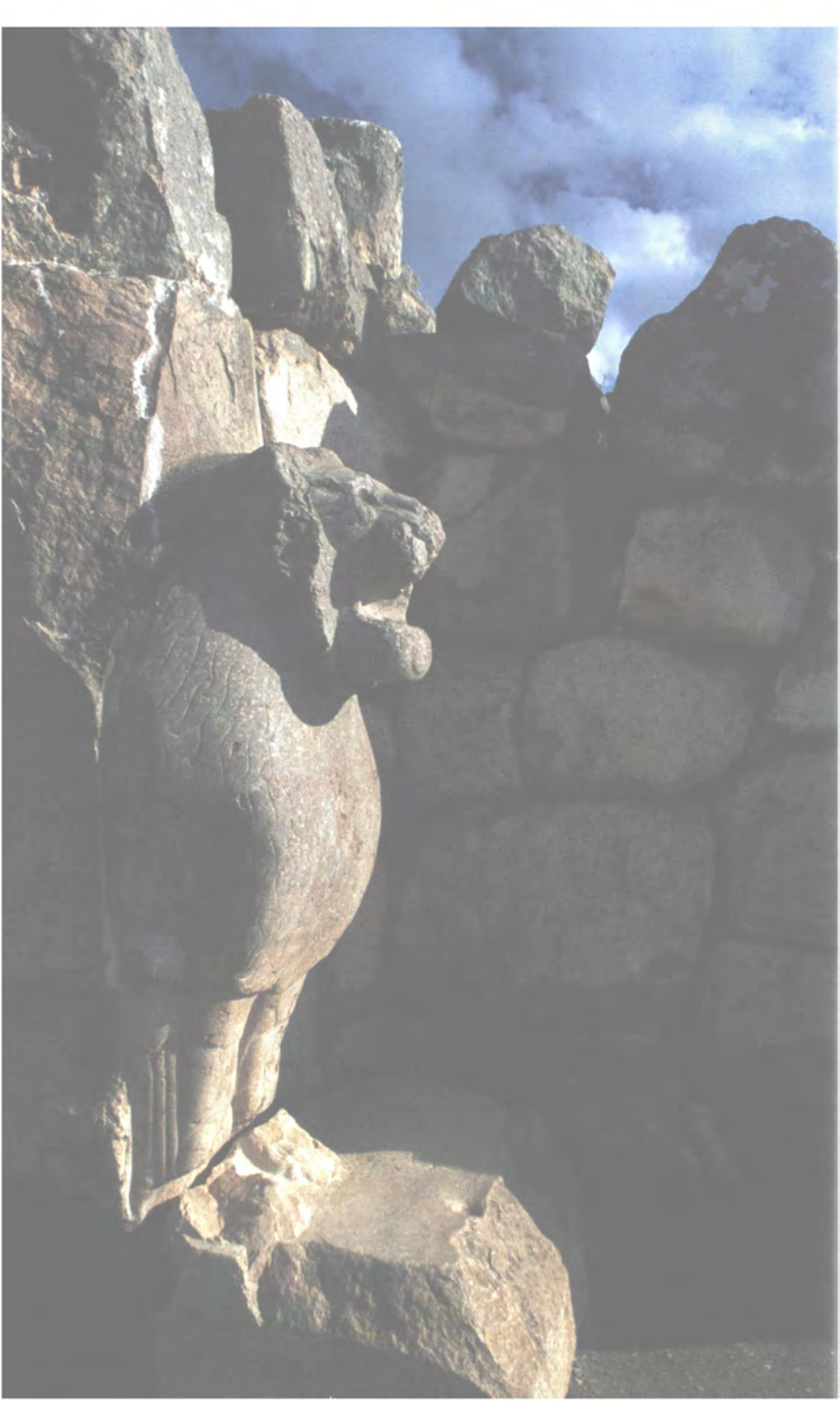
Sfenks. M.Ö. 9.yy. Zincirli, İ.A.M.

İnsan başlı, boğa gövdeli ve aslan başlı insan gövdeli cinler.
M.Ö.9.yy. Kargamış. A.M.M.

Kralın tanrıya içki ve kurban sunma sahnesi. Aslantepe. A.M.M.

Hitit

UYGARLIĞI
İZİNDE
ANADOLU

III

HİTİT - GEÇ HİTİT YERLEŞİMLERİ ANITLAR / MÜZELER

III / 1

Hitit Başkentli Hattuşa

Hattuşa'nın Gökemli Açık hava Tapınağı: Yazılıkaya

A Galeri

B Galeri

BOĞAZKÖY MÜZESİ

Hititlerin Diğer Başkenti: Şapinuva

Kral Mezarlarındaki Zehinlilik: Alacahöyük

ALACAHÖYÜK MÜZESİ

Gölpınar Hitit Barajı

Kalınkaya Taş Ocağı

Kalınkaya Taşloptepe Höyüğü

Pazarlı Yerleşimi

Eskişehir Höyüğü

Hüseyindede Tepesi

Hitit Kutsal Kenti: Nerik

ÇORUM MÜZESİ

Bitik Höyük / Bitik Vazosu

Ahlattıbel Yerleşimi

Gävurkale Kaya Anıtı

Karaoğlan Höyüğü

Karayayşan Höyüğü

ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ

Alışar Höyüğü

Karakız Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi

İnandıktepe Höyüğü / İnandık Vazosu

Taylın Yerleşimi

Hititlerin Sınır Şehri Tapigga /

Maşathöyük

AMASYA MÜZESİ

Hititlerin Dağ Şehri: Sarissa

Yeni Hitit Yerleşimi Kayalıpınar

Havuzköy Aslanı

Suğul Vadisi'nin Gizemi:

Gürün Yazıtları

SİVAS ARKEOLOJİ MÜZESİ

Fraklin Kaya Anıtı

İmamkulu Kaya Kabartması

Taşçı Anıtı

Gezbeli Kaya Anıtı

Karakuyu Barajı / Yazıtı

Sultanhanı Yazıtı

Kululu Yerleşimi

KAYSERİ ARKEOLOJİ MÜZESİ

Burunkaya / Siyek Yazıtı

Topada Kaya Yazıtı

Karaburna Kaya Yazıtı

Suvasa Kaya Yazıtı

Tabal Ülkesi'nin Dağ Yerleşimi:

Göllüdağ Harabeleri

NEVŞEHİR ARKEOLOJİ ve

ETNOGRAFYA MÜZESİ

AKSARAY MÜZESİ

Gökbeş Kabartması

Zeyve (Porsuk) Höyük

Bulgar (Bolkar Dağı) Maden Yazıtı

NİĞDE MÜZESİ

İvriz Kaya Kabartması

Eflatunpınar Kutsal Havuz Anıtı

Fastılar Anıtı

Yalburt Su Anıtı

Köylütulu Barajı

Hatip Kaya Anıtı

Karadağ-Mahaliç Tepe Yazıtı

Kızıldağ Yazıtları

KONYA ARKEOLOJİ MÜZESİ

III / 2

İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ

Karabel Kaya Anıtı

Akpınar Kaya Anıtı

Beşparmak Dağları'nın Gizemi:

Surat / Suret Kaya

Tepecik Höyüğü

Beycesultan Höyüğü

Kusura Höyüğü

Seydiler - Yanarlar Hitit Mezarlığı

Beşköy Hitit Yazıtı

AFYONKARAHİSAR ARKEOLOJİ MÜZESİ

III / 3

Aslantepe

Aslantaşlar

MALATYA ARKEOLOJİ MÜZESİ

BARAJ SAHAŞINDAN KURTARILAN
ESERLERİN MEKANI: ELAZIĞ ARKEOLOJİ
VE ETNOGRAFYA MÜZESİ

Malpınar Yazıtı

Vadide Gizemli Bir Anıt: Karasu Kabartması

Elibistan Karahöyük

KAHRAMANMARAŞ MÜZESİ

ASATIVATAYA KALESİ:

KARATEPE-ASLANTAŞ AÇIKHAVA MÜZESİ

KARATEPE-ASLANTAŞ MÜZESİ

Hemite Kaya Anıtı

Sirkeli Höyük ve Kaya Anıtı

Keben Kaya Kabartması

Gözlüktepe Höyüğü

Yumuktepe Höyüğü

ADANA ARKEOLOJİ MÜZESİ

Sakçagözü / Coba Höyük

Zincirli Höyük / Sam'al

Tilmen Höyük

YESEMİK AÇIKHAVA MÜZESİ

Taşlıgeçit Höyüğü

Kargamış

GAZİANTEP ARKEOLOJİ MÜZESİ

Tell Tayinat Höyüğü

Tell Açına Höyüğü / Alalah

HATAY ARKEOLOJİ MÜZESİ

Siverek Hağgöz Anıtı

ŞANLIURFA MÜZESİ

HİTİT BAŞKENTİ HATTUŞA

Hattuşa, Yenicekale.

Ankara'nın 200 kilometre doğusunda, Çorum ili'nin ise 82 kilometre güneybatısında bulunan Hitit başkenti Hattuşa, Boğazköy'ün (yeni ismi Boğazkale İlçesi) güneyindeki düz bir teras ile dik ve kayalık bir alanda yer almaktadır. Hattuşa ismi, Hattiler'in bu kente verdikleri özgün Hattuş sözcüğünden gelmektedir. M.Ö. 19. ve 18. yüzyıllarda Hititlerin başkenti olmadan önce Hattuşa'da, yerli halk Hattilerin yanı sıra Asurlu tüccarlar yaşıyordu; Hattuşa'da Asurlu tüccarların kurduğu Karum da bunlardan biriydi; Karum, Asur Ticaret Kolonileri çağında kent merkezi yanında kurulan ticaret merkezlerine verilen isimdir. Karum, ticaret için Hattuşa'ya gelen Asurlu kervanların, tüccarların, konaklama ve pazarlama mekânlarıydı; yerli halk ve yöneticilerle karşılıklı çıkar anlayışına göre yapılan anlaşmalarla kurulan bu Karum'lar Kaneş/Neşa'ya (Kültepe), o da Asur'a bağlıydı. Bu dönemin yerli kralları-beyleri Büyükkale'de oturuyor olmalıydılar. Olasılıkla, Hattuşa'da Asur kolonisi 50 yıl kadar

Hattuşa Gezi Yolu.

III/1

Hitit

UYGARLIĞI
İZİNDE
ANADOLU

HATTUŞA

Fırtına Tanrısının boğasını
simgeleyen törensel kap.
M.Ö.16.yy. A.M.M.

sürmüş ve çıkan büyük bir yangınla son bulmuştur; bu büyük yangında yerli kralların sarayları da yok olmuştur; yangın ve yok oluş şehre yapılan büyük bir saldırı ve istila sonucu meydana gelmiştir. Hattuşa'da bulunan yazılı belgelere göre, kentin M.Ö. 18. yüzyıl başlarında Kussara kralı Anitta tarafından tahrip edildiği, Mari'de bulunan belgelere göre de kentin ancak M.Ö. 1720 yılında Hitit kenti durumuna geldiği anlaşılmaktadır.

Büyük Kral Muwatalli'nin
mühür izi. Boğazköy. A.M.M.

BOĞAZKÖY'DE HITİTLERİN BAŞKENTİ GÜN IŞIĞINA ÇIKIYOR

Hititlerin başkenti Hattuşa ve Yazılıkaya Açık hava Kaya Tapınağı kalıntılarının bulunduğu alanlar 1834 yılında Fransız bilim ve gezgin Charles Texier (1802-1871) tarafından keşfedilmiştir. Fransız Kültür Bakanlığı adına Orta Anadolu'da bir keşif gezisine çıkan Texier, 28 Temmuz 1834 günü Boğazköy'e gelir; asıl amacı Galatlara ait Tavium kenti üzerine araştırmalar yapmaktır. Boğazköy'de ilk izlenimleri Texier'i oldukça şaşırtır; dar keçi yoluyla ulaştığı Yazılıkaya kabartmaları şaşkınlığını daha da artırır. Boğazköy'de 10 gün kalan Texier, harabelerin ayrıntılı planlarını çıkarıp, resimlerini çizer. Yaptığı araştırmalar sonucu buranın Tavium değil, İranlı Medlerin Kuzey Kapadokya'da kurduğu Pteria şehri olduğu kanısına varır. 1836 yılında Charles Texier'in yazdıklarından etkilenen William J. Hamilton Boğazköy'e gelip kentin planlarının çizimini yapar. Hamilton ve 20 yıl sonra Boğazköy'e gelen Heinrich Barth ve Andreas David Mordmann da burasının Pteria olduğunu belirtirler. 1861 ve 1864 yıllarında bölgeye gelen gezgin-araştırmacı-fotoğrafçılar da harabelerin Pteria'ya ait olduğunu açıklarlar. 1872 yılında harabelerin ilk fotoğrafı yayınlanır. Boğazköy'de ilk sistemli kazılar 1893-1894 yılları arasında Ernest Chantre tarafından başlatılır; Büyük Kale, Büyük Tapınak ve Yazılıkaya'da yapılan kazılarda ele geçirilen tabletlerin incelenmesi sonucu yazıların çivi yazısıyla yazılmış Hititçe olacağı kanısına varılır. Bulunan tabletler bilim dünyasında ilgi çeker; Asur Uzmanı Dr. Hugo Winckler bölgeye yaptığı bir gezi sırasında da yine farklı tabletleri ele geçirirler. Hattuşa'da ilk büyük kazı 1906 tarihinde Alman Doğu Derneği adına Dr. Hugo Winckler ve Theodor Makridi tarafından başlanır ve 1912 yılına kadar sürer. Ele geçirilen tabletler arasında saray yazışmaları, III. Hattuşili'nin Mısır firavunu II. Ramses'le yaptıkları yazışmalar geniş yankı ve heyecan uyandırır. Bu araştırmalar sonucu artık kesinleşen tek şey, bu harabelerin Hitit başkenti Hattuşa olduğudur; bu keşif, bilim dünyasında geniş yankılar uyandırır. 1915 yılında Hattuşa tabletlerindeki Hititçe yazıyı ise Bedrich Hrozný okumayı başarır. 1834 yılında Charles Texier'in Pteria sandığı yerin, 1998 yılında yapılan araştırmalarla Boğazköy'ün 40 kilometre güneydoğusunda Kerkenes Dağı'nda olduğu anlaşılar. Kazılara, bölgede ve dünyada çıkan savaş ve karışıklıklar nedeniyle kısa süre ara verilmesinin

ardından devam edilir. 1931 yılında Kurt Bittel başkanlığında tekrar başlayan kazılar II. Dünya Savaşı'nın ardından 1977 yılına değin sürdürülür. Peter Neve başkanlığında 1993'e, Jürgen Seher başkanlığında 2005 yılına kadar sürdürülen Hattuşa kazılarını günümüzde Andreas Schachner başkanlığındaki bir Alman Bilim Heyeti yürütmektedir.

Boğa biçimli heykelcik. Boğazköy. Ç.M.

Hattuşa Gezi Yolu

Boğazkale'den Hattuşa ören yerine, kuzeybatısındaki gişelerin bulunduğu kapıdan girilir. Aşağı Şehir'den başlayıp, gezi güzergâhı içinde şehrin batısı izlenerek güneyine -Yerkapı'ya- en üst noktaya ulaşılır; bu yer -aynı zamanda- Hattuşa ören yerinin tamamının görülebileceği bir seyir noktasıdır. Daha sonra inişe geçen gezi yoluyla şehrin doğusu gezilir; önce Kral Kapı'ya ardından da Büyükkale'ye gelerek, tekrar gişelerin bulunduğu noktadan çıkış yapılır. Gezi güzergâhı, yaklaşık 3-4 kilometre uzunluğundaki yol izlenerek -araçla ya da yürüyerek- tamamlanır.

Hattuşa'dan Boğazkale.

Kentin daha detaylı görülmesi, gezilmesi ve anlaşılması için kendine güvenen gezginlere

önerilen, yönlendirme levhalarını izleyip güzergâhı yürüyerek tamamlamalarıdır.

Bir kült envanteri.
Boğazköy.
M.Ö. 14.yy.
İ.A.M.

Hattuşa'dan Boğazkale.

I. Şuppiluliuma
Yılığı. İ.A.M.

Törensel içki kabı.
Boğazköy. A.M.M.

Törensel
içki kabı.
A.M.M.

1, 2, 38 Surlar

Aşağı ve Yukarı Şehir'den oluşan Hattuşa kentinin etrafını 6 kilometre uzunluğundaki surlar çevirmektedir. Surların bazı bölümleri iyi korunmuş durumdadır. Surlar, doğu ve batı yönünde Yazır

Deresi'yle Büyük Kaya Deresi'nin dik yamaçları boyunca uzanır. Şehir surlarının devamlılığı, ulaşamayacak sarp dik yamaçlarda kesintiye uğrar. Şehrin güneyinde, doğal bir savunma alanının olmaması nedeniyle geniş, yüksek yığma bir tepeyle savunma güçlendirilmiştir. Güneydeki araziden derin bir hendekle ayrılan surlar buradan çıkma topraklarla yığılmıştır. Kral Kapısı'yla Aslanlı Kapı arasındaki surların görünümü oldukça ilgi çekicidir; bu kısımdaki surların en geniş noktası 80 metre, yüksekliği ise 15 metredir.

Ören yerine girişte, Hattuşa kenti suru, ön suru, kapı ve kulelerine ilişkin (rekonstrüksiyonu) yeniden inşa denemesinin bir örneği görülür. Aşağı şehirdeki bu surun uzunluğu 65 metre, kuleleri ise 13 metre yüksekliğindedir. Su basmanı taştan yapılmış surlarda Hitit yapı tekniğine uygun kerpiç kullanılmıştır. Kerpiçlerin boyutu 45x45x10 santimetredir ve 64.000 adet kerpiç kullanılarak yapılmıştır.

Güney surları.

Surlar. Rekonstrüksiyon.

Batı surları.

Güney surları. Kentin güneyinden doğu yönüne inen surlar.

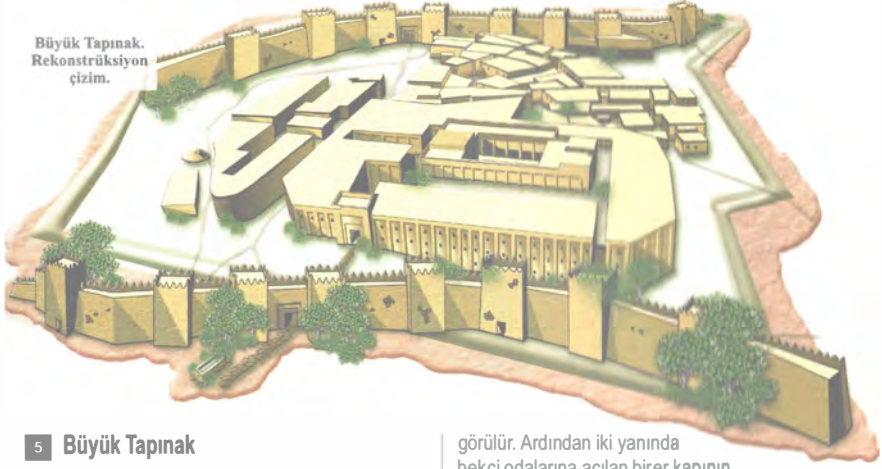
Karum Kalıntıları

Gişelerden hemen sonra yolun sol tarafında Hatti ve Asur Ticaret Kolonileri dönemlerine (M.Ö.19.-18. yüzyıllara) ait yapılar ve Karum kalıntıları yer alır. Asurlu tüccarların konakladığı bu yer Büyük Tapınak'ın kuzeyine düşer. Bu alanda yapılan kazılarda tüccarların yaşadığı konutlar ve işyeri kalıntıları ortaya çıkarılmıştır; ele geçen -ticari faaliyetleri anlatan- tabletlerde bu tüccarlardan bazılarının isimleri geçmektedir.

Karum kalıntıları Aşağı Şehir'dedir.

Büyük Tapınak.
Rekonstrüksiyon
çizim.

5 Büyük Tapınak

Hattuşa'da bulunan tapınakların beş tanesi büyük tapınaktır. Büyük Tapınak (1 no'lu Tapınak), gezi yoluyla, gişeleri geçer geçmez yolun batısında ilk görülen Hattuşa'nın en görkemli yapısıdır. Olasılıkla M.Ö. 14. yüzyıla tarihlenen Büyük Tapınak, Hattuşa'nın 'Aşağı Şehir' kısmında bulunan Hitit dünyasından günümüze sağlam ulaşmış en büyük tapınaktır. Tapınak topluluğu içinde, orta kısımdaki kült alanının dört tarafını idari kısımlar, bürolar, değerli eşyaların, arşivin, diğer eşya ve yiyeceklerin saklandığı odalar çevirir. Güneybatısında ise çok odalı bir yapı topluluğu bulunur. Tapınakta, büyük kapıya giden yolun üzerinde -tek bir kalker bloğundan yapılmış- 5.5 metre uzunluğunda 'Aslanlı Tekne' vardır. Dört parçaya ayrılmış, dikdörtgen şeklinde olan teknenin bir su teknesi olarak kullanıldığı kuşkuludur; bir heykelin kaidesi olarak kullanılmış olabilir. Büyük bir taş bloktan oyulmuş, köşelerinde aslan başlarının bulunması tekneyi ilginç kılar; aslanlar, Geç Asur aslanlarına benzer; teknenin uzun yanlarında aslanların bacakları kabartma olarak işlenmiştir. Gezi güzergâhı üzerinde tapınak yapılarının güneydoğusunda bulunan ana girişine (Propylon) varıldığında üç tane monolit eşik taşı

görülür. Ardından iki yanında bekçi odalarına açılan birer kapının bulunduğu 'vestibüle' girilir; burada kapılara alt bazı parçalar bulunmaktadır. Kült törenlerinde kral ve kraliçe, rahip ve rahibe sıfatıyla beraberindeki heyetle giriş yaptıkları kapıdan, günümüz gezginleri de binlerce yıl sonra geçerek tapınağı ziyaret etmektedirler. Ana girişten sonra yassı büyük taşlarla döşenmiş tapınak yoluna girilir; bu yol depo odaları boyunca tapınağın çevresini dolaşır; yolun başlangıcında sol taraftaki bir depo odasında 'Yeşil Taş' görülür; eşik taşları yakınındaki 'Yeşil Taş' ziyaretçilerin hemen ilgisini çekecektir; taşın Hitit Kültü'nde ne amaçla kullanıldığı anlaşılamamıştır. Orijinal yerinde olmayan 'Yeşil Taş'ın Hattuşa çevresinde nefrit bir kaya bloğundan getirildiği sanılmaktadır. 'Yeşil Taş'ın az ilerisinde Propylon'un içe bakan kısmında dörtgen su teknesi vardır; buraya su geldiği ve çıkan suyun da kanalizasyona karıştığı düşünülmektedir; teknenin, hangi amaçla kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir.

Büyük Tapınak alanı, güneybatıdan kuzeydoğuya doğru uzanan bir teras üzerindedir; tüm yapı topluluklarının bulundukları alanı düzgün

Giriş kapısı.

Büyük Tapınak. C. Texter çizimi. 1839.

Büyük Tapınak depo odaları.

yapı topluluğunda 200 depo odasının olduğu varsayılabilir. Tapınağın etrafında yer alan odalara depolanacak eşyalar konulur ve ayrıca tapınak hazinesi de burada korunurdu. Tapınak depo odalarında, dini törenlerde kullanılan eşyalar arasında pişmiş toprak ve madenden kaplar, mobilya parçaları, müzik aletleri, tanrı heykelleri, rahiplerin giysileri ve bayraklar

hale getirebilmek için moloz taşlarla görkemli bir teras yapılmıştır. Büyük Tapınak, kült alanı ve etrafını çevreleyen depo ve odalarıyla birlikte 14.500 metre karelik bir alanı kaplayan yapılar topluluğundan oluşur; tapınağın etrafında 82 depo odası tespit edilebilmiştir; bu bölümler depoların alt katını oluşturur; depo odalarının temelleri moloz taştan, kaideleri işlenmiş düzgün taştan, üst kısımları ise -payeler arasında ahşap hatıllarla güçlendirilmiş- kerpiç örgülüydü. Büyük Tapınak düz bir çatıyla kapatılmıştı. Duvarlarda, kaide üzerinde görülen çok sayıda delikler (zivana delikleri), üstündeki duvar örgüsünü sağlamlaştırmak amacıyla açılmıştır; taşın üzerine konulan ahşap ve bronz zivanalar duvarı daha da sağlam hale getiriyordu; Hitit taş ustaları içi boş matkaplarla bu delikleri açmışlardır; karşılıklı oturan ustalar, matkaba bağlı ipi çekip-bırakarak delikleri açmaktaydılar.

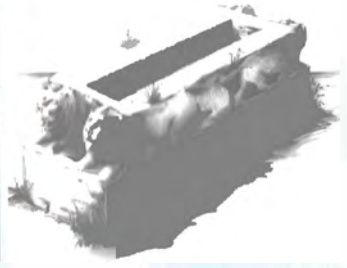
Odalar sıvalıydı; sıvaların üzeri ise boya bezeli ve kabartmalıydı. Depo odaları, terasın eğimine göre güneydoğu, batı ve güneybatıda 2 katlı, kuzeydoğu ve kuzeybatıda ise üç katlıydı; katlar arasında ise merdivenli mekânlar bulunmaktaydı. Depo odalarının çok katlılığı hesaplanırsa Büyük Tapınak

bulunmaktaydı; tapınak odalarında kurbanlık hayvanlar da vardı. Tapınağın çevresindeki 33, 34, 37, 38 ve 41 no'lu depolarda 'in situ' olarak iki sıra halinde büyük küpler bulunmuştur; bir daha kaldırılmamak üzere konulmuş, üç boyda olan küplerin en büyüğü 3000, orta büyüklükte olanı 1750, en küçüğü ise 900 litre sıvı alacak büyüklüktedir; küplerin üzerinde mühür izleri ve içinde ne olduğunu gösteren işaretler vardır. Bu küplerde sıvı maddeler, tahıl ve baklagiller saklanmıştır. Tapınak odaları arasında yer alan bürolarda tapınağa giren-çıkan mallar kaydedilmekteydi. Kayıtlar arşiv odalarında saklanmaktaydı; kil tabletlerin yanı sıra -tahta tablet yazıcılarının oluşturduğu- üstü balmumu kaplanmış tahta tabletler de kayıtlarda kullanılmıştır. Tahta tabletler günümüze ulaşmamıştır. Tapınağın güneydoğu yönündeki 10, 11, 12 no'lu çok katlı

BÜYÜK TAPINAK PLANI

- 1- Küplerin bulunduğu depolar
- 2- Kült bölümleri
- 3- Direkli Galeriler
- 4- Sunak?
- 5- İç Avlu
- 6- Büyük Tapınak girişi
- 7- Taştan Yapılma Tekne
- 8- Yeşil Taş
- 9- Büyük Tapınak'ın Ana Girişi
- 10- Sanatkarlar Evi
- 11- Güney Kapı Yolu
- 12- Pınar
- 13- Aslanlı Tekne
- Hattuşa Gezi Yolu

Tapınak giriş yolu üzerindeki Aslanlı Tekne ve 5,5m. uzunluğundaki teknenin rekonstrüktif çizmeli.

odalarında 1907 tarihinde yapılan kazılar sırasında binlerce çivi yazılı tablet bulunmuştur.

Büyük Tapınak, güneybatı girişi ile avlu etrafında sıralanan dikdörtgen odalar ve kuzeydoğusundaki dinsel odalardan oluşmaktadır. Tapınak ana yapısı tek katlı, 64.5x42.5 metre boyutundadır; ana yapı kireç taşından, dinsel ek odalar ise granitten yapılmıştır. Girişteki kapı kanatlarını taşıyan direklerin oyukları görülebilmektedir; büyük ve ağır kapının açılıp-kapanırken yerde bıraktığı izleri de belirgindir. Tapınak yapısının kaidesinde kullanılan çok büyük boyutlu -5.75 metre uzunluğunda 36 ton ağırlığında- taş blokların görünümü şaşırtıcıdır. Odalardan ve holden oluşan giriş bölümünden sonra tapınağın 27x20 metre boyutunda olan avlusuna geçilir. Tapınak avlusunun tabanı yassı, işlenmiş kalker taş levhalarıyla kaplanmıştı; günümüzde çok az kısmı görülebilmektedir. Avlunun güneybatısında bulunan dar koridor geçidinden tapınak personeli girmektedir; bu geçidin altındaki kanal ise avluda biriken suyu dışarıya akıtmaktaydı. Avlunun kuzeydoğu köşesinde granitten yapılmış -tahrip olmuş- kare planlı (5x5 metre) oda bulunmaktadır; bu odanın en kutsal yere girerken yıkanma, arınma yeri olarak tanımlanması tartışılmaktadır. Avluya açılan beş direkli portik, tapınağın kutsal bölümüne -kült odalarına- geçişi sağlar. Simetrik olarak yapılan iki büyük kült odası, bu tapınağın Hattilerin Hava Tanrısı Teşub ile Arinna'nın Güneş Tanrıçası Hepat adına yapılmış olduğunu gösterir; kuzeydoğudaki 8x10 metre boyutundaki kült odasında Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın kült heykelinin üzerinde durduğu bir taş kaide bulunmuştur. Kuzeybatıdaki kült odasına ise Hatti Ülkesi'nin Hava Tanrısı'nın kült heykeli konulmuş olmalıydı.

Büyük Tapınak'ın da içinde bulunduğu yapılar topluluğunun güneybatı yönünde ise ayrı bir yapı topluluğu bulunur. Bu iki yapı topluluğu arasında 8 metre genişliğinde bir sokak geçer ve altında

güneydoğudan, kuzeybatıya doğru büyük bir kanal uzanır. Güneybatı yapılar topluluğu içinde bulunan odaların bir bölümü diğerlerinden ayrılır. Kazılarda, girişin kuzeyindeki odalarda bulunan bronz aletler, yazı yazmaya yarayan kalemlerin sapları olmalıdır. Burada bulunan odaların yazıcılara ait olduğu ya da yazıcıların eğitim aldıkları bir okul olduğu sanılmaktadır. Ele geçen bir tableten edinilen bilgiler bu düşüncüyü doğrular niteliktedir. Tabletten, 'Sanatkârlar Evi'nde 208 kişinin bulunduğunu, bunlardan 18 kişinin rahip, 29 kişinin kadın mızıkacı, 19 kişinin tablet yazıcısı, 33 kişinin tahta tablet yazıcısı, 35 kişinin kâhın ve 10 kişinin de Hurri dilinde şarkı söyleyen kişiler olduğunu öğrenmekteyiz; tabletin kırık olan yerinde ise diğer eksik kişiler sıralanmış olmalıdır. M.Ö.1200 yılında yıkılış aşamasında kentin yağmalanması, sonraki dönemlerde yapıların farklı işlevlerle kullanılması sonucu Büyük Tapınak'ta saklanmakta olan değerli eşyalar günümüze ulaşmamıştır; tapınak içindeki 30, 32 ve 33 no'lu odaların yakınında çok sayıda yangından etkilenmiş/pişmiş kil külçe ele geçmiştir. Bu külçelerin üzerlerinde mühürler görülmüştür; olasılıkla, bu külçeler mühürlenerek kapatılmış paketlere aitti.

Ziyaretçilerin giriş yaptığı kapı.

Yeşil Taş. Büyük Tapınak.

Pınarlı Mağara

'Sanatkarlar Evi'nin güney kısmında ise erken döneme ait 'Pınarlı Mağara' bulunur. Dar ve uzun olan pınar odasına basamaklarla inilir. Boyutları 1,4x5 metredir. Pınar odasının üstü bindirme tekniğiyle örtülmüştür. Güney kısmı ise bir duvarla kapatılmıştır. Geçmiş zamanda pınar odasının tabanında bulunan dilikten, güneydeki havuza su akıyor olmalıydı.

Pınarlı Mağara.

6 Yamaç Evi

Büyük Tapınak'dan çıktıktan sonra gezi yolunun doğusunda 32x36 metre boyutunda, M.Ö.1600 yıllarına tarihlenen iki katlı anıtsal (rekonstrüksiyon) Yamaç Evi, görünüm ve planıyla ilgi çeker. Anıtsal nitelikli bu yapının, konut olarak değil de resmi işlevli bir yapı olabileceği sanılmaktadır. Bu evde 1911 yılında ve 1960-1963 yıllarında yapılan kazılarda çok sayıda çivi yazılı tablet ele geçmiştir. Yapının hangi amaçla kullanıldığı kesin olarak anlaşılamamıştır.

Yamaç Evi kalıntıları.

7 Kesik Kaya

Kesik Kaya, gezi güzergâhı içinde daha sonra ulaşılacak yerdir. Büyük kaya bloğunu ayıran yarık hemen dikkati çekecektir. Kaya kütesinin üzerinde bir Hitit yapısı olduğu düşünülmektedir. Kaya kütesinden, çeşitli dönemlerde bloklar halinde taş kesilmiş ve bu alan taş ocağı olarak kullanılmıştır.

Kesik Kaya.

8 Poternli Sur

Kesik Kaya'dan sonra yolun solunda şehrin en eski surları üzerinden geçer; bu surlar şehri M.Ö. 16.yüzyılda güney ve batıdan çevirmiş olmalıdır; genişliği 8 metre olan surlar 'Sandık Duvar' tekniği ile yapılmıştır ve üzerine yaklaşık her 20 metrede bir kuleler inşa edilmiştir. Bu surların altında 8 adet potern (tünel) bulunur; bu poternler (tünel) Yerkapı'daki poternle aynıdır. İçleri toprakla dolmuş olan bu poternlerin günümüzde sadece giriş noktası yoldan görülebilir.

Poternli sur.

Tahıl Depoları

Hattuşa'nın tahıl depolarının bir kısmı, Poternli Sur'un yakınında, Büyükkale ile Kızlar Kaya'nın arasındadır. Yaklaşık 30 bin kişiye yetecek kapasitede olduğu tahmin edilen yeraltı tahıl depolarının uzunluğu 118 metre, genişliği ise 30-40 metre dolayındadır. Yapılan arkeolojik kazılarda, M.Ö.16.yüzyılda buğday ve ağırlıklı olarak arpanın korunduğu bu tahıl depolarında çıkan büyük yangın sonucunda depoların büyük bir kısmı tahrip olmuş ve içinde bulunan tahıllar ise adeta kömürleşerek günümüze ulaşmıştır.

Tahıl depoları.

9 Kızlar Kaya

Kızlar Kaya, 'Poternli Sur'un yakınında, gezi yolunun batısında yer alır. Yüksek bir seyir noktasından izlendiğinde bloklar halinde kesilmiş taşların geriye bıraktığı görünüm ilginçtir; söyleneceye göre bu blok kayalıkta kız tasviri görüldüğü iddialarılır. Hitit Dönemi'nde de kullanılan bu büyük kaya kütesinden Roma ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi'nde de bloklar halinde taş kesildiği bilinmektedir.

Kızlar Kaya.

10. 11

Aşağı / Yukarı Batı Kapı

Hattuşa'da şehre giriş yapılan birçok kapı bulunuyordu. Ören yerinde 6 kapı görülebilir. Ayrıca şehrin kuzeyinde ve alçak alanında iki kapının daha var olduğu sanılmaktadır. Şehrin batısında bulunan bu kapılardan iki tanesi Aşağı ve Yukarı Batı Kapı'dır. Yerkapı ve Aslanlı Kapı gibi kabartmalarla bezeli olmayan bu kapıların her iki yanında kuleler bulunurdu. Aşağı Batı Kapı, Kızlar Kaya'dan görülebilmektedir. Gezi yolundan görülemeyen Yukarı Batı Kapı ise Aşağı Batı Kapı'nın biraz güneyinde ve kısa bir yürüme uzaklığındadır.

Aşağı Batı Kapı.

Yukarı Batı Kapı.

12

Sarıkale

Ören yerini çevreleyen gezi yolu, Kızlar Kaya'dan sonra ikiye ayrılır; gezginlere önerilen sağa ayrılan yolu izleyerek Yukarı Şehir'e ulaşmalarıdır. Aslanlı Kapı'ya gelmeden önce doğu yönde 60 metre yükseklikteki Sarıkale -önündeki düzlük içinde- hemen fark edilecektir. Hitit Dönemi'nde üzerinde yapı topluluğu bulunan bu büyük kaya kütesinden günümüze bazı duvar kalıntıları ve samıç ulaşmıştır. Yapı tekniği olarak Ortaçağ kaleleriyle benzer yanları vardır. Kuzey yanı tırmanılmayacak dik bir duvar gibidir. Kaleye çıkış güneydoğudan daha kolaydır. Sarıkale'nin doğusunda bir yerleşim olduğu düşünülmektedir. Kaleye, aşağı kaleden sonra, bir burç ve avludan geçilerek en üst kısımda bulunan -şatoya- dik dönemeçli bir yolla çıkılıyordu.

Sarıkale.

Sarıkale'nin doğu yanındaki bazı yapı kalıntılarının Frig Çağı'na tarihlenebileceği sanılmaktadır. Fakat üst noktada bulunan Şato, Hitit Dönemi'ne aittir; yapı tekniği ve şekli bunun kanıtıdır, M.Ö. 14.-13. yüzyılda yapılmış olmalıdır. Doğru Roma (Bizans) Dönemi'nde de kullanıldığı düşünülen Sarıkale üzerindeki

yapı kalıntıları doğal aşınmalarla tahrip olmuş durumdadır. Kalenin hangi amaçla kullanıldığı kesin olarak saptanamamıştır; bilim dünyasında kalede saray hanedanına bağlı üst düzey kişilerin oturduğu ya da ölü kültüyle ilgili bir işlevi olabileceği görüşleri tartışılmaktadır.

13 Aslanlı Kapı

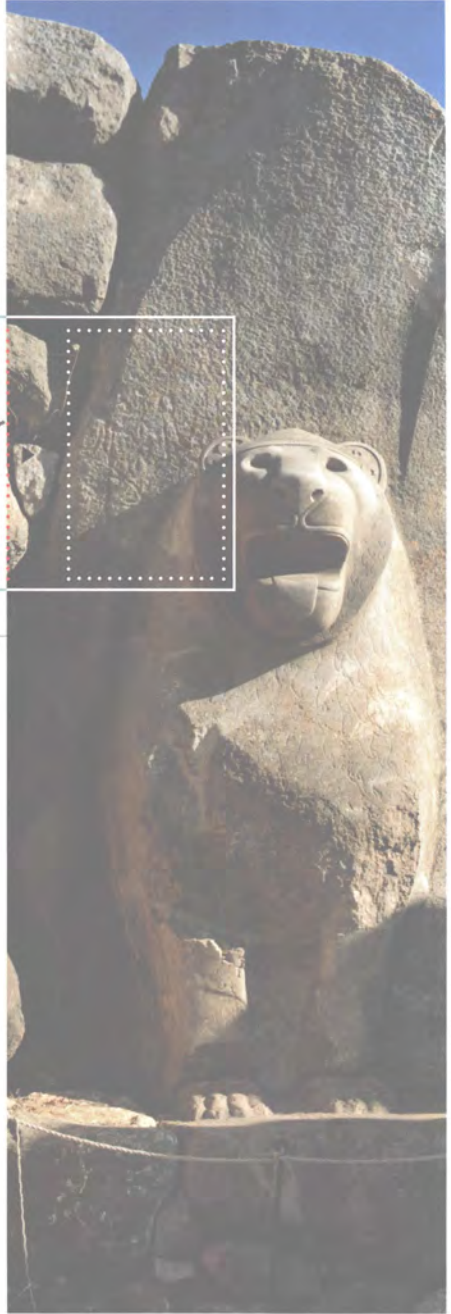
Ören yerinin güneybatısında bulunan görkemli Aslanlı Kapı'ya dik gezi yoluyla ulaşılır. İki kule arasında yer alan kapının üst kısmı yok olmuştur. Girişte, kapı odasının her iki yanında kuleler bulunmaktadır. Kapı sövelerinin dışa bakan yüzlerinde birer aslan kabartması vardır; ağızları açık, ürkütücü ve korkutucu görüntüsüyle bu aslanlar, kötü ruhları korkutmak için kentin giriş kapısına konulmuştur. Soldaki, kafası tahrip olmuş aslanın restorasyonla baş kısmı yeniden canlandırılmıştır; bu aslanın başının sol kısmında Luwi hiyeroglifi yazı dikkati çeker; taşa kazınmış bu yazının tamamı okunamamıştır; yazının alt kısmında bulunan işarette kapının ismi yazılmış olmalıdır. Sağ taraftaki aslan ise bütün hatlarıyla günümüze sağlam ulaşmıştır. Aslanlar, hantalca iri gövdeleri, yeleleri, göğüs ve yüzündeki kılları, kakma gözleriyle görenleri etkiler. Bu kapı M.Ö. 14. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır. Dönemin Hitit heykelticiliğinin bütün inceliklerini yansıtır. Şehir kapılarının tümünün ahşap, çift kanatlı, üzerlerinde süslü madeni kakmaların olduğu düşünülmektedir. Kazılarda elde edilen bir tabletteki yazıda, bu kapıların, şehrin Belediye Başkanı (Hazannu) memurları tarafından - giriş-çıkışları denetlemek için- akşam mühürlenip kapatıldığı, sabah, mühürleri kontrol edildikten sonra açıldığı yazılıdır. Aslanlı Kapı'nın sol tarafında yer alan kule duvarları günümüze sağlam ulaşmıştır; duvar yapımı, Hitit tekniğinin inceliklerini yansıtır; Hitit ustaları duvar örgüsündeki taşları büyük bir ustalıkla adeta birbirine yapıştırmışlardır; taşların poligonal örgüsü dikkat çekicidir.

Aslanlı Kapı'dan Hattuşaş'a giriş.

Aslan başı yanında
Hiyeroglif Yazıt.

Restorasyonla baş kısmı canlandırılan kuzey yöndeki aslan.

14 30 Numaralı Tapınak

Aslanlı Kapı'nın yakınlarında, yolun solunda bulunan diğer bir yapı ise 30 numaralı tapınaktır; sadece temelleri görülebilen tapınağın boyutları 30x40 metredir. Yıkıldıktan sonra yapının taşları bölgedeki diğer yerleşimlerde konut ve atölyelerde kullanılmıştır.

30 no'lu Tapınak.

15 Yenicekale

M.Ö. 13.yüzyılda inşa edilen Yenicekale, Sankale gibi doğal bir taş kütleli üzerindedir; Sankale'den daha küçük olan Yenicekale, Aslanlı Kapı'nın kuzeydoğusundadır. Bu doğal kaya kütleli 30 metre yüksekliğindedir ve üst kısmı teraslanarak düzgün hale getirilmiştir; terasın bir yerine küçük boyutlu bir şato yapılmıştır. Dışarıdan görülebilen görkemli duvarları Hitit mimarlığının inceliğini yansıtmaları bakımından ilgi çekicidir. Günümüzde yıpranmış durumda olan bu ilgi çekici kalenin güneyinde bir avlu ve üst kısımdaki düzlükte ise 30x23 metre boyutundaki bir yapının dış duvarları kalmıştır. Şato'nun iç kısmından çok küçük kalıntılar günümüze ulaşmıştır. Kalenin üst kısmında ise bir sarnıç bulunmaktadır.

▲ Yenicekale. Yenicekale C.Texier çizimi. 1839. ▼

16 Güney Havuzları

Hitit başkenti Hattuşa'nın su ihtiyacı, şehrin farklı yerlerindeki yüksek noktalara kurulmuş havuzlardan sağlanıyordu. Güney Havuzları da beş ayrı havuzdan oluşmaktaydı. Yerkapı yakınlarında, gezi yolunun doğusunda (solunda) olan bu havuzlar var olan araziyi iyi kullanmak, suyun buharlaşmasını önlemek için dar ve derin inşa edilmiştir. Bulunduğu yerin doğal oluşumunda su sızdırmaz bir tabakada, sekiz metre derinliğinde olan bu havuzların M.Ö.15. yüzyılda inşa edildiği sanılmaktadır. Bu bölgede, şehre verilen suyun kesintiye uğramaması için tek bir havuz yerine beş ayrı havuz inşa edilmiş olmalıdır.

Güney Havuzları. Boğazkale.

17 Yerkapı ve Güney Surları

Gezi yolu izlenerek, kentin en yüksek noktasına, Yukarı Şehir'de bulunan Yerkapı'ya ulaşılır; bu noktadan başkent Hattuşa'nın tamamı görülebilir. Yerkapı'dan bakıldığında kentin kuzeyinde kilometrelerce uzunlukta verimli toprakların yer aldığı ova uzanır. Bu ovada '*Hattı Ülkesi*' halkına ait yerleşim alanları bulunuyordu. Barış zamanında bu ovada yapılan tarımla kentin gıda gereksinimi karşılanıyor olmalıydı. Savaş ve baskınlar sırasında da halkın surların içine çekildiği sanılmaktadır. Kent

Yerkapı'daki potern (tünel).

surları, Aslanlı Kapı'yla Kral Kapı arasında yarım daire yaparak uzanır ve Yerkapı'da en yüksek seviyeye çıkar. Güneydeki arazi doğal savunmaya uygun olmadığı için derin bir hendek açılmış, buradan çıkan toprakla yapay, yığma bir tepe oluşturulup kent güven altına alınmıştır.

Yerkapi ve Güney Surları.

Kentin dışından Güney Surları'na çıkan merdivenli yol.

Bu bölümde iki sıra halinde doğu ve batı yönüne uzanan sur duvarları vardı; iç sur ve dış sur duvarlarında düzensiz aralıklarla kuleler bulunmaktaydı. Sur kaideleri moloz taştan yapılmış ön duvarı ise masiftir; 5 metre kalınlığında olan iç duvarları sandık

duvar tekniğiyle örülmüştür. Surların üst yapısı ise kerpiçten yapılmıştı; bu kesimin kalıntıları günümüze ulaşmamıştır. Her altı ya da yedi kule arasında kentin içine açılan kapı bulunmaktaydı; bu kapıdan girilerek ahşap bir merdivenle seyirdim yerine çıkılırdı. Kenti, güneyinden derin bir hendek ve yapay yığma tepeyle ayıran surun 250 metre uzunluğundaki dışa bakan eğimli yüzü kireç taşı örgüsüyle kaplanmıştı; böylece yığma tepe bu örgüyle sağlamlaştırılmış, dışarıdan gelen saldırılar sırasında tırmanma önlenmiştir. Yerkapi güney surlarının, doğu ve batıya döndüğü kesimlerde ise güneydeki hendekle bağlantılı merdivenli birer yol bulunmaktadır. Merdivenli yolun bazı yerlerinde yığma tepe oyularak oluşturulmuş yan duvarlar bulunmaktadır. İçinde Yerkapi'nin bulunduğu güney surları, çift sur duvarları, hendeği, potemi, üstündeki sfenkslerin bulunduğu kapısı ve merdivenleriyle etkileyici bir görünüme sahiptir. Yerkapi'nin bulunduğu alan, taban genişliği 80, yüksekliği 15, uzunluğu ise 250 metre olan yapay bir yığma settir.

Sfenksli Kapı'nın hemen altında da yığma setin yapımından önce bir potern inşa edilmiştir; kent içinden sur dışına çıkışı sağlayan, büyük taş bloklar

kullanılarak, bindirme tekniği ile inşa edilmiş bu potern çifte sur duvarına dik, 71 metre uzunluğunda ve iç yüksekliği yaklaşık 3 metre dolayındadır; günümüzde içinden bir insanın rahatça geçebildiği potern % 15 eğimle şehri güneydeki araziye bağlar; poternin dış kapı çerçevesi ve diğer düzenekleri görülebilmektedir; poternin içe bakan kapı kalıntıları ise günümüze ulaşmamıştır. Yerkapi ve Potern (tünel) M.Ö. 14. yüzyılın başlarında inşa edilmiştir. Araştırmacılar, çok uzak mesafeden bile görülebilen Yerkapi'da bulunan bu poternin savunma amacıyla kullanılmadığı düşüncesini öne sürmektedirler.

18 Sfenksli Kapı

Yerkapi'nin üzerindeki yığma sette Sfenksli Kapı bulunur. İsmi bu noktada bulunan dört sfenkssten alan kapı bir kule içinde yer alır. Hititler, insan başlı, aslan vücutlu olan sfenksleri Mısır'dan esinlenerek yapmış olmalıdır. Mısır'da sfenkslerin kral tasviri olarak yapıldığı bilinmektedir. Hitit sfenksleri ise Mısır'da yapılanların aksine yumuşak hatlarla yontulmuştur ve dişi yaratıkları tasvir etmektedirler; sfenksler, kanatlı, bacakları kalın, kuyruğunun ucu kalkık biçimde betimlenmiştir; yüz hatları ve göz dolgularıyla dişi, baş kısmının etrafında örgülü saçları vardır. Yangın sonucu hasar görmüş sfenkslerden bir tanesi restore edilmek üzere 1907 yılında Pergamon Museum'a, diğeri ise İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne götürülmüştür. Sfenksler 2011 yılında geri getirilerek ait olduğu topraklarda Boğazköy Müzesi'nde sergilenmektedir. Sfenkslerden sadece tahrip olmuş bir tanesi kapıdaki yerindedir. Sfenksli Kapı'nın içe bakan kısmına, Boğazköy Müzesi'nde sergilenen sfenkslerin birer kopyası konmuştur; kapının şehre bakan bu kısmı açtı; dış kapı ise iki kanatlı bir kapıyla kapatılıyordu. Bu kısımdaki kapının açılıp kapanırken bağlı olduğu kısımların delikleri görülmektedir. Sfenksli Kapı, şehrin dışından taş döşeli dik bir merdivenle ulaşılması nedeniyle sıradan bir geçiş kapısı olmamalıdır. Araştırmacılar, bu kapının özel günlerde, ya da kilit törenlerinde açıldığı olasılığı üzerinde durmaktadırlar.

Sfenksli Kapı'nın tahrip olmuş dış batı sfenksi.

Pergamon Museum'ndan (Berlin) getirilen Sfenksli Kapı'nın iç kapı doğu sfenksi (solda) ile İstanbul'dan getirilen iç kapı batı sfenksi (sağda). B.M.

Tapınaklar Mahallesi

Hititler, savaşlarda yendikleri komşu ülkelerin tanrılarını kızdırıp kendilerine kötülük yapmalarından korktukları için onlara armağanlar sunar, dualarını ve saygılarını esirgemeyip kendi tanrıları arasına katarlardı. Ayrıca her kentin bir koruyucu tanrısı vardı. İşte imparatorluğun çeşitli kentlerinde tapınılan bu tanrıları için başkent Hattuşa'da pek çok tapınak inşa edilmiştir. Yerkapı'nın kuzeyinde ve kuzeydoğusunda yer alan geniş alanda, bu tanrılara ait, M.Ö. 13. yüzyıla tarihlenen, orta avlulu ve -kült heykelinin konulduğu- adytından oluşan 24 tapınağın varlığı bilinmektedir. Hattuşa kenti, Hitit İmparatorluğu'nun idari merkezi olduğu kadar, aynı zamanda da ülkenin dini merkezi konumundaydı. Tapınakların büyüklüğü 1500 metrekare ile 400 metrekare arasında değişir. 4, 3, 2 ve 5 numaralı tapınaklar Yerkapı'nın kuzey yakınlarındadır; 3 ve 2 numaralı tapınaklar, Tapınaklar Mahallesi'ndeki arazinin teras gibi bir yükseltisi içinde bulunurlar; 4 numaralı tapınak ise diğerlerinin batısında, çukur alanda, günümüzde suyu akmayan bir pınar kaynağının yanındadır; 4 numaralı tapınak, 2 ve 3 numaralı tapınağa göre daha küçüktür. 5 numaralı tapınak ise doğuda eğimli arazinin

üzerindedir. 2 ve 3 numaralı tapınaklarda portal uzun yandadır. Yukarı Şehir tapınaklarında avludaki payeli portik, Büyük Tapınak'ın aksine bir tarafta değil iki ya da üç tarafta (4 numaralı tapınakta) bulunur, odalardaki merdivenler ise bu yapıların iki katlı olabileceğini düşündürmektedir. 2, 3 ve 4 numaralı tapınakların etrafı girintili-çıkıntılı, hareketli bir mimari özelliğe sahiptir. 3 numaralı tapınakta avlunun kuzeyinde bulunan payeler aslan protomlarıyla süslüydü ve bu aslanlardan arta kalan parçalardan bazıları Boğazköy Müzesi'nde sergilenmektedir.

Tapınak planlarının ortak bir özelliği, girişten hemen sonra açık bir avluya çıkıp, ardından dölrekliler galeriden geçilerek kült odasına ulaşılmıştır. Kutsal alan kült odasında ise tanrı heykeli bulunurdu. Tapınakların ve kült odalarının tek yöne değil farklı yönlere bakması ilginçtir. Tapınaklar Mahallesi'nde

3 no'lu Tapınak.

3 no'lu Tapınak.

3 no'lu Tapınak planı.

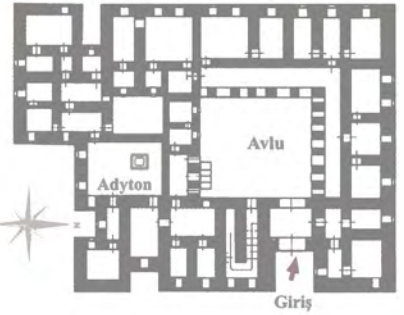

yapılan araştırmalarda, Hitit kaynaklarından bilinen, bu tapınaklara ait -madenden ya da ahşap

2 no'lu Tapınak

2 no'lu Tapınak planı.

üstüne madenden yapılmış- tanrı figürlerine ulaşılammıştır. 'Tapınaklar Mahallesi' olarak bilinen bölgeye, Hitit İmparatorluğu'nun gücünün zayıfladığı M.Ö.13. yüzyılda şehir halkının konut ve atölyeler inşa ettiği yapılan kazılardan anlaşılmıştır. Bu alanda Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait bazı yapı kalıntılarıyla birlikte küçük bir kilise kalıntısı da bulunmaktadır.

22 5 Numaralı Tapınak

Yerkapi'nın kuzeydoğusunda, eğimli bir arazide bulunan 5 numaralı tapınak diğer tapınaklardan farklı mimari özelliği ve büyüklüğüyle hemen dikkati çeker. Daha küçük olan 5 numaralı Tapınak'ın boyutu Büyük Tapınak'ın ölçülerine yakındır. Mimari özelliği ve iç bölümleri açısından Büyük Tapınak'la benzerlik gösterir; planıyla çift tapınak özelliğine sahiptir ve başkentte Büyük Tapınak'tan sonra iki tanrıya tapınılan ikinci büyük tapındır. Tapınağa, kuzey yönde bulunan anıtsal bir merdivenden çıkılarak girilirdi. Portalı, enine bir vestibül ile bunun sağında ve solunda yer alan odalardan oluşuyordu. Tapınakta,

portaldan geçtikten sonra 20x15 metre boyutunda büyük bir avlu gelmektedir; avlunun sağ dipte bulunan odasının işlevi günümüzde anlaşılamamıştır. Tapınağın cellalarından bir tanesi avlunun dip tarafında bulunur; Adyton'a ise çifte vestibülden geçildikten sonra varılır; ikinci cella ise avlunun solunda

5 no'lu Tapınak yakınındaki bir yapıda bulunmuş kral Tuthaliya kabartması. Ç.M.

5 no'lu Tapınak.

5 no'lu Tapınak planı.

bulunan portiğin gerisinde olmalıdır. Batısında bulunan 2 numaralı tapınak gibi bu tapınağın da hangi tanrılar için yapıldığı anlaşılamamıştır. Tapınağın yakınında bulunan bazı küçük yapı kalıntıları ortaya çıkarılmıştır; bu yapılar Hitit krallarının dini törenler sonrası dinlendikleri bir yer olmalıdır; bu ek yapılar içinde kazılarda bulunan kral Tuthaliya kabartması ise ilginç bir eserdir. Çorum Müzesi'nde sergilenen stelde kralın, sağ elinde mızrağı, üstünde kısa eteği, başlığında boynuzları vardır.

Kral Kapı'nın orijinal kabartması. A.M.M.

Çizim.

Sol elinin üzerinde ise kralın isminin yazıldığı hiyeroglif yazı bulunmaktadır. Kabartmadaki başlığında bulunan boynuzlarla kralın tanrılaştığı, yani öldüğü betimlenmiştir.

23 Kral Kapı

Kent surunun güneydoğusunda yer alan ve iyi korunarak günümüze kadar gelen Kral Kapı, konumu, biçimi ve boyutları açısından Aslanlı Kapı'ya benzemektedir. İki kule arasında yer alan Kapı Odası, yaklaşık 5 metre yükseklikte ve sivri kemer biçimli olup, ayrıca iki kapı geçidine sahiptir. 1907 yılında yapılan kazılarda, iç kapının solunda ve içte yer alan blokta, elinde balta, kemerinde kılıç taşıyan, sivri miğferli, spiral motiflerle süslü eteği olan savaşçı görünümüne bir erkek figürü kabartması bulunmuştur; o yıllarda kral olduğu sanılan figür nedeniyle bu kapıya 'Kral Kapı' denmiştir; daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalarla bu kabartmanın kapıdan geçenleri koruyan bir tanrı figürü olduğu anlaşılmıştır; kopya olan kabartmanın orijinali Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. İki kanatlı ve içeriye açılan kapıların çerçevesi, altta kuvvetli monolit payeler halindeydi. Üzerine büyük kesme taşlar oturtulmuş ve tepesi kemer şeklindeydi. Kral Kapı'nın, çift kanatlı kapısına alt kapı mil taşları ve kapıları içeriden kapatan sürgü delikleri günümüzde görülebilmektedir.

Kral Kapı.

29 Güney Kale

Kral Kapı'dan kuzeye inen gezi yolunu izleyerek sağ tarafta Güney Kale'ye ulaşılır ve Büyükkale'nin güneyinde yer alan yüksek bir düzlükte bulunur. Etrafı moloz taş yığınlarıyla çevrilmiş, kuzeybatısındaki giriş kapısının izleri görülebilir. Güney Kale eski bir kalenin üzerine yapılmış olmalıdır. Hititlere ait olmayan bu kale M.Ö. 700 yıllarında inşa edilmiş bir Frig kalesidir.

Güney Kale.

24 Doğu Havuzları

Doğu Havuzları.

Hitit başkentinin su gereksinimini karşılayan havuzlardan bir diğeri Doğu Havuzları'dır ve Güney Kale'nin güneydoğusunda bulunur. Birinci havuz 60x90 metre boyutundadır; sadece kuzey köşesi tespit edilebilmiştir; ikinci havuzun boyutları ise birinci havuzun boyutları kadar olmalıdır; iki havuzun arasındaki uzaklık 16 metredir;

görülen kısmının derinliği 2 metre olan havuzların duvarları yatay olarak inşa edilmiştir; bulunduğu yer konumuyla su sızdırmaz bir kayaç üzerinde olan havuzların tabanı su geçirmez kille kaplanmış; binlerce yıl önce inşa edilmiş havuzlardaki yapı tekniği günümüzde bile geçerliliğini korumaktadır. Havuzları, yakınında bulunan su kaynağı ile şehir -dışarıdan pişmiş toprak künklerle getirilen- diğer su kaynaklar besliyordu. Havuzların, şehrin su gereksinimini karşılamasının yanı sıra, 1 ve 2 numaralı odalara yakınlığı nedeniyle kült alanında da bir işlevi olduğu düşünülmektedir.

27 1 Numaralı Oda

Doğu Havuzları'ndan birinci havuzun kuzey ve batısında 1 Numaralı Oda ve 2 Numaralı Oda (Hiyeroglifli Oda) bulunmaktadır. 1 Numaralı Oda'nın yüksekliği 3, derinliği ise 4 metredir; gezi yolundan da görülebilen 1 Numaralı Oda çok tahrip olduğu için ancak bir bölümünün rekonstrüksiyonu yapılabilmektedir. Yapım tekniği bakımından her iki odadaki taş tonozlar ilgi çekicidir.

1 no'lu Oda.

28 2 Numaralı Oda (Hiyeroglifli Oda)

2 Numaralı Oda'nın (Hiyeroglifli Oda) içinde günümüze kadar sağlam ulaşabilmiş büyük bir kısmı okunabilen hiyeroglif yazılar ile kral ve tanrı tasvirlerini anlatan kabartmalar bulunmaktadır; son Hitit kralı II. Şuppiluliuma'nın M.Ö.1200 tarihlerinden hemen sonra inşa ettirdiği bu kült odası, arkadaki birinci havuzun set duvarının köşesindedir. Restorasyon öncesi yapının taş elemanları yıkık ve dağınık durumdaydı; hatta bazı taş bloklar Hitit sonrası dönemlerdeki yapılarda kullanılmış vaziyeteydi. Restorasyonla, bütün mimari malzemeler bir araya toplanarak yapı tekrar ayağa kaldırılmıştır. Taş bloklardaki hiyeroglifler günümüze çok sağlam vaziyette ulaşmış ve okunmuştur. Odanın sol duvarında, önde ok, mızrak ve kılıcıyla savaşçı görünümünde olan sivri şapkalı, ucu kıvrık ayakkabılı ve kısa elbisesi kral II.Şuppiluliuma tasvir edilmiştir; inşa edildiği dönemde sağ olan kralın tanrılaştırıldığı, tasvirin üstünde ise kralın ismi Luvi hiyeroglifiyle belirtilmiştir. Arka duvarda, başı üzerinde kanatlı güneş kursu bulunan, uzun giysili bir Güneş Tanrısı figürü, elinde biraz değiştirilmiş Mısır hayat simgesi (Anch) tutmaktadır. Sağ taraftaki duvarda ise altı satırlık Luvi hiyeroglifli yazıt vardır. Yazıt, kral II. Şuppiluliuma'nın fetih ve başarılarından söz etmektedir; yazıtta, kral II. Şuppiluliuma'nın tanrıların desteğiyle Tarhuntassa'nın yanı sıra birçok ülkeyi fethettiğini, kurduğu şehirlerde tanrılara kurbanlar adadığı anlatılmaktadır; yazıtta şu dizeler yer almıştır:

2 no'lu (Hiyeroglifli) Oda yazıtı.

“Güneş(?) Hatti Ülkesi için bütün ülkeleri, Wiyanawanda’yı, Tumana’yı (?), Maşa’yı, Luka’yı, Ikuna’yı, yönetim altına aldığı zaman... eski kralları ben yücelttim(?) Büyük Kral kahraman Şuppiluliuma, bütün tanrılar, Arinna’nın(?) Güneş Tanrıçası, Hatti’nin Fırtına Tanrısı, ordunun Fırtına Tanrısı... Şauska, Kılıç Tanrısı, Şapinuva’nın (?) Fırtına tanrısı, Hatti’nin tanrıları yardım ettiler. Güneş (?) onları yönetim altına aldı. Wiyanawanda, Tumana(?), Maşa, Luka, Ikuna. ‘Kafa Adam’ın Hatti Ülkesi’nden aldığı bütün ülkeleri Hatti’nin sınırlarına? Güneş (?) çekip aldı bunu (?). Kahraman Büyük Kral Şuppiluliuma olarak Hatti Ülkesi için bütün ülkelerde inşaat yaptım...kenti...kenti...ülkesi...kenti,...kenti, Tinihaşa kenti, Tarahna(?)... sonra inşa ettim...Dağını Güneş(?) yönetimi altına aldı. Büyük Kral Şuppiluliuma Güneş(?) yönetimi altına aldı...dağı verdi(?). ‘Kafa Adam’... Dağını,

sonra Hatti’yi vurdu... Tarhuntassa kendi ülkesini Güneş (?) yönetim altına aldı. Onu yendi. Eskiden ecdattan (büyük baba-büyük annelere?) hiçbirine... Büyük Kral Güneş (?)Şuppiluliuma yönetim altına aldı. ‘Kafa-Adam’ Tarhuntassa kentini yönetimi altına almıştı; ben onu geri aldım. Tana kentini inşa ettim. Tarhuntassa kentinde...rşama kentinde... kentinde tanrılara kurbanlar

verdim. Burada bu yıl kutsal bir yeraltı yolu inşa ettim...” (Çev:Sedat Alp).

2 no'lu (Hiyeroglifli) odanın kuzey cephesi.

Kılıç, mızrak ve yayıyla Kral II. Şuppiluliuma sol taraftaki duvardır.

Güneş Tanrını kabartması glrişin karşındaki duvardır.

II. Şuppiluliuma'nın hiyeroglif (Luwil) yazıtı sağ taraftaki duvardır.

30 31 Numaralı Tapınak

Tapınak, Güney Kale'nin kuzeyinde 1 ve 2 numaralı odaların yakınında bulunur. Bu tapınak da diğer Hitit tapınaklarının plan yapısıyla benzerlik gösterir; büyük iç avlu bu tapınakta bulunmaktadır. 31 numaralı tapınak, havuzlara, 1 ve 2 numaralı odalara yakınlığı nedeniyle bu bölgedeki kültle ilgili olabileceği düşünülmektedir.

31 no'lu Tapınak Güney Kale'nin kuzeyindedir.

31 Nişantaşı

Nişantaşı, Güney Kale'nin batısında, gezi yolunun solundadır. Nişantaşı'nın bulunduğu kaya kütesinin üzerinde de Sarıkale ve Yenicekele'de olduğu gibi benzer yapılar olmalıydı; bu doğal kayalığın üst kısmında bulunan Hitit yapısından herhangi bir iz kalmamıştır. Sadece taş bloklarını kaya kütesine tutturmak için yapılmış oyuklar, delikler ve temel taşları, yapı hakkında bize genel fikir verir. Nişantaşı'nın giriş kapısı doğu yöndedir. Kazılar sırasında burada bulunmuş -tamamlanmamış- sfenks parçası bu kapının bir elemanı olmalıydı; günümüzde bu sfenks parçası Boğazköy Müzesi'nde sergilenmektedir; bu sfenksle Yerkapı'daki Sfenksler arasında biçimlendirmede benzerlikler görülmüştür. Nişantaşı'nın üstünde bulunan yapıya, bir rampa sonrası bu giriş kapısından çıkılıyordu. Nişantaşı'nda, gezi yolundan görülebilen, 1862 yılında G.Perrot tarafından bulunmuş kaya üzerinde kısmen aşınmış durumda olan on bir satırlık bir hiyeroglif yazıt vardır; 8,5 metre uzunluğundaki yazıtın bazı bölümleri doğa koşulları etkisiyle silinmiş olup okunamayacak durumdadır. Hiyeroglif yazıtın okunan bölümünde ise “...*Büyük Kral Şuppiluliuma, Büyük Kral Tuthaliya'nın oğlu ve Büyük Kral Hattuşili'nin torunu...*” yazısı yer almaktadır. Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait en uzun yazıt niteliğindedir. Üst kısmında kanatlı güneş kursu bulunan yazıt Kral II. Şuppiluliuma'ya (M.Ö.1200-1190) aittir. Yazıttan; kralın, babası Tuthaliya'nın heykelini yaptırıp

Nişantaşı,
sağ kapı sfenksi.
B.M.

On bir satırlık, 8,5 m. uzunluktaki hiyeroglif yazıtın bulunduğu Nişantaşı.

bir 'hegur'un (kaya tepesi) içine koydurduğu anlaşılmaktadır. Nişantaşı yazıtı, güneşli açık havada saat 13.00 sıralarında daha belirgin gözükmektedir.

32 Kuzey Yapı Kompleksi ve Batı Yapısı

Hattuşa'daki kazılarda ele geçen buluntularla bazı yapıların resmi bina olduğu anlaşılmıştır. Nişantaşı'nın kuzeyinde, Büyükkale'nin batısında da bazı resmi binaların izine rastlanmıştır. Restorasyon sonrası temelleri görünür hale gelen 'Kuzey Yapı Kompleksi'nin yakınında bulunan 'Batı Yapısı' bu resmi binalardan bir tanesidir. Yapılan kazılarda 'Batı Yapısı' içinde birçok resmi belgeye rastlanmıştır; buluntular arasında binlerce 'bulla' da (3000'den fazla) vardır. Hitit İmparatorluğu'nun resmi işlerinde kullanılmış 'bulla'ların devlet memurlarına ve krallara ait olduğu anlaşılmıştır. Kil üzerine basılmış bu mühür baskıları kentte çıkan yangınlarda az zarar görerek günümüze ulaşmıştır. Çok sayıda Hitit 'bulla' örneğini başta Anadolu Medeniyetleri Müzesi olmak üzere Türkiye'nin birçok müzesinde görmek olasıdır.

Kuzey Yapı Kompleksi.

BÜYÜKKALE / KRAL SARAYI PLANI

- 1- Viyadük
- 2- Büyükkale'nin Güney Kapısı
- 3- Kapı Avlusu
- 4- Aşağı Avlu'ya giriş
- 5- Aşağı Avlu
- 6- Direkli galeriler
- 7- Orta Avlu girişi
- 8- Yan kapı
- 9- Orta Avlu
- 10- Kabul Avlusu girişi
- 11- Kuzeybatı Suru
- 12- Silo ya da sarnıçların bulunduğu çukurlar
- 13- Yukarı Avlu
- 14- Yukarı Avlu'ya açılan küçük kapı
- 15- Doğu Kapısı
- 16- Havuz
- 17- Güneybatı Kapısı
- 18- Poternli Sur'daki kapı

↔ Hattuşa Gezi Yolu

33 Büyükkale / Kral Sarayı

Gezi yolunun devamında sağda, Hattuşa'nın Akropol'ü olan Büyükkale'ye ulaşılır. Hitit kralları, ülkelerini, uzunluğu 250, genişliği ise 140 metre olan sarp kayalık üzerinde İç Kale konumundaki Büyükkale olarak adlandırılan Akropol'deki saraydan yönetirlerdi. Eski kentin en yüksek yerindeki Akropol, kente ve kuzeydeki ovaya hâkim ve etrafı surlarla çevrili olup, güneyinde ise M.Ö.14. yüzyılın başlarına tarihlenen kent kapısı bulunur. İki geçidi olan kent kapısının dış geçidinde aslan kabartmaları vardı; kapı avlusundan kırmızı mermer plakalarla döşeli yoldan geçilerek Aşağı Avlu'ya ulaşılır. Etrafı direkli galerilerin bulunduğu

Aşağı Avlu'nun etrafında M, N, H, A ve G yapıları saray memurları ve koruma üstlenen askerlere ait olmalıydı. Aşağı Avlu'nun kuzeydoğusundaki kapıyla Orta Avlu'ya ulaşılır; bu avlunun da etrafı direkli galerilerle çevriliydi. Orta Avlu'nun büyük kısmı M.Ö.7.-6.yüzyılda Frig yerleşimine sahne olmuştur. Aşağı Avlu'nun diğer kapısından ise sarayın ana bölümüne ulaşılır. Girişin solunda bulunan B ve C yapıları sarayın kült yapıları olmalıdır; C yapısının içindeki havuzda çok sayıda adak kapları ortaya çıkarılmıştır. Yan tarafta 39x48 metre boyutundaki D yapısı sarayın kabul salonu olarak tanımlanmıştır. Büyükkale'nin kuzeybatı köşesinde bulunan muhteşem manzaralı E ve F yapılarının ise kralın özel odaları olduğu düşünülmektedir.

M.Ö.13. yüzyıl sonunda çıkan büyük yangının izleri bu yapıların duvarlarında görülmektedir. E yapısının yakınında 1906 yılındaki kazılarda 2500'e yakın kil tablet bulunmuştur; bu tabletlerden bir tanesinde Hitit Kralı III. Hattuşili ile Mısır kralı II. Ramses'in tahta çıkışının 21.yılında imzalanan Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması'nın metni yazılıdır. Sarayı kentten ayıran surlar kuzeybatıdan başlayarak doğuya doğru devam etmektedir;

Büyükkale'de bulunmuş Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması tableti. İ.A.M.

Büyükkale.

sur kalıntıları bu kısımlarda izlenebilmektedir. Büyükkale'nin doğusunda, kaya yüzeyinde 24,5 metre uzunluğunda, 2,2 metre yüksekliğindeki bir kaya basamağı üzerinde tahıl deposu ya da samıç olarak kullanılmış çukurlar bulunmaktadır. Kentin güney kapısının doğusunda çok tahrip olmuş durumda kentin doğu kapısı bulunmaktadır; sarayın bilinen üçüncü kapısı, güneybatı kapısıdır; bu kapı saraya getirilen malların girişi ya da kral ve yakınlarının kente

giriş-çıkışlarında kullanılmış olmalıdır.

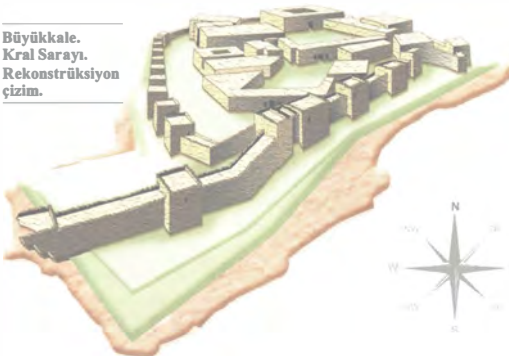
Dördüncü kapı ise güney kapısının batı yakınındaki poternli surdaki kapıdır. Saraydaki kazılarda K, E yapısı ve Orta Avlu'nun güney bitişiğindeki A yapısında Hititlerin yaşamına ışık tutan çok sayıda çivi yazılı kil tablet bulunmuştur. Var olan tahta tabletler ise

Büyükkale girişi.

sarayda çıkan büyük yangında yok olmuştur. Kil tabletlerde, devlet yazışmaları, antlaşmalar, mahkeme kararları, kült ve kehanetlerle ilgili belgeler ve edebi metinler yer almıştır. A yapısının güneyinde, küçük meydana 24 metre uzunluğundaki havuz ise kült törenleri ya da sarayın su gereksinimi için yapılmış olmalıdır.

**Büyükkale.
Kral Sarayı.
Rekonstrüksiyon
çizim.**

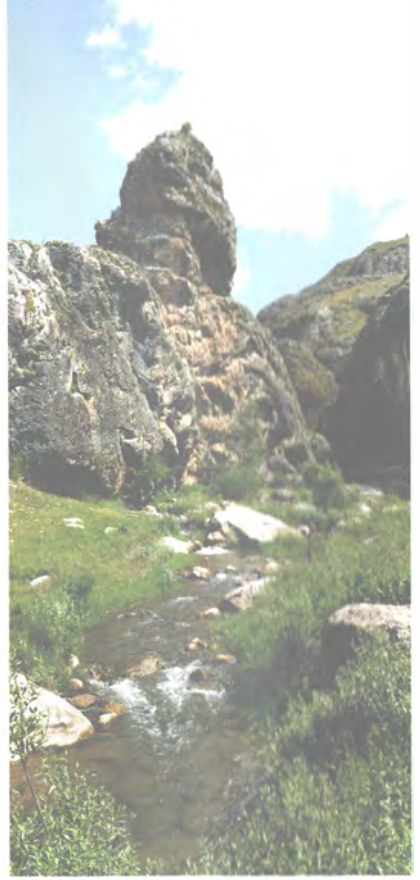

Büyükkale.

37 Büyük Kaya

Büyükkale'nin doğusunda bulunan Büyük Kaya Deresi, şehri kuzey kısmında böler; Hititler, şehrin bu kısmını güvenlik gereği, vadide olabilecek sızmaları önlemek için Büyükkale'den inen, Ambarlı Kaya yakınlarından boğazı geçen ve Büyük Kaya'ya çıkan surlarla çevirmiştir. Araştırmacılar, şehrin bölündüğü kuzey kısmında derenin üzerinde Büyük Kaya'yı Büyükkale'ye bağlayan 15 metre yüksekliğinde bir asma köprü'nün olduğunu belirtmişlerdir. Derenin her iki yanında bulunan kaya üzerinde köprü'nün dayandığı delikler de bilinmektedir. Köprü'nün sürekli geçişten çok nöbetçilerin geçişini sağlayan bir kontrol işlevi olabileceği düşünülmektedir.

Büyük Kaya, yine aynı isimle anılan dere ve derin vadiyle Aşağı Şehir'den ayrılır. Büyük Kaya üzerinde Hititlerden önce de yerleşimler vardı; İlk Tunç Çağı'nda ise bu kısım Hattilerin yerleşimine sahne olmuştur. Büyük Kaya, derenin geçtiği vadi tabanından 100 metre yüksekliktedir. Boğazkale'den Yozgat'a giden ana yoldan Büyük Kaya yerleşimlerini görmek burası hakkında daha iyi fikir verecektir; yol üzerinde Büyük Kaya üzerindeki yapı toplulukları ve potern hemen dikkati çeker. Bu bölgede yapılan kazılarda, M.Ö. 14. ve 13. yüzyıla tarihlenen, Hititlerin Büyük Kaya'da kullandıkları tahıl ambarları ortaya çıkarılmıştır. Dikdörtgen biçimli bu ambarların en büyüğü 12x18 metre boyutundadır. Derinliği 2 metre olan bu ambarların tabanı taş döşeliydi. Yaklaşık 270 tona yakın tahıl depolanabilen bu ambarlar doldurulduktan sonra üzerleri kalın toprak tabakasıyla kaplanıyordu. Tahıl ambarlarının üstü -kazi ve araştırmalar sonrası- tekrar toprakla örtülmüştür.

Büyük Kaya Deresi.

Büyük Kaya.

Hitit Sonrası Hattuşa / Boğazköy'de Bulunan Yerleşimler

Hattuşa ve Boğazkale.

Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra terk edilen başkent Hattuşa'ya sonraki dönemlerde kimlerin yerleştiği, hangi krallığın/beyliğin hâkimiyet kurduğu konusunda bilgiler çok sınırlıdır. Yakılıp,

Tanrıça
Kybele
heykeli.
Kireçtaşı.
M.Ö. 6.y.y.
ortaları.
Frig
Dönemi.
A.M.M.

yıkılan ve terk edilen Hattuşa'da uzun bir dönem yerleşimin olmadığı düşünülmektedir. Terk edilmenin ardından geçen zaman içinde başkent Hattuşa'nın ismi unutulmuş olmalıdır. Ancak M.Ö. 9. yüzyılda Büyük Kaya bölgesinde yerleşim izlerine rastlanmıştır; sonrasında, Hitit saraylarının bulunduğu Büyükkale'de de

Aşağı Şehir'de bulunan, Mihrap Kaya olarak bilinen Bizans Kilisesi apsidisi.

yerleşimler olmuştur; M.Ö. 7. yüzyılda Büyükkale'deki surlar güçlendirilmiş, üstüne çok sayıda kuleler yapılmıştır. Aynı tarihlerde Büyük Tapınak harabeler bölgesinde de yerleşim izlerine rastlanmıştır. Bu yerleşimlerde yaşayan halkın ya da kral/beylerin kim olduğuna dair bilim insanları kesin önermelerde bulunmamışlardır; başkentin yıkılışından sonra arta kalan küçük Hitit topluluklarının mı, yoksa o dönemdeki diğer Anadolu halklarının mı bu yerleşmelerde kaldıkları konusunda kesin verilere ulaşılamamıştır. Ancak, sonrasında Hattuşa'da bir Frig yerleşimi olduğu kesindir; kazılardan ele geçen çanak çömlekler, vazo ve kült buluntuları üzerinde yapılan araştırmalarla bu sonuca ulaşılmıştır.

Frig Dönemi eserleri. Hattuşa. İ.A.M.

Kazılarda, Büyükkale'nin güneydoğu kapısının ön avlusunda bulunan Kybele heykeli Frig Dönemi'ne ait önemli bir eserdir; heykelde, Ana Tanrıça Kybele ortada, fülüt ve gitar çalan figürler ise her iki yanında betimlenmiştir; Friglerin Kybele kültürünün

Yukarı Şehir'de Tapınaklar Mahallesi'nin kuzeyinde bulunan Doğu Roma (Bizans) kilisesi.

Doğu Roma (Bizans) kilisesi.

Boğazköy'de temsil edildiği ele geçen buluntularla anlaşılmıştır.

Hattuşa'nın da içinde bulunduğu bölge, M.Ö. 3.yüzyılda önemsiz bir yerleşim haline gelmiştir. Bu dönemde, siyasi, dini ve güçlü ekonomi merkezleri artık batıda bulunmaktadır. Galat soyundan gelen Trokmeler, Boğazköy/Hattuşa'nın 21 kilometre güneyinde, Yozgat ili'ne bağlı Büyüknefes Köyü'nde Tavium ismiyle anılan bir krallık kurmuşlardır. Boğazköy'de M.Ö. 2. yüzyılda Ambarlıkaya yakınları ile Büyük Kaya, M.Ö. 1. yüzyılda ise Büyük Tapınak çevresi ve Büyükkale, Roma yerleşimine sahne olmuştur. Ayrıca Büyük Tapınak kutsal alanı içinde Geç Hellenistik Dönem'e ait taş lahitler ve farklı tip mezarlar ortaya çıkarılmıştır.

Boğazköy'de Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait Aşağı Şehir'de -gışelerin doğusunda- bazı kalıntılar da görülmektedir; bu bölgede bulunan Mihraplı Kaya ismiyle anılan kaya oyuğu bir Doğu Roma (Bizans) kilisesinin apsisi; kilisenin duvarları günümüze ulaşmamıştır. Ayrıca

Doğu Roma (Bizans) kilisesi.

Yukarı Şehir'de Tapınaklar Mahallesi olarak bilinen yerin kuzeyinde M.S. 10.-11. yüzyılda inşa edildiği düşünülen küçük bir kilise ve koy yerleşimli ortaya çıkarılmıştır; yerleşim içinde büyük mezarlık alanı ve çiftlik evlerine de rastlanmıştır. Bu yapılardan bir kısmı restore edilerek görülebilir hâle getirilmiştir. Ele geçen Doğu Roma (Bizans) sikkeleriyle Boğazköy'deki Doğu Roma (Bizans) yerleşiminin sona eriş tarihi hakkında kesin veriler elde edilmiştir; Boğazköy'de, Doğu Roma (Bizans) Dönemi, Anadolu'daki Selçuklu akınları ile 11 yüzyılın bitimine doğru sona ermiştir; Hattuşa ören yerinin kuzeyinde/ bitişğinde bulunan Boğazköy'un küçük bir köy yerleşimi olarak 18.yüzyılda kurulduğu ve günümüze

ulaştığı bilinmektedir; gelişerek ilçe konumuna yükselen köy, günümüzde Boğazkale ismiyle anılmaktadır.

Dünya tarihinde önemli bir konuma sahip olan Hattuşa / Boğazköy ören yeri 1986 tarihinde Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Konseyi organizasyonu olan Unesco tarafından Dünya kültür mirasını koruma listesine alınmıştır.

HATTUŞA'NIN GÖRKEMLİ AÇIKHAVA TAPINAĞI: YAZILIKAYA

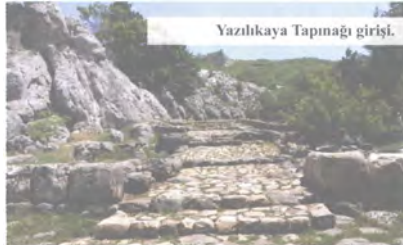
Hattuşa ören yerinin 1,5 kilometre kuzeydoğusunda, Yozgat yolu üzerinde bulunan Yazılıkaya Açık hava Tapınağı, bilinen Hitit Kaya Anıtları'nın en büyüğüdür. Hattuşa'daki Büyük Tapınak'ta Fırtına Tanrısı Teşub ve Arinna'nın Güneş Tanrıçası Hepat'ın heykelleri önünde kapalı bir mekânda törenler yapılırken, Yazılıkaya'da ise açık havada, bütün Hitit Tanrı tasvirlerinin yer aldığı Hitit Panteonu önünde yapılırdı. Yazılıkaya Açık hava Tapınağı, Hititler'in ilkbaharda yeni yıl kutlama törenlerinin yapıldığı, üstü açık doğal bir kaya tapınağıdır. İki galeriden (oda) oluşan tapınağın önünde, bu tapınağı dış dünyadan ayıran ve bugün sadece duvarının kaidesine ait birkaç parça ile temelleri bulunan bir yapı kompleksi bulunmaktaydı. Bu mimari kompleks her Hitit tapınağında görülen bütün mimari unsurları da içeriyordu. Yapı, duvarları kerpiçten yapılmış ve düz damlıydı. Yapının giriş kapısı vadi tarafında bulunur; merdivenli kapı yapısından sonra diğer bir merdivenle avluva ulaşıyordu; avlunun etrafında odalar sıralanmaktaydı. Avluda yıkanma ve ilk kült törenleri yapılıyor olmalıydı. Avludan yine merdivenli girişle cellaya geçilirdi; burada cella yerini A (Odası) Galerisi almaktadır. Arkada bulunan iki galerinin (oda) üzeri hiçbir zaman kapatılmamıştır. Yazılıkaya tam bir Hitit Panteonu'dur. Hitit tanrıları/tanrıçaları burada tasvir edilmiştir. Yazılıkaya Açık hava Tapınağı'nda A Galerisi'nde 66, B Galerisi'nde ise 17 olmak üzere toplam 83 figür tasviri bulunmaktadır. Galerilerde bulunan kabartmalar açık havada, güneşin aydınlattığı belli saatlerde daha iyi görünürler. A Galerisi'deki tanrılar ve ana sahne saat 11.00-13.00 arası, sağ taraftaki tanrıçaları ise öğleden sonra erken saatlerde, B Galerisi kabartmaları ise güneşin dik aydınlatıldığı Yaz mevsiminde 12.00-13.00 saatleri arasında daha iyi görülmektedirler.

Hitit

UYGARLIĞI
İZİNDE
ANADOLU

YAZILIKAYA

Yazılıkaya Tapınağı girişi.

YAZILIKAYA PLANI

- A Galeri
- B Galeri
- Sunak
- Giriş

A GALERİ

36-37 no'lu kabartmalar: Tanrı Sauska'nın kadın hizmetkarları; Kulitta ve Ninatta.

Yazılıkaya Açık hava Tapınağı'nın merkezini soldaki büyük kaya galerisi (A Galerisi) oluşturmaktadır. A Galerisi'nin uzunluğu 30 metredir. Galeride, 36 ve 37 numaralı kabartmaların dışında sol

tarafa tanrılar, sağ tarafa ise tanrıçalar, ön tarafa bulunan ana sahneye dönük, yürür vaziyettedirler. Tanrı ve tanrıçalar ön sahneden geriye doğru önem sıralarına göre dizilmiştir. A Galerisi'nde 66 figür bulunmaktadır. Figürlerin isimleri üst kısımlarına yazılmıştır; doğa koşulları nedeniyle isimlerin çoğu aşınmış bir kısmı da tamamen silinmiştir. İsimleri okunabilen tanrıların çoğunun Hurri kökenli olduğunu görmekteyiz; o dönemde Hitit sarayında çok sayıda Hurri kökenli kraliçeler bulunmaktaydı. Yazılıkaya

Tapınağı duvarlarında hayat bulan tanrıların çoğu M.Ö. 15. yüzyılın sonlarından 13. yüzyıla kadar Hititlerin etkileşim alanında olduğu ve iç içe yaşadığı halklardan/ülkelerden getirilmiştir. Galerinin solunda bulunan tanrılar, başında sivri külahlı şapka, vücutlarında ise belden kuşakla sarılmış kısa elbise giymişlerdir. Ayaklarında kalcık burunlu pabuçlar, kulaklarında ise küpe vardır.

Yeraltı Tanrı tasviri. A Galerisi.

Külahlarının üzerinde bulunan kıvrık boynuzların sayısı tanrıların önemini belirtmektedir. Tanrıçaların kıyafetleri birbirine çok benzer; uzun bir etek üzerine kenarları belirtilmiş bir giysi atmışlardır. Saçları uzun ve örgülüdür. Başlarında silindirik biçimli bir başlık bulunmaktadır. Galeride bulunan tanrıların belden yukarısı cepheden verilmiştir. Tanrıçaların tamamı ise cepheden betimlenmiştir. Galeride bulunan 66 kabartmanın 1-39 arası ile 46a-63a arasında bulunan figürlerin boy uzunlukları 70-89 santimetre arasında değişmektedir. Ana Sahne'de bulunan figürlerin boyları diğerlerinden farklıdır ve daha büyük betimlenmiştir. Bu sahnedeki figürlerin boyu 1,9 - 2,5 metre arasında değişir. Ana Sahne'nin karşısında,

64 no'lu kabartma: Büyük Kral IV. Tuthaliya.

dağın üzerinde betimlenmiştir; kral, Tuthaliya rahip sıfatıyla ve üzerindeki giysileriyle güneş tanrısına benzer; sağ elinin üst kısmında ise **"Büyük Kral"** anlamını taşıyan hiyeroglif yazı bulunur; bu betimleme Büyük Kral IV. Tuthaliya'nın öldükten

65 ve 66 no'lu kabartmalar: Bir masada karşılıklı oturan tanrı ve tanrıça figürü.

sonra tanrılaştırıldığını göstermektedir. Kral kabartmasından önce gelen galerinin sağ tarafında bulunan ilk kabartmalarda ise (65 ve 66 numaralı figürler) bir tanrı ve bir tanrıça karşılıklı olarak masada oturmaktadır; bu kabartmalar doğa koşulları nedeniyle büyük ölçüde aşınmış durumdadır; bu kabartmalar olasılıkla sağ tarafa bulunan kaya boşluğuyla ilgili olmalıdır. İki galerinin ortasında, çoğu ziyaretçinin içine girmeye çalıştığı kaya boşluğunun işlevi ise saptanamamıştır. Kabartmaların yer aldığı kaya bloklarının altında düzeltilmiş sekiler bulunmaktadır; bu sekilere törenler sırasında adak araç-gereci konulmuş olabileceği sanılmaktadır. A Galerisi'deki tanrı ve tanrıçalar Ana Sahne'ye yürür vaziyette betimlenmişlerdir. Ana sahnede, en solda iki dağ üzerinde duran Tanrı

40 ve 41 no'lu kabartmalar: Tanrı Kumarbi ve Hava Tanrısı.

Kumarbi ve Hava Tanrısı'ndan (40-41 No'lu figürler) sonra yer alan Hattuşa'nın Hava Tanrısı Teşub, iki dağ tanrısı olduğu bilinen (Namni, Hazzi) iki sakallı erkek figürünün ensesine basmaktadır (42 No'lu figürler); Teşub'un karşısında ise panter üzerinde bulunan ve aynı zamanda

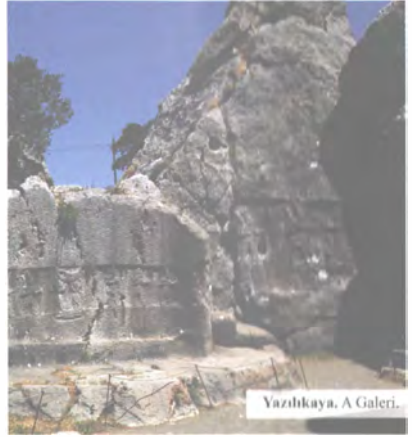
42 no'lu kabartma: Hattuşa'nın Hava Tanrısı Teşub. 43-46 no'lu kabartmalar içinde baştaki figür Hitit İmparatorluğu'nun en büyük tanrıçası ve Eşi Arinna'nın Güneş Tanrıçası Hepat.

Hitit İmparatorluğu'nun en büyük tanrıçası ve eşi Arinna'nın Güneş Tanrıçası Hepat karşılıklı olarak ayakta betimlenmiştir. Teşub ve Hepat'ın yanında ayrıca Herri ve Serri adlı kutsal birer boğa yer almaktadır. Sağda ise panter üzerinde Teşub ve Hepat'ın oğlu olan tanrı Şarruma yer almaktadır. Herri ve Serri adlı boğalar Gök Tanrısı Teşub'un kutsal boğalarıdır. Tanrı Teşub bazen de bu iki boğanın çektiği bir araba üzerinde tasvir edilir. Herri ve Serri adları Hurri dilinde “gece” ve “gündüz” anlamına gelirler. Şarruma'nın arkasında ise çift başlı kartal üzerine basan iki kadın tanrıça tasviri yer alır (43-46 No'lu figürler). Büyük Kaya Galerisi'nde yer alan kabartmalar III. Hattuşili (M.Ö.1275-1250) zamanında yapılmıştır. Bu Panteon'un inşasında ana kraliçe Puduhepa'nın büyük çabaları olmuştur.

Büyük Kral IV. Tuthaliya'nın kartuşu. A Galerisi.

Tuthaliya'yı da Şarruma gibi göstermeye çalışmış olduğu düşünülmektedir.

Yazılıkaya, A Galerisi.

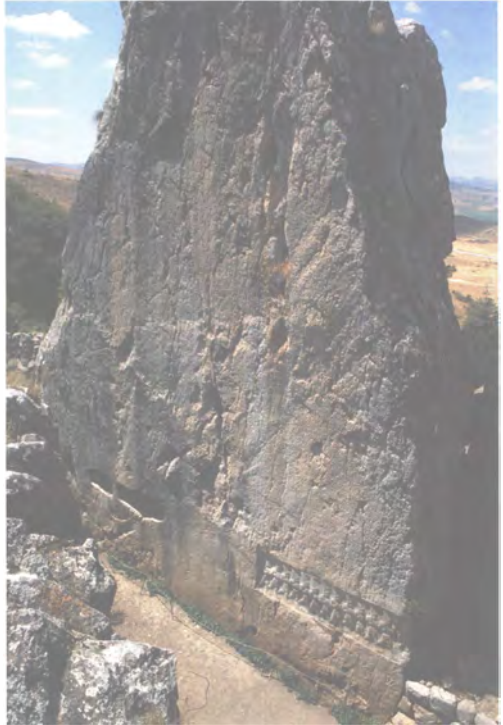
C', Texter çizimi. 1839.

B Galerî girişi.

B GALERİ

Büyük galerinin sağında bulunan B Galerî'ye -Hitit Dönemi'nde genişletilmiş- dar bir geçitle girilir. Geçidin girişinin iki yanında kanatlı birer demon (cin) bulunmaktadır. Bir metre boyunda, aslan başlı, insan gövdeli cinler kapıyı korumaktadırlar; tehditkâr biçimde pençelerini kaldırmış korku salmaktadırlar. B Galerî, olasılıkla M.Ö. 13. yüzyılın sonlarında IV. Tuthaliya'nın oğlu II. Şuppiluliuma (M.Ö. 1200-1190) tarafından babasının anısına yaptırılmış olmalıdır; kralın, babasının heykelini galerinin kuzeyindeki girişin yanına dikirtmiş olduğu varsayılmaktadır. Uzunluğu 18 metre olan B Odası'na galerinin kuzeyinden girilir. Galerinin genişliği kuzeyde 4, güneyde ise 2 metredir. Üstü açık olan galerinin diğer yönlerinde dik kaya blokları yükselmektedir. Bu kaya bloklarının karşılıklı yüzlerinde Hitit sanatının en önemli kabartmaları bulunmaktadır. Bu kabartmalar diğer galerideki kabartmalara göre daha iyi korunmuş durumdadırlar. Bu kaya blokların yüzeylerinde lamba ya da adak konulduğu sanılan doğu duvarında bir, batı duvarında da iki tane oyuk (niş) bulunmaktadır.

B Galerî.

12 Yeraltı Tanrısı.

B Galerî'nin içinde bulunduğu dört kabartma A Galerî'deki kabartmalara göre daha iyi korunmuş durumda olmalarının yanı sıra M.Ö. 13 yüzyıl Hitit sanatını yansıtmaları bakımından da önem taşırlar. Galerinin batı duvarında sağa doğru ilerleyen 12 tanrı figürü (69-80 numaralı figürler) vardır; A Galerî'de bulunan 1-12 numaralı figürlere benzetmesine karşın bunlar daha belirgindir. Doğu duvarının güney kısmında bulunan kabartmada ise bir tanrı ve kral

birlikte betimlenmiştir; bu kabartmada Fırtına Tanrısı Teşub'un oğlu Şarruma'nın Kral IV. Tuthaliya'yı kucaklayışı betimlenmiştir; 1,7 x1,4 metre niş içinde bulunan kabartmada tanrı sol kolunu kralın omzuna atmış, sağ bileğini tutmuştur; tanrı kralı korumakta ve ona yol göstermektedir; bu niş içinde tanrı ayağına ucu kalkık bir pabuç giymiştir; sivri külahının üzerinde altı boynuz, yan kısımlarında ise diskler bulunmaktadır; 1,64 metre boyunda olan tanrı kısa elbiselidir; kralın ise külahı, uzun mantosu, kılıcı ve litusu vardır; kral bu görünümüyle A Galerî'deki 64 numaralı figüre benzetilmiştir; sağ üst köşede kralın ismi yazılmıştır; bu kral IV.Tuthaliya olup A Galerî'de bulunan 64 numaralı kabartmada betimlenen aynı

Şarruma ve kral IV. Tuthaliya. B Galerî.

64 no'lu kabartma. A Galerî.

kraldır. Galerinin aynı yüzünde bulunan 82 numaralı kabartma ise bir kılıç şeklinde betimlenmiştir; bu kabartmanın boyu 3,39 metre yüksekliğinde ve toprağa saplanır durumdur. Kılıcın topuzunu sola

bakan külahlı tanrı oluşturur. Kabzası ise sırt sırta duran iki aslanın protomundan oluşur; alt kısmında ise yine aşağı doğru sarkan iki aslanın simetrik duruşları betimlenmiştir. Görünümü nedeniyle 'Kılıç Tanrısı' olarak adlandırılan bu kabartma olasılıkla yeraltı tanrısı Nergal'a ait olmalıdır.

Doğu duvarının kuzeyinde, yüzeyin üst kısmında 83 numaralı kabartma IV. Tuthaliya'nın ismini ve ünvanını betimleyen bir kartuştur. Kanatlı güneş kursunun altında kralın ismi belirtilmiştir. Betimleme içinde bulunan sakallı Dağ Tanrısı, sivri bir külah ve pullu bir etek giymiştir ve elinde bir topuz tutmaktadır. Bu betimleme A Galerî'deki 64 numaralı kabartmanın kartuşuyla benzerlik taşır. Bu kabartma galerinin kuzeyinde olduğu düşünülen kralın heykeliyle ilişkilendirilebilir.

Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı'nda bulunan B Galerî'deki figürlor diğer galeridekiler gibi bir seri oluşturmazlar. Hepsinin bakış yönü güneyden kuzeye doğrudur. Gerek batı duvarında bulunan on iki tanrı gerek Kılıç Tanrısı, Yeraltı Tanrıları'dır.

Kılıç Tanrısı / Yeraltı Tanrısı Nergal.

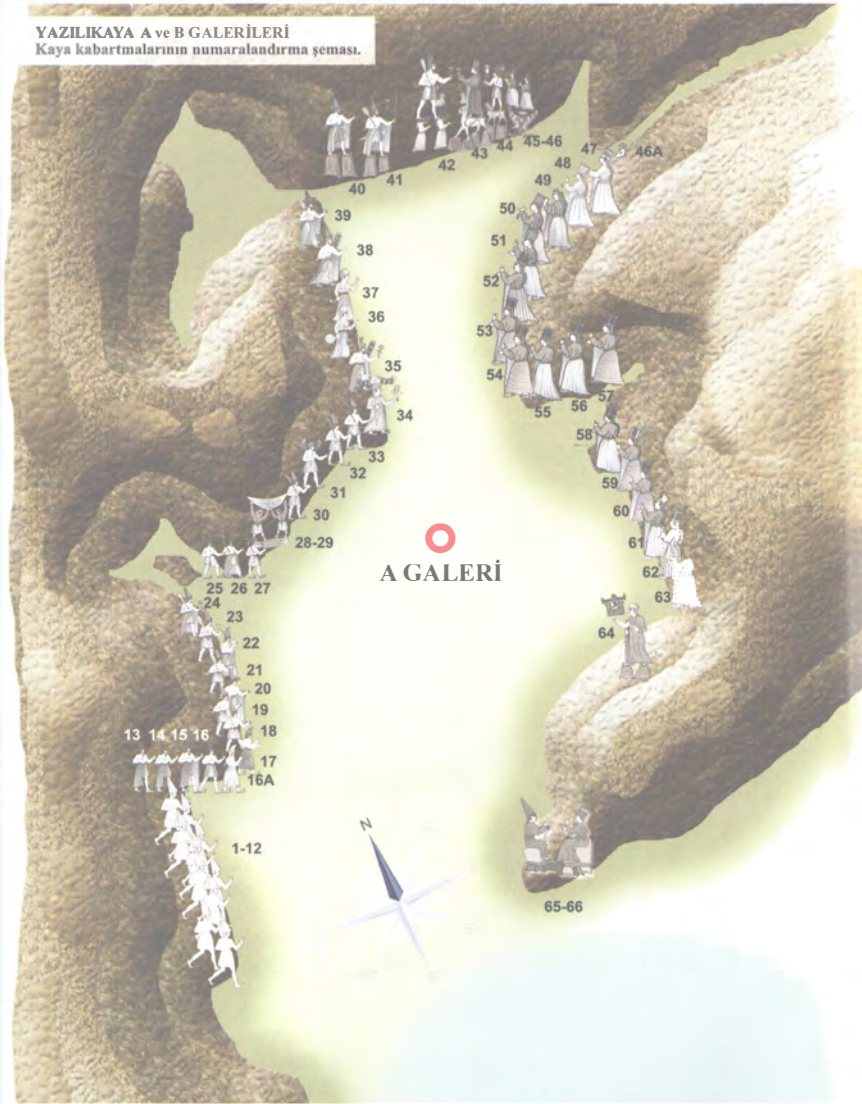
Tuthaliya'yı betimleyen kartuş. 83 no'lu kabartma. B Galerî

Büyük Kral IV. Tuthaliya'nın kartuşu. 64 no'lu kabartma. A Galerî

YAZILIKAYA A ve B GALERİLERİ

Kaya kabartmalarının numaralandırma şeması.

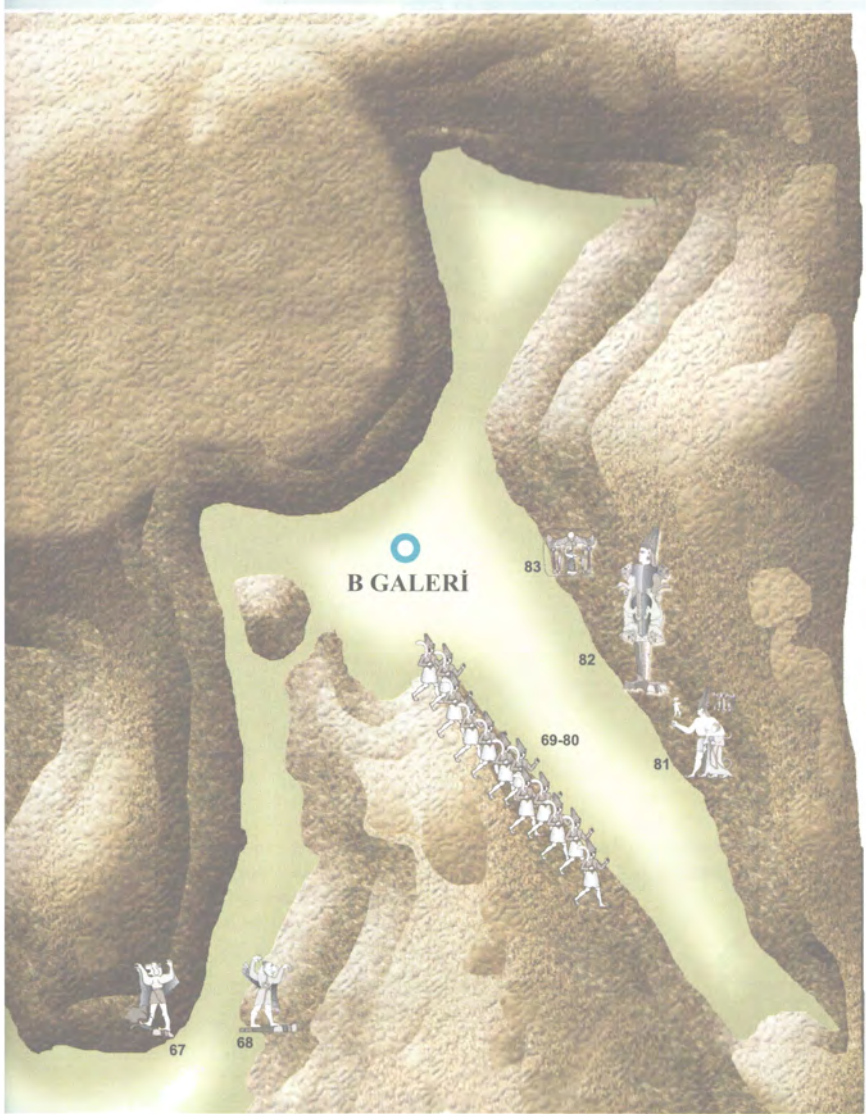

○ A GALERİ

- 1-12 On İki Tanrı.
 13-15 Dağ Tanrıları.
 16 İsmi bilinmeyen tanrı.
 16a-17 İsimleri okunamayan Dağ Tanrıları.
 18-22 İsimleri bilinmeyen beş tanrı.
 23-24 Elinde topuz taşıyan, sakallı, külahlı, etekli ismi bilinmeyen iki tanrı.
 25-27 Külahlı, etekli üç tanrı.

- 26 numaralı tanrı ismi olasılıkla Pisaisapı'dır.
 27 numaralı tanrı ise Yeraltı Tanrısı Nergal olmalıdır.
 28-29 Soyut bir dünya betimlemesi.
 30 Sağ omzunda kılıç taşıyan, sivri külahlı, boynuzlu tanrı: Savaş Tanrısı 'Zababa' olabilir.
 31 Yuvarlak başlık giymiş Tanrı Pirinkir.
 32 Korumucu tanrı 'Geyik Tanrı' olabilir.
 33 Savaş Tanrısı Astabi.

- 34 Güneş Tanrısı.
 35 Ay Tanrısı.
 36 Tanrı Sauska'nın kadın hizmetkârı Kulitta.
 37 Tanrı Sauska'nın kadın hizmetkârı Ninatta.
 38 Sauska.
 39 'Ea': Bilgelik Tanrısı.
 40 Dağ zirveleri üzerinde duran, kılıç kuşanmış, sakallı, külahlı, kısa etek üzerine pelerin giymiş tanrının ismi Kumarbi olabilir.

41 Dağ zirveleri üzerinde dumaktadır; olasılıkla Hava Tanrısı olabilir.

42 Teşub, Hava Tanrısı.

43 Tanrıça Hepat.

44 Tanrı Şarruma.

45 Teşub ile Hepat'ın kızı Alanzu.

46 Teşub ile Hepat'ın torunu.

46a Kendisi tahrip olmuş, sadece ismi

görülebilen tanrıça Tarru Takitu olabilir.

47 Tanrıça Hutena.

48 Tanrıça Hutellura.

49 Tanrıça Allatu.

50-51 İsimleri bilinmiyor.

52 Tanrıça Salusa.

53 Tanrı 'Ea'nın karısı Tanrıça Tapkina.

54 Ay Tanrısı'nın karısı Tanrıça Nikkal.

55a-55b İsmi bilinmeyen iki tanrıça.

55-63 İsmi bilinmeyen tanrıçalar.

64 Büyük Kral IV. Tuthaliya.

65-66 Bir masada karşılıklı oturan tanrı ve

tanrıça figürü bulunmaktadır.

○ B GALERİ

67-68 Aslan başlı iki demon(cin).

69-80 Galerinin batı duvarında bulunan 12 Yeraltı Tanrısı.

81 Fırtına Tanrısı Teşub'un oğlu Şarruma'nın Kral IV. Tuthaliya'yı kucaklayışı.

82 Kılıç Tanrısı/Yeraltı Tanrısı Nergal.

83 IV. Tuthaliya'nın ismini ve unvanını betimleyen bir kartuş.

A GALERİ

Tanrı ve Tanrıçaları

12 Yeraltı Tanrısı. A Galerî.

13-15 DAĞ TANRILARI

Giydikleri elbiselerde su ve dağlar betimlenmiştir. İsimleri çözülmemiştir.

1-12 ON İKİ TANRI

Yeraltı Tanrıları; arka arkaya sıralanmış on iki erkek kabartmasının belirsiz kıvrık saçları, başlarında sivri külahları vardır. Yönleri ana sahneye doğru yürür vaziyettedir. On İki Yeraltı Tanrısı'nın benzerini B Galerî'nin batı duvarında da görmekteyiz.

16 İSMİ BİLİNMEYEN TANRI

16 no'lu kabartma.
A Galerî.

16a - 17 İSİMLERİ OKUNAMAYAN DAĞ TANRILARI

Giydikleri külahlar öne doğru eğilmiştir; etekleri pulludur.

16a, 17 no'lu kabartmalar. A Galerisi.

A Galerisi.

A Galerisi'de -sol tarafta- tanrılar Ana Sahne'ye yürür vaziyettedir.

18 - 22 İSİMLERİ BİLİNMEYEN BEŞ TANRI

Sivri külah ve etek giyinmişlerdir.

18-22 no'lu kabartmalar. A Galerisi.

23 - 24

ELİNDE TOPUZ TAŞIYAN,
SAKALLI, KÜLAHLI, ETEKLİ
İSMİ BİLİNMEYEN İKİ TANRI

23-24 no'lu kabartmalar. A Galerî.

25 - 27

KÜLAHLI, ETEKLİ ÜÇ TANRI

25, isimsiz tanrı; 26 numaralı tanrı ismi olasılıkla Pisaisapî'dir. 27 numaralı tanrı ise Yeryaltı Tanrısı Nergal olmalıdır.

25, 26, 27 no'lu kabartmalar. A Galerî.

28 - 29

SOYUT BİR DÜNYA BETİMLEMESİ

Boğa-insan karışımı bu 'Boğa Adamlar', 'Yeryüzü İşareti' üzerinde dururlar; yukarıya kaldırdıkları ellerinde gökyüzünün resimli yazısını tutmaktadırlar.

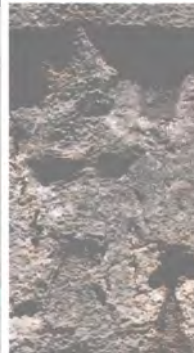

28-29 no'lu kabartmalar. A Galerî.

30

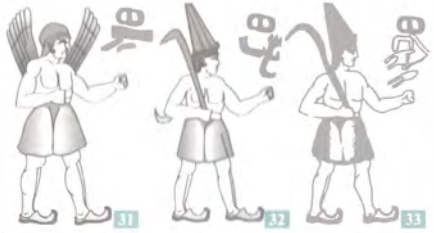
SAĞ OMZUNDA KILIÇ TAŞIYAN,
SİVRİ KÜLAHLI, BOYNUZLU TANRI
Savaş Tanrısı 'Zababa' olabilir.

30 no'lu kabartma.
A Galerî.

31

YUVARLAK BAŞLIK
GIYMIŞ TANRI PİRİNK'TİR

32

KORUYUCU TANRI
'GEYİK TANRI' OLABİLİR

31, 32, 33 no'lu kabartmalar. A Galerî

34 - 35

34 GÜNEŞ TANRISI - 35 AY TANRISI

Güneş Tanrısı: Başında yarım yuvarlak başlığı olan, uzun manto giyinmiş Güneş Tanrısı'nın elinde aşağı doğru tuttuğu ucu kıvrık bir sopası vardır. Başının üzerinde ise 'Güneş Kursu' durmaktadır.

34 - 35 no'lu kabartmalar. A Galerî.

36

TANRI
SAUSKA'NIN
KADIN
HİZMETKARI
KULİTTA

Yarım yuvarlak başlık, kıvrımlı etek giymiştir; elinde tef veya ayna vardır.

36-37 no'lu kabartmalar.

37

TANRI
SAUSKA'NIN
KADIN
HİZMETKARI
NİNATTA

Yarım yuvarlak başlık, kıvrımlı etek giymiştir. Elinde nefesli saz, ya da boynuz biçimli melhem kabı tutmaktadır.

38 SAUSKA

Omuzlarının kanat çıkıntısı, kıvrımlı eteği olan erkek figürü.

40

Dağ zirveleri üzerinde duran, kılıç kuşanmış, sakallı, külahlı, kısa etek üzerine pelerin giyinmiş tanrının ismi Kumarbi olabilir.

41

Dağ zirveleri üzerinde durmaktadır; kılıcı, topuzu ve mızrağı vardır. Sakallı, üzerinde bir boğa bulunan sivri bir külah takmıştır. Kısa etekli ve pelerinlidir. Olasılıkla Hava Tanrısı olabilir.

40 ve 41 no'lu kabartmalar. A. Galeri.

39 'Ea': BİLGELİK TANRISI

Omzunda topuz taşıyan, külahlı, pelerin giymiş erkek figürü.

42 TEŞUB, HAVA TANRISI

Teşub, Hava Tanrısı: Kılıç kuşanmış, omzunda topuzu vardır; çok boynuzlu külahı, sakallı olan Teşub, Dağ Tanrısı olduğu düşünülen iki tanrının ensesine basmaktadır. Arkasında tanrı başlıklı bir boğa sıçramaktadır. Ana Sahne'ye kadar olan bütün figürler (1-42) sağa bakmaktadır. Bütün tanrıların ve tanrıçaların önderi, en önemlisi olan tanrı Teşub ile Tanrıça Hepat bu sahnede karşılaşmışlardır.

42 no'lu kabartma. A. Galeri.

43-44-45-46 no'lu kabartmalar. A Galerisi.

43 TANRIÇA HEPAT; GÜNEŞ TANRIÇASI

Dört dağ zirvesi üzerinde bulunan bir panterin üzerinde durmaktadır; arka kısmında atlar durumda olan sivri kûlahlı bir 'Boğa-Tanrı' vardır. Tanrıça Hapat'ın arkasına dizilmiş tanrıçalar ise sola yani Ana Sahne'ye bakmaktadır.

44 TANRI ŞARRUMA

Hava Tanrısı Teşub ile Güneş Tanrıçası Hapat'ın oğlu olan Şarruma tanrıçaların içinde bulunan tek erkek kabartmadır; kılıç kuşanmış, sol elinde balta vardır; dağ zirveleri üzerinde duran bir panterin üzerindedir.

45 TEŞUB İLE HEPAT'IN KIZI: ALANZU

Çifte kartal üzerinde ya da havada durmaktadır.

46 TEŞUB İLE HEPAT'IN TORUNU

İsmi bilinmiyor. Çifte kartal üzerinde ya da havada durmaktadır.

C.Textler çizimi. 1839. A Galerisi Ana Sahne.

46 a

Kendisi tahrip olmuş, sadece ismi görülebilen tanrıça Tarru Takitu olabilir.

47 TANRIÇA HUTENA

48 TANRIÇA HUTELLURA

Tanrıça figürleri içinde en iyi korunmuş, en az aşınmış olanı; üzerindeki yazıt çok belirgindir.

46a-47-48 no'lu kabartmalar. A. Galeri.

49 Tanrıça Allatu, 50-51 no'lu kabartmalar. A. Galeri.

52-53-54 no'lu kabartmalar. A. Galeri.

49-54 no'lu Tanrıça kabartmaları. A. Galeri.

49 TANRIÇA ALLATU

Üzerinde bulunan niş, figürün bir kısmını yok etmiştir.

50-51

İsimleri bilinmiyor.

52 TANRIÇA SALUSA

53 TANRI 'Ea'NIN KARISI TANRIÇA TAPKİNA

54 AY TANRISI'NIN KARISI TANRIÇA NİKKAL

55a -55b İSMİ BİLİNMEYEN İKİ TANRIÇA

Araştırmacılar, 55 ve 56 No'lu tanrıçalar arasında iki figür daha olduğunu öne sürmektedirler.

55 - 63 İSMİ BİLİNMEYEN SEKİZ TANRIÇA

55 no'lu kabartma.

56, 57, 58 no'lu kabartmalar.

59-60 no'lu kabartmalar.

56-63 no'lu Tanrıça kabartmaları. Çizim.

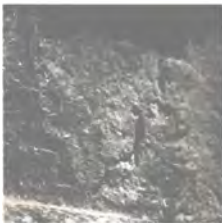
64 BÜYÜK KRAL IV. TUTHALIYA

1- 64 no'lu kabartma. Büyük Kral IV. Tuthaliya A Galeri. 2- C. Texler çizimi. 1839. 3- Grafik çizim. 2012.

65 - 66

Bir masada karşılıklı oturan tanrı ve tanrıça figürü bulunmaktadır. (A Galeri).

B GALERİ Tanrıları

67 - 68 ASLAN BAŞLI İKİ DEMON (CİN)

B Galerî'nin girişinde her iki yanda bulunmaktadır.

67 ve 68 no'lu kabartmalar (demonlar/cinler) B Galerî girişindedir.

69 - 80 12 YERALTı TANRISI

12 Yeraltı Tanrısı Galerinin batı duvarında bulunur.

69-80

12 Yeraltı Tanrısı. Çizim.

69-80 no'lu kabartmalar. B Galeri.

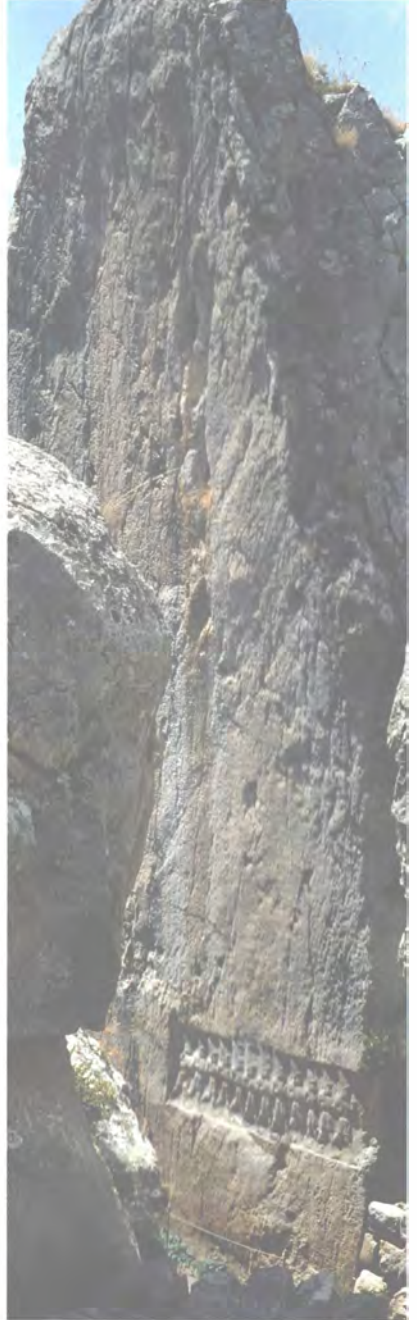
69-80 numaralı figürler, A Galeri'deki 1-12 numaralı figürlere benzermektedir.

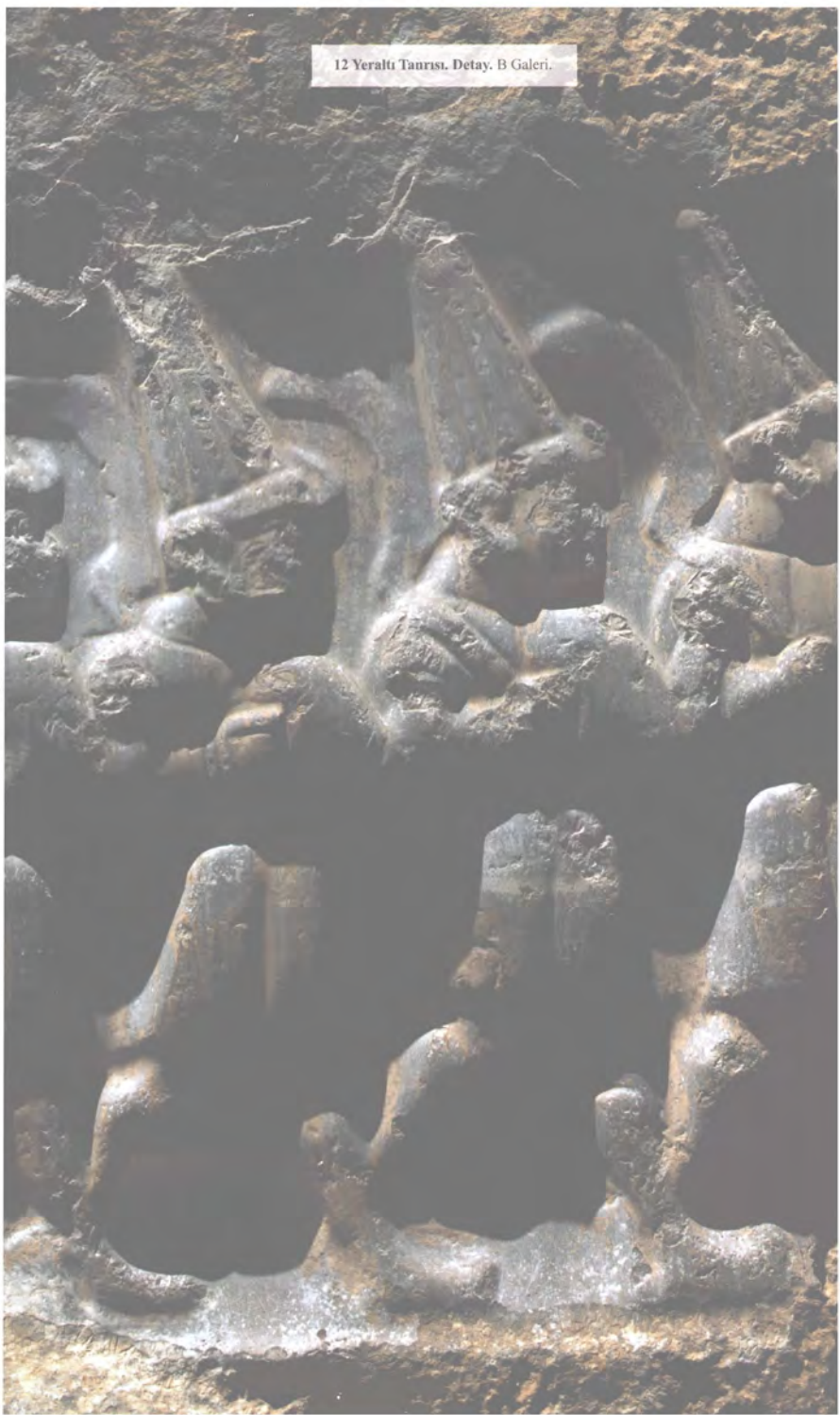
1-12 no'lu kabartmalar. A Galeri.

12 Yeraltı Tanrısı. B Galeri.

B Galeri.

81

Galerinin doğu duvarında bulunur. Fırtına Tanrısı Teşub'un oğlu Şarruma'nın Kral IV. Tuthaliya'yı kucaklayışı betimlenmiştir.

81 no'lu kabartma. B Galerisi.

82

82 KILIÇ' TANRISI / YERALTI TANRISI NERGAL

82 no'lu kabartma. B Galerisi.

83

IV. Tuthaliya'nın ismini ve unvanını betimleyen bir kartuş.

83 no'lu kabartma. B Galerisi.

Berlin'den getirilen Sfenksli Kapı'nın iç kapı doğu sfenksli (solda) ile İstanbul'dan getirilen iç kapı batı sfenksli (sağda).

BOĞAZKÖY MÜZESİ

Boğazköy Müzesi, Çorum İli'nin 82 kilometre güneybatısında, Hitit başkenti Hattuşa ören yerinin bulunduğu Boğazkale İlçesi'ndedir. 1966 yılında hizmete girmiş olan müze, 2011 yılında yeni, çağdaş sunumuyla tekrar ziyarete açılmıştır. Müzede sergilenen eserlerin çoğunluğunu 1906 yılından bu yana yapılan Hattuşa kazı buluntuları oluşturmaktadır. Son düzenleme içinde Berlin'e restorasyon amacıyla götürülmüş Sfenksli Kapı'nın 'İç Kapı Doğru Sfenksli' 94 yıl sonra geri alınarak,

Hitit Dönemi kapları. Soldaki Boğa başlı testi, üst düzey askeri bir komutanın evinde bulunmuştur. Bayramlar ve dini törenlerde kullanılmış olmalıdır.

Hitit Dönemi kapları.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi eserleri.

Hitit Dönemi Eserleri.

Hitit Dönemi Eserleri.

Gaga Ağzılı testi.
Eski Hitit Dönemi.

Nişantaşı, sağ kapı sfenksi.

Stamp seals. (Bulla)

Doğu Roma (Bizans)
Dönemi eserleri.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nden getirilen Sfenksli Kapı'nın 'İç Kapı Batı Sfenksi'yle birlikte Boğazköy Müzesi'nde sergilenmektedir. Müzede eserler tematik ve kronolojik sırayla izleyiciye sunulmuştur.

Savaş Sahnesi. Eski Hitit Dönemi.

Tanrıça İştart kabartması.

Boğazköy Müzesi bahçesinde, aslına uygun yapılmış Hitit Dönemi atlı savaş arabaları.

Zemin katın birinci salonunda, Kalkolitik Çağ, Eski Tunç Çağı, Asur Ticaret kolonileri Çağı, Hitit Çağı, Roma ve Doğu Roma Çağı'na (Bizans) ait eserler yer almıştır. Zemin katta Hitit Salonu'na Berlin ve İstanbul'dan getirilen sfenkslerin yer aldığı Sfenksli Kapı'dan geçilerek girilir. Bu bölümde görsellerin yer aldığı panolarda Hititlerin devlet ve toplumsal yapısı anlatılmıştır; ayrıca bu salonda Hitit Dönemi taş ustası canlandırmasıyla Büyükkale ve ören yerinin birer maketi sergilenmiştir. Hitit Salonu'nun üst katında ise Hititlerin dini ve askeri yapısı kazı buluntuları eşliğinde -görsellerle desteklenen bilgi panolarında- anlatılmıştır. Müze bahçesinde ise Hitit Dönemi'ne ait hiyeroglifli yazıtlar, sfenksler, Roma ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait steller, mil taşları ve diğer mimari eserler sergilenmiştir. Müzede sergilenen eserler arasında, Eski Tunç ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne ait pişmiş toprak kaplar; Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait pişmiş topraktan çanak çömlekler, büyük boy gaga ağzılı testiler, çivi yazılı tabletler, mühür baskılı pişmiş toprak bullalar, silindir ve damga mühürler, tunç balta ve iğneler, taşçılık aletleri ve kalıplar ile fildiş eserler, büyük boy testiler, kabartmalı ortostatlar, tanrıça İştart kabartması; Frig Çağı'na ait boyalı çanak çömlekler, tunç fibulalar; Roma Dönemi'ne ait pişmiş toprak ve cam eserler ile Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne tarihlenen bir kiliseye ait tunç objeler bulunmaktadır.

Kabartmalı Aslan heykeli. Büyükkale.

A Binası. Tepelerarası Bölgesi.

HİTİTLERİN DİĞER BAŞKENTİ: ŞAPINUVA

Şapinuva Hitit yerleşimi, Çorum İli'nin 53 kilometre güneydoğusunda, Ortaköy İlçesi yakınlarındadır; kent kalıntıları ve kazı alanı ilçenin 3 kilometre güneybatısında, Çekerek Irmağı çevresindeki Göynücek Ovası ile Alaca Ovası arasındaki Ağılönü ve Tepelerarası mevkiindedir. Şapinuva, coğrafi konumu ve stratejik yönden önemli bir noktada bulunması nedeniyle, gerek askeri ve gerek dini yönden önemli bir Hitit merkeziydi. Boğazköy kazılarında bulunan Hitit tabletlerinde Şapinuva kentinden söz ediliyordu. Ancak bu Hitit kentinin yeri bilinmiyordu. Güneyköy'lü bir çiftçinin tarlasında çift sürerken

bulduğu iki adet pişmiş toprak çivi yazılı tableti Çorum Müzesi'ne götürmesi üzerine müze uzmanları anılan yerde bir araştırma yapmışlardır. Çıkarılan çivi yazılı tabletlerin Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Hititoloji bölümü akademisyenleri tarafından okunmasıyla Şapinuva kentinin günümüzdeki yeri saptanmıştır; ardından Şapinuva'da 1990 tarihinde Prof. Dr. Aygül Süel başkanlığında kazılara başlanmış, 9 km²'lik bir alana yayılan kentte, Orta Hitit Dönemi dışında da iskân edildiği anlaşılmıştır.

Hitit tarihi boyunca, gerek dış tehditler (kuzey yöndeki Kaşka/Gaşka baskıları), gerek iç isyanlar, salgın hastalıklar ve taht kavgaları gibi çeşitli nedenlerle, başkentini yeri

▲ Şapinuva yerleşimi.

Küp. B binası. ▼

sık sık değişmiştir. Kussara, Neşa, Hattuşa, Dattaşsa ve Tarhuntassa kentleri gibi Şapinuva kenti de Hitit krallarının ikâmetine sahne olmuştur. Hitit krallarının ikâmet ettikleri başkent, hem dini, hem idari, hem siyasi ve hem de askeri olarak devleti yöneten

Şapinuva, Hitit krallarının ikâmet ettiği başkent konumundaydı.

B binası olarak adlandırılan yapıda bulunan küplerde baklagiller, şarap ve yağ depolanmıştır.

D Binası girişindeki ortostat. Tepelerarası Bölgesi.

bir kent konumundaydı. Hitit kralları da devlet idaresini ikâmet ettikleri kentten yönetmiş olmaları nedeniyle, Şapinuva, başkentlik görevi üstlenmiş bir kent olmuştur.

Şapinuva'da yapılan kazılarda, bodrum katı ile birlikte üç kattan oluştuğu sanılan ve A binası olarak adlandırılan idari, ticari ve dini, anıtsal bir bina açığa çıkarılmıştır. Hitit İmparatorluğu Dönemi'ne ait 4000 civarındaki çivi yazılı tablet ve parçasının oluşturduğu zengin bir tablet arşivi de burada bulunmuştur. Başkent Hattuşa'dan sonra en çok çivi yazılı tabletin saptandığı ikinci Hitit kenti Şapinuva'dır. Tabletlerin çoğu M.Ö.1400 yılları başlarına tarihlenmektedir. Büyük Kral III. Tuthaliya ve kraliçe Taduhepa çiftinin Şapinuva'da hüküm sürdüklerini, ayrıca II. Murşili'nin de bu

kenti kullandığı yazılı tabletlerden anlaşılmaktadır. Şapinuva kazı başkanı Aygül Süel'in belirttiğine göre, kazılarda ele geçen Taduhepa'nın eşi III. Tuthaliya'ya yazdığı mektup bir kraliçeden krala yazılmış tek örnektir.

“Efendim Güneşime söyle!”

dizesiyle başlayan mektup şöyle devam eder:

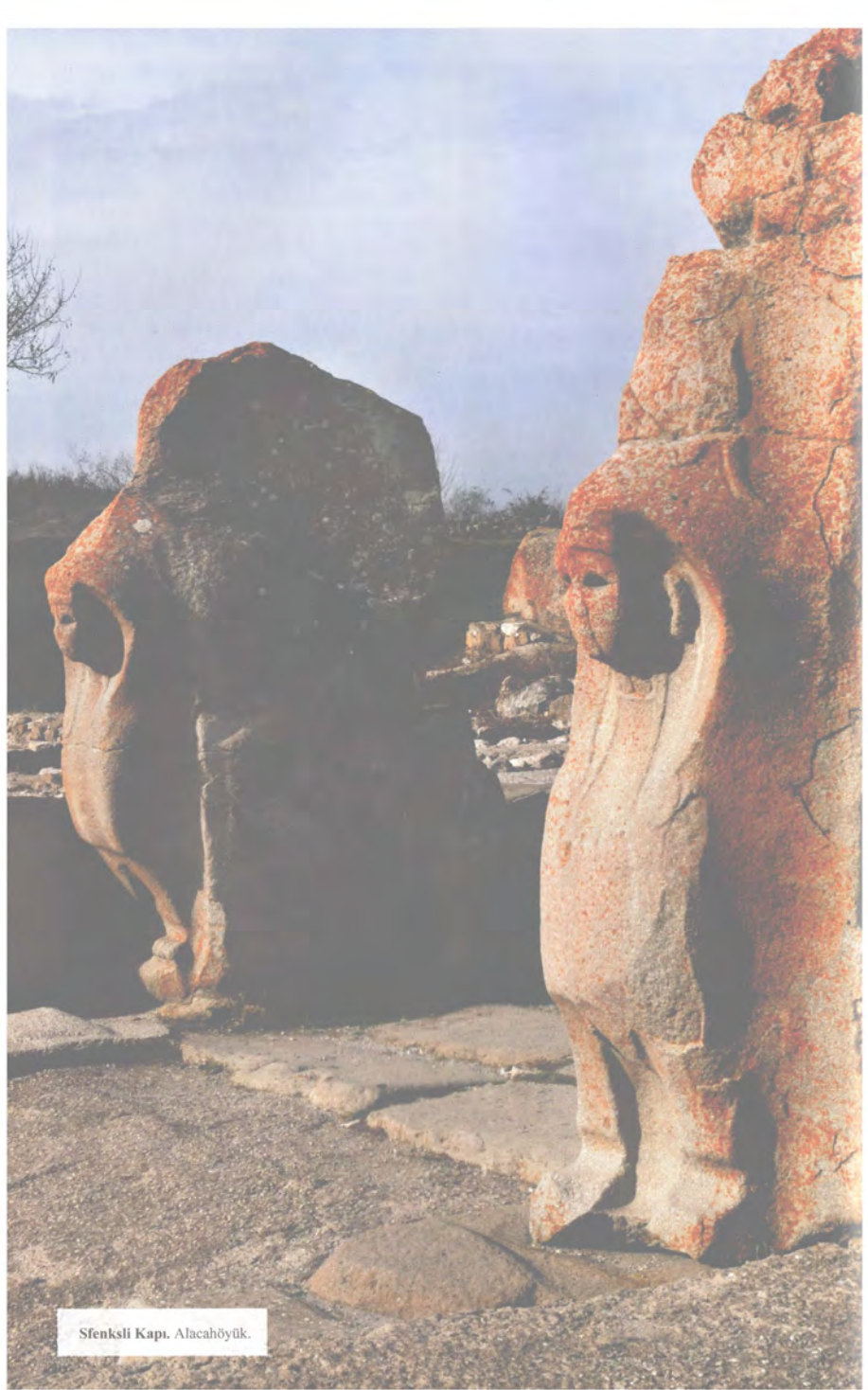
“Hizmetkârın kraliçe şöyle der: Efendim Güneşimin huzurunda her şey iyi olsun ve Efendim Güneşimi tanrılar hayatta tutsunlar ve onu korusunlar. Benim yanımda da her şey iyidir. Başım gibi sırtım da hastadır ve o bana aynı şekilde sıkıntı vermektedir. Efendim Güneşimin huzurunda her şey nasılsa, efendim Güneşim bana iyilik haberlerini yaz...”

Şapinuva kenti, coğrafi ve stratejik yönden önemli bir konumda olması ve başkent Hattuşa'ya da yakınlığı nedeniyle Hattuşa'dan sonra Hititlerin diğer başkenti konumundaydı. Şapinuva'daki arşiv binasında saptanan, Hattice, Hurrice ve Akadca yazılmış idari, askeri, dini ve fal konularını içeren çivi yazılı tabletler, ayrıca bu binada Hitit Dönemi'ne ait pişmiş topraktan yapılmış çanak çömlekler, bazalt ve obsidyen gibi taşlardan yapılmış çeşitli objeler, hiyeroglif mühür baskıları, madeni süs eşyaları, ayrıca Roma Çağı mezarlarında da sikkeler, pişmiş toprak ve cam eserler bulunmuştur. Bu anıtsal bina duvarlar ile çevriliydi.

B binası olarak adlandırılan yapı ise, içinde küplerin sıralandığı depo konumundaydı. Burada tahıl, baklagiller, şarap ve yağ depolanmıştır. Daha güneyde ise dini amaçlı olarak inşa edilmiş olduğu anlaşılan C ve D yapıları ile koruma duvarlarının bir bölümü yer almaktadır. D binasının girişinde karşılıklı iki ortostat yer alır. Soldaki ortostatdaki tanrı tasvirî Fırtına tanrısı Teşub'a aittir. Şapinuva'da bulunan dini içerikli bir tableten, kentin iki Fırtına Tanrısı olduğu anlaşılmaktadır. Şapinuva Kazıları'ndan çıkan eserler Çorum Müzesi'nde koruma altına alınmış olup, bir bölümü de müze salonlarında sergilenmektedir.

Kazılarda bulunan stel.

Sfenksli Kapı. Alacahöyük.

Kentin güney kapısı: Sfinksli Kapı.

KRAL MEZARLARINDAKİ ZENGİNLİK: ALACAHÖYÜK

Çorum'un 45 kilometre güneyinde bulunan Alacahöyük ören yeri, Alacahöyük Beldesi sınırları içinde bulunmaktadır. Höyüğü, bilim dünyasına 1835 tarihinde İngiliz seyyah W.J.Hamilton tanıtmıştır. Alacahöyük'te ilk olarak 1935 yılında Türk Tarih Kurumu adına Dr. Hamit Zübeyir Koşay ve Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık tarafından kazılara başlanmıştır. 1936 tarihinden sonra Hamit Zübeyir Koşay ve Mahmut Akok; daha sonra da Mahmut Akok tarafından yürütülen kazı çalışmaları 1983 yılına kadar sürdürüldü. Bu tarihten sonra ara verilen kazı çalışmalarına 1996 tarihinde Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu başkanlığında yeniden başlanmıştır.

Anadolu tarihinin aydınlatılmasına büyük

önem veren Mustafa Kemal Atatürk, bu amaçla Türk Tarih Kurumu'nu kurmuş ve arkeolojik kazıları da desteklemiştir. Bu bağlamda 1935 tarihinde kazı çalışmaları sürdüğü sıralarda da Atatürk Alacahöyük'ü ziyaret etmiş ve kazı çalışmalarını yerinde izlemiştir.

Alacahöyük'te başlatılan ilk sistemli kazılarda Kalkolitik Çağ'a kadar uzanan dört kültür tabakası saptanmıştır. Bu kültür tabakaları, en eskiden, yeniye doğru Kalkolitik Çağ, Eski Tunç Çağı, Hitit Çağı ve Frig Çağı dönemlerini içermektedir. 2013 yılı kazılarında ele geçen kap parçalarıyla kentte Geç Neolitik Çağ'da da yerleşim olduğu anlaşılmıştır. Yerleşmedeki en zengin kültür tabakası Eski Tunç Çağı (M.Ö.3000-2000) katıdır; kazılar sonunda bu katta saptanan Alacahöyük kral, prens ve prenseslerine ait 13 mezardan değerli hazineler açığa çıkarılmıştır. Yerleşim alanı

Alacahöyük.

Alacahöyük yerleşiminin kuzeyden görünümü.

Kral, prens, prenses mezarları.

içinde belli yerde etrafı taşlarla örülmüş olan dikdörtgen biçimli bu mezarlar ahşap hatırlarla örtülmüş, damların üzerine ise kurban edilen büyükbaş hayvan başları ve bacakları konulmuştur. Mezarlarda bulunan, altın, gümüş, bronz ve değerli taşlardan oluşan sanat eserleri arasında tunç boğa ve geyik heykelleri, törensel semboller, güneş kursları, gümüş kadın heykelciği, altın taç, ikiz idol, گردانlık, saç süsü, iğneli altın toka, altın başlı iğne, altın bilezik, altın kaplar ve kadehler, altın asa başı, altın kemer taneleri,

altın ve demirden kabızalı hançer gibi değerli objeler bu mezarlara bırakılan ölü hediyeleyini oluşturmaktadır; bu eserler Alacahöyük Müzesi, Çorum Müzesi ve Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Alacahöyük'te, Aykut Çınaroğlu başkanlığında yapılan 2013 yılı kazılarında ise büyük bir tablet arşivi ortaya çıkarılmıştır; Hitit Dönemi'ne ait bulunan çivi yazılı bir tablette Hitit kralının buyruklarının yazılı olduğu sanılmaktadır.

Bilim dünyasında Alacahöyük yerleşiminin Arinna

kenti olabileceği görüşleri tartışılmaktadır; yapılan kazılarda yerleşim isminin Arinna olduğuna dair arkeolojik ya da filolojik bir kanıt bulunmamasına karşın Hititologların Arinna kentinin Hattuşa'ya kuş uçuşu 25 kilometre uzaklıkta olduğu, bu yakınlıkta kült yerleşiminin de Alacahöyük olabileceği görüşleri bilinmektedir. Arinna kentinin baş tanrıçası Güneş Tanrıçası'dır; Boğazköy'deki Yazılıkaya Tapınağı'nda yer alan Hurri kökenli isme sahip baş tanrıça Hepat'ın karşılığıdır. Hitit kralı III. Hattuşili'nin eşi Puduhepa'nın yazılı bir tablette Arinna'nın Güneş Tanrıçası'yla ilgili yaptığı duada şu dizeler geçmektedir:

“Arinna'nın Güneş Tanrıçası sahibem; sen bütün ülkelerin kraliçesisin. Sen kendine Hatti Ülkesi'nde Arinna Kenti'nin Güneş Tanrıçası adını taktın. Ayrıca Sedit ülkesi yaptığın (Ülkede). Kendine Hepat adını koydun. Ben Puduhepa ise, eskiden beri senin hizmetkârıyım...”
(Atatürk/Alacahöyük, Aykut Çınaroğlu, Duygu Çelik).

Kral, prens, prenses mezarları canlandırması. Ç.M.

Kral, prens, prenses mezarlarındaki ölü ve ölü hediyeleyi. Ç.M.

Bu dizelerde geçen Arinna'nın Güneş Tanrıçası'yla Tanrıça Hepat aynı tanrıdır. Ayrıca Alacahöyük'te Orta Hitit Tabakası'nda bulunan başı ve ayakları olmayan, 2.10 metre boyundaki mermer (kolosal) heykel parçasının yapısı Hititologların görüşünü

Alacahöyük. Van Lennep. 1864.

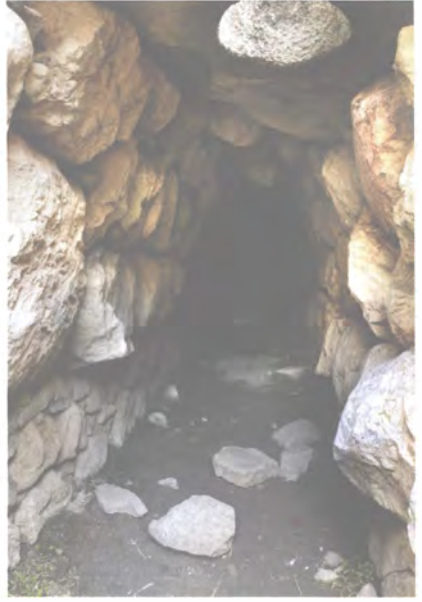
Sandalyede oturan Tanrıça ve karşısında ellerinde asa olan figürler. Ortostatlar. Andezit. Alacahöyük. A.M.M.

destekler niteliktedir; bilim insanları, olasılıkla bir tanrı ya da tanrıçaya ait olduğu sanılan uzun elbiseli betimlenmiş heykelin Arınna'nın Güneş Tanrıça'sına ait olabileceği üzerine görüşler öne sürmektedirler. Bu heykel, ören yerinde Sfenksli Kapı'nın yakınlarında sergilenmektedir.

Alacahöyük'te, Hitit Çağı'nda da (M.Ö. 1460-1200) parlak bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde kentin etrafı taş temelli kerpiç bir surla çevriliydi. Kulelerle tahkim edilen Sfenksli Kapı kentin güney kapısını oluşturmaktaydı. Kapının iki yanında monolit taştan yontularak yapılmış birer sfenks protomu yer alır. Sfenksler kapının koruyucularıdır. Kulelerin alt bölümlerinde yer alan ve Hitit

Kapı sövesi ortostat. Tanrıya (solda) tapınan kral (sağda). Andezit. 14.yy. Alacahöyük. A.M.M.

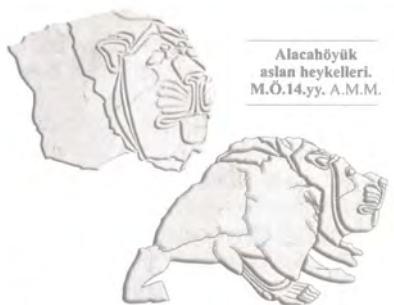
Poterne giriş ve Potern (Tünel).

Tapınan çıplak çocuklar. Andezit. Alacahöyük. A.M.M.

Sfenksli Kapı Ortostatı: Uzun mantolu üç kişi (rahipler). Andezit. Yük.133 cm. M.Ö.14.yy. Alacahöyük. A.M.M.

Alacahöyük
aslan heykelleri.
M.Ö.14.yy. A.M.M.

Saldırı halinde boğa. Ortostat. Andezit. M.Ö. 14.yy. Alacahöyük. A.M.M.

Gaga ağızlı testi. Ç.M.

Depas Amphikypellon.
A.M.

Toprak kap. A.M.

Toprak kap. Hitit
İmparatorluk Dönemi. Ç.M.Alacahöyük kent duvarı kabartması. M.Ö.14.yy.
Alacahöyük. A.M.M.

Hitit Dönemi kapları. A.M.

Hitit Dönemi kabı. Ç.M.

İmparatorluk Dönemi'ne ait olan ortostat kabartmalarının orijinalleri Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndedir; girişin sol yanındaki duvarın ön yüzündeki ortostatlar üzerinde, sunak önünde boğaya tapan kral ve kraliçe, kurbanlık hayvanlar, rahipler, kılıç yutan ve havada duran merdivene tırmanan hokkabazlar, müzisyenler, üzerinde boğa ve araba bulunan kabartmalar yer alır. Yine girişin solundaki duvarın doğuya bakan yüzündeki ortostatlarda da bazı kabartmalar bulunur.

Sfenksli Kapı Ortostatı: Altar üzerinde boğaya dua eden kral ve kraliçe. Andezit. Yüksek. 126 cm. M.Ö. 14. yy. A.M.M.

Girişin sağ yanındaki kabartmada ise Arinna Kenti'nin Güneş Tanrıçası oturmakta ve karşısında da ona tapınmakta olan bir insan grubu bulunur. Yine girişin iç bölümünün güneye bakan duvarı üzerinde yer alan ortostat kabartmada ise oturan tanrıça önünde dua eden altı erkek kabartması bulunur. Kapı Sfenksleri'nin içe bakan yüzleri de kabartmalıydı. Ancak bunlardan sadece girişin sağında yer alan sfenksin batı yöne bakan yüzünde, pençeleri arasında iki tavşanı tutan, çift başlı kartal üzerinde duran tanrıça kabartması sağlam olarak günümüze ulaşmıştır.

Sfenksli Kapı'dan geçilerek ören yerine girilir. Kazılar sonunda açığa çıkarılan kral, prens ve prenses mezarları, geniş avlulu tapınak ve saray kalıntıları, depo ve ev kalıntıları, su kanalları, kentin batısında bulunan -ikinci bir kapı olarak tanımlanan- kulelerle tahkim edilmiş Potern (tünel) ören yerinde görülecek yerlerdir.

Sfenksli Kapı Ortostatı: Akrobatlar. Andezit. Yüksek. 116 cm. M.Ö. 14. yy. A.M.M.

Gitar çalan ve hayvan taşıyan figürler. Andezit. Alacahöyük. A.M.M.

Alacahöyük kent duvarı kabartmaları.
Geyik tasvirleri A.M.M.

Alacahöyük
kent duvarı
kabartmaları.
M.Ö.14.yy. A.M.M.

Sfenksli Kapı. Çift başlı, pençeleriyle tavşan tutmuş
kartal üzerinde duran tanrıça kabartması.

Alacahöyük, Sfenksli Kapı'nın sağ tarafında bulunmuş
köşe taşı aslan heykeli. M.Ö.14.yy. A.M.M.

Güneş Tanrıçası.
Tunç.
Yük: 11 cm.
Alacahöyük.
A.M.M.

ALACAHÖYÜK MÜZESİ

Yonca ağzılı testi.
Geç Frig Dönemi.

Çorum'a 45 kilometre uzaklıkta bulunan Alacahöyük'te ilk depo/müze 1940 yılında oluşturulmuştur. Alacahöyük Müzesi, Çorum Müzesi'ne bağlı yerel bir müzedir. 1982 yılında ören yeri içinde inşa edilen iki katlı yeni binada hizmete girmiştir. Müze, son yıllarda yapılan tadilat ve düzenlemeyle 2011 yılının sonunda yeni yüzüyle tekrar ziyarete açılmıştır. Müzede bulunan üç salona eski Alacahöyük kazı başkanlarının ismi verilmiştir. Müzenin zemin katında, girişin sol tarafında Remzi Oğuz Arık Salonu, sağ tarafta Hamit Zübeyir Koşay Salonu, bodrum katta ise Mahmut Akok Salonu bulunur; üç salonda eserler çağdaş bir sunum ve ışıklandırma ile sergilenmiştir.

Ziyaretçiler, salon duvarlarındaki panolarda ve vitrinlerde bulunan aydınlatıcı yazılarla Alacahöyük'ün tarihçesi, kazı tarihi ve vitrinlerdeki eserler hakkında detaylı bilgiler edinmektedir; ayrıca zemin katın ikinci salonundaki bilgilendirme panolarında Mustafa Kemal Atatürk'ün Alacahöyük kazı alanına yaptığı gezi anlatılmaktadır.

Müzede, Alacahöyük ve Pazarlı kazılarında gelen eserler sergilenmektedir. Sergilenen eserler arasında Kalkolitik Dönem'e (M.Ö. 5500-3000) ait el yapımı çanak çömlekler, Eski Tunç Çağı'na (M.Ö.3000-2000) ait pişmiş topraktan yapılmış çeşitli kaplar, tunç ve kemik eserler; Hitit Çağı'na

Gaga ağzılı testi
ve çaydanlık.
Hitit Dönemi.

Müzede sergilenen Demir Çağı (Frig) eserleri.

Pişmiş toprak kaplar. Hitit Dönemi.

Pişmiş toprak kaplar.
Demir (Frig) Çağı.

(M.Ö. 1660-1190) ait pişmiş topraktan yapılmış gaga ağızlı testiler, çanak ve çömlekler, mangal, mantız ve matara biçimli kaplar, tunç iğneler, kemik süs eşyaları, kalıplar, hayvan figürinleri, çivi yazılı tabletler; Frig Uygarlık Dönemi'ne (M.Ö. 750-300) ait pişmiş topraktan yapılmış kabartmalı duvar levhaları, boyalı ve hayvan tipli kaplar yer alır.

Törensel semboller.

Çaydanlık. Hitit Dönemi.

Pişmiş toprak kaplar.

Gölpınar Hitit Barajı

Alacahöyük ören yerinin 1,5 kilometre güneydoğusunda, Karamahmut Köyü'ne giden yol üzerindedir. 1935 yılından beri varlığı bilinen Alacahöyük yakınındaki Hitit Gölpınar Barajı, 110 metre uzunluğunda bir bende sahiptir; bendin duvarları ve dolguyla birlikte genişliği 14,5 metredir. Göl alanı yaklaşık 11 bin metrekaredir. Baraj alanındaki kazıları 1997 yılında Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu ekibi başlattı; 2002 yılına kadar baraj alanındaki çamur dışarı atılarak baraj su toplama alanı ortaya çıkarıldı. Rezervuar derinliği orta kısımlarında 2,5 metre olan 110x100 metre boyutundaki kareye yakın baraj havzasında 25.000 metre küp su tutulabilmektedir. Barajın kaynak suyu havzanın içinden çıkmaktadır; gövdenin birkaç noktasından çıkan kaynak suların yanı sıra ana kaynak havzanın güneybatı köşesindedir. Kazılarda açığa çıkarılan bölümlerde iki kanal, bir havuz saptanmış ve üç adet heykel kaidesi ve üzerinde hiyeroglif yazıt bulunan stel parçası bulunmuştur. Kazılar sırasında ayrıca 24 ayar altından yapılmış, ortası kırmızı taşlı, granülasyon (damlatma tekniği) bezemeli bir kurs da bulunmuştur. Baraj alanında temizliğin yanı sıra, taş dolgu sette küçük onarım çalışmaları da yapılmıştır. Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait olan baraj, kral IV. Tuthaliya

(M.Ö.1250-1220) zamanında inşa edilmiş olup Ön Asya'nın en büyük ve bilinen en eski barajıdır. Baraj, tanrıça Hepat'a ithaf edilmiştir. Kazı alanında ele geçen heykel, stel kaideleri ve hiyeroglif yazılı stellerden barajın dini içerikli işlevi de olabileceği düşünülmektedir. Günümüzde baraj yapımında uygulanan su toplama tekniğinin binlerce yıl önce Hititler tarafından uygulanmış olması Gölpınar Hitit Barajı'nı ilginç kılar. Barajı'nın kuzey ve güneyinden Alacahöyük yerleşimine su sağlayan kanalların olduğu da bilinmektedir. Baraj suyundan günümüzde hâlâ tarım alanlarının sulanmasında yararlanılmaktadır.

Gölpınar Hitit Barajı 110 metre uzunluğunda bir bende sahiptir.

Kalınkaya Taş Ocağı

Taş Ocağı, Alacahöyük'ün 3 kilometre kuzeydoğusunda, Kalınkaya Köyü'nün batısında Sekili Mevkii'ndedir. Eğimli bir arazi içinde bulunan Taş Ocağı'ndaki doğal kayalardan Hitit Dönemi'nde işlenmek üzere blok halinde kayalar kesilmiştir. Geniş bir alan içinde yarı işlenmiş taş bloklar da bulunmaktadır. Bilim insanlarının 'Hornblend Andezit' olarak haritalandırdığı alan içinde sfenks, kaide ya da farklı anıt için yontulan, bilinmeyen bir nedenle yarı işlenmiş bırakılan taş bloklar gözlenmektedir. 'Homblend Andezit' kayalardan yapılmış, işlenmiş bir başka kaya parçasına Kalınkaya Köyü'nün doğusunda bulunan Ziyaret Tepe'nin kuzeybatısında rastlanır; taht ya da oturağa benzer yontulmuş taşın ne amaçla yapıldığı ve buraya getirildiği anlaşılamamıştır. Taş Ocağı, Roma Dönemi'nde de kullanılmıştır. Ayrıca Kalınkaya Köyü yakınlarında iki tümülüs bulunmaktadır; tümülüsler Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Kalınkaya'da işlenmiş, biçimlendirilmiş taş bloklar.

Kalınkaya Taştöptepe Höyüğü

Taştöptepe Höyüğü, Alacahöyük'ün 3 kilometre kuzeydoğusunda, Kalınkaya Köyü'nün bir kilometre kuzeyindedir. Höyükte 1971-1974 yıllarında Raci Temizer ve Mahmut Akok yönetiminde yapılan kazılar sonunda Kalkolitik Çağ, Eski Tunç Çağı ve Hitit Dönemi (M.Ö. 17. yüzyıl) yerleşmeleri saptanmıştır ve Taştöptepe Höyüğü'ndeki ilk yerleşmenin M.Ö. 4000 yıllarına kadar uzandığı anlaşılmıştır. Kazılardan çıkan eserler ise Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndedir.

Pazarlı Yerleşimi

Boğa başı törensel
kap. Ç.M.

Pazarlı, Alaca İlçesi'nin 30 kilometre kuzeyindedir. Antik yerleşim, köyün 500 metre kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Yerleşimin kuzey ve doğusundan Pazar Deresi geçer. Batısında, yerleşimi çevreleyen tarlalar, doğusu ise sarp bir kayalık

görünümündedir. Yerleşimin doğusundaki kayalık kısmında ve dere karşısında irili ufaklı birçok mağara bulunmaktadır. 1937-1938 yılında Türk Tarih Kurumu adına Hamit Zübeyr Koşay tarafından yapılan kazılar sonucunda yörede, Kalkolitik, Eski Tunç, Hitit, Frig ve klasik çağlarda yerleşim olduğu anlaşılmıştır. Kazılardan çıkan eserler Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi ile Çorum ve Alacahöyük Müzeleri'nde sergilenmektedir.

Kaba malı levha. Ç.M.

Kabartmalı duvar kaplama levhası. Ç.M.

Eskiypar Höyüğü

Eskiypar, Alaca İlçesi'nin 5 kilometre batısında, Alacahöyük ören yerinin 20 kilometre güneydoğusunda, Boğazkale'nin ise 25 kilometre kuzeydoğusunda bulunur. Höyük üzerindeki Eskiypar Köyü 1983-1984 yıllarında höyüğün kuzeyine taşınmıştır. Höyük 12 metre yüksekliğinde, Doğu-batı yönünde 280 metre, kuzey-güney yönünde ise 320 metre uzunluğundadır. 1968-1983 yılları arasında Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından yapılan kazılar sonucunda yörenin, Eski Tunç Çağı'ndan günümüze kadar yerleşime uğradığı anlaşılmıştır.

Höyük, Hitit Dönemi'nde de önemli bir yerleşim merkeziydi. Kazılardan çıkarılan ve Eski Tunç Çağı'na tarihlenen altın, gümüş, elektirum süs eşyaları,

Gaga ağızlı testi.
Pışmış toprak.
Eskiypar.
Yükseklik 45 cm.
M.Ö. 18.yy.
A.M.M.

Pişmiş toprak kaplar. Eskişehir. A.M.M.

Koç başı kabartmalı kap. Eskişehir. M.Ö. 18.yy. A.M.M.

Törenselle kap. Ağız kenarındaki tekne yoluyla içi boş boruya gelen içki dört boğa başının ağzından vazunun içine akmaktadır. Eskişehir. A.M.M.

Eskişehir Höyükü.

Metal kap parçası ve iğneler. Eskişehir. A.M.M.

Truva II hazineleriyle paralellik gösterir. Ayrıca çıkan eserler arasında Eski Hitit Dönemi'ne ait kabartmalı seramik kaplar da önemlidir; eserlerin çoğu Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Höyükteki kazılara 2010 yılından itibaren tekrar başlanmıştır; kazıları Ankara Üniversitesi'nden Tunç Sipahi başkanlığında bilim ekibi sürdürmektedir.

Testi boynu. Eskişehir. Eski Hitit Dönemi. M.Ö. 17.-16. yy. A.M.M.

Kolye. Eskişehir. A.M.M.

52 cm. boyundaki kısa vazanın frizinde boğa üstünden atlama sahnesi bulunmaktadır. Ç.M.

Hüseyindede Tepesi

Hüseyindede Tepesi, Çorum İli, Sungurlu İlçesi, Yörüklü Beldesi'nin 2,5 kilometre güneyinde bulunur. Tepenin güney ucundaki eğimli arazinin -yapılan kazılar sonucunda- Hitit yerleşimi olduğu anlaşılmıştır. 1998-2002 yılları arasında Tayfun Yıldırım ve Tunç Sipahi tarafından yapılan kazılarda birçok önemli eser ele geçirilmiştir; bu eserler arasında Eski Hitit Dönemi'ne ait iki ayrı değişik kabartmalı vazo oldukça önemlidir. Vazolardan birisinin Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmekte olan İnandık Vazosu biçiminde olduğu, diğerinin üzerinde ise Hitit dini törenlerinin tasvirleri yer almaktadır. Hüseyindede kazıları sonucu yöredeki yerleşimin Eski Hitit Dönemi'ne ve I. Hattuşili zamanına kadar uzadığı düşünülmektedir. Hattuşa'nın kuzeybatısında bulunan Hüseyindede Tepesi'ndeki yerleşim tek katmanlıdır. Hüseyindede yerleşimi, İnandıktepe ve Bitik gibi bir tapınak yerleşimi olmalıdır. Yapılan kazılarda ana kaya üzerine oturtulmuş tapınak ve odalardan oluşan yapı kompleksi ortaya çıkarılmıştır. Çıkan eserler arasında en önemlileri kabartmalı vazolardır. Vazolardaki frizlerde dans ve müzik eşliğinde yapılan Hitit dini törenlerinden sahneler görülmektedir. Vazolarda Fırtına Tanrısı tapınımindaki bazı tasvirlerin yanı sıra, kısa vazo frizinde boğa üstünden atlama sahnesi betimlemesi vardır; yeni tespit edilen bu sahnede dans ve müzik eşliğinde boğanın çevresinde akrobatik hareketlerle başlayan tören, figürün boğa üstünde ters durmasıyla sona ermiştir. Bu tören sırasında müzik eşliğinde iki kadın da dans etmektedir.

Kabartmalı vazolar. Soldaki vazo 85,5 cm. Sağdaki ise 52 cm. boyundadır. Ç.M.

Uzun Hüseyindede Vazosu'nun alttan üçüncü frizindeki dini tören sahnesi. Ç.M.

Dans eden kadınların giyimi ilgi çekicidir; günümüzde folklorik giysileriyle Anadolu'da halay çeken kadınları andırmaktadır. Bu türden boğa üstünde insan figürlerine Neolitik Dönem'de Çatalhöyük'teki duvar resimlerinde de rastlanmaktadır. İkinci uzun vazo ise İnandık ve Bitik vazolarının bir benzeri niteliğindedir. Ağız kenarlığını içten çeviren bir boru ve borulara bağlı boğa başları bulunur. Vazo üzerinde 4 friz vardır. Frizlerde, Fırtına Tanrısı'nın boğaları, müzik eşliğinde dans sahneleri bulunmaktadır.

85,5 cm. boyundaki Hüseyindede Vazosu'nun üçüncü frizindeki dini tören sahnesi çizimi.

Oymaağaç Höyük.

HİTİT KUTSAL KENTİ NERİK

Pişmiş topraktan
yapılmış kadın idolü.
Samsun Arkeoloji ve
Etnografya Müzesi.
(S.A.E.M.)

Kuzey
Anadolu'da,
Samsun İli,
Vezirköprü
İlçesi'nin 8
kilometre
kuzeyindeki
Oymaağaç
Köyü'nde
4-5 hektar
büyük-
lüğündeki

Oymaağaç Höyük'te 2005-2006 yıllarında yapılan yüzey araştırmalarının ardından 2007 yılında başlatılan kazılarla Hitit kenti gün ışığına çıkarıldı (Höyükteki yerleşimi 1972 yılında Bahadır Alkım ve ekibi keşfetmişti). Hititlerin kuzey sınırında bulunan Oymaağaç

Höyük yerleşiminde elde edilen veriler buradaki yerleşimin *"Hititlerin kutsal kenti"* Nerik olduğunu ortaya koydu. Başkanlığını Rainer M. Czichan'ın yürüttüğü kazılar sonucunda Hitit kentinin tapınak yapısı, bir tüneli, sur kalıntıları ve bir sur kapısı ortaya çıkarıldı; kazı buluntuları arasında yer alan bir tabletin okunmasıyla yerleşim isminin Nerik olduğu anlaşıldı. Hitit krallarının tahta çıkmadan önce Nerik'e gelerek Hava Tanrısı'na sunularda bulunduğunu açıklayan kazı başkanı Czichan, kentin kutsallığını şu tümcelerle açıkladı: *"Müslümanlar için Kâbe'nin kutsallığı neyse Hititler için de Nerik önemli bir kutsal kentti..."* Nerik yerleşimi Hititler öncesi Hattitlerin de önemli bir merkezi olmuş, asimle olan Hattitler, kült, din, mitoloji ve yönetim konusunda

Nerik'in Hava Tanrısı için yapılan fedakarlıktan söz eden tablet.
(S.A.E.M.)

Nerik'in etrafındaki
Haharwa dağlarından söz eden
tablet parçaları. (S.A.E.M.)

Tablet parçası. S.A.E.M.

Oymaağaç Höyük kazıları.

Höyükte ortaya çıkarılan tünel.

Hititleri etkilemişlerdir. Hitit yasalarında vergiden muaf kentler arasında Hattuşa, Arinna ve Ziplanda'nın yanı sıra Nerik de vardır. Hititlerin önemli Purulliyaş şenliği de Nerik'te yapılmaktaydı. Nerik Panteonu'nda yer alan Hava Tanrısı aynı zamanda kral III. Hatusili'nin koruyucu tanrısıydı. Czichan'a göre Hititlerin

önemli tapınaklarından olan *"Dahanga"* da Nerik'te bulunmaktadır.

Vezirköprü Ovası'nın önemli yerleşimi Oymaağaç Höyük'te uygun iklimin oluşu, verimli toprakların ve Tavşan Dağı'ndaki bakır yataklarının bulunması ve Kızılırmak'a yakınlığı nedeniyle en erken Kalkolitik Çağ'da yerleşim kurulmaya başlanmıştır;

Höyükte bulunan Sapan taşı.
(S.A.E.M.)

Oymaağaç Höyük'te yapılan kazılarda, bir tünel, bir tapınağa ait temeller, sur duvarı, sur kapısı, gıda saklama çukurları, bir yapıya ait yanmış oda ve mezarlar ortaya çıkarıldı; höyükteki buluntular arasında çok sayıda pişmiş toprak tablet, mühür, adak kapları, yüzükler, tunç iğneler, tunç orak, bazalt havan tokmağı ve bir boğaya ait kırmızı cilalı, beyaz boyalı boynuz, göz ve bacak parçaları bulundu; bilim insanları, boğa

Oymaağaç Höyük kazılarında gıda saklama çukurları ve bir yapının yanmış odası da ortaya çıkarılmıştır.

betimlemeli kap parçalarını Hititlerin Hava Tanrısı'yla ilişkili boğalar Herri ve Serri olarak tanımladılar. Höyükte ele geçen çivi yazılı tablet ve hiyeroglif mühürde Nerik'teki Hava Tanrısı ve karısı Zhapuna'dan, Nerik'le özdeşleştirilen Haharwa dağlarından söz edilmektedir. Hattuša'da ele geçen mitolojik bir metinde ise Nerik'in Hava Tanrısı üzerine şiirsel şu dizeler okunmaktadır:

“...Dokuz Dağlar, Maraşsantija Nehri* ve Nerik Çeşmesi / Nerik'in Hava Tanrısı, dokuz dağlardan gel / Maraşsantija Nehri'nden gel ve senin çok sevdiğin Nerik çeşmesinden çık!..”

Kazı buluntularının bir kısmı açıklamalı panolar eşliğinde

Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde sergilenmektedir. Höyükte ortaya çıkarılan tünel 2,20 santimetre yüksekliğinde ve yaklaşık 33+x basamaktan oluşmaktadır; tünele taş döşemeli bir avludan ulaşıldı; yapılan araştırmada avlunun tabanında 40 santimetre genişliğinde küp çukurları bulundu; tünelin doğu yamacında yüzeyde duran -Tavşan dağlarından getirilmiş- 2 kırmızı andezit taş tünelin girişinde mimari eleman olarak kullanılmış olmalıdır; kazı başkanı Çzichan'a göre, ana kaya içinde ilerleyen tünelin sonunda bir oda ve içinde su kaynağı çıkma olasılığı vardır; kente yapılan saldırıda taştan örülen bu tünel ve sonundaki -olasılıkla ortaya çıkacağı

Erken Demir Çağı'na ait, depo olarak kullanılan çukurda bulunmuş mutfak kapları. (S.A.E.M.)

düşünülen- oda sığınma yeri olarak kullanılmış olmalıdır. Oymaağaç Höyük'te yapılan kazılarda Geç Roma ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait mezarlar da ortaya çıkarılmıştır; yerleşimdeki nekropol içindeki mezarlar çoğunlukla höyüğün güney yamacındadır.

* Maraşsantija Nehri: Kızılırmak Nehri

Kemik iğne. (S.A.E.M.)

ÇORUM MÜZESİ

Çorum Müzesi.

Çorum Müzesi'nde, Kalkolitik, Eski Tunç Çağı, Hitit, Frig, Roma, Doğu Roma (Bizans) Dönemi eserleri ile etnografik eserler sergilenmektedir. Alacahöyük, Boğazköy, Eskiypar, Hüseyinde, Kussara, Alishar ve Şapinuva kazılarında gelen eserlerin büyük bir bölümü müzede sergilenmektedir.

Çorum ili'nde ilk müze 1968 yılında hizmete girmiştir. Zamanla yörede yapılan arkeolojik kazılar sonunda eser sayısının artması ve müze binasının yetersiz kalması nedeniyle yeni bir müze binası için arayışlara girilmiştir. Günümüzde müze olarak hizmet veren mekân tarihsel bir yapıdır. Kitabesine göre 1914 yılında hastane olarak inşa edilen, daha sonraki yıllarda da okul olarak kullanılan yapı 1988 yılında geçirdiği yangın sonunda büyük hasar görmüştür; müze olarak düşünülen binada 1989 yılında başlatılan onarım ve restorasyon çalışmaları

tamamlanıp, 2003 yılında hizmete girmiştir. Müze bahçesinde, Eski Tunç Çağı'na tarihlenen Resuloğlu Kazısı'na ait prehistorik dönem mezar küpleri, Hitit Dönemi'ne ait boğa başlı kabartmalı

Bağış belgesi. Pişmiş toprak tablet. Hitit Dönemi. Hattuşa.

Kral Tuthaliya kabartması. Hattuşa.

Testi. Hitit Dönemi. Hüseyinde.

Boğa heykelciği. Alacahöyük.

çeşme alınlığı, Roma Çağı mil taşları, mezar stelleri, lahitler, yazıtlar, sunak taşları, mimari parçalar, ayrıca Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait mimari parçalar ve küpler, yine Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşları ve erzak küpleri bahçede sergilenen eserlerden bazılarıdır. Geniş bir bahçenin arka bölümünde yer alan ve 19. yüzyıl mimarisinin tipik özelliklerini taşıyan müze binası, bir bodrum ve iki kattan oluşmaktadır. Bodrumun sağ bölümü etnografik eserlerin sergilendiği bir mekân, sol bölüm ise eski eser deposu ve restorasyon atölyesi olarak kullanılmaktadır.

Müze binasına çıkan merdivenli girişin sağında yer alan iki katlı bölüm, uzman ve idari odaları olarak kullanılmaktadır. Sol taraf ise arkeolojik eserlerin sergilendiği mekândır.

Ryton (Törensöl kap). Hattuşa.

Ocaklı tencere. Alacahöyük.

Testi. Alacahöyük.

Gaga ağzlı testi.
Hitit İmparatorluk Dönemi.
Alacahöyük.

Arkeolojik Eserler Bölümü:

Girişin solunda bulunan ve arkeolojik eserlerin sergi-lendiği alan ise, restorasyon çalışmaları sırasında iki ana ve iki de ara kat olmak üzere dört kat şeklinde oluşturulmuştur. Müzedeki sergileme kronolojik sıraya göre yapılmıştır.

1. Ana Kat:

Bu katta sıra ile Kalkolitik Çağ'a (M.Ö.5500-3000) ait Alacahöyük, Kussara, Büyük Güllücek buluntuları; Hatti Uygarlığı'na ait Eski Tunç Çağı'nı (M.Ö. 3000-2000) içeren Alacahöyük buluntularından süs eşyaları, dinsel sembollerden oluşan boğa ve güneş kursları, madeni silahlar ve seramik eserler sergilenmiş olup, ayrıca aynı döneme ait bir Alacahöyük kral, prens ve prenses mezarı oluşturulmuş ve içindeki insan iskeleti,

Testere.
Bronz.
67,5 cm.
Hattuşa.

Kılıç.

Hattuşa'da bulunmuş kılıcın üzerindeki çivi yazısıyla "Büyük Kral Tuthaliya Aşuva ülkesini yerle bir ettiği zaman bu kılıçları, efendisi Hava Tanrısı'na adak olarak sundu." yazılıdır.

İki keçili kabartma levha.
Hattuşa.Güneş Tanrısı Başı.
Hattuşa.Boğa başı törensöl kap.
Alacahöyük.

boğa ve geyik heykelticikleri, güneş kursları, süs eşyaları ve ölü için kurban edilen ve mezarın üstüne konulan boğa başlarından oluşan buluntular sergilenmiştir. Diğer vitrinlerde ise sıra ile Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na (M.Ö.1950-1750) tarihlenen seramik kaplar, tabletler ve diğer eserler, Eski Hitit Dönemi'ne ait olup Hüseyindede Kazısı'nda bulunan ve M.Ö.16. yüzyıla tarihlenen kabartmalı vazolar; Hattuşa, Eskişehir ve Çorum Baraj Bölgesi kazılarında bulunan seramik eserler, gaga ağzılı testiler, kral kabartmalı ortostat; ayrıca sergilenen bir bölümünde de Hititler'in başkenti Hattuşa'nın maketi ile taş temel, kerpiç duvar, taş döşeli avlu, su künkleri ve erzak küpleri içeren Hitit mimari yapı kesiti uygulaması yer alırken, yine hiyeroglif yazılı stel, üzerinde yazı bulunan Hitit kralı II. Tuthaliya'ya ait kılıç; ayrıca ok uçları, bronz iğneler, el baltaları, testere madeni ve fildişi eserler, bronz heykelticikler, Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait seramikler bu katta sergilenmiştir.

Çaydanlık. Alacahöyük.

Toprak kap.

Gaga ağızlı testi.

Gaga ağızlı testi.

2. Ana Kat:

Bu katta sergilenen eserler ise sıra ile Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen (M.Ö. 1650-1200) çivi yazılı tabletler, damga ve silindir mühürler, pişmiş toprak heykelcikler, kemik ve süs eşyaları, tören baltaları, altın, bronz ve obsidyen objeler, dokumacılıkta kullanılan nesnelerle, Şapinuva Kazısı'ndan çıkan çivi yazılı tabletler, Hitit krallarına ait mühür baskıları, bullalar bu katta sergilenen eserlerden bazılarıdır.

1. Ara Kat:

Bu katta ise sıra ile Şapinuva Kazısı'ndan gelen pişmiş topraktan yapılmış çeşitli seramik kap ve objeler, bronz hançerler, ok uçları, baltalar, bilezik ve iğneler, Frig Uygarlığı'na (M.Ö. 750-300) ait pişmiş toprak kabartmalar, vazolar, bronz fibulalar, ok uçları ve iğneler sergilenmiştir.

Ayrıca M.Ö. VI. yüzyıl ve Hellenistik Dönem sikkeleri ile Roma Dönemi İmparatorluk ve Eyalet sikkeleri, Doğu Roma (Bizans) ve İslami Dönemi sikkeleri, Frig, Hellenistik, Galat ve Roma Dönemi'ne ait pişmiş toprak seramik kapları görülebilir.

Çivi yazılı tablet.

2. Ara Kat:

Bu katta ise sıra ile; Roma Dönemi'ne (M.Ö. 30 - M.S. 395) ait cam eserlerden oluşan gözyaşı ve parfüm şişeleri, vazo ve bilezikler, pişmiş toprak ve bronz heykelcikler, altından yapılmış ağız ve göz bantları, yüzük taşları, bronz aynalar, iğneler, kozmetik ve tıp aletleri, pişmiş toprak kandiller, ayrıca Geç Roma Dönemi'ne ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne (395-1453) ait kilise malzemeleri, sedef kemer tokaları, mühürler ve diğer objeler sergilenmiştir.

Etnografik Eserler Bölümü:

Bodrum katta yer alan bu bölümün girişinde, sağda Çorum'a özgü olan bakırcılık, leblebicilik ve kahve kültürünü yansıtan üç ayrı dükkân, konumuna uygun olarak düzenlenmiştir. Sol tarafta ise 14. yüzyıla ait Elvan Çelebi ahşap türbe kapısı yer alır. Ana salonda ise yöresel çeşitli bakır kaplar, ayrıca eski kılıçlar, tüfekler, tabancalar, kamalar, barutluklar, çeşitli giysiler, süs eşyaları, çoraplar, oyalar, pipo ve ağızlıklar, takunyalar, peşkirler, halı ve kilimler, aynalar, kemer tokaları, gaz lambaları, kahve takımları, çini seramik kaplar, yazı takımları, elyazması Kuran-ı Kerim'ler ve 18. yüzyıla ait kilise tavan frizi müzede sergilenen eserlerdendir.

Bitik Vazosu'nun orta panelinde törene katılan 6 erkek figürü yer alır. En alt panelde ise ellerinde bıçak olan ve karşılıklı durmuş iki erkek figürü vardır. Olasılıkla bıçak dansı yapmaktadırlar.

Bitik Vazosu: Kutsal evlenme sahnesi. Tapınak balkonunda oturan erkek, kadının duvağını açmaktadır. Kadının arkasında ise rahibe vardır. A.M.M.

Bitik Höyük / Bitik Vazosu

Bitik Höyük, Ankara il merkezinin 42 kilometre kuzeybatısında, Kazan İlçesi'ne bağlı Bitik Köyü'ndedir. Köy yerleşiminin bir kısmı höyük üzerindedir. Höyük, Mürted Ovası'nın bereketli toprakları üzerinde bulunmaktadır. 1942 yılında Prof. Remzi Oğuz Arık tarafından yürütülen kazıda Bakır Çağı/İlk Tunç Çağı, Hitit, Frig ve Klasik Dönem'e ait buluntulara rastlanmıştır. Araştırmalarda, Bitik Höyük'te, Erken Hitit Dönemi'nde önemli bir Hitit yerleşimi olduğu anlaşılmıştır. Kazıdan çıkarılan eserler Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Buluntular arasında Erken Hitit Dönemi'ne tarihlenen Bitik Vazosu müzenin değerli eserleri arasındadır; tamamı bulunamayan kırık vazonun ancak küçük birkaç parçası sergilenmektedir. Vazo üzerinde kutsal evlenme töreni kabartmalarla anlatılmaktadır; baş sahnede gelin ve damat bulunmaktadır; damat, gelinin duvağını açmakta ve ona bir kadeh içki sunmaktadır; damat ve gelinin etrafında, yemek getiren insanlar, müzisyenler ve

Pişmiş toprak kap. Bitikhöyük. A.M.M.

eğlenen insanlar yer almıştır. Evlenme sahnesinde yer alan çiftler olasılıkla soylu kişiler (prens, prenses vb.) olmalıdır. Hitit dininde kutsal evlilik, Fırtına tanrısı ile ana tanrıçanın birleşmesini simgeler. Ekrem Akurgal'a göre bu sahne Hitit erkek baş tanrı ile Hurri-Hatti ana tanrıçanın evliliğini simgelemektedir.

Pişmiş toprak kap. Bitikhöyük. A.M.M.

Ahlatlıbel Yerleşimi

Eski Tunç Çağı eseri. A.M.M.

Ahlatlıbel, Ankara İli'nin 14 kilometre güneybatısında bulunur. Ahlatlıbel'de Milli Eğitim Bakanlığı adına 1933 tarihinde Dr.Raşid Galip ve Hamit Zübeyr Koşay tarafından kazı yapılmıştır. O tarihlerde kazıları Mustafa Kemal Atatürk gezmiş ve denetlemiştir. Kazılarda Eski Tunç Çağı'na ait eserler ele geçmiştir. Türk kazı tarihi açısından Ahlatlıbel kazısı önemli bir başlangıç olmuştur. Kazılarda ele geçen eserler Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

Ahlatlıbel kazılarında Eski Tunç Çağı'na ait eserler de ele geçmiştir. A.M.M.

Gâvurkale yerleşimi.

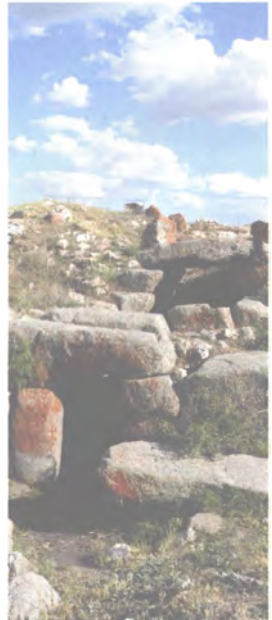
Gâvurkale Kaya Anıtı

Gâvurkale, Ankara'nın Haymana İlçesine bağlı Dereköy yakınlarındadır; köye, Ankara -Haymana yolunun 48. kilometresinde, Haymana'ya 12 kilometre kala batıya (sağa) ayrılan bir yolla ulaşılır; Gâvurkale, Dereköy'ün yaklaşık 3 kilometre kuzeybatısındadır; kaleye, Dereköy-Karaömerli yolunun 3. kilometresinden kuzeye (sağa) ayrılan yolla 500 metre sonra ulaşılır; kalıntıların olduğu tepeye kısa bir yürüyüş/tırmanışla çıkılır. Hitit Dönemi'nde yerleşme gören Gâvurkale 60 metre yükseklikteki kayalık bir tepe üzerinde yer alır. Kale duvarlarla koruma altına alınmıştır. Ancak şu anki duvar kalıntıları geç dönemlere aittir. Tepede Hitit Dönemi'nden kalan ve üç figürden oluşan kaya kabartması ve anıtsal bir yeraltı mezar odası bulunması, bir kült merkezi olduğunu göstermektedir.

Gâvurkale'nin vadiye bakan yamacında bulunan tanrıça ve tanrı kabartmaları.

Kalenin vadiye bakan yüzündeki kayanın üzerinde, biri doğal aşınmayla büyük ölçüde yıpranmış olan oturan bir kadın tanrıçayla, karşısında ayakta duran kılıçlı ve sivri külahlı iki tanrı tasviri yer almaktadır. Bu tablo, olasılıkla anne, baba ve oğuldan oluşan üçlü bir tanrı grubunu göstermektedir. Kutsal bir yer olan Gâvurkale'deki bu kabartmalar M.Ö. 13. yüzyıla ait olmalıdır. Anadolu tarihinin aydınlanmasına büyük önem veren Mustafa Kemal'in isteği üzerine 1930 tarihinde H.H.Von der Osten Gâvurkale'de kazı yapmıştır.

Gâvurkale'de bulunan yeraltı mezar odası.

Karaoğlan Höyüğü

Pişmiş toprak kap.
Karaoğlan Höyüğü. A.M.M.

Karaoğlan Köyü, Ankara-Konya yolu üzerinde, Gölbaşı İlçesi sınırları içindedir. Köy içindeki höyükte yapılan araştırmalarda Kalkolitik Dönem'den itibaren yerleşim katmanlarına rastlanmıştır. Karaoğlan Höyüğü Hititler ve Frigler için de önemli bir yerleşim alanıydı. Karaoğlan Höyüğü'nde 1938-1941 yılları arasında Remzi Oğuz Arık tarafından kazılar yapılmıştır; çıkan eserler Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

Pişmiş toprak kap.
Karaoğlan Höyüğü. A.M.M.

Karayavşan Höyüğü

Pişmiş toprak kap. Karayavşan.
A.M.M.

Karayavşan Höyüğü, Polatlı İlçesi, Karayavşan Köyü'ndedir. Karayavşan, Polatlı İlçesi'nin güneyinde ve Hamam Deresi vadisi yamacındadır; köy, ilçeye 22 kilometre, Polatlı-Haymana karayoluna ise 1 kilometre uzaklıktadır. Karayavşan Höyüğü'nde 1965 yılında Raci Temizer tarafından kazılar yapılmıştır; ele geçen eserler Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Köy evlerinin yapımı için höyükten toprak çekilmesi ve yapılan kaçak kazılar höyükte büyük tahribatlara yol açmış ve höyük özgün görünümünü yitirmiştir.

Pişmiş toprak kap. Karayavşan.
A.M.M.

ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ

Anadolu Medeniyetleri Müzesi girişi.

Başkent Ankara'da bulunan Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen tarihsel iki yapıdan, Bedesten ile Kurşunlu Han'dan oluşmaktadır. Bedesten (kapalı çarşı), Fatih Sultan Mehmet'in vezirlerinden Mahmut Paşa tarafından 15. yüzyılın ikinci yarısında inşa ettirilmiştir. Dört payenin taşıdığı, 10 kubbeli bir orta mekân ve onu çevreleyen beşik tonozla örtülü 102 dükkânın yer aldığı arasta bölümünden oluşmaktadır. Bedestenin doğu tarafında yer alan Kurşunlu Han ise, yine Fatih Sultan Mehmet'in vezirlerinden Mehmet Paşa tarafından 1466-1469 tarihlerinde yaptırıldığı sanılmaktadır. 1881 yılında çıkan yangın sonunda her iki bina hasar görmüş ve terk edilmiştir. 1938 tarihinde bu yapıların onarılacak müze olarak kullanılmasına karar verilmiş ve onarım çalışmalarına başlanmıştır. Onarım çalışmaları sürerken, onarımı

Boga başı, M.Ö. 17.-16. yy. Tokat.

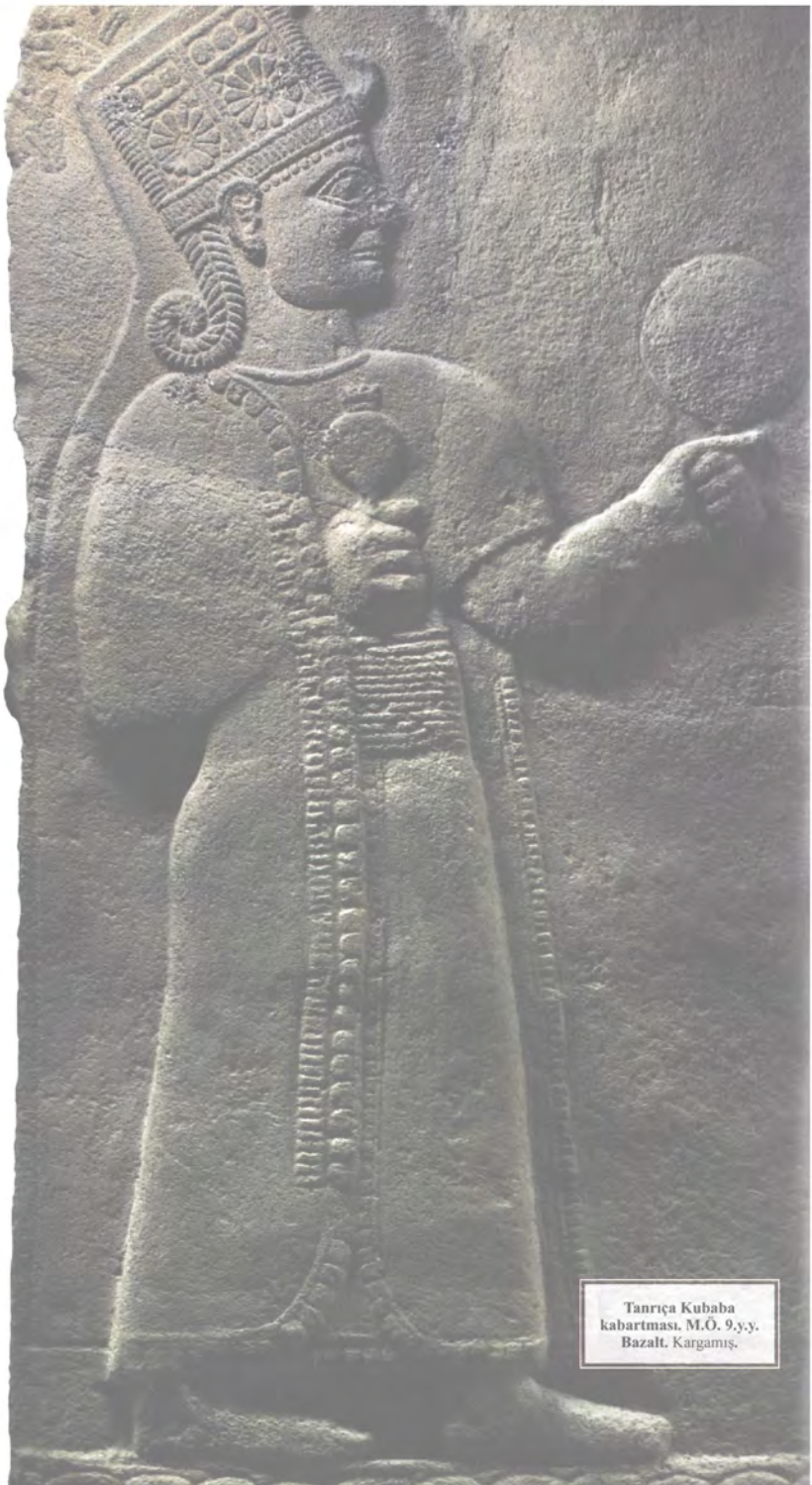
tamamlanan Bedesten'in orta bölümü 1943 yılında ziyarete açılmıştır. Müzedeki onarım ve sergileme çalışmaları nihayet 1968 yılında tamamlanarak bugünkü durumuna gelmiştir. Günümüzde Bedesten, müze olarak hizmet verirken; Kurşunlu Han ise Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü idare binası olarak, müdür ve müdür yardımcıları, araştırmacı odaları, kütüphane, konferans salonu, laboratuvar ve iş atölyesi olarak kullanılmaktadır. Tarihî yapılarıyla köklü bir geçmişe sahip olan Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1997 yılında Avrupa'da "Yılın Müzesi" seçilmiştir.

Bedesten'in yan salonlarında sıra ile Paleolitik Çağ'dan (M.Ö. 600 000 – 10 000) başlayarak Neolitik Çağ (M.Ö. 8000 - 5500), Kalkolitik Çağ (M.Ö. 5500 - 3000), Tunç Çağı (M.Ö. 3000 - 1200), Asur Ticaret Kolonileri Çağı (M.Ö. 1950 -1750), Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Çağı (M.Ö. 1750 - 1190/1183), Frig Çağı (M.Ö.750-300) ve Urartu Çağı'na (M.Ö. 860-560) ait, Karain, Çatalhöyük, Hacılar, Canhasan, Beycesultan, Alacahöyük, Karaz, Mahmatlar,

Eskişar, Elmalı, Kültepe Acemhöyük, Boğazköy, Gordion, Pazarlı, Altintepe, Adilcevaz ve Patnos kazılarında gelen çeşitli dönemlere ait eserler kronolojik sıraya göre sergilenmiştir. Bedesten'in orta salonunda ise Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait Alacahöyük (M.Ö. 14. yüzyıl), Hattuşa ile Geç Hitit Dönemi'ne (M.Ö. 1190/1183 -700) ait Aslantepe, Kargamış ve Sakcagözü kentlerinin giriş kapılarına ve çeşitli yapılarına ait taş kabartmalar ve yine

İnsan başı, boğa gövdelli cinlerle, aslan başı, insan gövdeli cinler kabartması. Bazalt. M.Ö. 9.yy. Kargamış.

Tanrıça Kubaba
kabartması, M.Ö. 9.y.y.
Bazalt, Kargamış.

Kapı aslanı. Kireçtaşı. Geç Hitit Dönemi. Aslantepe.

Frig Çağı'na (M.Ö. 750-300) ait taş eserlerle, M.Ö. 1. bine ait Ankara ve çevresinde bulunan kabartmalı taş eserler sergilenmiştir.

Bedesten'in alt katında ise Ankara ve çevresinde saptanan fosillerle birlikte Eski Tunç Çağı'ndan başlayarak Osmanlı Dönemi sonuna kadar geçen süre içinde Anadolu'da yaşayan uygarlıklara ait eserler ise *"Çağlar boyu Ankara-Klasik Devirler"* adı altında sergilenmiştir.

Müze eserler kronolojik sırayla sergilenmiştir. Müze girişinin hemen sağındaki vitrinlerde Paleolitik Çağ'a ait eserler bulunmaktadır; Karain Mağarası'nda yapılan kazılarda saptanan ve çeşitli taşlardan yapılmış olan aletler arasında el baltaları, kazıyıcılar, taş delgiler, müsteriyen uçlar, kemikten yapılmış aletler bızlar, iğneler, süs eşyası gibi nesneler bu çağa ait eserlerdir.

Neolitik Dönem'e ait Konya / Çatalhöyük eserleri arasında, sıva üzerine boya ile yapılmış avcı ve hayvan resimleri, pişmiş

toprak ve taştan yapılmış ana tanrıça ve insan heykelticikleri, çanak çömlekler, hayvan biçimli kaplar, çakmak taşı ve obsidyen yapılmış mızrak ve ok uçları, kemik saplı hançer, çeşitli taş ve boncuklarla düzenlenmiş süs eşyaları, boynuzdan yapılmış orak, müze

sergilenen eserlerden bazılarıdır. Yine Burdur / Hacılar'dan gelen Neolitik Dönem'e ait eserler de sergilenen eserler arasında yer almaktadır. Ayrıca, Neolitik Dönem'e ait bir Çatalhöyük Evi de müzenin bir köşesinde canlandırılmıştır.

Kalkolitik Dönem'e ait vitrinlerde ise Hacılar kazısından gelen pişmiş toprak heykelticikler, boyalı çanak çömlekler, el baltaları; Canhasan kazısından gelen tanrıça heykelticikleri, kemik ve taş eserler, Van /

Tilkitepe kazısından gelen kemik ve obsidyen eserler, pişmiş toprak vazolar sergilenen eserler arasında yer alırlar.

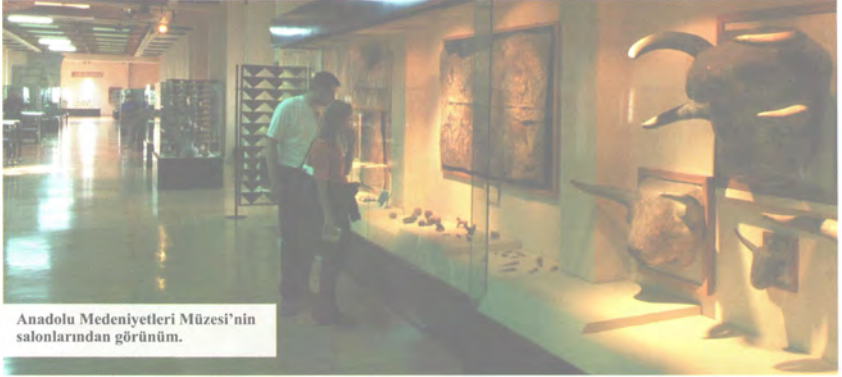
Müze sergilenen Beycesultan, Semayük/Elmalı, Alacahöyük, Hasanoğlu, Eskişehir, Merzifon, Horoztepe, Karaoğlu, Kalinkaya, Etiyokuşu, Ferzant, Ahlatlıbel, Karayavşan, Kültepe/Kaniş, Bolu, Emirdağ ve Mahmatlar'dan gelen eserler, müzenin Eski Tunç Çağı koleksiyonunu oluştururlar. Alacahöyük kral ve prens mezarlarından çıkan boğa ve geyik tunç heykeller, törensel semboller, altın taç, bilezik, gerdanlık, iğne gibi süs eşyaları, kulak tıkaçları ve yine altından yapılmış ikiz idol, iğneli kemer tokası, altın ve demirden kabzalı hançer ve diğer altın kaplar; Hasanoğlu'dan gelen gümüş ve altından yapılmış 'Hasanoğlu Heykelticigi'; Erbaa'daki Horoztepe kazısından gelen ve Eski Tunç Çağı sonlarına tarihlenen tunçtan yapılmış 'Çocuğunu Emziren Kadın' heykelticigi ile tunç Sistrum; Semayük kazısından gelen

Aslantepe ortostati.

Stel. Bazalt. Geç Hitit Dönemi. Kargamış.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin salonlarından görünüm.

pişmiş topraktan yapılmış İnsan Yüzlü Çömlek, Beycesultan ve Kültepe Kazıları'ndan gelen su mermerinden yapılmış İdoller, müzedeki sergilemede yer alan dönemin en seçkin eserleridir.

Kronolojik bölümler arasında, Boğazköy/ Hattuşa'da Kral Kapı'sında bulunan ve Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen, elinde balta, kemerinde kılıç taşıyan, miğferli, savaşçı görünümlü olan tanrı kabartmasının orijinali yerinden sökülüp müzede duvar üzerine monte edilerek sergilenmiştir. Hattuşa'daki orijinal kabartmanın yerine ise kabartmanın bir kopyası yapıp konulmuştur.

Kültepe, Acemhöyük, Alacahöyük ve Alishar Kazıları'ndan gelen eserler, müzedeki Asur Ticaret Kolonileri Dönemi koleksiyonunu oluştururlar.

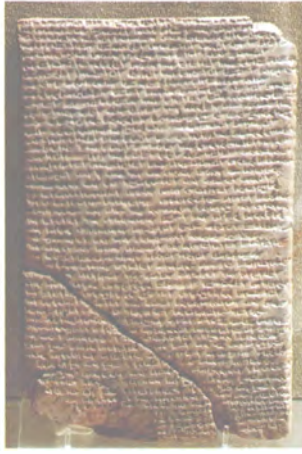
Sergilenen eserler arasında özellikle Kültepe kazılarında gelen Kral Anitta'nın tunç hançeri, pişmiş topraktan 'Çıplak Kadın Heykelciği', çivi yazılı tabletler, silindir ve damga mühürler, kurşun ve fildişi heykelcikler, pişmiş topraktan yapılmış çeşitli hayvan biçimli törensel içki kapları, gaga ağızlı testiler, banyo kabı ve çeşitli tipte kaplar, Acemhöyük Kazısı'ndan gelen fildişinden yapılmış 'Kabartmalı Kutu' ve 'Kaya Kristali Vazo' ile diğer eserler, Alishar kazısından gelen pişmiş toprak seramikler ve yine Transkafkasya seramikleri bu bölümde sergilenen eserlerdir.

Acemhöyük, Kültepe/Kaniş, Alacahöyük, Beycesultan, Boğazköy/Hattuşa, Ilıca, Eskişehir, İnandık, Ferizant, Köylütölü ve Dölek'ten müzeye gelen eserler, Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait müze koleksiyonunu oluştururlar.

Beycesultan, Alishar ve Kültepe kazılarında gelen pişmiş toprak törensel içki kapları; Ankara yöresindeki kazıda bulunan ve üzerinde kabartma olarak kutsal evlenme sahnesi tasviri yer alan ve dünya tarihinde bilinen en eski örneği olan ve Eski Hitit Krallık Dönemi'ne tarihlenen (M.Ö. 1600) Bitik Vazosu; Çankırı İli, İnandık Köyü'nden gelen ve yine Eski Hitit Krallık Dönemi'ne tarihlenen (M.Ö. 1600) pişmiş topraktan yapılmış,

İnandık Vazosu. M.Ö. 17.yy. ortaları.

I.Hattuşili'nin güneydoğu seferini içeren Akadca tablet.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin salonlarından görünüm.

üzerinde kabartma ve boya ile süslü *“kutsal izdivaç töreni sahnesi”* tasviri bulunan dört kulplu büyük Kült Vazosu; Çorum çevresindeki Eskiyaar kazısında çıkan Eski Tunç Çağı ve Hitit Dönemi'ne ait bronz ve çeşitli tip seramik eserler; yine, Hattuşa/Boğazköy kazısından gelen pişmiş topraktan yapılmış boğa biçimli törensel içki kapları, fildişi 'Dağ Tanrısı Heykelciği', tunçtan 'Oturan Kadın Heykelciği', steatit taşından (sabun taşı) yapılmış 'Tanrı Kabartması', altından yapılmış 'Oturan Tanrı' biçiminde kolye tanesi, pişmiş toprak çivi yazılı tabletler, pişmiş toprak mühür baskıları; Alacahöyük seramik ve rytonları; Dölek/Sarkışla'da bulunan tunç tanrı heykelciği; Elbistan - Karahöyük kazısından çıkan hiyeroglif yazıtlı stel; Konya İli, Kadınhanı İlçesi, Köylütolu Köyü sınırları içindeki Hitit İmparatorluk Dönemi'ne

ait baraj alanında bulunan hiyeroglif yazıt; Sivas İli, Kangal İlçesi, Havuzköy beldesinin Karaseki yöresinden gelen Geç Hitit Dönemi'ne ait Kapı Aslanı da müzede sergilenen diğer eserlerden bazılarıdır. Ayrıca M. Ö. 9. yüzyıla ait Sultanhanı'da bulunan hiyeroglif yazıtlı anıt ile Geç Hitit Dönemi beylerinden Warpalavas'ın taştan yapılmış yazıtlı kabartması da bu bölümde sergilenen eserlerdir. Yine, Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen Boğazköy Kral Kapısı'ndaki kalkerden yapılmış orijinal 'Savaş Tanrısı' kabartması ve Alacahöyük'te Sfenksli Kapı'da bulunan orijinal ortostat kabartmaları ile yine bu kapıdaki anıtsal iki kapı sfenksinin kopyaları da Bedesten'in orta salonunda sergilenmiştir.

Hattuşa/Boğazköy kazılarında bulunan Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması'nı konu alan çivi

yazılı pişmiş toprak tablettten başka, bir diğer önemli belge de 1986 yılında yine Hattuşa Kazısı'nda bulunmuş -antlaşma içerikli olan- çivi yazılı tunç levhadır; bu eser, şimdye kadar Anadolu'da bulunan tek tunç tablettir ve müzenin önemli koleksiyonları arasındadır. Bu tunç tablet 23,5 X 34,5 santimetre boyutunda olup, M.Ö. 13. yüzyılda Hitit Kralı IV. Tuthaliya (M.Ö. 1250-1220) ile Tarhuntassa Kralı Kurunta arasında yapılan bir sınır düzenlenmesi antlaşması metnidir.

Alacahöyük, Alişar, Anıtkabir, Boğazköy, Gordion ve Pazarlı kazılarında gelen eserler

Kadın heykelciği. M.Ö. 19.yy.

Kartal biçimli törensel içki kabı. Kültepe.

müzedeki Frig Dönemi eserlerine ait koleksiyonu oluşturmaktadır. Frig eserlerin yer aldığı vitrinlerin bir diğerinde ise M.Ö. 8. yüzyıla ait bir Frig Tümülüs Odası, içindeki iskelet ve değişik boy ve tipteki bronz kaplarla birlikte sergilenmiştir. Salonda ise tümülüslerden çıkan yine Frig Dönemi'ne ait ahşap masa ve sehpa, boya bezekli pişmiş toprak kaplar, tunç fibulalar, koç ve aslan başlı tunç 'situla'lar, tunç ve pişmiş topraktan yapılmış emzikli kaplar, hayvan biçimli pişmiş topraktan yapılmış törensel içki kapları, tunç kazanlar, tek kulplu tunç testiler, göbekli tunç taslar, dört atlı tunç araba modeli ile Boğazköy kazısında bulunmuş M.Ö. 6. yüzyıl ortalarına tarihlenen kireç taşıdan yapılmış olup iki yanında lir ve flüt çalan birer figür bulunan Ana tanrıça Kybele heykeli bu bölümde sergilenen dönemine ait bazı eserlerdir. Çavuştepe/Van, Toprakkale/Van, Alıntıepe/Erzincan, Patnos/Ağrı, Kayalidere/Muş ve Adilcevaz kazılarından gelen eserler, müzede zengin bir Urartu Dönemi eserleri koleksiyonunu oluştururlar. Altıntepe kazısında bulunan ve kulp yerlerinde dört boğa başı bulunan üç ayaklı tunç kazan, fildişinden yapılmış 'Oturan Aslan' ve 'Kanatlı Cin', yatan fildişi 'Aslan Heykelciği', fildişi mask ve altın düğmeler, Kayalidere kazısında bulunan tunçdan yapılmış okdanlık, aslan heykelciği ve mobilya ayakları, Patnos kazısından çıkan tunç fibula, altın damga mühür, çan biçimli tunç mühür, steatit silindir-damga mühür ve pişmiş topraktan yapılmış 'İnsan Yüzlü Vazo', Adilcevaz kazısından gelen çivi yazılı ve kabartmalı taş blok, ayrıca taş eserler, yazıtlar, at koşum takımları, kamalar, mızrak uçları, kalkan, adak levhaları, madeni düğmeler ve süs eşyaları, çeşitli boncuk kolyeler, bronz bilezikler, bronz iğneler, fibulalar, buhurdan ve şamdan ayakları, çeşitli tipte pişmiş toprak çanak ve çömlekler sergilenen eserlerden bazılarıdır.

Boğa biçimli kaplar.
Hattuşa.

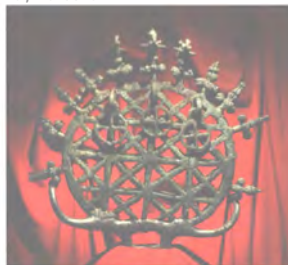
Bedesten'in orta mekânında ise Geç Hitit Krallıkları Dönemi'ne ait Kargamış, Aslantepe/Malatya ve Sakçagözü merkezlerine ait taş kabartmalarla, Hitit İmparatorluk Çağı'na ait Alacahöyük ortostatları ve Ankara çevresinde bulunan Frig Dönemi (M.Ö.750-300) kabartmalı taş eserler sergilenmiştir.

Hitit İmparatorluk Dönemi'nden beri var olan Kargamış Krallığı; Anadolu, Mısır ve Mezopotamya'yı birbirine bağlayan yolların kesiştiği noktada bulunması nedeniyle bu krallık önemli bir konumdaydı. Müzede, Bedesten'in orta mekânında duvar ölerine sıralanarak sergilenen eserlerin büyük bir bölümü Kargamış'a aittir. Kargamış kentinde,

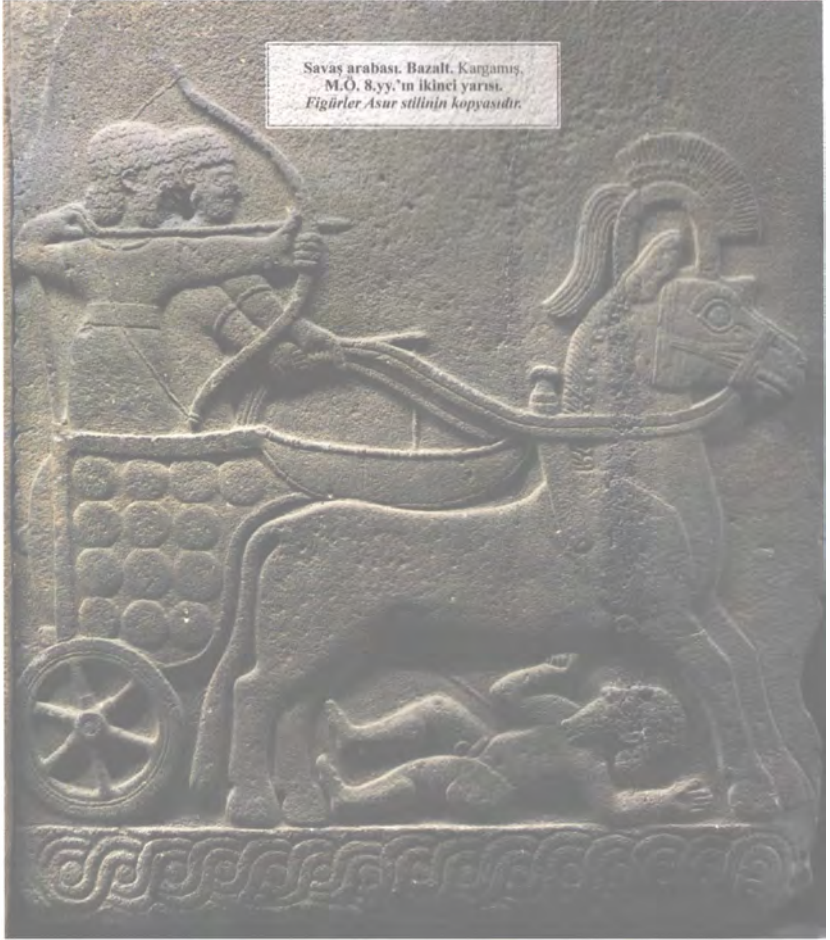
'Uzun Duvar', 'Kral Burcu', 'Kahramanlar Duvarı' ve 'Su Kapısı' olarak adlandırılan mekânlardan çıkan, bazalt ve kireç taşıdan yapılan bu ortostat kabartmalar müzede özgün durumlarına uygun olarak sergilenmişlerdir. Geç Hitit Dönemi'ne ait olan bu kabartmalarda Tanrıça Kubaba ve ona yapılan dinsel törenler, törenlere katılan kadınlar, omuzları üzerinde kurban taşıyan insanlar, Kargamış Kralı Araras ve Oğlu Kamanas ve diğer çocukları ve eşine ait kabartmalar, Yairis'in hiyeroglif yazılı söylevi, kral Katuwas'ın hiyeroglif yazıtlı tasviri ve yine kral Katuwas ile oğlunun hiyeroglif yazıtlı tasvirleri, Gılgamış'ın hayatına ait sahneler, savaş arabaları ve 'Arabalı Av' sahneleri, çeşitli mitolojik yaratıklar, demonlar, tanrı ve tanrıçalar, tam teçhizatlı asker alayları, savaş sonrası ziyafet sahneleri, çalgıcılar, mücadele halindeki hayvan tasvirleri yer almaktadır. Ayrıca

çift aslanlı, çift boğalı ve hiyeroglif yazıtlı heykel kaideleri, hiyeroglif yazıtlı steller ve çeşitli diğer kabartmalar, sergilemede yer alan Kargamış eserlerinden bazılarıdır.

Malatya yakınındaki Aslantepe kentinden gelen ve müzede sergilenen Geç Hitit Dönemi'ne ait bazalt ve kireç taşıdan yapılmış olan kabartma taş eserleri arasında, arka tarafında oğlu bulunan

Törensel sembol. Tunç.
M.Ö. 3. bin yıl ikinci yarısı.
Alacahöyük.

Savaş arabası. Bazalt, Kargamış,
M.Ö. 8.yy.'ın ikinci yarısı.
Figürler Asur stillinin kopyasıdır.

Gök Tanrısı'nın ejder İlluyanka'yı öldürme sahnesi, Hava Tanrısı'na içki ve kurban sunumunda bulunan Kral Sulumeli, Kapı Aslanları, ayrıca prens ve kralların tanrı ve tanrıçalara içki ve kurban sunma sahneleri, Araba ile Aslan Avı Sahnesi, mitolojik yaratıklar; her bir yüzünde, dağlar üzerinde Fırtına Tanrısı'nın kutsal boğası, insan vücutlu kanatlı cin ile Fırtına Tanrısı'nın kabartmaları bulunan üç yüzlü köşe ortostatı, mezar steli, kanatlı güneş kursu altında kral ve kraliçe kabartması ve Aslantepe Sarayı'nın giriş

kısımında bulunmuş olan Malatya/Meliddu kralı Tarhunza'nın kalkerden yapılmış büyük heykeli yer almaktadır.

Törensel içki kabı.
M.Ö. 19.yy. Kültepe.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne Alacahöyük'ten gelen Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait kabartma andezit taş eserleri arasında, Alacahöyük'ün giriş kapısındaki iki sfenks kopyaları, Hititlerce kutsal sayılan çift başlı kartal kopyaları, ayrıca iki kulenin önündeki duvarlarda yer alan kabartmalı ortostatların orijinaleri burada sergilenmiştir;

Pişmiş toprak kaplar. Hitit İmparatorluk Dönemi.
M.Ö. 15.-14.yy.

bu ortostatlarda, sunak önünde boğaya tapan kral ve kraliçe, kurbanlık hayvanlar, rahipler, kılıç yutan ve havada duran merdivene tırmanan hokkabazlar, müzisyenler, geyik tasvirleri, üzerinde boğa ve araba bulunan kabartmalar, oturan tanrıça önünde dua eden altı erkek kabartmasıyla, oturan tanrı ve karşısında ayakta duran kral kabartması sergilenmektedir.

Bedesten'in orta mekânında ayrıca Sakçagözü'nden gelen Geç Hitit Dönemi'ne ait bazalt taş eserler sergilenmiştir. 'Kanatlı Güneş Kursu' altında hayat ağacı ve iki insan kabartması, kapı aslanları, sfenksler, 'Kral Kilamuwu Kabartması', demonlar (cinler), aslanı hedef alan 'Savaşçı Kabartması' sergilenen eserlerden bazılarıdır. Ayrıca, Kargamış'a ait hiyeroglif yazılı çift yüzlü ortostatlar, çift boğalı ve hiyeroglif yazılı heykel kaideleri ve yine hiyeroglif yazılı steller de burada sergilenmiştir.

Bedesten'in bu mekânında ayrıca Ankara İli içinde bulunan Frig Dönemi'ne (M.Ö. 750-300) ait taş eserler de bulunmaktadır. At, grifon, sfenks, boğa ve aslan kabartmaları burada sergilenen eserlerdir.

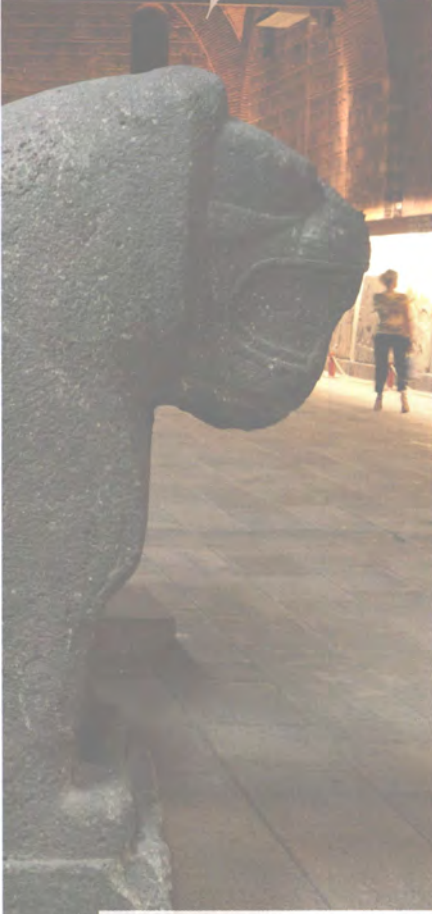
Bedesten'in alt katında ise, çeşitli fosiller, Tunç Çağı'na ait taş, kemik, tunç ve seramik eserler, Hitit ve Frig Çağı eserleri, Ankara'daki Roma Çağı tiyatro kazısı ile Balgat Mezarı kazısı buluntuları,

Ulus kazısından çıkan Doğu Roma (Bizans) ve Selçuklu Dönemi buluntuları, Hellenistik ve Roma Dönemi çanak çömlekleri, Roma Çağı Ankara (Ankyra) Kent sikkeleri, Ay Tanrısı Men'in mermer büstü, Roma İmparatoru Traian'ın tunç büstü, Hellenistik ve Roma Dönemi mermer ve pişmiş toprak heykelcikler, 'Domuz Avı Heykel Grubu', 'Kolosal İmparator Heykeli', 'Tanrıça Athena Heykeli', altın çelenk, göz ve ağız bağları, yüzükler, iğneler, küpeler, bilezikler ve kolyelerden oluşan takılar; cam ve metal eserler; Yunan, Roma, Doğu Roma (Bizans) ve Türk-İslam

Dönemi sikkeleri; ayrıca pişmiş toprak figürinler, tunç heykelcik ve kandiller, mermer adak taşları, küçük ölçekli mermer heykel, büst ve başlar,

Gaga ağızlı testi.
Pişmiş toprak.
Yükseklik 45 cm.
M.Ö.18.yy.
Eskişehir.

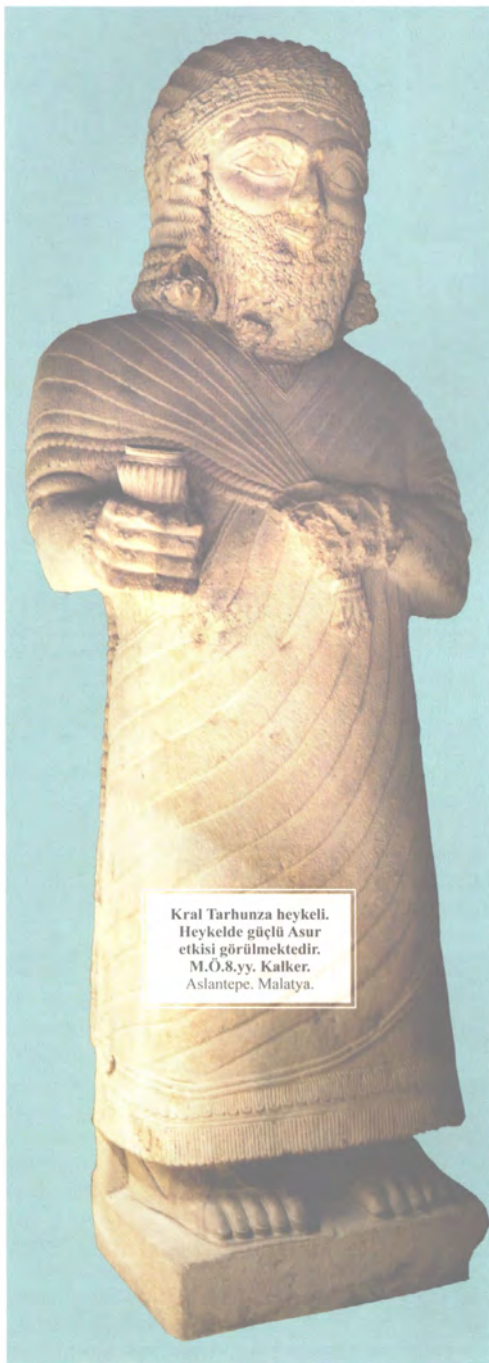
Kapı Aslanı. Bazalt. M.Ö. 900-700. Havuzköy.

Kapı Aslanı. Geç Hitit Dönemi. Sakçagözü.

Kabartma. Geç Hitit Dönemi. Sakçagözü.

Kral Tarhunza heykeli.
Heykelde güçlü Asur
etkisi görülmektedir.
M.Ö.8.yy. Kalker.
Aslantepe, Malatya.

Mühür baskıları. Boğazköy.

Mühür. Beycesultan.

Kral Kilamuwa. Bazalt. Geç Hitit Dönemi.
Sakçagözü.

Kanathlı güneşi (Güneş Tanrısı)
taşıyan boğa adamlar. Alacahöyük.

Achemhöyük kutusu.

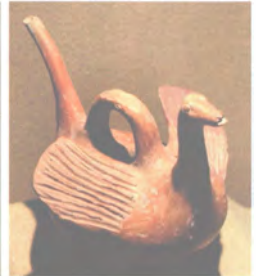
Tanrı heykelciği. Tunç.
M.Ö. 16.-15.yy. Döylek. Şarkışla.

Niş içinde oturan tanrı. M.Ö. 16.yy. İnandık.

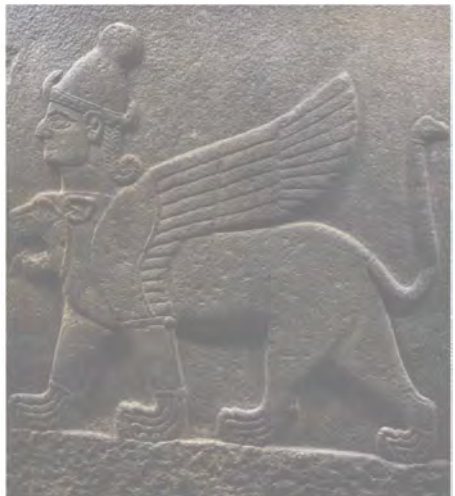
Törensel kap. Kültepe.

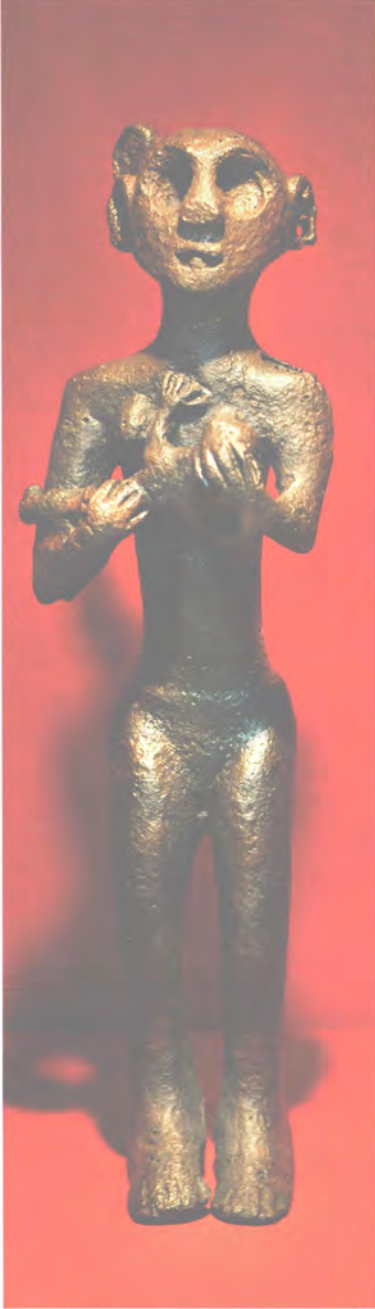
Törensel içki kabı.
M.Ö. 18.-17.yy. Beycesultan.

Ortostat. Kargamış.

İnsan ve hayvan başlı sfenks. Bazalt. M.Ö. 9.yy. Kargamış.

Çocuğunu emziren kadın heykelciği. M.Ö. 3. bin yıl sonu. Horoztepe.

Ortostat. Aslantepe.

antik döneme ait çeşitli boyalı seramikler, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait çini ve seramikler bu katta sergilenen eserlerden bazılarıdır. Müzenin bahçesinde ise mimari parçalar, mezar stelleri, küpler, güller, yazıtlı ve yazıtsız heykel kaideleri, aslan, boğa, kartal ve insan heykelleri yer almaktadır.

Miğferli iki asker ve esir. Bazalt. Ortostat. Kargamış.

Geyik avı kabartması. M.Ö. 9.yy. Aslantepe.

Kral Sulumeli'nin büyük tanrı önünde ibadeti.
M.Ö. 9.yy. Aslantepe.

Kralın tanrılara içki ve kurban sunma sahneleri. M.Ö. 9.yy. Aslantepe.

Eski Hitit Dönemi'nde aşağı kentin etrafındaki surlar, kulelerle takviye edilip sağlamlaştırılarak kale kapıları ve yeraltı yolları yapılmıştır.

Alışar Höyüğü

Taş mühür. Alışar.
M.Ö. 13.y.y.
Yozgat Müzesi. Y.M.

Henning Von Osten; 1993-1994 ve 1998-1999 tarihlerinde ise yine Chicago Üniversitesi adına Ronald Lee Gorny tarafından yapılmıştır. Kazılar sonunda buradaki ilk yerleşmelerin Son Kalkolitik Dönem'e (M.Ö.4000-3500) kadar uzandığı görülmüştür. Ayrıca kazılar sonunda Alışar'ın Anadolu için tam kronoloji veren önemli bir yerleşme yeri olduğu saptanmıştır.

Kalkolitik Dönem'de Alışar, bataklık veya bir gölün içindeki doğal bir yükselti üzerinde kurulmuş olmalıdır. Kazılar sonunda düz damlı kerpiç evler ile bu döneme ait küpler, çizgi bezekli kaplar, taş ve kemik objeler bulunmuştur. Bundan sonraki dönemde iç ve dış kale olmak üzere höyüğün iki surla çevrili olduğu, koyu renkle boyanmış bezekli kapları, heykele yakın figürinlerin yapıldığı görülmüştür. Üçüncü dönem ise Tunç Çağı Dönemi'dir. Bu dönemde de höyük yine iki surla çevrili olup, kazılarda koyu renkli ve geometrik bezekli kaplar çıkarılmıştır. M.Ö. 2000-1500 yılları arasında

ise Alışar, büyük bir kent görünümüne ulaşır.

Eski Hitit Dönemi'nde aşağı kentin etrafındaki surlar, kulelerle takviye edilip sağlamlaştırılıp kale kapıları ve yeraltı yolları yapılmıştır.

Alışar Höyüğü.

Yapılan kazılarda ise Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne ait tabletler, tunç silahlar ve süs eşyaları, kemik alet ve ağırsaklar, insan ve hayvan biçimli geometrik bezekli kaplar bulunmuştur. Alışar, Hitit İmparatorluk Dönemi'nde (M.Ö.

1400-1200) önemini yitirmiştir. Alışar M.Ö. 750-300 yılları arasında ise önemli bir merkez olmaktan uzak sönük bir Frig Dönemi yaşamıştır. Frig Dönemi'nden sonra önemini iyice yitiren Alışar, Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans), Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde ise kayda değer önemli bir yerleşme görmemiştir.

Alışar kazılarında çıkan eserler Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Yozgat Müzesi'nde sergilenmektedir.

Pişmiş toprak kap.
Alışar. Y.M.

Pişmiş toprak kap.
Alışar. Y.M.

Törenselle içki kabı Alışar.
M.Ö. 17.-16. yy. A.M.M.

Karakız yerleşimi.

Karakız Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi

Yozgat İli, Sorgun ilçesi, Karakız Beldesi (Kerkenes Dağı'nın 20 kilometre kuzeydoğusunda) Hapisboğazi Arkeolojik Sit Alanı sınırları içinde yer alan Karakız Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi, Hitit İmparatorluk Dönemi'nde yapı malzemeleri ve plastik eserlerin imal edildiği bir bölgedir. Çevrede bulunan kaba işlenmiş heykeller, düzgün kesilmiş bloklar ve diğer objeler bunu göstermektedir. Ayrıca çevredeki granit kayalıklar, Hattuşa ve Alacahöyük gibi büyük Hitit merkezleri için bir granit yapı taşlarının üretim merkezi olmuştur. Çok geniş bir alana yayılan aslan heykelleri, sarp doğal kayaçlar üzerinde oluşturulmuş oturma yerleri, doğal kayaya oyulmuş sıvı ya da tahıl depolandığı sanılan dev sarnıç (Kazankaya), yani sıra bir heykel kaidesine benzetilen ibrik şeklinde işlenmiş büyük kaya kütlesi yörede görülebilir. Karakız Kasabası'nda yerleşim alanlarının içlerine kadar yayılmış olan bu taş heykeller yöreyi adeta

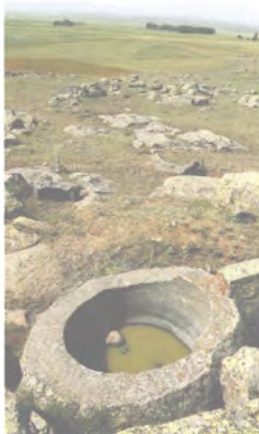

Karakız Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde (M.Ö. 1460-1190) yapı malzemeleri ve plastik eserlerin imal edildiği bir bölgedir.

bir heykel atölyesi konumunda göstermektedir. Yerleşim içindeki kalıntılarda doğal tahribatın yanı sıra çok sayıda kaçak kazı çukuru açılarak kalıntılar tahribata uğratılmıştır.

Karakız yerleşim alanlarının içlerine kadar yayılmış olan taş heykeller, yöreyi adeta bir heykel atölyesi gibi göstermektedir.

İnandıktepe'de bulunmuş
en önemli eserler arasında
'İnandıktepe Vazosu',
83 santimetre boyundaki
vazo kutsal evlenme
törenini üzerindeki frizlerde
bulunan kabartma figürlerle
anlatmaktadır.
M.Ö.17.yy.
A.M.M.

İnandık Vazosu ikinci frizinden detay. A.M.M.

İnandıktepe Höyüğü / İnandık Vazosu

İnandıktepe, Çankırı'nın 22 kilometre güneyinde bulunan İnandık Köyü sınırları içindedir. Bu bölgede bulunan Hitit yerleşimi Termehöyük de İnandıktepe'nin çok yakınındadır. Terme Çayı'nda bir köprü yapımı sırasında hafriyat için toprak çekildiği sırada çanak-çömleklerin bulunması sonucunda höyükte 1966-1967 yılları arasında Raci Temizer başkanlığında kazılar gerçekleştirilmiştir.

İnandıktepe Höyüğü'nün boyutları 70x50 metredir. İnandıktepe kazılarında ortaya çıkarılan IV. katman Eski Hitit Dönemi'ne aittir (M.Ö. 17.-16. Yüzyıl). Bu katmanda ortaya çıkarılan dikdörtgen planlı tapınak sırt sırta yaslanmış odalardan oluşan bir yapılar topluluğudur. İki katlı olan

yapının duvarlarında kalker taşı, çatısında ahşap kullanılmıştır. Kazılarda, odaların birinde küp içinde Hitit çivi yazısıyla yazılmış bir Akadça tablet ele geçmiştir.

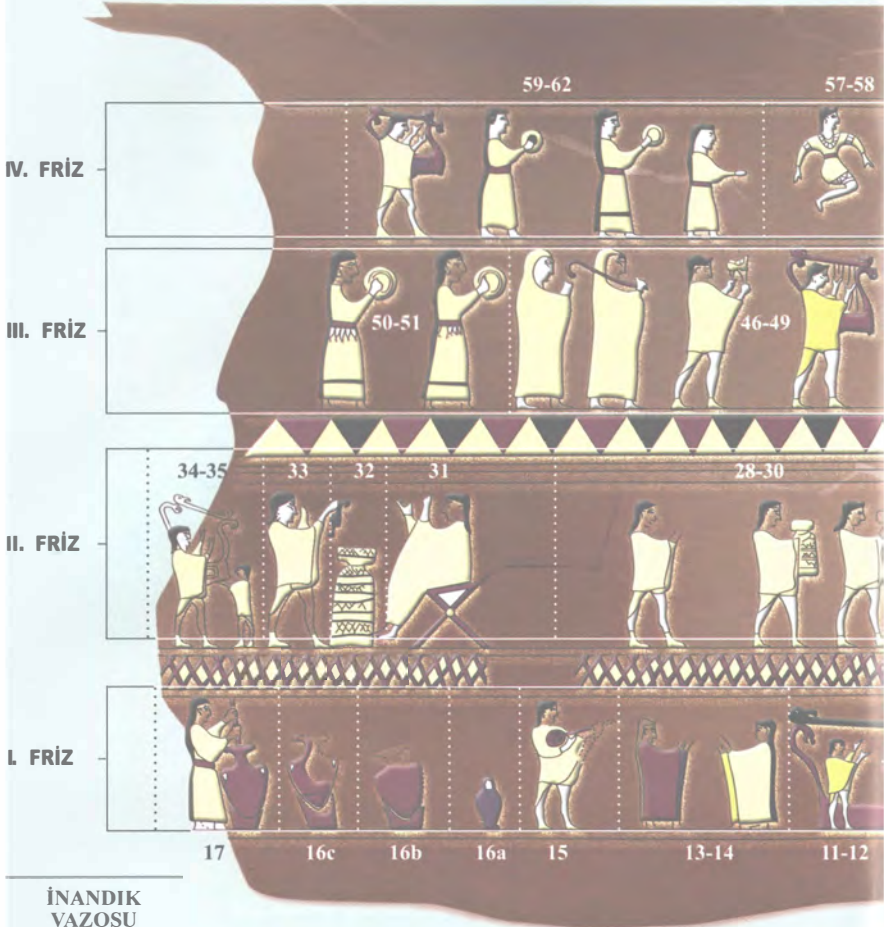
İnandıktepe kazılarında ele geçirilen Hitit kapları, günlük yaşamın dışında dini törenlerde kullanılmak üzere yapılmışlardır. Gaga ağızlı testiler, boğa başlı vazolar libasyonda (tanrılara sunulan sıvı içki) kullanılmışlardır.

İnandıktepe'de bulunmuş en önemli eserlerden birisi de 'İnandıktepe Vazosu' ismiyle bilinen kaptır; 83 santimetre boyundaki vazonun üzerinde bulunan kabartma figürleri, kutsal evlenme törenini detaylarıyla anlatmaktadır.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin önemli eserleri arasında olan vazo, uzun içbükey silindirik boyunlu, oval gövdeli, koyu kırmızı renkte ve astarlıdır. 4 simetrik kulpu vardır. Üzerinde kült törenlerini anlatan betimlemeler bulunmaktadır.

Vazo.
İnandık buluntusu.
A.M.M.

**İNANDIK
VAZOSU**

I. Friz (sağdan Sola)

1-5 / Tören için çanak çömlek hazırlayan erkek figürü ve asılı kaplar.

6-9 / Bir sunağın iki tarafında oturan iki tanrı figürü

10 / Lir çalan erkek figürü.

11-12 / Karşılıklı ayakta duran ve büyük liri çalan iki figür.

13-14 / Karşılıklı ayakta duran ve dua eden iki figür.

15 / Ayakta duran ve saz çalan uzun boylu erkek figürü.

16-a-b-c / Kaide üzerinde duran ve tören için hazırlanmış üç adet kap.

17 / Töreniyecek hazırlayan ve vazanın içindeki iki eli ile tuttuğu sopa ile karıştıran kadın figürü.

II. Friz (sağdan Sola)

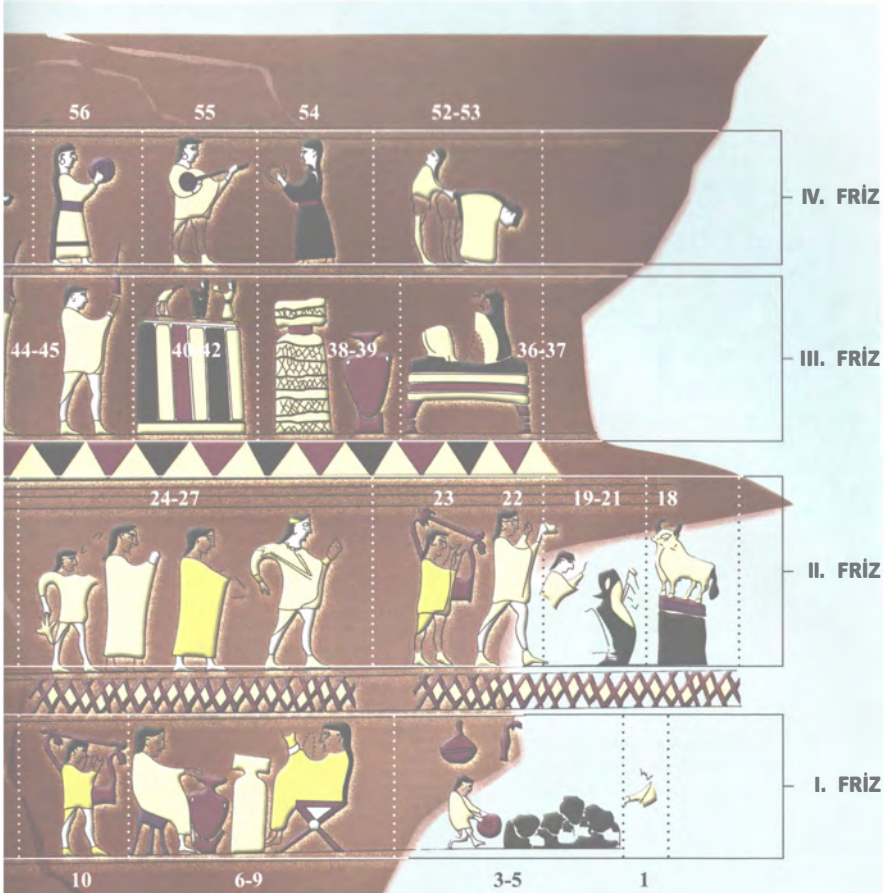
18 / Kaidesi üzerinde duran boğa heykeli.

19-21 / Sunağın önünde diz çökmüş kurbanlık boğayı hançerleyen figür.

22 / Elini dua eden pozda kaldırmış uzun boylu figür. - 23 / Elinde lir taşıyan erkek figürü.

24-27 / Geriye doğru uzattığı sağ eli ile arkasındaki erkeği törene getiren figür.

28-30 / Elllerinde sunak taşıyan erkek figürü.

Vazonun açıklaması sağ alt köşeden başlayarak, sola ve bir üst frize doğru devam eder.

31 / Taburede oturan elinde kadeh tutan tanrı.
 32 / Sunak - 33 / Elinde gaga ağızlı testiden tanrıya içki sunan erkek figürü.
 34-35 / İki eli ile lir çalan figür ve bu liri alttan tutan küçük figür.

III.Friz (sağdan Sola)

36-37 / Kutsal İzdivaç Yatağı üzerinde oturan tanrı ve tanrıça.
 38-39 / Yatağın önünde vazo ve büyük boy sunak.
 40-42 / Kerpiçten yapılmış mabet ve çatısı üzerinde ayakta duran üç insan figürü.
 44-45 / Ellerinde birer kılıç tutan iki erkek figürü.

46-49 / Lir çalan erkek ve arkasında törene hediye getirenler.

50-51 / Çalpara çalarak tören alayına katılan iki figür.

IV.Friz (sağdan Sola)

52-53 / Erkek ve kadının erotik pozda tasvir edildiği sahne.

54 / Çalpara çalan kadın figürü.

55 / Saz çalan erkek figürü.

56 / Çalpara çalan kadın figürü -57-58 / Akrobatlar.

59-62 / Çalpara çalan kadın ve lir çalan erkek figürü.

Gaga ağızlı testiler. Pişmiş toprak. İnandık. M.Ö. 17.-16. yy. A.M.M.

Üçüncü frizde, kral ve kraliçenin evlenme sahnesiyle başlar; kral ve kraliçe tanrı ve tanrıçayı temsilen yataкта karşılıklı oturmaktadırlar; kral, kraliçenin duvağını açar. Yatağın önünde vazo, sunak durmaktadır.

Dördüncü friz, evlenme sahnesini anlatmaktadır: erkek başını arkaya çevirmiş kadın müzisyene bakmaktadır. Ardından, erkek müzisyenler arasında bulunan iki akrobat gösterilerini sürdürmektedir.

İnandiktepe kazılarında ayrıca Fırtına Tanrısı'nın kutsal hayvanı olan boğanın, pişmiş topraktan yapılmış heykelleri de bulunmuştur. Hitit kült törenleri arasında bulunan Çiğdem Bayramı (AN.TAH.UM) ilkbaharda 38 gün süren şenliklerle kutlanırdı. Fırtına Tanrısı burada yüceltilen tanrıların başında gelir. Ele geçen buluntular ve vazodaki betimlemeler İnandiktepe'nin Fırtına Tanrısı'nın bir kült şehri olduğunu ortaya koymaktadır.

Vazonun gövdesi üzerinde kabartmalı dört friz bulunmaktadır. Ağız kenarı içinde bulunan boruya konulan içki, bağlı olduğu boğalardan vazonun içine akar. Vazonun üzerindeki figürler, önceden kalıba dökülüp vazonun yapısına uyumlu şekilde yapıştirilmiştir; kabartmalar adeta vazonun doğal bir parçası görünümündedirler.

Vazonun alttan **birinci frizi** kutsal evlenme törenini bütün ayrıntılarıyla gösterir; tören yemeği hazırlanmaktadır, saz ve lir çalan müzisyenler eşliğinde iki rahip dans etmektedir; sunakta iki yana oturmuş tanrıların yemeği görülmektedir. Lir, Eski Hitit Dönemi'nde tapınak orkestralarının en önemli çalgı

aletidir. **İkinci friz**, Fırtına Tanrısı'na kurban sunma sahnesidir. Fırtına Tanrısı'nın kutsal hayvanı boğa heykeli önünde kurban edilmektedir. Lir çalan müzisyenin eşliğinde kral tanrıya dua edip, boğa kanı sunmaktadır.

Niş içinde oturan tanrı figürü. İnandık. M.Ö. 17.-16. yy. A.M.M.

Tavium Yerleşimi

Tavium yerleşimi, Yozgat İl merkezinin 30 kilometre batısındaki Büyüknefes Köyü'ndedir. Antik Tavium Kenti'nde Hitit ve Frig yerleşmeleri saptanmıştır. Köyün batısındaki arazide ve mezarlık alanında çeşitli dönemlere ait kalıntılar gözlenmektedir. Toplanan eserlerin büyük kısmı bir yapının bahçesinde koruma altına alınmıştır.

Antik Tavium Kenti'nde Hitit ve Frig yerleşimleri saptanmıştır.

Günümüzde kullanılan köy mezarlığı ve antik yazıt.

Büyüknefes Köyü çeşmesinden detay.

Büyüknefes Köyü.

Köy çeşmesindeki suyun aktığı olukta bulunan taş eser de ilgi çekicidir. Tavium'daki ilk yerleşmeler M.Ö. 4.bin yılına kadar uzanmaktadır. Hattuşa'ya 20 kilometre uzaklıkta olan kent, Hitit Dönemi'nde Taviniya ismiyle bilinmektedir. Kent, M.Ö. 3.yüzyılda Tuna Bölgesi kökenli Kelt (Galatlar) kavmi olan Trokmeler'in yerleşimine sahne olmuştur. Kent, Orta Anadolu'da Trokmeler'in yaşadığı Orta Kızılırmak kısmının ticari merkezi

konumundaydı. Kent Galatlar Dönemi'nde önemli gelişmelere sahne olmuş, Roma ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi'nde de önemini sürdürmüştür. Antik kentte kazı çalışmaları yapılmamasına karşın, bölgede 1997 yılından bu yana Avusturya Klagenfurt Üniversitesi'nden Prof. Dr. Karl Strobel başkanlığındaki bir ekip tarafından yüzey araştırmaları yapılmaktadır.

Köy çeşmesi.

Hititlerin Sınır Şehri Tapigga / Maşathöyük

Kadın heykelciği
(İdol). Tokat Müzesi.
(T.M.)

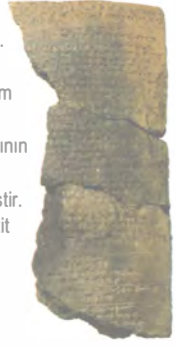
Pişmiş toprak.
T.M.

Pişmiş toprak kaplar.
T.M.

Maşathöyük, Tokat İli, Zile İlçesi'ne 30 kilometre uzaklıkta olan Maşat Köyü'nde (Yalinyazı Kasabası) bulunan, sulak ve bereketli bir ovada yer alır. Hitit başkenti Hattuşa'nın 150 kilometre kuzeydoğusunda, deniz seviyesinden 886 metre yükseklikte olan Maşathöyük, ova içinde 450x225 metre boyutunda yer kaplamaktadır. Ova seviyesinden 29 metre yükseklikte, adeta bir kale görünümündedir. Eski ismi Tapigga olan yerleşimin etrafı gür orman kaplı dağlarla çevrili stratejik öneme sahip verimli bir ovanın içindeydi. 1945 yılında yapılan kısa dönem kazı ve araştırmaların ardından Maşathöyük'te kazılara 1973 tarihinde Türk Tarih Kurumu adına Prof.Dr. Tahsin Özgüç başkanlığındaki bir ekip tarafından tekrar başlanmış ve 1984 yılına kadar sürdürülmüştür. Kazılar sonucu Maşathöyük'te üç kültür çağı belirlenmiştir: Eski Tunç, Hitit ve Demir Çağı – Frig Dönemi. Tapigga (Maşathöyük), en parlak dönemini Hitit Çağı'nda yaşamıştır; altı katmandan oluşan bu çağa ait birçok yapı kalıntıları ve günlük kullanıma ve dini törenlere ait eserler bulunmuştur. Son yapı katı M.Ö. 1300-1200 tarihlerine aittir; diğer Hitit şehirlerinde olduğu gibi bu katmanda büyük yangın izlerine rastlanmıştır; olasılıkla "Ege Göçleri" / "Deniz Kavimleri Göçü" sırasında kent tahrip edilmiş olmalıdır. Bu katmanda, çivi yazılı tabletler, hiyeroglif yazılı

bullalar, seramik kaplar ve libasyon kapları ele geçmiştir. Hitit Çağı izleri bulunan II. katmanında ise kentin yönetim yeri bulunmuştur; 16 odası bulunan resmi yönetim binasının sunaklı odasında tabletler ve hiyeroglifli bullalar ele geçmiştir. III. katman ise Tapigga'da Hitit Çağı'nın en parlak dönemini temsil eder; bu katmanda 72x62 metre boyutunda 45 odalı bir saray yapısı ortaya çıkarılmıştır; depoları, arşiv odaları ve hizmet odalarıyla birlikte iyi planlanmış bu saray yapısında -Hattuşa Büyük Kral'ına bağlı- bir sınır beyi ya da komutanı oturuyor olmalıdır; ele geçen tabletlerden Tapigga'nın günlük yaşamına, ekonomik, siyasi ve askeri faaliyetlerine dair birçok bilgi edinmekteyiz. III. katmanda ayrıca bir tapınak kalıntısı ortaya çıkarılmıştır; 20 bölümlü ve avlulu tapınakta kilden yapılmış iki büyük tanrının kutsal hayvanları olan geyik ve boğa figürleri, seramik kaplar ve bullalar bulunmuştur; saray ve tapınak M.Ö. 1410-1380 tarihlerinde Kaşkalar tarafından tahrip edilmiş olmalıdır. IV. katmanında ise o dönemde Tapigga'da büyük bir yerleşim olduğu anlaşılmıştır; bu bölümde ele geçen buluntular Eski Hitit Çağı eserleriyle benzeşme içindedir. V.katmandaki yerleşim, Eski Tunç Çağı yangın enkazı üzerine kurulmuştur; bu kesimde bulunan mühürler ve kaplar Kültepe geç evresinin buluntularıyla benzerlik gösterirler. VI. Katman Tapigga'nın en eski kültür katmanıdır ve Eski Tunç Çağı'na tarihlenmektedir (M.Ö. 2500-2000). Bu dönemdeki Tapigga'nın altın, gümüş ve bakır işçiliği Hitit sanatını etkilemiş, yönlendirmiş olmalıdır. Maşathöyük kazısından çıkan Eski Tunç, Hitit ve Frig dönemlerine ait çeşitli eserler, Tokat Müzesi'nde sergilenen eserlerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Tablet. Maşathöyük.
T.M.

Maşathöyük.

AMASYA MÜZESİ

Pişmiş toprak kap.

1925 yılında II. Beyazıt külliyesinde oluşturulan müze deposu, 1962 yılında Gökmedrese'ye taşınıp burada bir müze kurulur; 1977 yılında ise bugünkü müze binasında hizmet verilmeye başlanır.

Üç katlı olarak inşa edilen müze binasının bodrum katında hizmet birimleri, eski eser depoları ve laboratuvar bulunur. Alt katında; dinlenme salonu ve bir de sergi salonu vardır. Bu sergi salonunda Roma ve Geç Doğu Roma (Bizans) amphoraları, bronz ve pişmiş toprak lahitler, Hellenistik ve Roma dönemi heykelleri, ahşap eserler, halı, kilim ve seccadeler sergilenmiştir.

Üst katta ise arkeolojik ve etnografik eserlerin sergilendiği iki salon bulunmaktadır. Arkeolojik eserlerin sergilendiği salonda; Tunç Çağı'na ait çanak ve çömlekler, bronz hançer ve baltalar, kemik iğne bızlar, ağırşak ve damga mühürler;

Amasya Heykelciği. Hitit Fırtına Tanrısı Teşub. Döküm tekniğiyle tunçtan yapılmış eserin kolları ve bacakları bulunamamıştır. Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı tanrı figürleriyle benzerlik gösterir. British Museum ve Louvre Müzesi'nde sergilenen iki altın figürün de Amasya Heykelciği'nin benzerleridir.

Hitit çağına ait pişmiş topraktan yapılmış çanak ve çömlekler, bronz ve taş mühürler, pişmiş topraktan boğa başları ve insan figürleri, idoller, ryonlar, dini törenlerde

Pişmiş toprak kap.

Balta.

kullanılan üçlü kutsal kaplar ve müzenin en değerli eseri olan Fırtına Tanrısı Teşub'un bronz heykeli yer almaktadır. Amasya İli Doğantepe beldesinde 1962 yılında bir rastlantı sonucu bulunan ve Hitit dönemine ait olan Fırtına Tanrısı

Teşub'un bronz heykeli, döküm tekniğinde yapılmış olup, Hattuşa - Yazılıkaya'daki açık hava tapınağında bulunan tanrı kabartmaları (M.Ö. 1400-1200) ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Bu salonda ayrıca Urartu, Frig, İskit, Hellenistik, Roma ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait çeşitli eserler ve sikkeler sergilenmektedir.

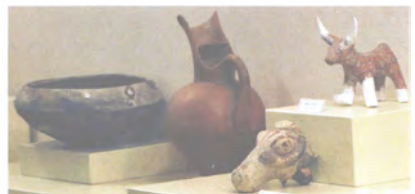
Etnografik eserlerin bulunduğu salonda ise çeşitli mutfak eşyaları, değerli taşlardan yapılmış kadın takı ve aksesuarları, sedef sandıklar, çeşitli silahlar, Selçuklu Dönemi ile İznik, Kütahya ve Çanakkale seramikleri, astronomi aletleri, hamam tasları, çeşitli saatler, lambalar, kahve - çay ve sigara takımları, el yazması Kuran-ı Kerim'ler, büyük ve küçük boy sancaklar sergilenmektedir.

Müze bahçesinde ise, Doğantepe ve Esençay

Pişmiş toprak kap.

beldelerinden getirilen Hitit dönemine ait kapı aslanları ile Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans), Selçuklu, İlhani ve Osmanlı dönemlerine ait çeşitli taş eserler sergilenmiştir. Ayrıca, Anadolu Selçuklu sultanı I. Mesut'un (1116-1156) türbesi de müzenin bahçesindedir.

Hitit İmparatorluk Dönemi eserleri.

Hititlerin Dağ Şehri Sarissa

Sivas İli, Altınyayla İlçesi, Başören Köyü, Akkuzulu Mezrası'nda bulunan Sarissa ören yerinde 1993 yılından beri arkeolojik kazılar yapılmaktadır. Kazı çalışmaları Prof. Dr. Andreas Müller Karpe başkanlığında yürütülmektedir. Kazılardan çıkan yazılı belgelere göre buranın Sarissa kenti olduğu anlaşılmıştır. Sarissa, M.Ö. 1620 tarihlerinde Eski Hitit Krallık Dönemi'nde kurulmuş bir kenttir. Etrafı surlarla çevrili olan yerleşme, Kuşaklı Höyük olarak anılmaktadır. Kent, 18 hektarlık bir alanı kaplıyordu. Etrafı 1500 metre uzunluğundaki bir surla çevrili olan kente girişler sur üzerinde bulunan dört kapıdan yapılırdı. Kent büyük bir olasılıkla kral Hantili (M.Ö. 1600-1570) Dönemi'nde surlarla çevrili, korunaklı bir kent durumuna gelmiştir. Kentin güneyinde Hitit Barajı ve Açık hava Tapınağı bulunur. Kazılar sonunda, kentin en büyük tanrısı olan Fırtına Tanrısı için inşa edilen ve çevresinde 110 oda bulunan tapınak M.Ö. 1525 tarihlerinde Kral Telipinu (M.Ö. 1535-1510) zamanında inşa edilmiştir. Kral sarayı, kentin güney ve kuzeybatı sur kapıları ve sur kapıları altında yer alan savunma ve sulama amaçlı olarak yapılmış olduğu anlaşılan Hitit Barajı'nın duvarları da açığa çıkarılmıştır. Ayrıca kentin güney ucunda kayaya oyulmuş 30 x 50 metre ölçülerinde ve 700 ton tahılın depolanabileceği bir tahıl ambarı da açığa çıkarılmıştır. Kentin batı kesiminde yapılan kazılar sonunda ise çivi yazılı pişmiş toprak tabletlerin (M.Ö.1300) bulunduğu arşiv odası da saptanmıştır. Bu tabletler kentin tarihi hakkında önemli tarihsel bilgiler vermektedirler. Ayrıca, pişmiş topraktan yapılmış çanak, çömlek, testi, tabak ve tunç aletler yanında, çift boğalı törensel içki kabı (ryton) da kazılarda bulunan önemli buluntulardır. Ören yerinde onarım çalışmaları da yapılmaktadır.

Sarissa, M.Ö. 1620 tarihinde Eski Hitit Krallık Dönemi'nde kurulmuş bir kenttir. Etrafı surlarla çevrili olan yerleşme, "Kuşaklı Höyük" olarak anılmaktadır. Kent, 18 hektarlık bir alanı kaplıyordu.

Sarissa. Kuşaklı. Altınyayla.

Sarissa, Kuşaklı, Altınyayla.

Hitit İmparatorluğu'nun M.Ö. 1500-1400 yılları arasında yaşanan önemli merkezlerinden biri konumunda olan Sarissa kenti, Hitit krallarının yazın kullandıkları ve çalışmalarını buradan yürüttükleri, Mısırlılarla Hititler arasında yapılan

Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması (M.Ö.1269) sonucunda da Sarissa'nın Fırtına Tanrısı'nın şahitliğinden de söz edilmektedir. Sarissa ören yerinden çıkarılan buluntular Sivas Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Yeni Hitit Yerleşimi: Kayalıpınar

Sivas İli, Yıldızeli İlçesi'ne bağlı Kayalıpınar Köyü'ndeki Kızıllırmak kıyısına yakın ören yerinde 2005 yılından beri yapılan arkeolojik kazılar sonunda, buradaki Hitit yerleşmesinin M.Ö. 19.-18. yüzyıllara kadar uzandığı saptanmış, ayrıca Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait tapınak ve saraydan oluşan bazı yapı kalıntıları da açığa çıkarılmıştır. Yerleşim tarihinin Sarissa'dan daha da eskiye uzanan ören yerindeki en eski buluntu M.Ö. 4000 yılına ait bir damga mühürüdür. Asurlu tüccarların, Erken Hitit Dönemi'nde burada koloniler kurduğu ve bu koloni merkezlerinden birinin de Kayalıpınar'daki merkez olduğu anlaşılmıştır. Kent, Hitit Krallığı Dönemi'nde de büyüyerek önemli bir yerleşim merkezi haline gelmiştir.

Kazılar sonunda Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit Dönemlerine ait çivi yazılı tabletler, tüccarların kullandıkları çok sayıda mühür baskıları (bulla) ile çanak çömlekler, tunç mızrak ve ok uçları ile çeşitli objeler bulunmuştur. Ayrıca Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait, kaya üzerine işlenen 'Tahtında Oturan Tanrıça Kabartması' burada bulunan

Tahtında Oturan Tanrıça kabartması. (M.Ö. 15.-14. yy.) Sivas Arkeoloji Müzesi.

eserlerden bazılarıdır. Hellenistik, Roma ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi'nde de burada yaşamın sürdüğü, yapılan kazılar sonunda anlaşılmıştır. Kayalıpınar'daki eski Hitit kentinin, yazılı kaynaklarda

Kayalıpınar'da Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait (M.Ö.17.-16. y.y.) tapınak ve saraydan oluşan bazı yapı kalıntıları da açığa çıkarılmıştır.

sözü edilen Hitit kentinden hangisi olduğu şimdilik bilinmemektedir. Ören yerinde 2013 yılı kazılarında bir Hitit askerinin günlüğünü içeren tablet bulunmuştur; asker günlükte Halep'e yaptıkları seferden söz etmektedir; çivi yazılı tablette Kizzuwatna ülkesi şehirlerinin ve seferi yöneten Ehli Tenu ve İli Şarruma isimli komutanların isimleri geçmektedir. Kazılar sonucu bulunan eserler Sivas Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Havuzköy'ün Aslanı

Sivas ili, Kangal İlçesi'ne 29 kilometre uzaklıktaki Havuzköy beldesi, Karaseki yöresinde Eski Tunç ve Hitit Çağı yerleşmelerine ait kalıntılar saptanmıştır. Kalıntıların bulunduğu alan Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından 1.derece arkeolojik sit alanı olarak ilan edilmiştir. Arkeolojik alanda henüz kazı yapılmamıştır. Burada daha önce bulunan ve Geç Hitit dönemine tarihlenen 'Kapı Aslanı Heykeli' ise Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde 'Havuzköy Aslanı' ismiyle sergilenmektedir.

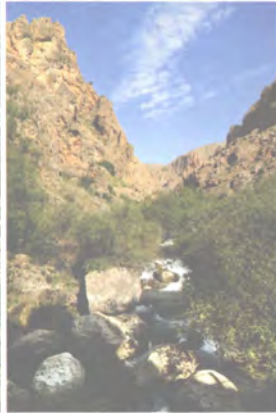
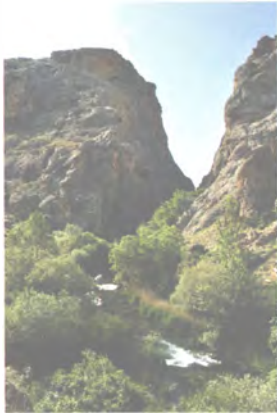
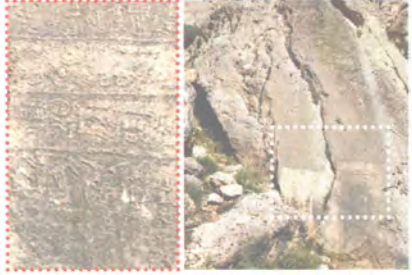
Kapı Aslanı. Havuzköy. A.M.M.

Şuğul Vadisi'nin Gizemi: Gürün Yazıtları

Gürün İlçesi'nin kuzeybatısında yer alan Şuğul Kanyonu eşsiz güzellikte bir doğal oluşumdur. Kanyondan gelen akarsuyu (Tohma Suyu) izleyerek 7 kilometre sonra balık üretme çiftliği ve restoranların olduğu yere ulaşılır; karayolu burada sona erer; bu noktadan sonra kanyon içine, patika yürüyüş yoluyla girilir. Şuğul kanyonunda, kayalara oyulmuş yerleşim alanları ve su kanalları görülür. Kanyonda granit kaya üzerine yazılmış, Geç Hitit Dönemi başlarına tarihlenen -iki ayrı yerde- Luwice hiyeroglifli yazıtlar bulunmaktadır; yazıtlar 1879 yılında Sir Charles Wilson tarafından bulunmuştur; yukarıda yer alan yazıt, restoranların bulunduğu yerin güneyindeki tepede, büyük granit kaya kütleleri üzerindedir. Akarsudan karşıya geçip, kısa bir tırmanışla ulaşılır; yazıtta, Runtiyas adlı Melid Kralı

kendisini, Kargamış'ın Büyük Kral'ı Kuzi-Tesub'un torunu ve Pugnus-mili'nin oğlu olarak tanıtmaktadır; altı satırlık yazıtta Fırtına Tanrısı, Tanrıça Hepat ve Tanrı Şarruma adları geçmektedir; ayrıca yazıtta zarar verenlerin de lanetleneceği belirtilmektedir. Aşağıdaki -daha çok yıpranmış- yazıt ise yukarıda olanın kopyasıdır ve 4 satırdan oluşur. Yazıtlar, kısmen doğa ve insan tahribatına uğramıştır.

Geç Hitit Dönemi'ne ait hiyeroglif yazıt.

Gürün İlçesi'nin kuzeybatısında bulunan Şuğul Kanyonu eşsiz güzellikte bir doğal oluşumdur.

SİVAS ARKEOLOJİ MÜZESİ

Sivas Arkeoloji Müzesi.

Toprak kap. Kayalıpınar.

Sivas Endüstri Meslek Lisesi'nin bahçesinde bulunan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Sivas Valisi Reşit Akif Paşa tarafından 1896-1899 yılları arasında inşa edilen 'Sanat Mektebi' yapısı restore edilerek

Sivas Arkeoloji Müzesi olarak 2009 yılında ziyarete açılmıştır. Antik çağdaki ismi Sebasteia (ulu) olan Sivas, zengin bir tarihsel-kültürel mirasa ve geçmişe sahiptir.

Tablet. Sarissa.

Adak kapları.

Müze de kronolojik sırayla sergilenen eserler arasında, başta Hayranlı ve Haliminhani yörelerinde yapılan

kazılardan çıkan 8-10 milyon yıllık çeşitli hayvan fosilleri; prehistorik döneme ait çanak ve çömlekler, çeşitli taş, tunç ve kemik aletler bulunmaktadır. Sivas yöresi Hitit Dönemi'nde önemli bir yerleşim alanı olmuştur. Sarissa kazılarında gelen çivi yazılı tabletlerde Hitit kralının Sarissa'ya geldiği belirtilmektedir. Sarissa kazılarında ele geçen çivi yazılı

tabletlerin yanı sıra çift boğalı törensel içki kabı (ryton), pişmiş topraktan testi,

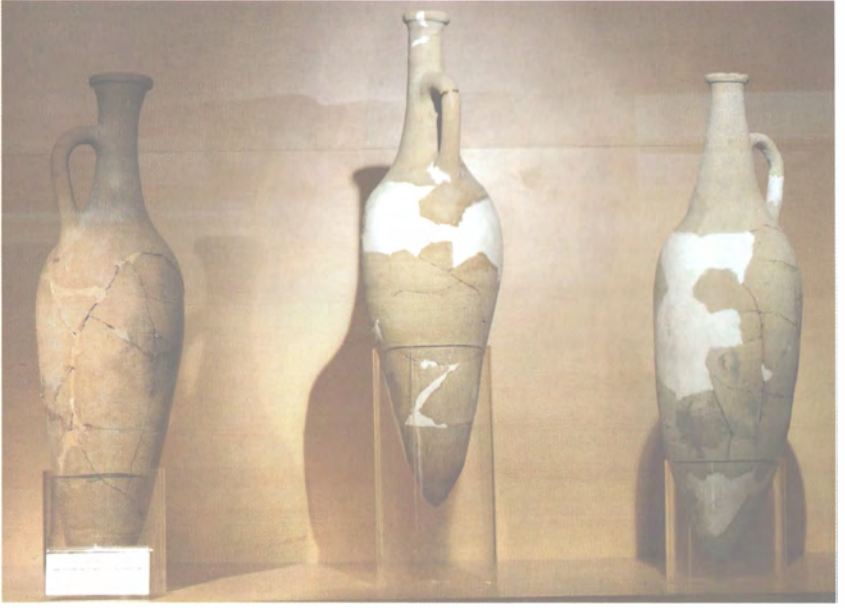

Ryton. Kayalıpınar.

Hiyeroglifli yazıt. Geç Hitit Dönemi.

İşpekçir Steli. Geç Hitit Dönemi.

Pişmiş toprak kaplar. Sarissa.

Tabletler. Kayalıpınar.

Tabletler. Kayalıpınar.

Ok uçları. Kayalıpınar.

Adak kapları. Kayalıpınar.

Bullalar. Kayalıpınar.

Pişmiş toprak kaplar. Kayalıpınar.

Pişmiş toprak kap.
Kayalıpınar.

banyo kabı, mühür, ok uçları ve bira yapımında kullanılan kaplar sergilenmektedir. Hititlerin Maraşşantija ismiyle andıkları Kızılırmak kıyısında bulunan Kayalıpınar ören yeri kazısından gelen taş Tanrı kabartması, Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit Dönemi'ne ait çivi yazılı tabletler, mühür baskıları (bulla), tunç mızrak ve ok uçları, Yarhisar'da bulunan altın yüzük mühür, Demir Çağı buluntuları, Hellenistik, Roma ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait taş eserler, çanak ve çömlekler, figürinler, cam ve tunç eserler, sikkeler, Gürün-Tepecik'ten gelen mozaik; çeşitli Selçuklu ve Osmanlı Dönemi eserleri ile Osmangazi büstü müzede sergilenen eserlerden bazılarıdır.

Aslan heykeli.
Geç Hitit Dönemi.

Pişmiş toprak kaplar. Sarissa.

Fırtına Tanrısı tapınağından boğa çifti. Sarissa.

III. Hattuşili savaş giysisiyle sunak önünde tanrıya içki sunarken.

Kraliçe Puduhepa Tanrıça Hepat'a içki sunarken.

Fraktin Kaya Anıtı

Fraktin Kaya Anıtı, Kayseri İli, Develi İlçesi'ne 23 kilometre uzaklıktaki eski adı Fraktin olan Gümüşören köyünde bulunur. Su kenarındaki kaya yüzeyindeki yatay bir friz içinde bir tanrı ve tanrıçanın önünde libasyon yapan, onları kutsayan bir kral ve kraliçe tasvir edilmiştir. Friz içinde iki ayrı sahne yer almaktadır. Sol taraftaki sahnede, aralarında sunak bulunan Tanrı ve Büyük Kral karşılıklı olarak ayakta, kısa elbiseli, sivri konik külahlı ve sivri uçlu ayakkabılı olarak tasvir edilmiştir. Kralın başı önünde bulunan yazıdan bu kralın Hitit Kralı III. Hattuşili (M.Ö. 1275-1250) olduğu anlaşılmaktadır. Karşısındaki tanrı ise olasılıkla Fırtına Tanrısı Teşub olmalıdır. Sağ taraftaki sahnede ise, yine aralarında sunak bulunan ve oturan Tanrıça ile ayakta duran Kraliçe karşılıklı olarak gösterilmişlerdir. Kraliçenin arkasındaki yazıdan, bu kraliçenin Kizzuwatna Ülkesi'nde doğan ve Hitit sarayına gelin olarak gelen Hurri kökenli Kraliçe Puduhepa, Tanrıçanın ise Hepat olduğu anlaşılmaktadır.

Sol taraftaki sahnede bulunan ve dikkati çeken, tanrı ve kralın aynı tip giysiler içinde tasvir edilmesi ve Büyük Kral III.Hattuşili'nin bir tanrı gibi gösterilmesidir. Olasılıkla, Büyük Kral'ın ölümünden sonra yapılan bu kabartmada, onun da tanrı katına ulaştığını göstermek için tanrı ile eşdeğerde giysiler içinde gösterilmiştir.

Fraktin Anıtı.

Bu kabartma, Kraliçe Puduhepa hayatta iken oğlu IV. Tuthaliya (M.Ö.1250-1220) ile birlikte ülkeyi yönettiği M.Ö. 13. yüzyılın ortalarından sonra gelen bir tarihte yapılmış olmalıdır.

İmamkulu Kaya Kabartması.

İmamkulu Kaya Kabartması.

İmamkulu Kaya Kabartması

Kayseri İli'ne bağlı Tomarza İlçesi, İmamkulu Köyü'ndeki Şimşekkaya mevkiinde bulunan kabartma, irice bir kaya bloğunun oval olan yüzünde bulunur; buraya köyün içinden geçilerek doğu yönüne giden 500 metrelik bozuk bir yol ile ulaşılır. Kabartmada, sol tarafta yerel bir tanrı ayakta betimlenmiştir; ortada ise üç demonun (cin) elleriyle yukarı kaldırdıkları, başları eğik üç dağ tanrısı üzerinde Göğün Fırtına Tanrısı Teşub, Herri ve Serri adlı boğalarının çektiği -araba içinde ayakta durmaktadır; sağ tarafta ise stilize edilmiş bir ağaç üzerinde yine ayakta Arinna'nın Güneş Tanrıçası Hepat'ın betimlemesi yer almaktadır. Anıtın üzerinde yer alan yazıdan, bu anıtın yerel bir kral tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. İmamkulu Kaya Kabartması Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Taşçı Anıtı'ndaki figürlerden birisinin ismi "Manazai"dir.

Taşçı Anıtı

Taşçı Anıtı, Kayseri İli, Develi İlçesi'ne 32 kilometre uzaklıkta bulunan Bakırdağ Beldesi'nin 3 kilometre güneyindedir. Akarsu kıyısındaki taş bloklarda, aralarında yüzer metre mesafe bulunan iki kaya anıtı vardır. Doğâ koşulları nedeniyle büyük ölçüde aşınmış olan bu anıtlardan; birincisinde, sağa yönelmiş üç figür ile sol tarafta bulunan ve Büyük Kral Hattuşili adını içeren Hiyeroglif yazı yer almaktadır. Bu kral III. Hattuşili'dir (M.Ö. 1275-1250). İkinci anıtta ise dua eder durumda bir figür tasvir edilmiştir.

Anıt, M.Ö.13.yy. ikinci yarısına tarihlenir.

"Manazai"nin solunda, "Kahraman Büyük Kral Hattuşili'nin hizmetkârı muhafız Zida" yazılıdır.

Gezbeli Kaya Anıtı

Gezbeli
Kaya Anıtı.

Anıt, Adana İli, Tufanbeyli İlçesi'ne bağlı Hanyeri Köyü sınırları içinde ve Toroslar'dan güneye geçişi sağlayan Gezbeli Geçidi'nin bulunduğu yerdedir. Kaya Anıtı'na Develi İlçesi'nden rahatça ulaşılabilir; bu güzergah üzerinden gidildiğinde, diğer Hitit anıtlarından Fraktın, Taşçı, ve İmamkulu anıtları da gezilebilir. Buradaki kaya üzerinde yerel bir kral/prens, sol elinde omuzladığı yay, sağ elinde mızrak, başında takke, kısa bir elbise ve ucu kıvrık ayakkabılı olarak ayakta tasvir edilmiştir. Kaya yüzeyinin sol tarafında dağlar üzerinde bir boğa tasviri bulunur. Orta yüzeyde ise **“Dağ Kralı Şarruma”** yazısı yer alır. Bu anıt M.Ö. 13. yüzyıla ait olmalıdır.

Gezbeli Kaya Anıtı.

Karakuyu Barajı / Yazıtı

Karakuyu
Hitit Barajı.

Kayseri İli, Pınarbaşı İlçesi, Örenşehir Beldesi'nin 6 kilometre güneyindeki Karakuyu Köyü yakınlarındadır. Kayseri-Ankara karayolunun Örenşehir yol ayrımından 2 kilometre sonra ulaşılır; Karakuyu Köyü'ne girmeden asfalt yolun 200 metre doğusunda bulunan baraj alanı görülür. Karakuyu Barajı, 1931 yılında Arkeolog Hamit Zübeyr Koşay ve H.H.Von der Osten'le yaptıkları araştırmaları sırasında bulunmuştur; baraj alanından çıkarılan Luwice hiyeroglifi yazıt Kayseri Müzesi'nde sergilenmektedir; yazıtta kabartma olarak üstte güneş kursu, altında ise iki satır yazı bulunmaktadır. Birinci satırda **“Hattuşili Kahraman Büyük Kral Tuthaliya Büyük Kral Kahraman”**, ikinci satırda ise anlaşılamayan Dağ ve Tanrı adları sıralanmıştır. Su toplamaya yönelik inşa edildiği anlaşılan baraj Hitit İmparatorluk Dönemi'ne aittir. Barajın set uzunluğu 185 metre, yüksekliği ise 9,60 metredir. Göl alanı içinde ise 363,750 metreküp su toplanabilmektedir; su kaynağı ise Seyhan Nehri'nin bir kolu olan Zamantı Nehri'ni besleyen bir deredir. H.H. Von der Osten, barajın teknik açıdan günümüz mühendislik prensiplerine uyduğunu, yerinin iyi seçildiğini belirtmiştir. Yöre köylüleri, yeni bir su göleti yapıncaya kadar Hitit Barajı'nda toplanan suları hayvanlarını sulamada kullanmışlardır.

Karakuyu Hitit Barajı Yazıtı. K.A.M.

Sultanhanı Yazıtı

Sultanhanı Yazıtı.

Sultanhanı Yazıtı, stel ve kaide olmak üzere iki kısımdan oluşmuştur; Kayseri'ye 50 kilometre uzaklıkta bulunan Sultanhanı'nda 1928 yılında demiryolu yapımında anıtın kaidesi ele geçmiştir. Stel kısmı ise bir köylünün tarlasında 1938 yılında bulunmuştur. Sultan Hanı Anıtı, Vasal (şehir beyi, krallığa bağlı eyalet başkanı) Wasure tarafından tanrıya hediye edilmek üzere dikilmiştir. Anıt, ülke bağ ve bahçelerinden daha iyi ürün alabilmek için tanrıya hediye niteliğindedir. Yazıtın son kısmında ise, *“bu anıtı tahrip ve yok edenin tanrının gazabı, laneti üzerinde olacaktır...”* denmektedir. Geç Hitit Dönemi Tabal Ülkesi'nde dikilmiş bu anıt Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

Sultanhanı Yazıtı.

Kululu Yerleşimi

Sfenks başı.
Geç Hitit Dönemi.
Kululu. K.A.M.

Kululu, Kayseri ili'nin 68 kilometre kuzeydoğusunda Akkışla İlçesi sınırları içindedir. Tabal Ülkesi'nin dağlık şehri Kululu'da 1967 yılında Tahsin Özgüç tarafından bir kazı

yapılmıştır. Kululu harabelerinde ele geçen heykeller arasında sfenks, kral, tanrı, aslan, boğa tasvirleri de bulunmuştur. Köylülerin bina yapımında kullanılmak üzere taş çekmeleri ve kaçak kazıcıların tahribatları sonucu yapılarda ve çevrede çok sayıda parçalanmış heykellere rastlanmıştır. Tahsin Özgüç tarafından yapılan kazıda ve köylülerden toplanıp Kayseri Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılan birçok kırık eser parçası bulunmaktadır. Tahsin Özgüç'e göre ele geçen aslan heykeli parçalarından stilin, geleneksel Hitit sanatı özelliklerini korumuş olmasına rağmen birçok özelliğinin Asurlaşmış Geç Hitit Sanatı'nın en geç üslubuna yakın olduğu, Sakçagözü kapı aslanlarıyla da benzerlik gösterdiği; eserler M.Ö. 8.yüzyılın son çeyreğine tarihlenmektedir. Kazılarda, birçok hiyeroglif yazıtın yanı sıra bir de kurşun levha bulunmuştur; 7,8x6,2 santimetre boyutunda olan levhanın -av tüfeğine saçma yapmak üzere- bir kısmı yok edilmiştir; üstündeki metnin satırları da eksiktir. Kazılarda ayrıca tunç fibulalar, damga mühürler ve seramik parçaları da ele geçmiştir.

Kululu'da, III. ve IV. yapı katmanları Hellenistik Dönem'e aittir; taş almak amacıyla tahrip edilmiştir; Hellenistik surlar, Geç Hitit Dönemi surlarının hattını takip etmiş ve bu surların üzerine inşa edilmiş, Roma Dönemi'nde de kullanılmıştır. Kululu kazılarında ya da satın alınma yoluyla toplanan eserler çoğunlukla Kayseri Arkeoloji Müzesi'nin yanı sıra Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde de sergilenmektedir; Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan ve Geç Hitit Dönemi'ne tarihlenen (M.Ö. 700) kral heykeli Kululu'dan getirilmiş eserler arasındadır.

KULULU I

“Ben Tuvati’nin vazalı Ruwa, Bu binalar saluzi(pu?) için (tarafından) tahrip edilmiştir. Onları ben inşa ettim. Bu binaları ev olarak yaptım. Ve ben kendim bunu Aratalı Tarhunzas’a diktim. Ve ona her yıl bir öküz ve üç koyun sunacağım. Kim bu evleri Tuvatis’e ..wazı ederse Veya Amata veya Lalu(zı) (?) veya Asma(ların) bağı, Bu kişi kim olursa olsun, Aratalı Tarhunzas onun Aratalisini.....! Tuvatis için (?) bütün Tanrılar yaşatsın, Ve o senelerden sonra (?)

Tarhunzaslı) olacak), ve Tarhunzas’ın wasuralı’sı ve (.....)..... o aşar vergisi (?) koyacaktır. Tuvatis için bütün Tanrılar iyilikler versinler ve ona yemek içecek ve ona bir kişiye verilebilecek refahı versin. ve ona uzun bir ömür, bütün tanrılar bunları ona versin(ler)! Tarhunzas (.....) ve ben kendim için bir ev yaptım...”

KULULU II

“Ben güneşin kutladığı prens Panunis. Çocuklarım burada benim için bir belge(?) hazırladı. Santas’ın sayesinde yiyip içerek(?)

yatak(larım)da öldüm Ve Kavarı’nın Zaruma-ed beni Kavaris (veya: ve onlar Zaruma-ed Kavaris benim için) Beni kim rahatsız ederse, Bu kişi mevkii sahibi bir kişi bile olsa Veya önemsiz birisi bile olsa Veya bu kişi kim olursa olsun, Tanrı Santas’ın Tanrı marvinzilleri ona karşı bulunsunlar Ve onun evini mühürlesinler!”

KULULU III

“Ben Hükümdar, Yazıcı Ililis. Adaletimle (ve) (...) imle ben.... Ve (bana?)... hayırlı ekmek...(.....) uzağa gittim. (benim) çocuklarım bana bu steli diktiler. Kim.... Bu stele,”

KULULU STELLERİ

Kululu I. K.A.M.

Kululu II. K.A.M.

Kululu III. K.A.M.

Geç Hitit Dönemi Eserleri.

KAYSERİ ARKEOLOJİ MÜZESİ

Mühür baskıları. Kültepe.

Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde, Kalkolitik Çağ'dan başlayarak Eski Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Hitit, Geç Hitit, Frig, Hellenistik Dönem, Roma İmparatorluğu ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi sonuna kadar geçen zamanlara ait eserler sergilenmektedir.

Eski Tunç Çağı vazoları, bronz çalparalar, asa başı, baltalar, boyalı seramikler, Kültepe kazısından gelen tek ve ikiz başlı Ana Tanrıça tasvirli idoller, mutfak kapları, ayrıca M.Ö. 800-600 yılları arasına tarihlenen Frig vazoları, piring ve pişmiş toprak Roma Dönemi lahitler müze giriş salonunda yer alan eserlerdir.

Sepet kulplu, gaga ağızlı, emzikli, süzgeçli çaydanlık. Kültepe.

Mühür.

Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde, Kalkolitik Çağ'dan başlayarak Eski Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Hitit, Geç Hitit, Frig, Hellenistik Dönem, Roma İmparatorluğu ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi sonuna kadar geçen zamanlara ait eserler sergilenmektedir. Eski Tunç Çağı vazoları, bronz çalparalar, asa başı, baltalar, boyalı seramikler, Kültepe kazısından gelen tek ve ikiz başlı Ana Tanrıça tasvirli idoller, mutfak kapları, ayrıca M.Ö. 800-600 yılları arasına tarihlenen Frig vazoları, piring ve pişmiş toprak Roma Dönemi lahitler müze giriş salonunda yer alan eserlerdir.

Müzede sergilenen eserlerin büyük bir bölümünü Kültepe kazısından gelen Asur Ticaret Kolonileri Dönemi (M.Ö. 1950-1750) eserleri oluşturmaktadır. Bunlar, Asurca çivi yazılı tablet ve zarflar, silindir ve damga mühürler, taş kalıplar, madeni kap, kama, mızrak ucu, balta, orak, diğer gibi çeşitli objelerdir.

Kültepe'de bulunan Zoomorfik testi. Boğanın kısa boynu, geniş emziği vardır. Gövdenin yukarı kesiminde güneş kursu "sign royal" motifli damga mühür baskıları bulunmaktadır.

Ayrıca pişmiş topraktan yapılmış yuvarlak ağızlı testiler, üzüm salkımı biçimli ve çift kulplu vazolar, yuvarlak, yonca ağızlı ve gaga ağızlı testiler, süzgeçli kaplar, dini tören kapları ve figürinler, mezar ve ziynet eşyaları, hayvan biçimli içki kapları ve banyo küveti sergilenen eserlerden bazılarıdır.

Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait M.Ö. 13. yüzyıla tarihlenen İmamkulu Kaya Kabartması mulajı (kalıbı); Pınarbaşı İlçesi Karakuyu Köyü'ndeki Hitit Dönemi'ne ait baraj alanından

Pişmiş toprak tablet. ▲
Pişmiş toprak tablet ve zarfı. Kültepe.

Kapı aslanları. Göllüdağ.

kral kabartması, Avlanan Tanrı kabartması, Kayseri'ye 68 kilometre uzaklıkta Akkışla İlçesi Kaletpe'deki Kululu yöresinden gelen ve Geç Hitit Dönemi'ne (M.Ö.700) tarihlenen kral heykeli ile çivi yazılı tabletler, steller, çanak çömlek ve mühür buluntuları; ayrıca diğer yörelerden gelen birçok hiyeroglifli yazıt ve taş eserler de müzede sergilenen Hitit ve Geç Hitit Dönemleri'ne ait eserlerden bazılarıdır.

Yeşilhisar İlçesi'ne bağlı Çiftlikköy'den getirilen M.Ö.8.yüzyıla tarihlenen kral kabartması ise 71x43 cm. boyutundadır; kabartmanın silindirik arka yüzündeki 8 satırlık hiyeroglif yazıda, "*Ben (... Tu)va(t)is'in vazalıyım. / Bunu ... Tuvatis inşaa etti./ (ve bu...) ne (onun) babası (inşaa etti)./ (ne de) (onun) büyükbabası inşaa etti./ (fakat) bunu Tarhunzasın Tuvatis inşaa etti./ Tarhunzasın... (...) Sarhutas ve Şarrumas./*

fakat yukarısı Uru (lu) has Tarhunzas./ Burada Tarhunzas ve Hebat otururlar./ (ve burada) Ea ve Ku(baba) otururlar/ ve burada Şarrumas ve Alasuvas otururlar./ Kupapas'ın köpeği Hasamı Tuvatisin Amura onu kovalasın/ Kendi sahibi Hasamı Paratamı'yı yesin/ Fakat bu Tanrı'lar Tuvatisin iyilik versinler/ ve onun bunu başka hiç kimseye yer vermemesini sağlayın!/ Fakat ben kendim Tuvatisin adaletiyle Tanrılardan önce gideceğim./ Bu evlerde burada (olacaklar)." dizeleri okunmaktadır.

Hiyeroglif yazıtlı kral kabartması.
Geç Hitit Dönemi.
M.Ö. 8.yy. Çiftlikköy.Avlanan tanrı kabartması.
Geç Hitit Dönemi.
M.Ö. 900. Kültepe.

Kapı aslanları. Geç Hitit Dönemi. Göllüdağ.

Hitit Barajı Yazıtı. Karakuyu.

Roma Dönemi'ne ait altın ve bronz ziynet eşyaları kemik ve taştan yapılmış objeler, cam vazolar, heykeller, bronz figürinler, çocuk mumyaları, Kültepe Kazısı'ndan gelen Hellenistik ve Roma Dönemi pişmiş toprak kaplar, figürinler de müzede sergilenen diğer eserlerden bazılarıdır. Müzede sergilenen en ünik (tek, eş olmayan) eserlerden biri de Roma Dönemi'ne ait olan mermer Herakles Lahdi'dir. Lahdin üzerinde Herakles'in on iki macerası yüksek kabartmalı olarak tasvir edilmiştir.

Müze bahçesinde ise, Niğde /Göllüdağ'dan gelen Geç Hitit Dönemi'ne ait iki kapı aslanı, ayrıca hiyeroglif yazılı steller, heykel ve diğer taş eserler ile Roma Çağı'na ait pişmiş toprak lahit ve depo küpleri, mezar stelleri, sunaklar ve kartal heykelleri bulunmaktadır.

Hiyeroglif yazıtlar.

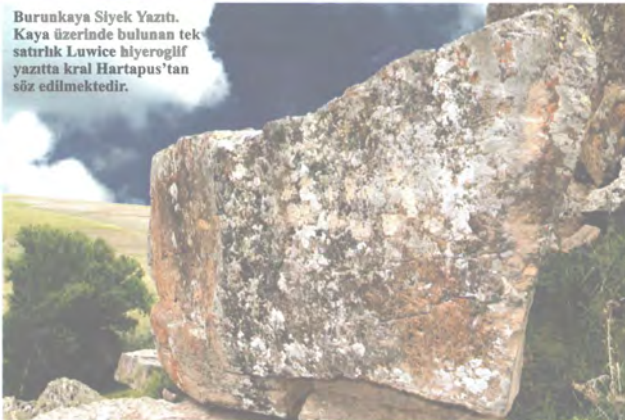

Burunkaya Tepesi.

Burunkaya / Siyek Yazıtı

Burunkaya Siyek Yazıtı.
Kaya üzerinde bulunan tek
satırlık Luwice hiyeroglif
yazıtta kral Hartapus'tan söz
edilmektedir.

Yazıt, Aksaray çevresinde, Gücünkaya Köyü yakınındaki Siyek Mevkii, Burunkaya Tepesi'nde bulunur. Gücünkaya Köyü'nden 2 kilometre sonra

**Yazıtın çevresindeki
kaya bloklarına işlenmiş
farklı büyüklükte
oyuklar görülür.**

Siyek Mevkii'ne gelinir; yörede bu bölge yayla olarak bilinir. Yollarda yazıtın olduğu tepeyi gösteren bir işaret levhası yoktur. Yazıtı bulabilmek için köyden bir rehber almak doğru olur. Yazıtı içeren kaya bloğu yerde ters durmaktadır; olasılıkla bu yazıtlı taş kütesi doğa koşullarının etkisiyle orijinal yerinden kopup aşağıya düşmüş olmalıdır.

Yazıt Geç Hitit Dönemi'nin başlarına tarihlenmektedir. Kaya üzerinde bulunan tek satırlık Luwice hiyeroglif yazıtta Kral Hartapus'dan söz edilmektedir. Yazıtın çevresindeki kaya bloklarına işlenmiş farklı büyüklükte oyuklar görülmektedir. Yazıtın olduğu tepe, dere kenarına çok yakındır.

Topada Wasusarmas yazıtının bulunduğu kaya bloğu.

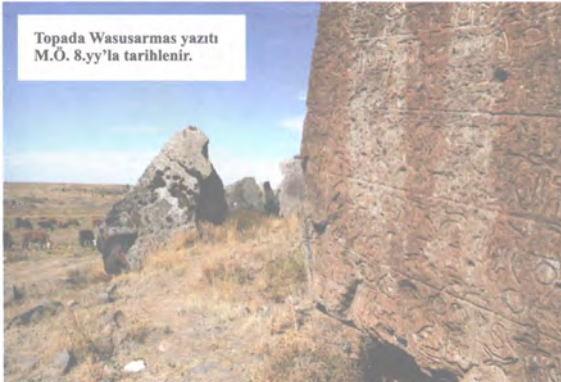
Topada Kaya Yazıtı

Topada Kaya Yazıtı, Nevşehir İli, Acıgöl İlçesi'ne bağlı Ağıllı köyünün kuzeydoğusundadır;

köy, Acıgöl'e 12 kilometre uzaklıktadır. Anıta, köye girmeden kuzeydoğu yönüne (sağa) ayrılan 3 kilometre uzunluğundaki toprak bir yolla ulaşılır. Tarım arazileri içinde bir tepe üzerinde uzanan kaya blokları içindeki bir kayanın güneye ve

batıya bakan yüzlerinde Geç Hitit Dönemi'ne tarihlenen hiyeroglif yazıt bulunmaktadır. Kapadokya'da kurulmuş Geç Hitit Dönemi Tabal Krallığı sınırları içinde bulunan yazıtın bazı bölümleri erozyona uğramış ve insan eliyle tahrip edilmiştir. M.Ö. 8. yüzyıla ait olan ve kaya üzerinde yer alan sekiz satır ve yaklaşık 400 kelimeden oluşan bu yazıt doğa ve insan tahribatı nedeniyle bazı kelimeleri okunamamış ve cümlelerde anlam düşüklükleri olmuştur; yazıtta, değişik yörelere ait birçok kahramanın yer aldığı ve üç yıl süren bir savaş anlatılmıştır. Birinci bölümde savaşın iki tarafı ve yandaşları; ikinci bölümde savaşın yapıldığı ilk yıl, düşman kentinin kuşatılması, alınışı ve düşmanın son saldırısı; son bölümde ise geleceğe vurgu yapılmakta ve beddua ile birlikte yazıtı kayaya kazıyan kişinin adı bulunmaktadır. Yazıtta kısaca şu dizelere yer verilmiştir:

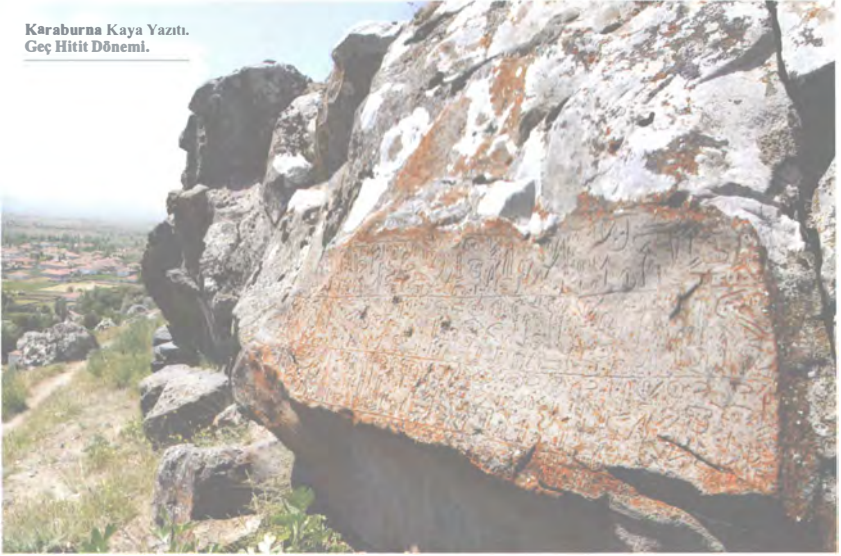
Topada Wasusarmas yazıtı
M.Ö. 8.yy'la tarihlenir.

Topada Geç Hitit Yazıtı.

“Büyük Kral Wasusarmas, yüce kral, kahraman Tuwatis’in oğlu. Yüce kral kahraman Wasusarmas’ın varlığında Muwaziti idi. Parzutean şehrinde sekiz kral bana karşı düşmandı ve üç kral da bana dost idi: Warpalawas, Kiyakiyas ve Ruwatas. Ben asil atlı birliklerimle getirdim, cephe olarak surlar kurdum. Parzutealı, ben cephe-dım ve o gitti(ve) tüm atları ve orduları ile kendi cephesini orada (?) oluşturdu ve onu dağlara yerleştirdi. Ben kendi asil atlı birliklerimledim. Ve o/ onlar iki kez (?)(yıkı)lar.ben(yık)ım. O, atlı birliklerim kudretle Parzutean topraklarına ilerledi ve binaları yaktı Upatit kadınlarını ve çocuklarını köleleştirdi; ama asil atlı birlikler benim için (sonuna dek) şehir surlarını savundu. Efendim Tarhunzas, Şarrumas tanrı X ve tanrı Y bana önderlik ettiler (benim önümde gittiler) ve ben savaşarak kazandım. Ona karşı asil atlı birliklerinin başı,.....nın ülkesinde şehri iki yıl boyunca savundu ve ona karşı olanlar, şehri üç yıl boyunca işgal ettiler; üçüncü yılda asil atlı birlikler iledılar ve orada/ondan sonra Parzutean topraklarına atlı birliklerin peşinden gittiler. Veşehrini yaktılar. Ama ne zaman o/onlar Upatit kadınları ve çocuklarını köleleştirip getirdiler. Parzutean gücü ve tüm isyancılar şehir surlarına saldırdılar. Ama onu fethedemedi. Tarhunzas ondan zaferi geri aldı ve hiçbir fetih yapamadı. Ama Tarhunzas, Şarrumas, tanrı X ve tanrı Y bana zafer verdi. Gelecekte ben kendim.....Ata Tarhunzas, Şarrumas, tanrı X ve tanrı Ycağım ve Ata bana muhteşem bir zafer kazandıracak. Ve ben kendim için Ata, Tarhunzas, Şarrumas, tanrı X ve tanrı Ycağım. (O) Kim tahrip ederse... Eğer o bir kralsa ...Tarhunzas, Şarrumas, tanrı X ve tanrı Y insanlarını ve topraklarını yok etsin. Ama o eğer sıradan bir (adam)sa Tarhunzas, Şarrumas, tanrı X ve tanrı Y insanlarını ve evlerini yok etsin. Las yazdı, yüce kral Wasusarmas’ın ...yazdırdı.....”

Karaburna Kaya Yazıtı.
Geç Hitit Dönemi.

Karaburna Kaya Yazıtı

Nevşehir İli, Hacıbektaş İlçesi, Karaburna Beldesi yakınında Kaletpe'de bir kaya üzerinde anıtsal hiyeroglif bir yazıt bulunmaktadır. Karaburna Beldesi, Hacıbektaş İlçesi'ne 12, Nevşehir İli'ne ise 40 kilometre uzaklıktadır. Köyün içinden kuzeye giden yol izlenip, tepeye tırmanılarak yazıtı ulaşılır. Geç Hitit Dönemi'ne ait olan bu yazıtta;

Kral Sapas'ın, Nias Sapas ile yaptığı antlaşmaya uymadıkları takdirde Haran Tanrısı Armas, Tanrıçası Kumiapi ve Datti Kubaba'nın aşağılanacağından söz edilmektedir. Yazıt günümüze tahrip olmadan ulaşmıştır; detayları oldukça belirgindir; köye yakın ve göz önünde oluşu tahribatı önlemiş olmalıdır. Yazıtın çevresinde de geçmiş dönemlere ait bazı yerleşim kalıntıları gözlenmektedir.

Karaburna Kaya Yazıtı. Detay.

Suvasa Kaya Yazıtı

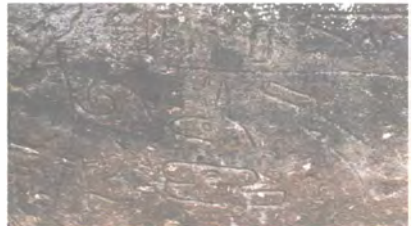
▲ Suvasa Yazıtı'nın bulunduğu kaya bloğu ve Suvasa Kaya Yazıtı. ▼

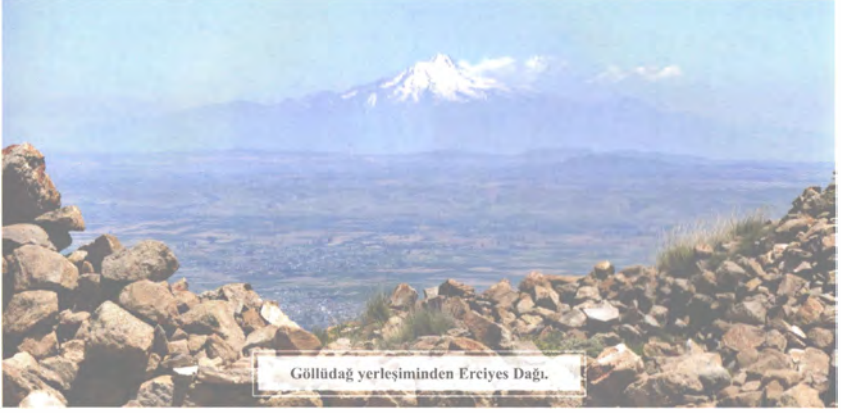

Nevşehir'e 19 kilometre uzaklıktaki Gülşehir ilçesi Gökçetoprak Köyü sınırları içindeki bir kaya üzerinde Luwice hiyeroglif bir yazıt bulunur. Yazıt, köyün 2 kilometre batısında, ana yolun yakınlarında bir tarla içindedir. Kaya bloğunun iki tarafında bulunan hiyeroglif yazılar kısmen yıpranmıştır; ayrıca yazıtın bulunduğu kaya bloğunun etrafında kaçak kazıcılar tarafından çukur açılışı sırasında da yazıt zarar görmüştür. Yazıtta, Tabal Kralı Büyük Kral Tuwatis ve oğlu Wasusarmas'ın adları geçmektedir. Yazıt, Geç Hitit Dönemi'ne (M.Ö. 8.yüzyıl) aittir. Tabal Krallığı, Geç Hitit Dönemi krallıkları içinde en batıda olanıdır; bu yerleşim yeri günümüz Kayseri, Niğde ve Nevşehir illerinin kapladığı alan içindedir. Anadolu coğrafyası içinde Tabal Krallığı sınırlarını kuzeyde Kızılırmak, güneyde Bolkar ve Aladağlar, batıda Tuz Gölü ve doğuda Gürün oluşturmuyordu. Tabal hakkında bilgilere yöredeki yazıtların yanı sıra Asur kaynaklarından da ulaşabilmekteyiz. Ancak ele geçen bu kaynaklar yeterli bilgiye ulaşmamıza yetmemektedir. Asur krallarının Fırat'ın batısına yaptıkları seferlerde Tabal'ın adı sık sık geçer; Asur Kralı III.Salmanassar'a ait bir heykel üzerinde okunan yazıtta, M.Ö. 838 tarihinde, III. Salmanassar'ın krallığının 22. yılında yaptığı seferde, Fırat'ı 22 defa geçtiğini ve tüm Hatti Ülkesi'ni haraca bağladığını belirtmektedir. Yazıtın yakınlarında bulunan Gökçetoprak Köyü içinde ayrıca Geç Hitit sonrası dönemlere ait insan tasvirli kabartma ve yerleşim kalıntıları da bulunmaktadır.

▲ Suvasa Kaya Yazıtı. ▼

Göllüdağ yerleşiminden Erciyes Dağı.

Tabal Ülkesi'nin Dağ Yerleşimi: Göllüdağ Harabeleri

Göllüdağ yerleşimi, Niğde'nin 60 kilometre kuzeyinde, Çiftlik İlçesi'ne bağlı Bozköy ve Kömürcü köyleri arasında yer alır. Deniz seviyesinden 2172 metre yükseklikte bulunan Göllüdağ volkanik bir dağdır; konik zirvesinde bulunan krater gölünden dolayı bu ismi almıştır. Kömürcü Köyü'nden 2 kilometre uzaklıktaki harabelere stabilize yol tırmanılarak ulaşılır. Göllüdağ, Geç Hitit Dönemi'nde Kapadokya bölgesinde (Kayseri, Niğde, Nevşehir) kurulan Tabal Krallığı'nın önemli merkezlerinden biridir. Göllüdağ yerleşiminde ilk kazı çalışmaları Prof. Dr. Remzi Oğuz Ank tarafından başlatılmıştır. Kazıları, 1968-1969 yıllarında Burhan Tezcan sürdürmüştür. 1992 yılına kadar ara verilen kazılara 1992-1996 yıllarında Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Prof. Dr. Wulf Schirmer devam etmiştir. Kent harabelerinin etrafı surlarla çevrilidir. M.Ö. 8. yüzyılda kent bir yangın sonunda yıkılmıştır. Kentteki kalıntılar arasında caddeler, aslan kabartmaları ve 110 X 260 metre boyutundaki saray veya tapınak olduğu

Göllüdağ Aslanı. Kayseri Arkeoloji Müzesi. K.A.M.

düşünülen yapı dikkat çekicidir. Göllüdağ'a ait bir çift kapı aslanı Kayseri Müzesi'nde, diğer aslanların yanı sıra pek çok eser ise Niğde Müzesi'nde sergilenmektedir.

Göllüdağ yerleşimi.

Kömürcü Köyü'nden 2 kilometre uzaklıktaki harabelere, stabilize yol tırmanılarak ulaşılır.

Hitit, Geç-Hitit eserleri.

NEVŞEHİR ARKEOLOJİ ve ETNOGRAFYA MÜZESİ

Nevşehir Müzesi'nin kuruluş aşaması geçmişte 1963 yılına kadar uzanır; Kütüphane Müdürü Hamit Özalp'ın çabalarıyla bir araya toplanan eserler kütüphane binasında depolanmıştır. Ardından 1967 yılında, Damat İbrahim Paşa Külliyesi restore edilerek Aşevi ve Sübyan Mektebi bölümünde oluşturulan müze ziyarete açılmıştır; 20 yıl aynı binada hizmet veren müze, 27 Nisan 1987 yılında -şimdiki yerine- Kültür Sitesi'ne taşınmıştır.

Nevşehir Müzesi'nde sergilenen eserler Neolitik dönemden başlayarak Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, Hitit, Frig, Urartu, Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans), Selçuklu, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerine aittir. Müzede bulunan 20 binden fazla eserin içinden ancak 1500 eser sergilenebilmiştir. Sergilenen eserler

arasında pişmiş toprak kap, metal bilezik, koku şişesi, cam bilezik, bronz, gümüş ve altın sikke, obsidiyen taşlarıyla yapılmış el aletleri, ağırsaklar, saç iğneleri, ok-mızrak uçları, mızrak vb. bulunmaktadır. Müze eserleri arasında Gülşehir ilçesi, Civelek köyü yakınlarındaki Civelek Mağarası'nda bulunan Neolitik döneme ait pişmiş toprak kaplar

Nevşehir Arkeoloji Müzesi'nin en eski eserlerini oluşturmaktadır. Müzede Kapadokya Bölgesi'nde bulunmuş Hitit eserleri de sergilenmektedir; bunların arasında aslan heykelleri, ok ve mızrak uçları bulunmaktadır. Arkeolojik eserlerin yanı sıra müzenin etnografik eserler bölümünde aydınlatma araçları, halı-kilimler, takılar, el işleri, yazma eserler, silahlar, yöresel giysiler sergilenmektedir.

Hitit eserlerinin sergilendiği bölüm.

AKSARAY MÜZESİ

Aksaray Müzesi'nde, Neolitik, Kalkolitik, Eski Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Frig, Roma, Doğu Roma (Bizans), Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait eserlerle, Aksaray yöresine ait etnografik eserler sergilenmektedir.

Aşıklı Höyük kazısından müzeye gelen Neolitik Dönem'e ait taş baltalar, insan figürini, kemik bız, kemer tokası, spatula, obsidyen ok ucu ve pişmiş toprak figürin; yine Neolitik Dönem'e ait olup Musular yerleşmesi kazısından

1-2-3 / Bazalt Stel. Dikdörtgen prizması şeklinde olan stelin ön yüzü tasvirli yan ve arka yüzü hiyeroglif kitabelidir. Kitabe ortadan kırılmıştır. Üst kısmı kaybolmuştur. Ön yüzde belden aşağı kısmı bulunan yüksek kabartma tasvir bulunmaktadır. Olasılıkla Fırtına Tanrısı Teşub olduğu düşünülen kabartma profilden yapılmıştır. Üzerinde etekli elbise vardır. Bacaklar kalın ve adalelidir. Ayaklarında sivri uçlu kıvrık ayakkabı bulunmaktadır. Belinde kılıç kabzası olduğu tahmin edilen kabartma yer almaktadır. Sol bacak tam, sağ bacak dizden yukarı kırıktır. Arka ve her iki yanda, dördü geniş biri dar hiyeroglif kitabe bulunmaktadır. Arkada 26 cm çapında sonradan yapılmış oyuk mevcuttur.

Aksaray Müzesi.

Pişmiş toprak kaplar. Acemhöyük.

gelen, kemik bız, boncuk, taş balta ve obsidyen kesici aletler; Güvercinkaya Kazısı'ndan gelen (M.Ö. 5000-4000) obsidyen kesici aletler, çanak çömlekler, sürtme ve öğütme taşları, kemik bız ve süs eşyaları, pişmiş topraktan hayvan ve insan figürinleri; Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne ait Acemhöyük Kazısı'ndan gelen pişmiş toprak ryton, testi, kapaklı vazo, ağırşak ve hayvan figürinleri, damga mühür ve bullalar, kemik aletler, mühür

Pişmiş toprak kaplar. Acemhöyük.

ve aplikler, taştan el baltaları, kaya kristalinden objeler ile gümüş ignot grubu, altın küçük buluntu ve iğneler; Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans), Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait altın, gümüş, bronz ve bakır sikkeler, Çanlı Kilise'den çıkan kedi ve çocuk mumyaları, Selçuklu Dönemi eserleri, ayrıca Aksaray çevresinden derlenmiş üç etek, bindallı, cepken ve kaftan gibi giysiler, süs objeleri, halılar, çorap ve para keseleri, çeşitli silahlar müze koleksiyonlarında yer alan eserlerden bazılarıdır. Ayrıca müze bahçesinde, Hitit Dönemi hiyeroglif yazılı steller ve diğer çeşitli dönemlere ait taş eserler yer almaktadır.

Pişmiş toprak kaplar. Acemhöyük.

Gökbez Kabartması

Gökbez Köyü

Gökbez kabartması, Niğde İli, Bor İlçesi Kemerhisar Beldesi'ne bağlı Gökbez Köyü'ndedir; köy, Niğde'ye 22 kilometre, Niğde-Adana karayoluna ise 9 kilometre uzaklıktadır; köye, Kemerhisar yol ayrımından az sonra, otoyola girmeden doğuya ayrılan asfalt yolla ulaşılır. Kabartma, köy içinde bir evin bahçesi içindedir; burası bir 'Müze Ev' şeklindedir. Köyün doğal yaşamında, bir ev bahçesi içinde binlerce yıl öncesine ait bir Hitit eseriyle karşılaşmak gezginlere ilginç gelmektedir. Kabartma, ev sahibinin nezaretinde görülebilir. 'Gökbez Kabartması' olarak bilinen eser Geç Hitit kent devletlerinden Tabal Krallığı Dönemi'ne aittir. Kabartmada, Göklerin Fırtına Tanrısı Teşub tasvir edilmiştir.

Gökbez kabartması'nın bulunduğu evin bahçesi.

Gökbez kabartmasının detayı.

Zeyve (Porsuk) Höyük

Porsuk Hiyeroglif Yazıtı. M.Ö.8.yy. Niğde Müzesi.

Zeyve Höyük, Niğde İli, Ulukışla İlçesi'nin 10 kilometre doğusundaki Porsuk köyü sınırları içindedir. Zeyve (Porsuk) Höyük'te, 1968 yılında Prof. Dr. Oliver Pelon başkanlığında, önce Strasburg daha sonra Lyon Üniversiteleri adına kazı çalışmaları yapılmıştır. Kazı çalışmaları sonunda Hitit İmparatorluk Dönemi'ne (M.Ö. 14.-13. yüzyıl) ait yerleşme alanları ve kalıntıları açığa çıkarılmıştır. Kazılardan çıkan eserler ise Niğde Müzesi'nde sergilenmektedir. Hititler'den günümüze ulaşmış çivi yazılı tabletler ve ortostat / steller yazılmış hiyeroglif yazıtlarla, o dönemde yörede gelişen sosyal, ekonomik, askeri, yönetsel gelişmeler belgelenmiştir. Günümüzde bu yazıtlar / belgeler sayesinde Hitit Uygarlığı'nın yaşam tarzları hakkında -tarihlerini de saptayarak- önemli veriler elde edilmektedir. Niğde Müze'sinde sergilenen Geç Hitit eserlerinden Porsuk Höyük'ten getirilmiş olan hiyeroglif bir yazıtta yerel bir yönetici / komutanın sözleri yaşadığı döneme ışık tutmaktadır:

"Nunas'ın torunu, Atis'in oğlu Parahwaras'ım. Benim için tanrı Sarmas... yardım etti (hediye etti). Ve benim için kral... yardım etti ve benim için Masaurhisas krala ayakta hediye sundu. Ve ben ordunun komutanıydım..."

Porsuk Yazıtı'ndan detay.

Bolgar Dağları ve Maden Köyü.

Bulgar (Bolgar) Dağı Maden Yazıtı

Yazıt, Niğde İli, Ulukışla İlçesi, sınırları içinde, Doğu Toroslar'ın en yüksek dağı olan Bolgar Dağı eteklerindeki Maden Köyü yakınlarında bulunur; bir kaya üzerinde yer alan hiyeroglif yazıt Geç Hitit Dönemi'ne aittir ve Tabal Krallığı zamanına (M.Ö.8. yüzyıl) tarihlenmektedir. Yazıtta; prens Tarhunzas, kral Warpalavas'ın hizmetkârı olduğunu ve kralın Muti Dağı'nın (Gülek Boğazı) denetimini kendisine bıraktığını anlatır. Yazıtta, Niğde-Adana yolunun Ulukışla sapağından 5-6 kilometre sonra, güneye ayrılan Maden Köyü yoluyla ulaşılır. Ana yoldan ayrılan yol, eşsiz güzellikteki Bolgar Dağları'na doğru tırmanır. Önce Gümüş Köyü'ne, ardından da derin vadi içinde bulunan Maden Köyü'ne ulaşılır; zirvelerinde ilk yaz aylarına kadar kar eksik olmayan Bolgar Dağları'nın doyumsuz manzarası eşliğinde bu yolu katetmek gezinin ayrıcalığı arasında yer alır. Yazıt, köyün 3 kilometre doğusunda bulunan dik bir tepe üzerindedir. Yazıtı çıkabilmek için, yöreyi iyi bilen rehber eşliğinde zorlu bir tırmanış yapmak gerekir.

Maden Yazıtı'nın bulunduğu kaya bloğu.

Niğde Müzesi.

NIĞDE MÜZESİ

Andaval Kitabesi.

Niğde Müzesi'nde; Neolitik, Kalkolitik, Eski Tunç, Asur Ticaret Kolonileri, Hitit, Frig, Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans) dönemlerine ait arkeolojik eserler ile Osmanlı ve Cumhuriyet

Dönemi etnografik eserleri sergilenmektedir.

Müzedeki arkeolojik eserler kronolojik sıraya göre sergilenmiştir. Niğde bölgesindeki M.Ö. 11000-6000 yılları arasına tarihlenen obsidyen kaynakları ve atölyelerine ilişkin olarak Kalettepe Atölyesi; Tepecik Höyük, Pınarbaşı Höyük, Köşk Höyük kazılarında gelen objeler; yine Köşk Höyük kazısından gelen Neolitik ve Kalkolitik Dönem (M.Ö.5500-3000) çanak çömlekleri, kemik aletler, el baltaları, öğütme taşları, tanrı ve tanrıça figürinleri, yine Köşk Höyük'e ait M.Ö. 5. bine tarihlenen ev modeli; Göltepe ve Kestel Kazısı'ndan gelen ve M.Ö. 3200-2000'lere tarihlenen çanak çömlekler, madeni süs eşyaları, kurşun külçe ve iğneler, kalay cevheri dolu kap ve pişmiş toprak potalar ile Kestel Maden Ocağı modeli örneği sergilenmiştir.

Müze bahçesinde stel.

bullalar, figürinler, alet kalıpları, gümüş ve bakır külçeler sergilenen eserlerdir.

Geç Hitit Dönemi'ne ait 'Niğde Steli' (M.Ö. 8-7. yüzyıl) olarak bilinen Fırtına Tanrısı Teşub'un bazalt kabartması, müzenin en önemli eserlerinden birisidir. Bu kabartmanın üzerindeki hiyeroglif yazıtta, *"Muhaharas tarafından Fırtına Tanrısı'na sunu; Kahraman kral Warpalavas'ın oğlu Tarhunzas ve tanrıların sevdiği kahraman Tarhunzas Muhaharas tarafından yapıldı"*

Velisa Yazıtı. Geç Hitit. M.Ö. 9.yy.

Yine Acemhöyük (M.Ö.2600-2000) kazısından gelen eserlerle, Acemhöyük Kazısı (Karum), Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na (M.Ö. 2000-1750) ait çeşitli tip çanak çömlekler,

denilmektedir. Yine Geç Hitit Dönemi Porsuk Yazıtı'nda da, *"Nunas'ın torunu, Atis'in oğlu Parahwaras'ım. Benim için tanrı"*

Acemhöyük buluntuları.**Acemhöyük buluntuları.**
Asur Ticaret Kolonileri Dönemi.

***“Ben Saruwanis Nahitiya
şehrinin yöneticisi ve
efendisiyim.
Ve ben...Ve ben ne
zaman(?) onu ovalardan
meydana çıkarırsam ben
yazın at sürüsünü burada
otlatacağım. Ve benim için
o... Ve Warpalawa(...) büyük olur...”***

Sarmas...yardım etti (hediye etti). Ve benim için kral... yardım etti. Ve benim için Masaurhisas krala ayakta hediye sundu. Ve ben ordunun komutanıydım...”
dizeleri yazılıdır. Andaval Yazıtı'nda ise,

dizeleri okunmaktadır. Porsuk Yazıtı, Andaval Yazıtı, Keşlik Steli ve Göllüdağ Aslanı M.Ö. 8. yüzyıla tarihlenen Geç Hitit Dönemi'ne ait taş eserlerdir. Yine Geç Hitit Dönemi'ne ait damga mühürler, çeşitli bronz eserler; Frig Dönemi boğa başlı tutamaklı kazanlar, boyalı seramikler; Klasik ve Hellenistik Dönem'e ait Acemhöyük kazılarında

gelen çeşitli objeler; Hellenistik Dönem'e (M.Ö. 323-30) ait Tepebağlar ve Porsuk Höyük buluntuları; Roma Çağı'na (M.Ö. 30 - M.S. 395) ait pişmiş toprak kaplar, figürinler, bronz yüzük ve bilezikler, mühür baskıları (bullalar) ve çeşitli cam eserler, mezar stelleri, heykeller, bronz ve pişmiş toprak heykelcikler, Tyana (Kemerhisar) buluntuları, Tepebağlar defnesi (M.Ö. I. yüzyıl), Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait buluntular, Anadolu Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1264-1282) Dönemi'ne ait Ulukışla - Gümüşköy defnesi sergilemede yer alan eserlerdir.

Niğde Steli. Fırtına Tanrısı Teşub.
M.Ö. 8.yy.

Keşlik Steli. Geç Hitit. M.Ö. 8.yy.

Ayrıca, Hellenistik, Roma, Roma İmparatorluk Dönemi Kapadokya'sı, Doğu Roma (Bizans), İslami ve Osmanlı Dönemi sikkeleri ile, 10. ve 11. yüzyıla ait çocuk mumyaları, Karamanlıca Mezar Steli (19. yüzyıl), Osmanlı Arması (1876-1909), İlhanlı Dönemi'ne ait Sungurbey Camii ahşap pencere ve kapı kanatları (1335), bronz şamdanlar ve kuran rahlesi müzede sergilenen diğer eserlerdir.

Göllüdağ Aslanı

Pithos. Geç Hitit Dönemi. M.Ö. 8.yy.

Metal ok uçları ve objeler.

Ağırşaklar. Acemhöyük buluntuları.

Acemhöyük buluntuları.

Müzenin etnografik eserler bölümünde ise, Yörük kilimleri, çeşitli silahlar, nişan ve madalyalar, porselen tabaklar, kahve takımları, çeşitli mutfak araç ve gereçleri, hattat araç ve gereçleri, Osmanlı Dönemi mühürleri, eşyalarıyla birlikte düzenlenmiş mankenli bir oda örneği, çeşitli aydınlatma araçları, bıçaklar ve kapı kilitleri, çeşitli kadın süs eşyaları ve yöresel Niğde halıları bulunmaktadır.

Niğde yöresinden çıkan Geç Hitit Dönemi'ne ait bazı taş eserler İstanbul'da Arkeoloji Müzeleri içindeki Eski Şark Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

Toprak kaplar. Acemhöyük buluntuları.

Bolluk ve Bereket Tanrısı Tarhunzas.
Başının önündeki Luvi hiyeroglifi ile
yazılmış üç satırlık yazıtın John David
Hawkins çevirisinde "Bu, Warpalavas'ın
büyük Tarhunza'sı (dır). Onun için onu/
onları uzun (?) Sahana (?) etsin" yazıdır.

İvriz Kaya Kabartması

Anıt, Konya İli, Ereğli İlçesi'ne 12 kilometre uzaklıkta İvriz Köyü'ndeki (Aydinkent) İvriz Suyu'nun kaynağının başında bulunur; kaya kabartması 4,20 m. boyunda, 2,40 m. genişliğindedir. Bu kabartma Aramlaşmış olan Geç Hitit Sanatı'nın en güzel örneklerinden biridir. Anıtta, Tuwana kralı Warpalavas, bolluk ve bereket tanrısı Tarhunzas'ın huzurunda görülmektedir. Tanrıya yakarır durumda görünen kral, tanrıya göre daha küçük boyda tasvir edilmiştir. Tanrının başı önündeki hiyeroglif yazıdan, bu anıtın kral Warpalavas tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Tanrının elinde, bolluğu ve bereketi gösteren üzüm ve başak demetleri bulunmaktadır. Kabartmada, kral Warpalavas, zengin bezemeli bir entari ve Aram tarzı bir manto giymiştir. Kabartmadaki diğer Aram özellikleri ise Tanrının külahı ve boynuzları, figürlerin saç-sakalları ve burunlarıdır. Kralın başlığında inciler ve bezemeler bulunmaktadır. Başlığın ön yüzünde ise altın filigranlı bir mücevher vardır. Kabartmadaki Frig özellikleri ise kralın mantosunun iki ucuna tutturduğu çengelli iğneyle, her iki figürde bulunan kemerdir. Aram ve Frig özelliklerinin yanı sıra kabartmanın birçok özelliği Hitit tarzındadır. Anadolu'nun birçok yerinde karşımıza çıkan Hitit anıtları (Eflatunpınar vb.) gibi İvriz Kabartması da bir su kaynağının çıktığı yere yapılmıştır. Tanrının gıysisi, duruş şekli, diz üzerindeki kısa gömleği, ellerinin duruşu, kralın elini yumruk biçiminde yüzüne doğru tutması Hitit özellikleridir. Hiyeroglif yazıda bulunan işaretlerden tanrının Gök Tanrısı olduğunu anlamaktayız. İvriz Kabartması'nda tanrı betimlemesindeki farklılık, tanrının elinde üzüm salkımı ve başak bulunmasıdır; bu eklemeye tanrının sadece göğün değil, bitkilerin de yaratıcısı olduğu anlatılmak istenmiştir. Kabartmanın üzerindeki yazıt Aramca değil, Hitit ve Luwi hiyeroglifidir.

Bu anıt olasılıkla M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısında (M.Ö. 730 yılları dolayında) yapılmış olmalıdır. Ekrem Akurgal'ın belirttiğine göre İvriz Kabartması'ndaki kralın gıysisindeki zengin geometrik desenli bezemeler önce Friglere, ardından İonlara; kralın incilerle süslenmiş başlığı ise Lidyalılara ve İonlara aktarılmıştır.

Anıtta, Tuwana kralı Warpalavas, bolluk ve bereket tanrısı Tarhunzas'ın huzurunda görülmektedir. Anıtın üçüncü, tek satırlık yazıtı ise kabartmanın bulunduğu kayanın dibindedir. Hawkins bu yazıtı, kabartmayı yapan ustanın isminin geçtiği "Tiyamartu, Warpalavas'nın sevdiği? ... | bunu oydu ..." şeklinde çevirmiştir.

Tuwana kralı Warpalavas kapalı iki eliyle tanrı Tarhunzas'a saygılarını sunarken. Hawkins, kralın arkasındaki üç satırlık yazıtı ise "Bu, Kahraman Warpalavas'ın görüntüsü (dür)..." şeklinde çevirmiştir.

“Bin Tanırlı Halk” olarak nitelenen Hititlerin, Eflatunpınar’da kurdukları *“Kutsal Havuz Anıtı”*, Boğazkale’de bulunan Yazılıkaya kutsal alanından sonra gelen en önemli dinsel merkez konumundadır.

Eflatunpınar Kutsal Havuz Anıtı

Ellerini göğsüne dayamış tanrı kabartması.

30 X 35 m. ölçülerinde dikdörtgen bir havuz ile anıtın alt bölümüne ait beş kabartma bulunup açığa çıkarılmıştır. 1837 yılından bu yana 3,5 m. boyutunda olduğu bilinen anıtın, alt bölümünün

açığa çıkarılması ile birlikte boyu 7 m.ye ulaşmıştır. *“Bin Tanırlı Halk”* olarak nitelenen Hititlerin, Eflatunpınar’da kurdukları ‘Kutsal Havuz Anıtı’, Boğazkale’de bulunan Yazılıkaya kutsal alanından sonra gelen önemli bir dinsel merkez konumundadır. Eflatunpınar Kutsal Havuz Anıtı da köy içinde bulunan su kaynağında inşa edilmiş 19 dikdörtgen taş bloktan oluşmaktadır. Bu bloklardan 17’si üzerinde tanrı ve demon (cin) tasvirleri bulunmaktadır. Ortada dik duran iki blok üzerinde tanrı ve tanrıça kabartmaları işlenmiştir. Burada Hurrili tanrılarla, Hititli tanrılar birlikte betimlenmiştir. Bloklar üzerinde en üstte Güneş Kursu, altında ise birleşik iki güneş kursu vardır. Birleşik güneş kursunun hemen altında oturur durumda

Anıttan detay.

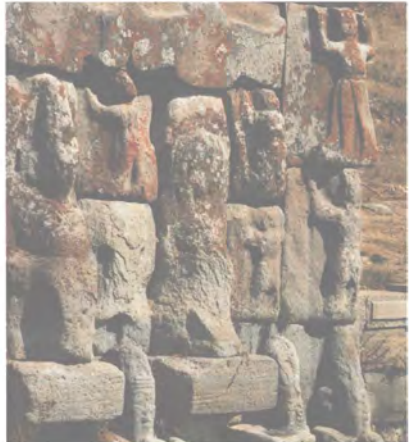
Alt sırada 5 tanrı, üstündeki büyük 2 blokta Fırtına Tanrısı ve Güneş Tanrıçası, yanlarında ise boğa adamlar ile demonlar (cinler) sıralanmıştır.

Havuzun dışında 3 boğa protomu sergilenmektedir.

Fırtına Tanrısı ve Güneş Tanrıçası bulunmaktadır. İki tanrının aralarında ve yan kısımlarında elleri yukarıda gökyüzünü taşıyan boğa adamlar ve demonlar (cinler) yer almaktadır. En alt sıradaki taş bloklarda ellerini göğsüne kavuşturmuş 5 tanrı kabartması dizilmiştir. Sağ ve sol kısımda bulunan en baştaki tanrılar Dağ Tanrıları'dır; iç kısımdaki üç tanrı ise yeraltı kaynak tanrılarını (Kaşkal-Kur) betimlemektedir. Eflatunpınar'da yapılan kült törenlerinde anıtın kuzey ve doğusundan kanallarla gelen su, en alttaki üç yeraltı kaynak tanrısının etek kısmında bulunan deliklerden fışkırmaktaydı. Büyük taş bloklardan oluşan anıtın her iki yanındaki havuz duvarlarında simetrik olarak iki Pınar Tanrıçası bulunmaktadır. Ayrıca anıtın su kaynağını tutan havuzun güney duvarında ise oturur vaziyette tanrı ve tanrıça tasviri betimlenmiştir.

Havuzun dışında ise bir taş blok üzerinde 3 boğa protomu bulunmaktadır; bu protomlar orijinal yerinde değildir. Eflatunpınar Kutsal Havuz Anıtı büyük bir olasılıkla M.Ö. 13. yüzyılda inşa edilmiş olmalıdır. Hititler için önemli bir bölge olan 'Aşağı Sulak Ülke' olarak adlandırılan, Luwilerin bulunduğu bu bölge, Büyük Kral IV. Tuthaliya Dönemi'nde (M.Ö.1250-1220) olasılıkla vasaal kral Kurunta yönetimindeydi.

Eflatunpınar Hitit Anıtı. Beyşehir.

Fasillar Anıtı.

Fasillar Anıtı

Anıt, Beyşehir İlçesi'nin 18 kilometre doğusundaki Fasillar Köyü'nün güneyindeki bir tepenin yamacında bulunmaktadır. Yöredeki Hitit Dönemi'ne ait taş ocağında hazırlanan, ancak yarım işlenmiş olan bu anıtın başka bir yere dikilmek üzere yapıldığı ileri sürülmektedir. Tek bir bloktan oluşan anıtın alt bölümünde iki aslan arasında Dağ Tanrısı, üst bölümde ise Fırtına Tanrısı bir ayağını aslanın başı üzerine, diğer ayağını da Dağ Tanrısı'nın başı üzerine basmış durumda ve ayakta cepheden tasvir edilmiştir. Anıt üzerindeki tasvirlerin Eflatunpınar Anıtı ve Alacahöyük'teki ortostatlar üzerindeki kabartmalarla benzerlik göstermesi, anıtın büyük bir olasılıkla M.Ö. 13. yüzyılda yapılmış olduğunu göstermektedir. Hacılar ve Çatalhöyük kazılarında bulunan İngiliz arkeolog James Mellaart, Fasillar Anıtı'nın Eflatunpınar Anıtı'nın üzerine konulmak üzere yapıldığı savında bulunmuştur. Anıtın yeniden tasarlanmış bir kopyası Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi bahçesinde sergilenmektedir.

Fasillar anıtı kopyası. A.M.M.

Yalburt Su Anıtı

Yalburt Hitit Anıtı'nda bulunan hieroglifyazıt.

Anıt, Konya İli Ilgın İlçesi'nin 23 kilometre kuzey-doğusunda Yalburt Yaylası'nda bulunur. Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından 1972/73 ve 1975 yıllarında burada yapılan kazılar sonunda kalıntılar açığa çıkarılmıştır. Bir pınar kaynağında

bulunan havuzun boyutları 12,70x8,30 metredir. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde kült amaçlı kullanıldığı düşünülen Yalburt Anıtı'nda dikdörtgen şeklindeki havuzu çevreleyen 22 taş blok üzerinde bulunan hieroglif yazılardan, bu anıtın Büyük Kral IV. Tuthaliya (M.Ö. 1250-1220) zamanında yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bloklar üzerindeki yazılar, Hititler'in tarihi ve Büyük Kral IV. Tuthaliya'nın bölgedeki uğraşları hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Taş blokların bazılarında bulunan hieroglif yazılarda dönemin askeri, siyasi, ekonomik gelişmeleri üzerine ilginç satırlar yer alır: **"Kahraman Büyük Kral Murşili'nin torunu, Kahraman Büyük Kral Hattuşili'nin oğlu,**

kahraman majeste Tabarna hükümdar Tuthaliya şöyle der:...vurdu; ben güneş Labarna...-tusa kentini geri aldım; ve beni Fırtına Tanrısı ...yoktu; ve sınırlara geldiğim zaman...Patara Dağı'na teslim ettim, b...-tırdım, c ve taştan bir anıt(?) yaptım. Ve babalarımın ve büyük babalarımın, Hatti'nin büyük krallarından hiçbiri bu ülkelere gitmedi. Fakat Fırtına Tanrısı efendimin beni sevdiği için bu ülkeleri yendim(?)...Kuvalatarna ülkesinde kadınlar ve çocuklar önümde diz çötüler; çok sayıda sivil halkı, sığır ve koyunları aldım ve götürdüm... Ben Büyük Kral Şuppiluliuma'nın? torununun çocuğu Fırtına Tanrısı'nın lütfu ile bütün ülkeleri fethettim...geyik tanrısı...ülkesini imha ettim.... -ülkesini, Kuvalatarna ülkesini imha ettim..." (Çev: Sedat Alp)

Anıtın önünden geçen, yöre köylerini birbirine bağlayan karayolunun yapımı sırasında anıtta bulunan su kaynağı yön değiştirmiş, yolun 50 metre altından akmaktadır. Anıt, kaçak kazıcılar tarafından kısmen tahrip edilmiştir.

Yalburt Su Anıtı'nda bulunan hieroglifyazıt.

Köylütolu hiyeroglif yazıtı. A.M.M.

Köylütolu Barajı

Köylütolu Hitit Barajı Konya İli'nin Kadınhanı İlçesi, Köylütolu Köyü yakınlarındadır; Kadınhanı-İlgın Karayolu üzerinde bulunan Köylütolu Köyü yol ayrımı yakınında, doğu yönüne (sağa) doğru uzanan bir kilometre uzunluğundaki tarım yoluyla ulaşılır. Geniş tarım arazisi içinde bulunan yerde yapılan araştırmalarda su setinin önce savunma amaçlı olduğu düşünülmüş, bu düşüncayı İngiliz bilim adamı W. Ramsay da (1851-1939) desteklemiştir. 1931 yılında Türkiye'ye gelen Alman asıllı Amerikalı arkeolog / Hititolog Hans Gustav Guterbock (1908-2000) yaptığı araştırmalar sonucu 900 metre uzunluğunda olan seddin bir su bentine ait olduğunu ve Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihleneceğini belirtmiştir. Benti toprak dolgu olan barajın su kaynağı, yağmur suları ve Mahmut Hisar Deresi'nin taşan suları olmalıdır. Bu alanda ele geçen Hitit hiyeroglif yazılı kaide Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Kaidenin üst kısmında bir çukur vardır; buraya bir heykel konulmuştur. Kaidedeki üç satırlık hiyeroglif yazıda şu dizeler yer almaktadır: “...ve ben **Labarna'nın aldığı/alacağı Tüarma(?)** şehrine...şehrin içinde/ile/

için...Benim soyumdan başka her kim, kahraman kralın adı...Bu gücün dışındaki herkes silahlarını hazırlıyor...fakat silahıyla saldırarak Tüarma(?) *şehrini tahrip etmeye çalışacak her kim olursa olsun, prens, saray oğlanı, ordunun beyi Sausga-Ru-u-a-ti...*”

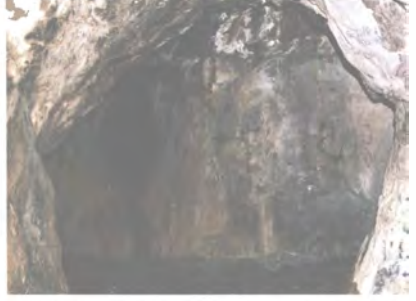
Sonraki yıllarda Hititolog E.Masson, Sausga-Ru-u-a-ti isminin krallık hanedanı içinde önemli görev üstlenmiş bir kişiye ait olduğunu belirtmiştir; olasılıkla prensi, Tüarma (?) kentinin yöneticiliğine Büyük Kral IV. Tuthaliya atamış olmalıdır.

Köylütolu Barajı. Kadınhanı.

Hatip Kaya Anıtı

Konya İli'ne 16 kilometre uzaklıktaki Hatip Mahallesi'nde / Beldesi'nde bulunmaktadır. Su kaynağının başında bulunan kaya üzerinde, büyük ölçüde aşınmış ve silinmek üzere olan kabartma ve yazılar bulunmaktadır. Anıtın çok yakınlarında ise bir mağara girişi vardır. Hiyeroglif yazıda Kurunta adı geçmektedir; Kurunta, krallık ailesinden bir prens ya da vasal bir kral olmalıdır. Anıt olasılıkla Hitit İmparatorluk Dönemi'nin sonlarında (M.Ö. 13.yüzyıl) yapılmış olmalıdır.

Hatip Kaya Anıtı, Konya İli'ne 16 kilometre uzaklıktaki Hatip Mahallesi'nde/Beldesi'nde bulunmaktadır.

Hatip kabartmasında bulunan hiyeroglif yazıda Kurunta adı geçmektedir.

Karadağ - Mahaliç Tepe Yazıtı

Karapınar ile Karaman illeri arasında ve Karaman'dan 35 kilometre uzaklıkta bulunan Karadağ; Mahaliç Tepe, Baştepe ve Kızıltepe olmak üzere üç konik zirveden oluşan volkanik bir küttedir. Mahaliç Tepe, adını buradaki Hristiyanlık Dönemi'ne ait manastır kalıntıları arasında yer alan St. Michael Kilisesi'nden almıştır.

Bu tepe üzerinde ayrıca hiyeroglif yazı ile yazılmış Hitit Dönemi'ne ait bir yazıt bulunur.

Yazıtta;

“Bütün toprakları fetheden, Güneş ve Büyük Kral Hartapu Göklerin Fırtına Tanrısı'na, Tanrısal Büyük Dağ'a ve Bütün Tanrılar'a sundu ve Dua etti”

yazısı yer almaktadır. Hitit kralları listesinde Hartapu adlı bir kral bulunmamaktadır; Hartapu, olasılıkla Hitit Krallığı'nın yıkılışından sonra M.Ö. 10. yüzyılda bölgede krallığını ilan eden Hitit hanedanına ait bir prens olmalıdır.

Mahaliç Tepe yazıtının çizimi.

Kızıldağ Yazıtları

Karapınar-Karaman arasında 'Binbirkilise' olarak bilinen ören yerinin 7-8 kilometre kuzeybatısında, Kızıldağ kaya kütleleri üzerinde, kral tasviri ve hiyeroglif yazıtlar bulunmaktadır. Yazıtlara, Üçkuyu Köyü'nden 7-8 kilometre kuzeybatıya giden yolla ulaşılır. Kayaç kütlelerinin batısında geçmiş yıllarda göl olarak bilinen geniş düzlük alan uzanır. Kaya kütleleri üzerinde, M.Ö. 8. yüzyıl üslup özellikleri gösteren ve kazıma tekniği ile yapılmış, koltuğunda oturan bir kralın profilden tasviri yer almaktadır; kralın başının üzerinde -sağ taraftaki-Luwi hiyeroglifinde ***“Büyük Kral Hartapu”*** yazılıdır. Tahrip edilmeden önce sağlam olan diğer ikinci yazıtta ***“Kudretli Fırtına Tanrısı tarafından sevilen, Güneş, Büyük Kral Hartapu”***; sol tarafındaki üçüncü yazıtta ise, ***“Kudretli Fırtına Tanrısı tarafından***

Oturan kral tasvirinin bulunduğu kaya blokları.

Kızıldağ Yazıtı'nın bulunduğu tepe.

Kazıma tekniğiyle yapılmış oturan kral tasviri.

Kralın başının sağ tarafındaki Luwi hiyeroglifinde, "Büyük Kral Hartapu" yazılıdır.

sevilen, Güneş, Kahraman Büyük Kral Murşili'nin oğlu, Büyük Kral Hartapu bu şehri kurdu" yazılmaktaydı; bu yazıtlar, 1980 yılı öncesinde kaçak kazıcılar tarafından tahrip edilmiştir; kırılan yazıtın bir parçası görülebilmektedir. Kaya kütesinin 150 m. güneydoğusunda ise iki satırlık başka bir yazıt daha bulunmaktadır; yazıtta, "*Güneş, Büyük Kral, Kahraman, Fırtına Tanrısı tarafından sevilen, Hartapu, Kahraman Büyük Kral Murşili'nin oğlu: İlahi Fırtına Tanrısı'nın ve her tanrının erdemile tüm ülkeleri ve Masa ülkesini fetheden kişi...*" dizeleri yer almaktadır.

KONYA ARKEOLOJİ MÜZESİ

Konya Arkeoloji Müzesi bahçesi.

Kabartmalı kap parçası.
Karahöyük.

Kap parçası. Karahöyük.

Kandil. Karahöyük.

Üzüm salkımı şeklinde kandil.

Konya Arkeoloji Müzesi'nde; Neolitik, Kalkolitik, Eski Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri, Hitit, Frig, Klasik, Hellenistik, Roma ve Doğu Roma (Bizans) dönemlerine ait eserler sergilenmektedir.

Müzenin girişinde sergilenen ve Roma Çağı'na (M.S. 3. yüzyıl) ait olan sütunlu ve girintili mermer lahitler, müzenin en seçkin eserleridir. Bu lahitlerden en önemlisi, üzerinde yüksek kabartma olarak işlenen ve mitoloji kahramanı Herakles'in 12 görevinin anlatıldığı Herakles Lahdi'dir. Mermer lahitler yanında aynı döneme ait pişmiş toprak lahitler de yer almaktadır.

Boğumlu testi
(Pincher).

Ayrıca, denizler tanrısı Poseidon ve ana tanrıça Kybele heykelleri, yine Roma Çağı'na ait çeşitli taş eserler de bu bölümde sergilenen eserlerden bazılarıdır. Çumra/ Çatalhöyük (M.Ö.7400-5000) ve Beyşehir/Erbaba (M.Ö. 6500-5500)

Kazıları'ndan gelen Neolitik Dönem'e ait obsidyen (siyah renkli doğal cam) ve silekten (çakmak taşı) yapılmış ok ve mızrak uçları, hançerler, kesici aletler, taş ve kemikten yapılmış süs eşyaları, pişmiş topraktan yapılmış değişik kaplar, taş baltalar, ayrıca hocker (bebeğin anne karnında duruş biçimi) durumunda gömülen, kolunda bileziği, ayak bileğinde ise halhalı bulunan çocuk iskeleti, Batı Çatalhöyük'ten çıkan Kalkolitik Dönem'e (M.Ö.5500-3500) ait sepet kulplu kaplar, kemik delici bızlar, obsidyenden yapılmış kesiciler; Göller Bölgesi'nden gelen Eski Tunç Çağı'na (M.Ö.3000-2000) ait kulplu pitoslar, gaga ağızlı ve emzikli kaplar, ağırşaklar, idol ve damga mühürler, Karahöyük kazılarında çıkan Asur

Göğüslerini tutan Ana Tanrıça.
Karahöyük.

Ticaret Kolonileri Dönemi'ne (M.Ö.1950-1750) ait pişmiş topraktan yapılmış çeşitli biçimdeki yüksek kaideli meyvelikler, üzüm salkımlı biçimli kandiller, hayvan biçimli törensel içki kapları (ryntonlar), depaslar, süzgeçli ve gaga ağızlı kaplar, idoller, figürinler, kemik eserler ve yine dönemine ait çeşitli madeni eserler bu salonda sergilenen eserlerden bazılarıdır. Yine Karahöyük kazısından gelen, tunçtan yapılmış baltalar,

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi buluntularının sergilendiği salon. Karahöyük.

oraklar, hançerler, taştan yapılmış damga ve silindirik mühürler, kurşun döküm tekniği ile yapılmış 'İştâr' figürini, pişmiş topraktan yapılmış kantharos, gaga ağızlı testiler, simit biçimli libasyon kapları, banyo kabı, ayrıca Emirgazi'den gelen Geç Hitit Dönemi'ne ait hiyeroglifli yazıt ve bir ortostat, ayrıca, Frig ve Lidya Dönemlerine ait pişmiş topraktan yapılmış çeşitli biçimdeki çanak ve çömlekler, Klasik ve Hellenistik Dönem'e ait çeşitli tipte pişmiş toprak kaplar, Roma Dönemi'ne ait camdan yapılmış şişe ve bilezikler, kemik iğneler, yüzük taşları, kolyeler, tunç tanrı ve hayvan heykelcikleri, mermer büst ve heykeller, Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait çeşitli süs eşyaları, haçlar, kandiller, figürinler, aplikler müzede sergilenen eserlerdir.

Müzenin bahçesinde yer alan mermer lahitler, ostotekler, çeşitli mimari elemanlar, mezar stelleri,

İconium, Derbe ve Lystra Yazıtları, aslan heykeli, revak altında bulunan M.S. 6. yüzyıl taban mozaïği ve diğer taş eserleri de müzede görülebilir.

Çeşitli toprak kaplar. Karahöyük.

İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ

Gaga ağızlı testi.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri içinde yer alan ve 1883 tarihinde Osman Hamdi Bey'in Arkeoloji Müzesi binasının yanı başında, neo-klasik tarzda iki katlı olarak inşa ettirdiği Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Akademisi) günümüzde Eski Şark Eserleri Müzesi olarak hizmet vermektedir. Sanayi-i Nefise Mektebi 1917-1919 ve 1932-1935 yılları arasında

müze olarak düzenlenerek ziyarete açılmıştır. 1963 yılında ziyarete kapatılan müze, iç mekânında yapılan yeni düzenleme ve sergilemelerle 1974 yılında yeniden ziyarete açılmıştır. Müzenin alt katı ise eski eser deposu ve büro olarak kullanılmaktadır.

Müzenin üst katındaki bölümlerde; İslam Dönemi'nden önceki zamanlara ait M.Ö. 4. yüzyıl ile M.S. 1.yüzyıl arasına tarihlenen kum taşı heykeller, adak heykelcikleri, taş buhurdanlıklar ve kabartmalardan oluşan Arap Eserleri, M.Ö. 2700 - M.S. 395 tarihleri arasına tarihlenen insan şeklindeki (antropoit) ahşap lahitler, mezar buluntuları, bronz ve ahşap heykelcikler, tunç kaplar, pişmiş toprak heykelcikler mezar taşları ve kabartmalı dikili taşlardan oluşan Mısır eserleri, Babil Dönemi'ne ait M.Ö. 604-572 yılları arasına tarihlenen ve sırlı tuğladan yapılan aslan, boğa ve ejder kabartmaları, M.Ö. 2570 - M.Ö. 824 tarihleri

Eski Şark Eserleri Müzesi girişi.

III/2

Hitit UYGARLIĞI İZİNDE ANADOLU

HİTİT-GEÇ HİTİT
YERLEŞİMLERİ
ANITLAR / MÜZELER

Arkeoloji Müzeleri bünyesinde bulunan Eski Şark Eserleri Müzesi Geç Hitit Eserleri Salonu.

Toprak kap. Tunç Çağı.

arasında yaşayan, Sümer, Akad, Gudea - Ur Hanedanı, Demir Çağı ve Asur dönemlerine ait heykel, kabartma, pişmiş toprak ve madeni eserler, damga ve silindir mühürler ve farklı konuları içeren çivi yazılı tabletlerden oluşan Mezopotamya eserleri, Demir Çağı, Yeni Asur Dönemi (M.Ö. 911-600) çanak çömlekler,

kabartmalı ortostatlar, kabartmalı duvar levhaları, kabartmalı ve yazıtlı kral steli ve mühürler, ayrıca Mezopotamya tabletleri ile Urartu Dönemi eserleri bulunmaktadır.

Müze de sergilenen eserlerin büyük bir bölümünü ise Büyük Hitit Krallığı ve Geç Hitit Krallıkları Dönemi'ne ait eserler oluşturmaktadır. Müze de, büyük bölümü Hattuşa Kazıları'ndan gelen 75.000 dolayında çivi yazılı tabletten oluşan zengin bir *"tablet arşivi"* koleksiyonuyla, Hititlerle Mısırlılar arasında M.Ö.1269 tarihinde yapılan Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması'nın çivi yazılı

tableti de bu müze de bulunmaktadır. Yine, Büyük Hitit Krallık Dönemi'ne ait Boğazköy'den (Hattuşa) gelen ve M.Ö. 14. yüzyıla tarihlenen hiyeroglif yazıtlı steller, hiyeroglif yazıtlı erzak küpü ve yine Büyük Hitit Krallık Dönemi'ne ait çanak-çömlekler ve madeni eserler; Konya Emirgazi'den gelen yine M.Ö. 13. yüzyıla ait Büyük Kral IV.Tuthaliya'nın icraatlarına ait hiyeroglif yazıtlı heykel kaidesi ve sunaklar vardır.

Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması tableti.
Hattuşa.

Müzisyenler. Geç Hitit Dönemi (Arami). M.Ö. 8. yy. Zincirli.

Hiyeroglif yazıtlı törensel yemek sahnesi. M.Ö. 9.yy. Maraş.

Geç Hitit Dönemi'ne ait Kahramanmaraş'tan gelen, törensel yemek sahneli steller, yine Gurgum kralı II. Halparunda'nın hiyeroglif yazıtlı heykel gövdesi, Arami özellikler taşıyan heykel başı, yine Kahramanmaraş/Elbistan'dan gelen M.Ö. 10. yüzyıla ait

hiyeroglif yazıtlı Dikilitaş da müzede sergilenen eserlerdir.

Müzede sergilenen Geç Hitit Krallıkları Dönemi eserlerinin büyük çoğunluğunu Zincirli'den (Sam'al) gelen eserler oluşturur. Eski Şark Eserleri Müzesi'nin girişinde bulunan bir çift Anıtsal Kapı Aslanı, müze içinde ise Kral Barrakab'ın sarayına ait sütun kaidesi, tanrı sembolleri önünde dua eden kral, Barrakab'ın saray yapımı icraatını anlatan yazıtlı ortostat, saray girişine ait sfenks kabartması, bir çift aslanlı heykel kaidesi ve üstünde duran tanrı veya tanrılaştırılmış kral

heykeli, yine bir çift sfenksli sütun kaidesi, Kapı Aslanları ile İç Kale Kapısı'nın güney ve batı yanlarını süsleyen ortostat kabartmalar yer alır.

III No'lu Saray girişinden bazalt Kapı Aslanı. M.Ö. 8.yy. Sam'al (Zincirli).

Kabartmalı, bazalt ortostatlar. Kale kapısı batı kısmı. M.Ö. 9.yy. Sam'al (Zincirli).

Saray memurları geçit töreninde. 3 numaralı saray yapısından. Geç Hitit Dönemi. M.Ö. 8. yy. Zincirli

Bu kabartmalarda, kutsal yemek sahnesindeki kral ve kraliçe, savaş arabası, müzisyenler, saray memurları, boğa, geyik, aslan gibi hayvan kabartmaları, av sahneleri, kuş başlı insan, bir atlı ve mitolojik yaratık tasvirleri görülür.

Tanrı sembolleri önünde dua eden Kral Barrakap. Geç Hitit Dönemi (Arami). M.Ö. 8. yy. Zincirli.

Ayrıca Zincirli (Sam'al) yöresinden gelen törensel yemek sahneli steller, Niğde /Bor'dan gelen 'Dua eden Tyana Ülkesi kralı Warpalavas' a ait kabartmalı ve yazıtlı stel; Darende'den (Palanga) gelen heykel gövdesi, Arapsun'dan (Nevşehir) gelen Kabartmalı ve Aramice yazıtlı sunak, yine Kral Warpalavas ve Bereket Tanrısı'nı

Kabartmalı ortostat. Bazalt. M.Ö. 9. yy. Zincirli.

içeren İvriz Kabartması
mulajı (kalıbı), diğer
kabartma eserler,
Halep'in Fırtına
Tanrısı Hadad'a ait
kabartmalı ve yazıtlı
stel, Kral Urhiliina
ve oğlunun
icraatlarını içeren
hiyeroglif yazılı
dört adet
Hama
yazıtları
da müzede
sergilenen
diğer Geç
Hitit Dönemi
eserlerinden
bazılarıdır.

Pişmiş toprak kaplar. Tunç Çağı.

Eski Şark

Eserleri Müzesi'nden başka İstanbul Arkeoloji Müzeleri içinde yer alan Çinili Köşk Müzesi'nde ise Anadolu Selçuklu Dönemi ile Osmanlı Dönemi'ne ait (İznik-Kütahya-Çanakkale) seramik ve çini kandiller, tabaklar, sürahiler segilenmektedir.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin ana binasında; Sidon Kral Mezarlığı (Nekropol) kazısında bulunan lahitler; Arkaik, Greko-Pers, Klasik, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait heykel, kabartma, lahit,

Avcı ve tavşan kabartması. M.Ö. 9.yy. Zincirli.

büst, stel, mimari eleman v.s. oluşan taş ve seramik eserler, 800.000 dolayındaki sikke, nişan, madalya ve sikke kalıplarını içeren 'Gayri İslami ve İslami Sikke Kabinleri' ile 'Hazine Bölümü' ve 70.000 ciltlik

Bazalt. Geyik. M.Ö. 9.yy. Zincirli.

'Kütüphane Bölümü' yer alır.

Kapı aslanı. Zincirli.

Pişmiş toprak kaplar. Tunç Çağı.

Kale kapısı batı kısmı. M.Ö. 9.yy. Zincirli.

Dua eden Tyana Ülkesi kralı
Varpalava. M.Ö. 8.yy. Bor (Niğde).

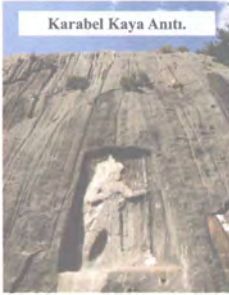

▲ 3 numaralı saray girişinden sfenks. M.Ö. 9.yy. Zincirli.

◀ Sarayın J Binası'ndan Kaideli Heykel. Geç Hitit Dönemi. M.Ö. 9.yy. Zincirli.

Ek binada ise; giriş katında Çocuk Müzesi; zemin katta Trakya, Bithynia ve Doğu Roma (Bizans / İstanbul Çevre Kültürleri) Eserleri; birinci katta Çağlar Boyu İstanbul Eserleri; ikinci katta Çağlar Boyu Anadolu ve Troya Eserleri; üçüncü katta ise Anadolu Çevre Kültürleri'ne ait (Kıbrıs, Filistin, Suriye) Eserler sergilenmektedir.

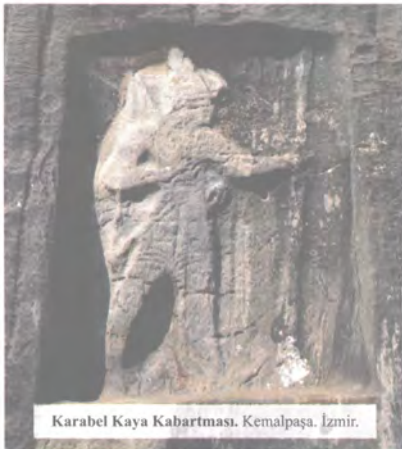
Karabel Kaya Anıtı

Karabel Kaya Anıtı.

Anıt, İzmir İli, Kemalpaşa ilçesi yakınlarındadır. Kemalpaşa-Torbalı yolunun 6. kilometresinde -Karabel Geçidi'nde- bulunur. Ana yolun solundaki patika yoldan çok kısa bir tırmanışla ulaşılır. Anadolu'nun

en batı ucunda bilinen iki Hitit kaya anıtından birisidir. Burada, Mira kralı Tarkasnawa'nın kabartması kaya üzerine işlenmiştir. Düz bir kaya üzerinde oluşturulan bir niş içinde, sol elinde mızrak, sağ omzunda yay, başında da sivri uçlu yüksek bir başlık bulunan kral, kısa elbiseli ve ayağında sivri uçlu çarık biçimli ayakkabı giyimli olarak tasvir edilmiştir. Kabartmanın üzerinde silik durumda hiyeroglif yazı bulunmaktadır; Davit Hawkins yazıtta, *"Mira Ülkesi kralı Tarkasnawa, Mira Ülkesi kralı Alantalli'nin oğlu, Mira ülkesi kralı ... 'nin torunu..."* dizelerinin olduğunu belirtmiştir. Tamamen Hitit stilinde işlenen kabartma M.Ö. 13.yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olmalıdır. Karabel Kaya Anıtı'nın kuzey yakınında benzer bir kabartma ve hiyeroglifli 2 yazıt daha bulunmaktaydı; yol yapında bu kabartma ve yazıtlar yok olmuştur.

Karabel Kaya Kabartması. Kemalpaşa. İzmir.

Akpınar Kaya Anıtı

Akpınar Kaya Anıtı.

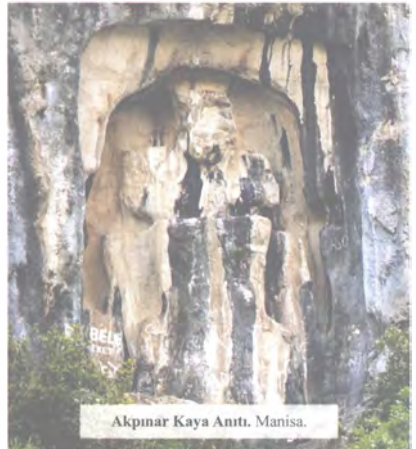
Manisa'nın 7 kilometre doğusunda Manisa-Turgutlu karayolu üzerinde ve Spil (Spylos) Dağı'nın yamacında ve su kaynağının başında bir kaya kabartması vardır. 8 metre yüksekliğinde, 4,5 metre genişliğindeki bir niş içinde çok yıpranmış bulunan

oturma vaziyetindeki figürün *"Ana Tanrıça"*ya ait olduğu bilinmekteydi; son araştırmalarda kabartmanın olasılıkla bir erkek figürü olduğu ve bir *"Dağ Tanrısı"*na ait olabileceği tartışılmaktadır.

Anıtın sağ ve sol kısmında iki yazıt vardır; sol taraftaki yazıtta Bossert, *"Ku(wa)lamuwa / Ku(wa)lanamuwa"* isminin olduğunu; sağ taraftaki kazınmış yazıtta ise Güterbock, *"Zuwalla"* isminin yazılı olduğunu belirtmişlerdir. Hitit anıtı olan Akpınar Kaya Anıtı sonraki dönemlerde *"Tanrıça Kybele"* olarak adlandırılmış ve saygı görmüş olmalıdır.

Kabartmanın sağındaki yazıt.

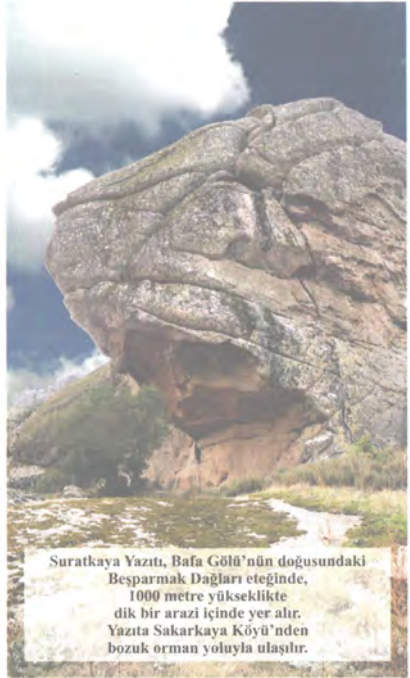
Akpınar Kaya Anıtı. Manisa.

Yazıt yolu üzerinde ilginç doğa oluşumları göze çarpar.

Beşparmak Dağları'nın Gizemi Surat / Suret Kaya

Suratkaya Yazıtı, Bafa Gölü'nün doğusundaki Beşparmak Dağları eteğinde, 1000 metre yükseklikte dik bir arazi içinde kurulmuş olan Sakarkaya Köyü'nün 3 kilometre doğusundadır; köy, Muğla il merkezine 104, Milas ilçe merkezine 35, Söke-Milas karayolu üzerinde bulunan Selimiye Beldesi'ne ise 13 kilometre uzaklıktadır. Yazıtı, Sakarkaya Köyü'nün doğusunda bulunan sarp ormanlık arazi içinden 4 kilometre yürüyerek ulaşılır; ulaşım için köyden rehber alınması yerinde olur; orman yürüyüşü içinde yer yer bölgeye özgü dev kaya blokları oldukça ilgi çeker; doğa koşullarıyla bu kaya bloklarında meydana gelen oluşumlar bir heykeltıraşın elinden çıkmışçasına ilgiyle izlenir. Yol boyu bir pınarın başında soluklanmak geziye farklı tatlar katacaktır. Yazıtın bulunduğu büyük kaya oluşumuna doğu yönünden bakıldığında görünümü bir insan başını andırır. Büyük kaya bloğunun altındaki oyuk içindeki düz zeminde Hitit-Luwi diliyle çizilmiş bir hiyeroglif yazıt bulunmaktadır. Kaya üzerinde yer alan ve altı işaret grubundan oluşan yazıtın beşinci işaret grubu, büyüklüğü ve merkezi konumuyla diğerlerinden ayırt edilmekte, ayrıca yazıtın ana ve en önemli parçası olduğunu belli etmektedir. Bölgede araştırmalar yapan Dr. Annelise Peschlow'a göre yazıt; Hitit kralı II. Muṣṣili'sinin (M.Ö. 1345-1315) evlatlık yeğeni ve aynı zamanda Hitit vesayeti altındaki Mira ülkesi kralı Masuilwa'nın evlatlık-oğlu Büyük Prens Kupantu-Kuruntiya'nın mührü niteliğindedir. Yazıt bu kayaya M.Ö. 14. yüzyılın sonları ile 13. yüzyılın ilk yarısında kazınmış olmalıdır.

Suratkaya Yazıtı, Bafa Gölü'nün doğusundaki Beşparmak Dağları eteğinde, 1000 metre yükseklikte dik bir arazi içinde yer alır. Yazıtı Sakarkaya Köyü'nden bozuk orman yoluyla ulaşılır.

▼ Suratkaya Yazıtı. Detay.

Tepecik Höyüğü: Batı Anadolu'da Hitit İzleri

Batı Anadolu topraklarında yapılan yeni arkeolojik araştırmalar ve kazılar, bölgenin gelişimine dair yeni veriler ortaya çıkarmaktadır. Son yıllarda bu bölgedeki Hitit etkisini ve etki alanlarını bildiğimiz sınırlı verilere yenileri eklenmektedir. Bu veriler ışığında Batı Anadolu'nun çevre kültürleriyle etkileşim içinde olduğu, yerleşik yaşam tarzının bu kültürlerden etkilendiği sonucuna varılmıştır. Aydın İli sınırları içinde bulunan Tepecik Höyük kazıları da bu verileri doğrular niteliktedir; bu veriler Anadolu'nun kültürel ve kronolojik gelişimine de katkılar sağlayacak niteliğe sahiptir.

Aydın İl merkezinin 36 kilometre güneyinde, Çine İlçesi'nin 3 kilometre batısında, Karakollar Köyü'nün de 3 kilometre güneybatısında bulunan Tepecik Höyük'te 2004 yılından bu yana Prof. Dr. Sevinç Günel başkanlığındaki ekip

tarafından yapılan arkeolojik kazılarda yörenin M.Ö. 2. binden Orta Kalkolitik Çağ'a kadar yerleşim gördüğü anlaşılmıştır. Çine Çayı'nın 1 kilometre doğusunda bulunan höyük 9 metre yüksekliğinde 40x120 metre boyutundadır. Üzerinde geç döneme ait bir mezar bulunan höyük, çevresinde yapılan tarım faaliyetleri yüzünden yoğun tahribata uğramıştır. Kaçak kazıların da bu tahribatta payı olmuştur. Yapılan kazılarda Tepecik Höyüğü çevreleyen bir savunma duvarı ortaya çıkarılmıştır; burada ele geçen kalıntılar M.Ö. 2. bine, duvarın iç kısmında yapılan kazılar sonucu ele geçen buluntular Orta ve Geç Tunç Çağı'na tarihlenmektedir. Höyüğün batı kısmında, savunma duvarı dışında kalan düz alanda ise Kalkolitik Dönem'e ait yerleşime rastlanmıştır. Höyükte yapılan kazılar sonucu ele geçen Miken seramikleri Geç Hellas III B ve C evrelerinin stilini yansıtmaktadır. Son kazılarda ortaya çıkarılan “*magazin yapısı*” Geç Tunç

Çağı'nın son evresine ait verileri sunmaktadır. Yine son yıllarda “*magazin yapısı*”nın batısında ele geçen mühür baskıları ise Hitit İmparatorluk Dönemi'ne aittir; bu mühür baskıları Batı Anadolu'nun tarihine ışık tutacak yeni veriler eklemektedir. Tepecik Höyük yerleşimi, ele geçen buluntularla batıda Ege'yle, doğuda ise Orta Anadolu kültürleriyle ilişkiye/etkileşime geçmiş bir merkez özelliği taşımaktadır. Tepecik Höyük kazı başkanı Prof. Dr. Sevinç Günel ele geçen mühür baskıları konusunda şu düşünceleri öne sürmüştür: “... *baskılardan birinin, Hitit çivi yazılarında adı geçen Arzawa topraklarındaki Mira Ülkesi'nin Çine Çayı bölgesinde yayıldığına ışık tutmakta, diğer mühür baskısında ise Hitit ikonografisinde kral ve prenslerin tasvir tarzını yansıtan bir figür yer almakta... Her iki eser de Hititlerin Batı Anadolu'daki varlığına ve etkisine katkı sağlayacak kanıtlardır*”.

Beycesultan Höyüğü

Törensel içki kabı.
M.Ö. 18.-17. yy.
Beycesultan. A.M.M.

Beycesultan Höyüğü, Denizli İli'nin kuzeydoğusunda, Çivril İlçesi'nin de 5 kilometre güneybatısında, Menteş Köyü yakınlarındadır. Höyük, Menderes Irmağı'nın günümüzde akmayan/kurumuş kollarından birisinin

yakınında bulunmaktadır. Höyük üzerinde iki konili tepecik bulunur; batıdaki tepe 25, doğudaki tepe 24 metre ve tepeler arasındaki eşik bölümü ise içinde bulunduğu düzlükten 18 metre yüksekliktedir. Höyüğün çapı yaklaşık 1000 metre dolayındadır. Höyük ismini üzerinde bulunan yatırdan almış

olmalıdır. Höyükte ilk kazıları 1954-1959 yılları arasında İngiliz arkeologlar Seton Lloyd ve James Mellaart yapmıştır; bu kazılar sonucu höyükte kesintisiz 40 katmana rastlanmıştır. Bu katmanların -yeniden eskiye doğru- en üst tabakası olan 1.- 3. tabakalar Son Tunç (Hitit) Çağı'na, 4.- 5. tabakalar Orta Tunç Çağı'na, 6.-19. tabakalar İlk Tunç Çağı'na ve 20.- 40. tabakalar ise Son Kalkolitik Çağ'a tarihlenmektedir. Höyük üzerindeki yerleşimin doğusunda Orta Çağ'a ait bir mezarlık ile batısında Bizans Dönemi'ne ait bir kale kalıntısı bulunmaktadır.

Höyükte son Kalkolitik Dönem'e ait doküman planlı taş temeli olmayan kerpiç yapı kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Bu yapılar içinde fırın ve erzak depolarına rastlanmıştır. Sonraki tabakalarda yapıların planları da değişmiştir; 24. tabakada ise Anadolu'nun en eski megaronu bulunmuştur. Bu dönemde ölümlerin evin içine gömülmüştür; bu

Beycesultan Höyüğü.

Pişmiş toprak kap. Beycesultan. A.M.M.

tabakadan küpler içinde çocuk mezarları da ele geçmiştir. Kalkolitik Çağ'a ait çok sayıda çanak-çömleğin yanı sıra çakmak taşından ve kemikten yapılmış aletler de bulunmuştur. 34.

tabakadaki bir yapıda kap

içinde bulunmuş eserler arasında arsenikli bakırdan yapılmış keski ve bızlar da vardır.

İlk Tunç Çağı'na ait önemli bir mimari yapıya rastlanamamıştır. 17. tabakada ince uzun taş temelli bir megaron yapı, 16. tabakada da çok odalı bir yapı kompleksi ortaya çıkarılmıştır. Bu çağdan ele geçen çanak-çömlekler, benzerliğin yanı sıra farklılıklar da gösterir; bu dönemin sonuna doğru çömlekçi çarkları kullanılır olmuş, üç ayaklı kaplar, stilize ördek biçimli kaplar üretilmiştir. Beycesultan Höyüğü'nün 5. katmanında ise M.Ö. 19.yüzyıla tarihlenen büyük bir saray kompleksinin kalıntıları ortaya çıkarılmıştır; taş temelli kerpiç duvarları olan dörtgen odaların altından sıcak havanın dolaşabileceği kanalların olması bu saray kompleksini ilginç kılar. Bu saray kalıntısı mimari özellikleri ve yapılış tarzı olarak Anadolu dışındaki Ege yerleşim alanlarında da önemli bir yere

Mühür. Beycesultan. A.M.M.

sahiptir; Girit'te bulunan Orta Minos Çağı'ndaki sarayların bu saraydan esinlenerek yapıldığı öne sürülmektedir. Arkeologlar, Saray kompleksinin -bir merdiven boşluğu nedeniyle- iki katlı

olduğunu söylemektedirler; Son Tunç Çağı'na tarihlenen bu saray kompleksinin ilk Hitit krallarından I. Labarna tarafından düzenlenen bir saldırıyla yanarak harap olduğu öne sürülmektedir. Bu çağa ait kaplar içinde çift ya da tek kulpu kupalar, gaga ağızlı testiler, emzikli kaplar bulunmuştur; sarayda bulunan kaplar içinde en ilginç olanları ise hayvan biçimli rytonlardır. Bu döneme ait ele geçen -üzerinde piktogram benzeri işaretler bulunan- kil mühür de en ilginç olanıdır; Epigraflar, bu işaretlerin Hitit hiyeroglifinin arkaik dönemini anımsattığını belirtmektedirler.

Beycesultan Höyüğü'ndeki kazılara uzun yılların ardından 2007 yılında tekrar başlanmıştır. Kazı başkanlığını Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Eşref Abay yürütmektedir. Beycesultan Höyüğü kazılarında çıkarılmış eserlerin bir kısmı Ankara'da

Pişmiş toprak kaplar. Beycesultan. Orta Tunç Çağı. Hierapolis Arkeoloji Müzesi.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde, çoğu Denizli İli, Akköy İlçesi, Pamukkale Hierapolis ören yerinde bulunan Hierapolis Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kusura Kasabası'yla höyük iç içedir.

Kusura Höyüğü

Kusura Höyüğü, Afyonkarahisar İli, Sandıklı İlçesi Kusura Kasabası'nda bulunur. Kusura Kasabası Sandıklı İlçesi'nin 13 kilometre güneyinde Burdur yolu üzerindedir. Höyük, 400 metre çapında ve 14 metre yüksekliğindedir. Höyükte 1935-1937 yılları arasında yapılan kazıları Cambridge Üniversitesi adına Winifred Lamb yönetmiştir; höyükte üç kültür katmanı belirlenmiştir; höyükte, birinci kültür katmanında Kalkolitik Dönem ve Eski Tunç I (M.Ö. 3000-2500) Dönemi'ne tarihlenen mezar buluntuları ortaya çıkarılmıştır. Eski Tunç Çağı II-III (M.Ö.2500-2000) Dönemlerine ait katmanda ise yerleşim üzerinde küçük odalardan meydana gelen, birbirine bitişik, taş temelli ve kerpiçten yapılmış evler açığa çıkarılmıştır. Üçüncü kültür katmanındaki yerleşim ise Orta Tunç Çağı ve Son Tunç Çağı (M.Ö. 2000-1750) içinde Asur Ticaret Kolonileri ve Erken Hitit Dönemi kalıntılarıdır. Bu dönemde kentin etrafı kalın sağlam surlarla çevrilmiş, önceki dönemlerden farklı olarak sağlam, büyük evler yapılmıştır.

Kusura Höyük eserleri. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi.

Kusura Höyük üzerinde bulunan bir ev.

Kusura Höyüğü'nde ele geçen keramikler arkeoloji dünyasında önemle adlandırılır: Tarihlemede 'Kusura Tipi Keramik' olarak anılan keramikler Tunç Çağı'nı simgeler. Ele geçen kaplar arasında el yapımı testiler, vazolar, sürahiler, maşrapalar Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir. Üçüncü kültür katmanındaki bulunan çanak çömlek yapımında tekerlekli çarklar kullanılmış ve özgün kaplar üretilmiştir. Kusura Höyüğü'nde ölümler üç dönemde de yerleşim alanının dışına gömülmüştür; kazılardan ele geçen özgün buluntuların çoğu da bu mezarlıkta ele geçmiştir. Günümüzde Kusura Höyüğü üzerinde kasaba yerleşiminin bir kısmı bulunmaktadır. Höyüğün kuzey kısmında toprak alımı sonucu büyük boşluk ve tahribat oluşmuştur.

Seydiler - Yanarlar Hitit Mezarlığı

Seydiler, Yanarlar'da bulunmuş toprak küpler.
Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi.

Afyonkarahisar İli, İncehisar İlçesi Seydiler Kasabası, Yanarlar Mevkii'nde yapılan araştırmalar ve kazılarda bir Hitit mezarlığı ortaya çıkarılmıştır. Seydiler Kasabası Afyonkarahisar'a 32 kilometre, bağlı bulunduğu İncehisar İlçesi'ne ise 11 kilometre uzaklıktadır. 1975-1976 yıllarında yapılan kısa süreli kazıyı Ankara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Kutlu Emre yürütmüştür. Kazılarda, 1-2 metre derinliğinde açılan çukurlardan 46 küp mezar bulunmuştur. Ölümler, küp içinde başı yukarıda, çömelmiş vaziyette gömülmüş, küplerin ağız kısımları yassı taşlarla kapatılmıştır. Küpler içinde çok sayıda ölü hediyeleri ele geçmiştir; pişmiş toprak çanaklar, vazolar, testiler, ağırşaklar, süs eşyaları ve aşık kemikleri bu hediyelerden bazılarıdır. Yanarlar mezarlığında, hamuru koyu kiremit, kızıl kahverengi ve devetüyü renginde olan küpler çömlekçi çarkında yapılmıştır. Çıkan eserler, M.Ö. II. bin yılın ortalarına tarihlenen Anadolu'nun diğer yerlerindeki eserlerle benzerlik gösterirler. Bu eserlerden bir kısmı Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Araştırmacılar, Yanarlar Mezarlığı'nın Asur Ticaret Kolonileri Dönemi

Seydiler Kasabası'nda Kapadokya yüzey şekillerini andıran oluşumlar ve yerleşim alanları bulunur.

sonu ve Erken Hitit Dönemi'nde kullanıldığını öne sürmektedirler. Döneminde ormanlarla kaplı olan mezarlığın asıl yerleşimi günümüze kadar bulunamamıştır. Seydiler Kasabası Yanarlar Mevkii'nde erozyon sonucu oluşmuş Kapadokya doğa oluşumlarına benzer yüzey şekilleri de vardır; Yanarlar Hitit Mezarlığı da bu doğa oluşumunun yakınında bulunmaktadır. Ayrıca kasabanın içinde 'Kırkinler' denilen doğal kaya oluşumu içinde Frig ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi yerleşimleri de bulunmaktadır.

Beyköy Hitit Yazıtı

Beyköy, İhsaniye İlçesi'ne bağlıdır ve Afyon İli'nin 34 kilometre kuzeyindedir. Köy yerleşiminin doğusundaki kayalık alanda Hitit Dönemi'nden kalma güneş kursu ve hiyeroglif yazıt bulunmaktadır. Büyük kaya oluşumu içinde çeşitli dönemlere ait mezarlar, mezar odaları da bulunmaktadır. Bir mezar odasının yakınında bulunan Hitit Güneş kursunun uzunluğu 83 santimetredir ve çok yıpranmış durumdadır. William Ramsay tarafından bu güneş kursu üzerinde saptanan iki satır da yazıt bulunmaktadır; hiyeroglif yazı da doğa koşulları nedeniyle çok belirgin değildir. Yazıtta *"...nın orduları her zaman galiptir..."* denilmektedir. Araştırmacılar, yazıtın Hitit İmparatorluk Dönemi kralı IV. Tuthaliya zamanına tarihlenebileceğini belirtmektedirler. Ayrıca Beyköy yakınlarındaki Yumurtepe Höyüğü'nde de Frig ve Roma dönemi katmanları yer almaktadır.

Büyük kaya oluşumu içinde çeşitli dönemlere ait mezarlar, mezar odaları da bulunmaktadır.

Köy yerleşiminin doğusundaki kayalık alanda Hitit Dönemi'nden kalma güneş kursu ve hiyeroglif yazıt bulunmaktadır.

Küpler. Afyonkarahisar Müzesi bahçesi.

AFYONKARAHİSAR ARKEOLOJİ MÜZESİ

Sunak taşı detayı.

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde; Kalkolitik Çağ, Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Hitit, Frig, Lidya, Pers, Hellenistik, Roma ve Doğu Roma (Bizans)

dönemlerine ait eserler sergilenmektedir. Müze girişinde Roma Çağı'na ait Apameia Lahdi (M.S.180) yer alır. Sonra, sıra ile Afyonkarahisar bölgesindeki antik kent sikkeleri ile Roma İmparatorluk Dönemi sikkeleri, adak taşları ve ostotekler sergilenmiştir. Kaklık ve Karaoğlan Kazıları'ndan gelen Eski Tunç Çağı'na ait pişmiş toprak çanak ve çömlekler, idoller, içki kapları, taş baltalar, tunç ve kemikten yapılmış çeşitli objeler, hasır tezgâhı, ağırlık ve ağırşaklar; Hitit Dönemi'ne ait çömlek, testi ve maltız gibi pişmiş toprak eserler; Kusura Kazısı'ndan gelen ve M.Ö.3000-1500 tarihleri arasına tarihlenen çakmak taşı (sileks) kesimler, ağırlık ve ağırşaklar, maltız, çanak ve çömlekler, obsidyen, çakmak taşı, taş, tunç ve kemik aletler; Yanarlar (Hitit Mezarlığı) Kazısı'ndan gelen ve M.Ö. 2. binin ikinci yarısına tarihlenen küp mezarlar, pişmiş toprak

kaplar, ibrik, testi ve masrapalar, tunç süs iğneleri ve aletler, damga ve silindirik mühürler, cam ve fayans boncuk kolyeler sergilenen öteki eserlerdir.

Afyonkarahisar İli, Sultandağ İlçesi Kocaoğuz'da bulunan ve sergilemede yer alan Hitit Hiyeroglifli Anıt'ın üzerinde:

"Güneşim, Ben Prens Tarpa, Fırtına Tanrısı'nın yardımıyla Wali kentini ele geçirdim. Ben prens Tarpa bu steli Fırtına Tanrısı'na adadım..." yazısı bulunmaktadır.

Geç Hitit Dönemi'ne ait sütun kaidesi ve üstünde üç yanında demon (cin) olan sunak taşı. Emirdağ.

Sunak taşı üzerindeki demon (cin).

Yine Geç Hitit Dönemi'ne ait olup Emirdağ'dan gelen ve üç yüzünde birer demon(cin) tasviri bulunan sunak taşı ve ayrıca bazalt bir sütun kaidesi de bulunmaktadır.

Frig Çağı'na ait tunç ok uçları, fibulalar, pişmiş topraktan testi, tabak ve çanaklar, heykelcikler, süs levhaları, bezemeli kaplar, tunç göbekli hamam tasları; Lidya Dönemi'ne ait (M.Ö. 7.yüzyıl) kulplu testiler ve hayvan heykelcikleri; Tatarlı Tümülüsü'ne ait (M.Ö.525-500) eserler, Ana Tanrıça kültüne ilişkin olarak Tunç Çağı'na ait pişmiş toprak heykelciklerinin, vazo şeklinde Ana Tanrıça tasvirleri, mermer idoller, hayvan heykelcikleri, Roma Çağı'na ait Kybele ve Artemis'in mermer heykelleri, Çavdarlı-Kovalak Höyük kazısından çıkan Zeus, Apollon, Artemis, Nike, Men, Tykhe, Herakles, Asklepios, Kral Midas, Eros gibi Roma Çağı adak heykelciklerinin sergilendiği salonda, ayrıca Attis başı ve yine Roma Çağı'na ait heykeller, mezar stelleri ve adak taşları da sergilenen diğer eserlerdir.

Müzenin bahçesinde sergilenen eserler ise, Roma Çağı'na ait Anıtsal Herakles Heykeli ve diğer heykeller, kapı tipi mezar stelleri, heykel kaideleri, sunaklar, falloslar, lahitler, yazıtlar, çeşitli mimari parçalar, Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait kabartmalar, mimari parçalar, erzak küpleri, çeşitli tipte İslami mezar taşlarıdır.

Sergilenen Roma Dönemi eserleri.

Hitit hiyeroglifi stel. Sultandağ.

ASLANTEPE

Aslan kabartması.
Aslantepe. A.M.M.

Aslantepe Höyüğü Malatya İli'ne 7 kilometre uzaklıktadır. Höyükteki ilk yerleşme M.Ö. 5000 yıllarına kadar uzandığı, yapılan arkeolojik kazılar sonunda anlaşılmıştır. Kazılarda Aslantepe Höyüğü'ndeki yerleşmenin Kalkolitik Çağ'dan başlayarak Tunç Çağı, Hitit Çağı ve Geç Hitit Çağı sonuna (M.Ö 712) kadar kesintisiz olarak sürdüğü saptanmıştır. M.Ö. 712 tarihinde Asur kralı II.Sargon'un Aslantepe kentini ele geçirip tahrip etmesinden sonra kent uzun süre terk edilmiştir. Roma Dönemi'nde küçük bir yerleşme, Doğu Roma (Bizans) Dönemi'nde ise nekropol olarak kullanılmıştır.

Hitit Çağı'nda kentin etrafı, burçlarla tahkim edilmiş surlarla çevriliydi. M.Ö. 1190/1183 tarihinde Hitit İmparatorluğu'nun "Ege Göç'leri" sırasında yıkılmasından sonra bu bölgede Geç Hitit Krallıkları'ndan biri olan Milidia Krallığı kurulmuştur. Krallığın merkezi Aslantepe'dir. Bilinen bazı Milidia /Malatya kralları Allumari (M.Ö.1100), Lalli/ Lalla (M.Ö.853-835), Sule Hauli (M.Ö.800), Sahu (M.Ö.780), Hilaruada (M.Ö.780-750), Sulumeli (M.Ö.745-732), Gurzianu (?) ve Tarhunazi'dir (M.Ö.712).

Aslan kabartması.
Aslantepe. A.M.M.

III/3

Hitit

UYGARLIĞI
İZİNDE
ANADOLU

HİTİT-GEÇ HİTİT
YERLEŞİMLERİ
ANITLAR / MÜZELER

Aslantepe Höyüğü Malatya İli'ne 7 kilometre uzaklıktadır.

Ortostat. Aslantepe. A.M.M.

Aslantepe'deki ilk arkeolojik kazılar 1932 - 1938 tarihleri arasında Fransız arkeolog Louis Delaporte tarafından yapılmıştır. 1946-1950 tarihleri arasında yine Fransız arkeoloğu Claude Scheaffer başkanlığında oluşturulan bir ekip tarafından kazı çalışmaları yürütülmüştür. 1961 yılından bu yana da Aslantepe'deki kazı çalışmaları İtalyan arkeologların oluşturduğu ekip tarafından gerçekleştirilmektedir. Kazılardan çıkan eserler çoğunlukla Malatya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Höyükte, daha önceki yıllarda yapılan kazılardan çıkan eserlerden Milidia Kralı Tarhunazi'nin büyük boy heykeli, Fırtına Tanrısı'nın ejder İluuyanka'yı öldürme sahnesi, Milidia kralı Sulumeli'nin Fırtına Tanrısı Teşub önünde libasyon sunması, ziyafet sahnesi, aslan ve geyik

Aslantepe'de restorasyon çalışmaları.

avı sahnesi, kapı aslanı, kanatlı güneş kursu altında kral ve kraliçe kabartması; ayrıca her bir yüzünde dağlar üzerinde bir boğa, Kanatlı bir demon ve balta tutan Fırtına Tanrısı kabartması tasviri bulunan üç cepheli köşe ortalat gibi diğer Geç Hitit Dönemi'ne ait eserlerinden bazıları Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

Ortostat. Aslantepe. A.M.M.

Tanrı kabartması.
Aslantepe. A.M.M.

Geç Hitit Dönemine ait Malatya/Aslantepe kent duvarındaki kabartmada tasvir edilen, Gök Tanrısı'nın ejder İlluyanka'yı öldürmesi sahnesinin konusu, Hattuşa'da ele geçen çivi yazılı tabletten anlaşıldığına göre şöyle bir efsaneye dayanır:

Gök Tanrısı ile ejder İlluyanka'nın dövüşme

sahnesi, ilkbaharın başlangıcında Nerik kentinde kutlanan Purilli Festivali'nde canlandırılırdı. Festival, kış aylarının durgunluğundan sonra ilkbaharda doğanın yeniden canlanışını kutlamak için düzenlenirdi. Dövüş ritüelinde ise, yaşamin, ölüm; iyiliğin de kötülük üzerindeki zaferi simgelemektedir. İlluyanka efsanesi şöyledir:

“Ejder İlluyanka, Gök Tanrısı ile yaptığı dövüşte onu yener ve onun yüreğini ve gözlerini alır. Gök Tanrısı ise İlluyanka'dan

Tanrı ve Tanrıça kabartması. Aslantepe. A.M.M.

öç almak için Arm adlı bir ölümlünün kızı ile evlenir ve ondan bir oğlan çocuğu dünyaya gelir. Oğlu büyüyünce Gök Tanrısı onu ejder İlluyanka'nın kızı ile evlendirir. Gök Tanrısı, oğlundan, karısının evine gidince ejder İlluyanka'da olan kendi kalbini ve gözlerini geri

getirmesini ısrarla ister. Buna dayanamayan oğlu sonunda ejder İlluyanka'nın evinde bulunan babasının kalbini ve gözlerini alıp geri getirir ve Gök Tanrısı olan babasına verir. Kalbine ve gözlerine kavuşan Gök Tanrısı yeniden ejder İlluyanka ile dövüşe tutuşur. Ancak bu kez oğlu, ejder İlluyanka'dan yana tavır alır. Oğlu, babasına “beni de öldür” diye bağırır. Gök Tanrısı da ejder İlluyanka ile birlikte oğlunu da öldürür.”

Kent duvarında kralın tanrılara içki sunma sahnesi. A.M.M.

Kent duvarında Kral Sulumeli tanrı ve eşlerine boğa kanı sunuyor. Aslantepe. A.M.M.

Höyükte yerleşimin, Kalkolitik Çağ'dan başlayarak Tunç Çağı, Hitit Çağı ve Geç Hitit Çağı sonuna (M.Ö. 712) kadar kesintisiz olarak sürdüğü saptanmıştır.

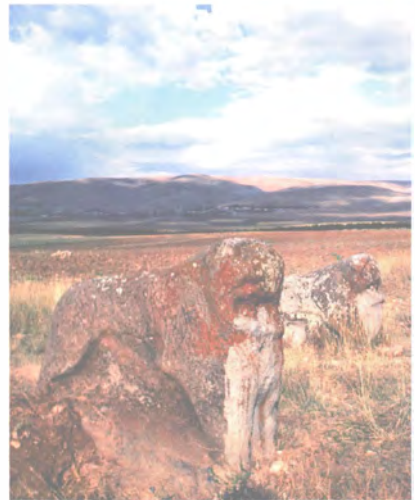
Hitit Çağı'nda kentin etrafı, burçlarla tahkim edilmiş surlarla çevriliydi.

Kent duvarında kral Sulumeli'nin tanrılara içki ve kurban sunma sahnesi. Aslantepe. A.M.M.

Aslantaşlar

Malatya İli, Darende İlçesi'ne bağlı Yeniköy ve Başdirek köyleri arasındaki alçak bir tepe üzerinde iki aslan heykeli bulunmaktadır. Heykeller Darende-Günpınar-Elbistan karayolu yakınındadır. "Aslantaşlar" olarak bilinen bu aslan heykelleri, olasılıkla Geç Hitit Dönemi'nin ilk zamanlarına (M.Ö. 12.-11.yüzyıl) ait olmalıdırlar. Aslanların boyu 2 metre uzunluğunda ve doğu yönüne doğru bakmaktadırlar. Ağır olmaları nedeniyle müzeye taşınamayan bu aslan heykelleri yerinde koruma altına alınmış olup, heykellerin bulunduğu alan da sit alanı olarak tescil edilmiştir. Açık alanda bulunan aslan heykelleri yer yer doğa ve insan tahribatına uğramıştır.

Aslan heykelleri Darende-Günpınar-Elbistan karayolu yakınındadır.

Malatya Arkeoloji Müzesi.

MALATYA ARKEOLOJİ MÜZESİ

Tablet. Aslantepe.

1969 yılında İnönü Parkı'nda geçici bir binada açılıp, ardından 1979 yılında Kernek Meydanı'ndaki yeni binasında hizmete giren Malatya Arkeoloji

Müzesi'nde Geç Kalkolitik, Eski Tunç, Hitit, Geç Hitit, Roma ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait eserler sergilenmektedir. Eserlerin büyük bölümünü Aslantepe ve Karakaya Baraj Gölü Kurtarma Kazıları'ndan gelen eserler oluşturur.

İki kattan oluşan müzenin birinci katında girişte, Roma Dönemi'ne ait Otlayan Karaca Mozayici; 1. Aslantepe Salonu'nda Kalkolitik Çağ'dan Geç Hitit Dönemi'ne kadar eserler kronolojik bir sırayla sergilenmiştir. Aslantepe Höyük'ten çıkarılmış takılar, pişmiş topraktan yapılmış çanak-çömlekler, mühürler, kılıç-kamalar, idoller, madeni kaplar ve mızrak uçları sergilenmiştir. Bu bölümde sergilenmiş olan kılıçlar arsenik bakır alaşımli aletlerin ilk örnekleri arasında sayılabilir. Ayrıca, bu salonda Aslantepe Höyüğü'nün Geç Kalkolitik Dönemi'ne ait kerpiç

Toprak kaplar. Aslantepe.

sarayının iki bölümünün aslına uygun bir şekilde yapılmış rekonstrüksiyonu bulunmaktadır. Karakaya Baraj Gölü kazı alanındaki Cafer Höyük'ten gelen Neolitik Dönem; İmamoğlu Höyük'ten gelen Eski Tunç Çağı; Değirmen-tepe'den gelen Kalkolitik ve

Eski Tunç Çağı; Pırot Höyük'ten gelen Kalkolitik, Eski Tunç ve Demir Çağı; Köşkerbaba'dan gelen Eski Tunç ve Demir Çağı'na ait çeşitli pişmiş toprak, tunç, kemik ve taş gibi maddelerden yapılmış büyük ve küçük boyutlu çeşitli buluntular; ayrıca Roma Dönemi'ne ait çeşitli cam eserler; Urartu Dönemi'ne ait bronz bilezikler, fibulalar, Urartu Kralı I. Rusa'ya (M.Ö.730-713) ait bronz kemer; ayrıca Pers, Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans), Sasani, Venedik, Emevi, Abbasi, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemleri'ne ait sikkeler sergilenmiştir.

Müzenin ikinci katında ise tematik olarak Aslantepe kazısından gelen eserler sergilenmiştir; Aslantepe Tematik Salonu'nda M.Ö. 2900 tarihine ait bir kral mezarında, kralın mezar içinde yatış

Geç Hitit Dönemi kazı buluntuları. Aslantepe.

Aslantepe buluntuları.

biçimi, mezarın içinde bulunan hediyeleri ve mezarın çevresinde 'hocker' biçiminde gömülü, ayrıca pişmiş toprak çanak çömlekler, bronz mızrak uçları, gümüş iğneler, silahlar, süs eşyaları, maden eritme potaları, bronz mızraklar, kılıçlar, ok uçları, baltalar, iğne ve takılar, silindir ve taş mühürler, obsiden ve sileks ok uçları, sileks kazıcı ve kesiciler, öğütme taşları, taş silah/aletler, ağırşaklar, takılar, kemik delici ve ok uçları, iğneler sergilenmiştir. Ayrıca, el ve çark yöntemiyle seramik yapım aşamalarını gösteren örnekler vardır.

Müze bahçesinde ise Roma Çağı mezar stelleri, kitabeler, İslami Dönem mezar taşları; ayrıca, bir Kanatlı Demon ile Milidia Kralı Sulumeli'nin Fırtına Tanrısı Teşub'a libasyon sahnesini içeren mulaj kabartma da yer almaktadır.

Geç Hitit Dönemi kazı buluntuları. Aslantepe.

Geç Hitit Dönemi kazı buluntuları. Aslantepe.

BARAJ SAHASINDAN KURTARILAN ESERLERİN MEKÂNI: ELAZIĞ ARKEOLOJİ VE ETNOGRAFYA MÜZESİ

Sivri dipli testi.
Norşuntepe.

Sivri dipli testi.
Tepecik.

Karakaya Barajı nedeniyle yüzey araştırmaları ve kurtarma kazıları yapılmış, çıkan eserlerin artması, müze binasının yetersizliği nedeniyle Fırat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Kampüsü içinde yeni müze binası yapılarak 1982 yılında ziyarete açılmıştır. Son yıllarda müzede yapılan tadilat ve düzenlemeyle

Elazığ'da

ilk Müze, kentin 5 kilometre kuzeyinde bulunan Harput yerleşiminde Alacalı Mescit içinde 1965 yılında "**Harput Müzesi**" ismiyle kurulmuş, ardından kent içinde İstasyon Caddesi'nde belediyeye ait bir binaya taşınarak faaliyetini sürdürmüştür. Bölgede inşa edilmesi düşünülen Keban Barajı ve

Uzun gövdeli şişe.
Korucutepe.

eserlerin vitrinlerdeki sergilenme biçimi, ışıklandırması ve sunumu çağdaş müzecilik anlayışıyla yeniden düzenlenmiştir. Müze içinde bulunan üç salondan girişin sağındaki bölümde arkeolojik eserler, sol taraftaki salonda etnografik eserler, girişin üstündeki birinci katta ise yöreye özgü halı, kilim ve cicimler sergilenmektedir.

Arkeolojik eserler salonunda, Paleolitik Çağ'dan Osmanlı Dönemi'ne kadar geçen zaman dilimine ait eserler yer almaktadır. Müzenin bu bölümünde, Keban Baraj gölü altında kalacak bölgede 1968-1975 yılları arasında, Karakaya Barajı gölü altında kalacak bölgede ise 1980-1989 yılları arasında, Tülintepe, Tepecik, Değirmen-tepe, Haraba, Norşuntepe, Aşvan, Sakyol (Pulur), Ağın Kalaycık, Ağın Kalecik, Ağın Pağnik Öreni, Han İbrahim Şah, Şemsiyetepe ve Yeniköy'de

yapılan kurtarma kazıları ile müze müdürlüğünün yönettiği 2005-2009 yılları arasında yapılan Harput Kalesi kazıları ve Karataş Kayaaltı Sığınağı, Ağın Küllünün İni Mağarası, Aktaş ve Yıkılan yüzey araştırmalarında bulunmuş eserler tarih dönemlerine göre ayrılarak sergilenmiştir. Müze vitrinlerinde, Paleozoik Dönem'e ait mercan koloni, midye, deniz yıldızı, söğüt yaprağı fosili; Paleolitik Dönem'e ait kazıyıcılar ve deliciler; Neolitik Dönem'e ait taştan yapılmış çanak, çömlek, öğütme, ezme ve kesici taşlar; Kalkolitik Dönem'e ait pişmiş toprak kaplar, mühürler, aletler ve figürinler; Tunç Çağı'na ait pişmiş topraktan yapılmış günlük kullanıma yönelik kaplarla birlikte geometrik ve stilize hayvan figürlerinin betimlendiği kaplar ve adak sunumlarında kullanılan yirtıcı kuş kabartmalı kaplar, bronz hançerler, mızrak, obsidyen/ çakmaktaşı ok uçları, baltalar, kalemler ve döküm kapları, Sakyol kazılarında bulunmuş iki adet "**kutsal ocak**", yine bu dönem içinde Hitit Uygarlığı'nın ihtişamını yansıtan pişmiş toprak maşrapalar, mataralar, hayvan

Keban Barajı Gölü. Ağın.

Ryton. Tepecik.

Kubbeli fırın. M.Ö. 1000. Norşuntepe.

Kartal başı geklinde sunu kabı (ryton). M.Ö. 1600-1500. İmikuşağı.

Dağ keçisi kabartmalı çömlek parçası. Korucutepe.

İşuva Krallığı kral ve prenslerinin kil mühür baskısı. Korucutepe.

Kuş biçimli sunu kabı (ryton). Norşuntepe.

kabartmalı ve bezemeli kaplar, kartal ve boğa betimlemeli kült kapları, kemik, maden ve taş aletler; Urartulara ait vitrinlerde av, savaş ve törensel sahnelerin betimlendiği kabartmalı tunç kemerler, kabızalı kılıçlar, aslan ve keçi ayağı betimlemeli mobilya ayakları, at koşum takımları, tunç iğne, cımbız, ayna, kornalin, akik ve manyezit boncuklar, taştan yapılmış silindirik ve

damga mühürler, kırmızı cilalı kâse ve testiler; Roma Dönemi'ne ait ungentariumlar, amphoriskoslar, boncuklar, ağırşaklar, taş ve madenden yapılmış heykel ve figürinler, koç başlı bilezikler, fibula ve yüzükler, amphora, kâse, kaplar, pişmiş topraktan ve madenden yapılmış kandiller ile Romalı general Domitius Corbulo'nun (M.S.7-67) III.Gallica lejyonu ile Ermeni kral Tridates'e karşı kazandığı zaferin anısına dikilmiş yazıt; Selçuklulara ait testiler, mataralar, yeşil sırlı ve kabartmalı testiler ve cam bilezikler, salonun orta kısmında bulunan at başlı mezar taşları; Harput Kalesi'nde son dönemlerde yapılan kazılarda çıkan pişmiş toprak kandil, matara, testi, boncuk dizileri ve yüzükler;

sikkelerin bulunduğu vitrinlerde ise Yunan, Roma, Bizans, Sasani, Abbasiler, Emeviler, Anadolu Selçukluları, Eyyübler, Artukoğulları, İlhaniler, İran şahları (Safeviler ve Kaçarlar) ve Osmanlı dönemlerine ait sikkeler sergilenmektedir. Müzenin Etnografya bölümündeki vitrinlerde ise ahşap mobilyalar, halı tezgâhı, yöresel giysiler, bakır kaplar, bakır ve gümüş takılar, hamam malzemeleri, kesici ve ateşli silahlar, fitilli gaz lambaları ve ısınma araçları sergilenmektedir. Birinci katta ise yöreye özgü halı, kilim ve cıcımiller yer almaktadır. Müzenin bahçesinde ise az sayıda taş eserler arasında sütunlar, mezar taşları, lahitler, öğütme taşları, steller ve mimari bloklar görülebilmektedir.

Elazığ çevresinde, çoğu Keban Barajı ve Karakaya Barajı göl sahası altında kalmış birçok höyükte yapılan kurtarma kazılarında Hitit yerleşimine rastlanmıştır. Hititler, göl sahası altında kalan Altınovada bulunan Korucu Tepe'de bir kale ile Fırat'ın doğu kıyısında yer alan -göl sahası içinde kalmış- İmikuşağı'nda etrafı surlarla çevrili kutsal bir kent kurmuşlardır. Elazığ çevresinde önemli Hitit yerleşimleri arasında Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik ve İmikuşağı höyükleri gelmektedir.

Küp, Hitit Dönemi. Norşuntepe.

Boğa biçimli sunu kabı (ryton) parçası. Ağın-Kalaycıktepe.

Malpınar Yazıtı, Göksu Irmağı'nın kıyısındadır.

Malpınar Yazıtı

Adıyaman İli'nin 35 kilometre güneyindeki Durak köyü sınırları içinde ve Malpınar Mezrası'ndan geçen Göksu Nehri'nin doğu yakasında Luwice hiyeroglif bir yazıt yer alır. Kısmen yıpranmış olan yazıt Geç Hitit Dönemi'ne aittir. Doğal kaya üzerinde bulunan yazıtın sağ tarafında Asur kıyafetli bir erkek ayakta tasvir

edilmiştir. Yazıtta, Kummuh Kralı, Hattuşili ve vasalı Atayazas'ın adları geçmekte, ayrıca yazıtta zarar verenlerin de lanetleneyeceği belirtilmektedir. Göksu Irmağı kıyısındaki yazıtın bulunduğu doğal kayanın altı kaçak kazıcılar tarafından tahrip edilmiştir. Kayanın altından çıktığı bilinen su kaynağı ise kurumuştur. Yazıtın bulunduğu vadinin içinden geçen Göksu Irmağı'nın karşı yakasındaki kayalarda da geçmiş dönemlere ait olduğu bilinen mağara yerleşimleri bulunmaktadır.

Malpınar Yazıtı, Luwice hiyeroglif bir yazıttır.

Göksu Irmağı.

Karasu Irmağı.

Vadide Gizemli Bir Anıt: Karasu Kabartması

Kaya anıtı, Gaziantep İli, Araban İlçesi Akbudak (Süpürgüç) Köyü'nün 2 kilometre güney batısında Karasu Irmağı'nın geçtiği vadi içinde bulunur. Akbudak Köyü, Araban İlçesi'ne 25 kilometre uzaklıktadır. Sarp ve derin vadinin kuzey yamacında, bir kaya üzerinde geyik ve üstünde baş kısmı kırık olan silahlı ve kısa elbiseli bir erkek tasviri yer alır. Kabartmadaki erkek figürünün baş kısmı ile birlikte kabartmanın üst kısmı kırılarak yok edilmiştir. Kaynaklarda, 1975 yılına kadar sağlam olan kabartmanın, bu tarihten sonra defineler tarafından tahrip edilen bölümünde

erkek başı ile birlikte başın üst kısmında kanatlı güneş kursu olduğu belirtilmektedir. Bu kabartma olasılıkla Geç Hitit Dönemi'nin başlarına (M.Ö. 10.yüzyıl) ait olmalıdır. Vadinin her iki yamacında sonraki dönemlere ait mağara yerleşimleri de bulunmaktadır. Ayrıca kaya anıtının 300 metre batısında ırmağın üstünde yıkık bir köprü kalıntısı da yer almaktadır.

1956 yılında keşfedilen kabartmanın baş kısmı 1976 yılında dinamitle tahrip edilmiştir.

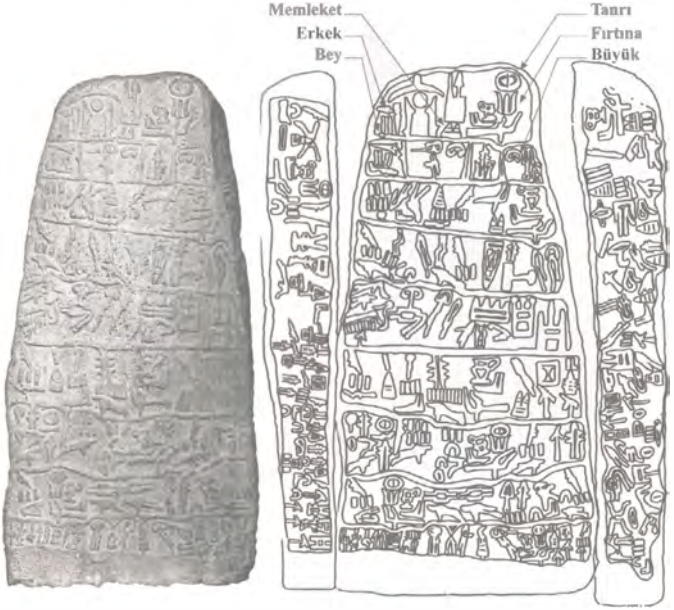

Karasu Hitit Anıtı detayı. Süpürgüç. Araban.

Elbistan Karahöyük

Karahöyük, ismini içinde bulunduğu köyden alan büyük bir höyüktür; bağlı bulunduğu Elbistan'ın 9 kilometre kuzeydoğusunda, Kahramanmaraş ili'ne ise 169 kilometre uzaklıktadır. Höyüğün yüksekliği 18 metre, kapladığı alan ise 300x350 metre boyutundadır. Günümüz köy yerleşimi höyüğün eteklerine teraslar açılarak gerçekleştirilmiştir. Karahöyük'te 1946-1947 yılları arasında Prof. Dr. Tahsin Özgüç ve Prof. Dr. Nimet Özgüç tarafından kazılar yapılmıştır. Kazılar sonucunda Hitit İmparatorluk Dönemi ve Geç

Hitit Dönemi'ne ait yapı katmanlarına rastlanmıştır. Karahöyük, yakınlarında bulunan Yassihöyük ve İğde-İskartun Höyük gibi Hurman Suyu'nun kıyısında kurulmuştur. Her üç höyükte elde edilen bulgular ışığında tipik Hitit yerleşimlerine sahne olduğu anlaşılmıştır. Bu höyüklerde ele geçen veriler ve bulunan çanak-çömleklerin çoğunluğu Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir. Üç höyükte ele geçen çanak çömleklerde ilginç benzerlikler ortaya çıkarılmıştır. Karahöyük kazılarında bulunan üç yüzü Hitit hiyeroglifi yazıt önemli eserler arasında sayılır; yazıtın hemen yakınında kurban sunağı ele geçirilmiştir.

Elbistan Karahöyük Yazıtı, detayı ve çizimi.

Elbistan-Karahöyük Yazıtı Hitit İmparatorluk Dönemi sonrası. M.Ö. 12.yy.

İçeriği: Bir Büyük Kral'ın memuru Armanani aracılığı ile yerel Fırtına Tanrısı'nı kutsamasının anlatıldığı hiyeroglif yazıt.

- 1-Armanani aracılığı ile kutsama
- 2-Büyük Kral Ir-Teşub'un Karahöyük'e gelişi
- 3-9-Büyük Kral'ın İcratı
- 10-15-Yerel Fırtına Tanrısı ile Armanani'nin ilişkisi
- 16-Armanani'ye 3 Şehrin hibe edilmesi
- 17-19-Armanani'nin icratı
- 20-21-Anlaşmanın bozulmasının yasağı
- 22-24-Koruma ile ilgili ifade edilen lanet

Araştırmacılar, yazıtın bulunduğu alanın esas yerleşimden uzak bir kült alanı olabileceğini öne sürmektedirler. Anıtın bulunduğu yerde ortaya çıkarılan yapılarda koç başına benzer ryton, hayvan heykelleri, üzerinde hiyeroglif olan ya da olmayan mühürler ve süs eşyaları ele geçirilmiştir. Bulunan eserler Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin yanı sıra Kahramanmaraş Müzesi'nde de sergilenmektedir.

Büyük bir alanı kaplayan, üzerinde köy yerleşimi bulunan Karahöyük'te geçmiş yıllarda yapılmış kaçak kazılarla büyük tahribatlar oluşmuştur.

KAHRAMANMARAŞ MÜZESİ

Kahramanmaraş Müzesi'nde sergilenen taş eserler.

Kahramanmaraş Müzesi'nde, Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağı, Hitit, Geç Hitit, Urartu, Klitik, Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans) ve Osmanlı Dönemi eserleri

ile yöresel etnografik eserler sergilenmiştir. Müzedeki Arkeoloji ve Taş Eserler salonlarında, Türkoğlu İlçesi Gâvur Gölü'nden gelen iki adet mamut iskeleti, Domuztepe Höyüğü, Hopaz Höyük, Karahöyük ve Döngel Mağarası kazısından gelen tarih öncesi dönemlere ait çeşitli kazı buluntusu objeler sergilenmiştir. Yine Geç Hitit Dönemi'ne ait bronz ve kabartma taş eserler, steller, Urartu, Fenike, Roma ve Doğu Roma (Bizans) Dönemlerine ait cam, bronz ve seramik gibi çeşitli objeler, Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans) ve Venedik Dönemleri'ne ait altın, gümüş ve bronz sikkeler, ayrıca mühürler, kolyeler, yüzük ve yüzük taşları sergilenen eserlerden bazılarıdır.

Müzenin Etnografik Eserler Salonu'nda ise, 18. ve 19. yüzyıllara ait kadın ve erkek giysileri, kadın süs eşyaları, silahlar, kilimler, ahşap oyma örnekleri, Kurtuluş Savaşı kahramanlarına ait eşyalar, İslami ve Osmanlı sikkeleri sergilenmiştir.

Müze bahçesinde ise Geç Hitit Dönemi'ne ait ziyafet sahneli steller, hiyeroglif yazılı mezar stelleri, aslan heykelleri, Roma Dönemi'ne ait lahit, sütun başlığı, sunak ve diğer mezar stelleri, küpler, Hristiyanlık dönemi mezar taşları ve taban mozaikleri yer almaktadır.

Müzedede sergilenen taş eser.

Mezar Steli. Geç Hitit Dönemi. M.Ö. 750-700. Türkoğlu. Minehöyük.

Maraş Kralı III.Halparunda'nın yaptıklarını anlatan Geç-Hitit Dönemi'ne ait hiyeroglif yazıtlı kapı aslanı. Bazalt. M.Ö.9.yy. Maraş. 1886 yılından bu yana İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde olan kapı aslanı 2013 yılında Kahramanmaraş Müzesi'ne götürülmüştür. Yazıtta şu dizeler yer almıştır:

“Ben Prens Halparutaş Gurgum şehrinin kralı Yüce Layamaşın ilk oğlu Büyük Halparutaşın torunu Zorlu Muwataliş torun çocuğu Prens Halparutaşın torununun torunu kutsanmış Muavişin torununun torunu çocuğu Büyük Layamaşın torununun torunu, tanrı(lar)ın sevgilisi asillerin ve halkın kabul ettiği sevilen (ve) seçilen kral sıvı kurban yerlerine ve sunu(lan) ekmeklere sadık kral ve tanrıların sevgilisi olan babama adadım. Ben kendim, babamın ruhuna bir oturma yer adadım ve (şu) tanrı Santaş ve buradaki (şu) diğer tanrıların yüce olarak davrandıkları yere içeri getirilmelerini emrettiğim iki aslan koydum. Şimdi Tanrıça Rutaşın makamına girişte bana taraf olmak için duran bu aslanlar babama adanmıştır.”

Kapı aslanı.

**Halet Çambel
(1916-2014)**

Kaleden Karatepe-Aslantaş Barajı görünümü.

ASATIVATAYA KALESİ / KARATEPE - ASLANTAŞ AÇIK HAVA MÜZESİ

**Kuzey kapı aslanı. Üzerindeki hiyeroglifte
Asativataya yazılıdır.**

Osmaniye'den Karatepe-Aslantaş'a, antik Kastabala-Hierapolis kutsal kenti içinden geçilerek gidilir. Kastabala-Hierapolis antik kenti geçildikten 20 kilometre sonra Karatepe/Aslantaş'a -Asativataya Kalesi'ne- ulaşılır.

Asativataya Kalesi, Aslantaş Barajı'nın oluşturduğu göletin içine bir yarımada gibi

uzanan ve ağaçlarla kaplı Karatepe-Aslantaş Tepesi üzerindedir. Adana'nın 125 kilometre kuzeydoğusunda, Osmaniye'nin de 40 kilometre kuzeyinde, Kadirli'nin ise 21 kilometre doğusunda bulunmaktadır. Kale alanı 1946 tarihinde Alman bilim insanı Prof. Dr. H. Th. Bossert ve öğrencisi Halet Çambel (Prof. Dr.) tarafından keşfedilmiştir. 1947-1951 yılları arasında Karatepe-Aslantaş kazıları Prof. Dr. H. Th. Bossert ve Doç. Dr. U. Bahadır Alkım tarafından; 1952 yılından 2010 yılı Kasım ayına kadar -2014 yılında 98 yaşında yitirdiğimiz- Prof. Dr. Halet Çambel tarafından yürütülmüştür.

Asativataya Kalesi'nin keşfi, kazıların başlaması ve günümüze kadar kazıların sürdürülmesi, kazı ekibi, merkezi yerel yönetici ve yöre halkının dayanışması ve özverileriyle mümkün olmuştur.

1945 yaz mevsiminde Prof. Dr. H. Th. Bossert, asistanları Halet Çambel,

Fırtına Tanrısı Baal.

Törensel yemek ziyafeti.

Baş sahnede kral Asativata görünmektedir. Kralın sol elinde bir köfte vardır. Sağ eliyle pide almaktadır. Önünde ve arkasında içki sunan, yelpazeleyen kişiler ve masanın altında maymun bulunmaktadır. Alt sırada ise krala et sağlayan kişilerin elinde ve yerde hayvanlar vardır. M.Ö. 8.y.y. Aramlaşmış stilde işlenmesine karşın, Fenike biçiminde yontulmuştur.

Dans eden insanlar ve müzisyenler.

Nihal Ongunsu, Muhibbe Darga ve Kayseri Müzesi Müdürü Ali Rıza Yalçın'dan oluşan ekibin Kayseri Develi'den at arabasıyla başladıkları serüvenin asıl amacı Kadirli ve Kozan yöresinde, söylentilerde "Aslantaş" ismiyle anılan yeri bulmaktır. Ön gezinin ardından 1946 yılı Şubat ayında Adana'dan sağlanan bir kamyonla keşif ekibi tekrar yola koyulur. Ekip, bozuk toprak yollarda bin bir güçlükte 9 saat sonra Kozan'a varır. Yerel ulaşım araçlarıyla, yayan, rehber eşliğinde kalenin bulunduğu yere

varan ekip üyeleri söylentilerdeki heykelin aslan değil boğa kaidesi olduğunu görürler. İnsan boyunu aşan kırık bir insan heykeli ve hiyeroglif yazıtlar ilk görülen eserlerdir. 1947 baharında yapılan bir ön çalışmanın ardından kazılara 1947 yılının sonbaharında resmen başlanır. Daha sonra kazı ekibine Bahadır Alkım, Dr. Franz Steinherr ve Heinz Anstock da katılır. İlerleyen yıllarda ortaya çıkarılan eserlerin onarımı ve korunması gündeme gelir; İtalyan ekibin işbirliğiyle sürdürülen onarım çalışmaları sonucunda kaledeki eserlerin çoğu gün ışığına çıkarılır. Onarım ve kazı heyeti başkanlığını sürdüren Prof. Dr. Halet Çambel'de, bu eserlerin yerinde korunması ve bu alanın bir açık hava müzesine dönüştürülmesi düşüncesi ağırlık kazanır. Karşı düşüncede olan ilgililerin eserlerin yerinde korunamayacağını, yerinden çıkarıp Adana, ya da Kadirli'ye götürülüp korunması gerektiğini belirtirler; *"...yolu, izi olmayan bir tepe üzerinde bulunan Asativataya Kalesi'ne bu şartlarda kim gelebilir ki..."*

Keşifle başlayan macera sürer; olanaksızlıklar içinde yaratıcı çalışma ve önderlikle yöre halkının, yöneticilerinin, resmi kurumların ve bilim-sanat insanlarının desteğiyle Asativataya Kalesi bir Açık Hava Müzesi konumuna getirilir. Eserler, -doğa koşullardan (ısı, yağış vb.) etkilenmemesi için- estetik bir beton şemsiye altına alınır. İlerleyen yıllarda kalenin bulunduğu yere yeni karayolları yapılır ve ulaşım kolaylaşır; kazı ekibi, yöredeki köylerin kültürel, sosyal ve ekonomik gelişimine

Cizim. Ceyhan Nehri üzerindeki Aslantaş Barajı ve Asativataya Kalesi surları.

de katkı sağladılar. Yörenin eğitim ve sağlık hizmetleri de değişir, gelişir. 1946 yılındaki keşfin ardından Karatepe-Aslantaş ören yeri ve çevresi gözle görülebilir bir değişime, gelişime uğrar; bu gelişimin, değişimin önderleri kazı heyeti, yöre yöneticileri ve yöre halkının isimsiz kahramanlarıdır. Eserler orijinal yerlerinde bırakılarak, Asativataya Kalesi doğa ve insan tahribatından korunmuş, yağmalanmaya açık bir çalılık olmaktan kurtarılıp yeniden ayağa kaldırılmıştır; günümüzde örnek alınacak bir koruma ve sahiplenme bilinci galip gelmiştir.

Asativataya Kalesi, Geç Hitit Dönemi'nin sonlarında (M.Ö.700), kendisini Adana Ovası hükümdarı olarak tanıtan Asativat tarafından, kuzeydeki saldırgan kavimlere karşı inşa edilmiş bir sınır kalesidir. Ayrıca, Orta Anadolu'dan Fenike'ye giden kervanların geçiş yolu üzerinde olması nedeniyle kale stratejik yönden de önemli bir konuma sahipti. Kale, batısında çağlar boyu

Savaş gemisi.

İki muhafız.

İki asker.

Avcı ve ayı.

Ortostat.

kullanılan kervan yoluna ve doğusundaki Ceyhan Nehri'ne hâkim konumdaydı. Güneydeki ovaları, Toros geçitlerinden İç Anadolu'ya bağlayan deniz ve kara yolları buradan kontrol altına alınmaktaydı. Günümüzde de bu yollardan bir kısmı kullanılmaktadır. Antik Çağ'da Fenikeli tüccarlar, olasılıkla bu kervan yollarını kullanarak imal edilmiş ürünleri getirip, işlenmemiş madenleri ülkelerine taşımışlardır.

Asativataya

Kalesi 195 X 375 metre boyutunda alanı kaplayan bir Geç Hitit Dönemi kalesidir. Kale, dört metre genişliğindeki surlarla çevrili olup, eşit aralıklı 28 dikdörtgen kule ile de tahkim edilmiştir. Duvarların alt bölümleri taş, üst bölümleri ise ahşap destekli kerpiçten inşa edilmiştir. Kale, kulelerle desteklenen Kuzey Kapı ve Güney Kapı olmak üzere, iki anıtsal kapıya sahiptir. Batıda ise küçük bir Huruç Kapısı (çıkış) bulunmaktadır. Kalenin, Ceyhan Irmağı'na bakan yöndeki dış duvarları Aslantaş Barajı suları altında kalmıştır.

Kalenin Güney Kapısı, Fırtına Tanrısı Tarhuzas (Luwice) veya Ba'al'ın (Fenikece) anıtsal heykelinin çifte boğalı bir kaide üstünde durduğu anıtsal bir alana açılıyordu. Kapı

Tanrı Bes ve kuzey girişindeki aslan.

Silahlı savaşçı.

Yaşandan betimleme.

İki aslanla savaşan kahraman ve akbabalar.

binalarının iç duvarları, yazıtlı ve yazısız kaideler üzerine yerleştirilmiş, ortostatlarla kaplıydı. Bu ortostat kabartma ve yazıt ile heykeller arasında yer alan, kapı heykelleri, aslanlar, sfenksler, yazıtlar, kral Asativatas'a içki, yemek ve müzik sunma gibi ziyafet sahneleri, çalgıcılar, av sahneleri, hurma ağacı, savaş gemisi, tanrı Bes, maymun, çocuğunu emziren kadın, demonlar (cin), çömelmiş askerler, kült sahneleri, tanrı ve tanrıçalar ile ölümlülerin bulunduğu çeşitli tasvirler bunlardan bazılarıdır. Karatepe heykel ve kabartmalarında Fenike ve Arami sanatının etkileri çok açık bir biçimde görülmektedir. Her iki kapı binasında Asativatas'ın aynı anlamdaki metni karşılıklı olarak hem Fenike, hem de Luwi dilinde kazanmıştır. Diğerlerinden sonu biraz farklı olan Fenike metni ise Fırtına Tanrısı'nın gövdesini kaplıyordu.

Kuşlar ve ibadet eden dört adam. Tanrı Bes.

İnsan başlı, kanatlı ve aslan ayaklı yaratık. Ortostat.

Yazıtların çift dilli bir metin oluşturması hiyeroglif Luwicesinin nihai çözümüne olanak sağlamıştır. Sonuçta, tarihsel ve paleografik nedenler göz önüne alındığında, Geç Hitit Dönemi'ne ait olan Karatepe-Aslantaş'daki Asativataya Kalesi'nin M.Ö. 8. yüzyılın sonu ile M.Ö. 7. yüzyılın başlarında

Kurbanlık ceylan taşıyan adam.

▲ Kral Asativatasa'ya ait yazlık sarayın kuzey kapısındaki sfenks. Kapıyı koruyan sfenksin korkunç gözleri vardır.

Boğalar, geyik avlayan avcı ve sfenks.

Kuzey giriş kapısı aslanları ve ortostatlar.

Çift kanath efsanevi yaratık. (●)

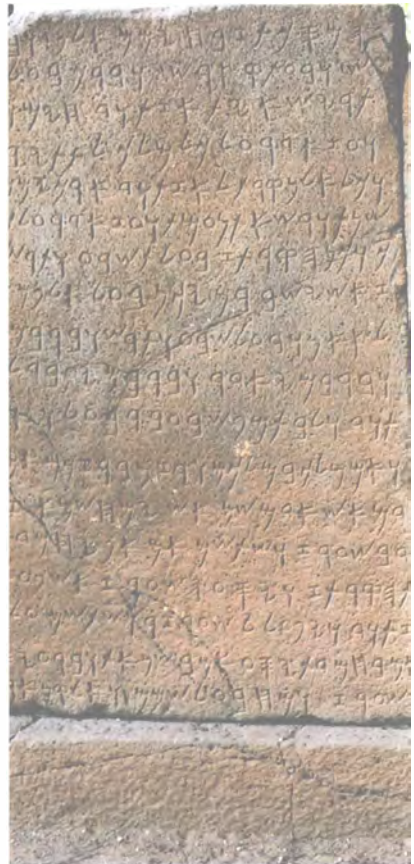
Çocuğunu ayakta emziren tanrıça. Fenikeleşmiş Geç Hitit eseri. M.Ö. 700. (●●)

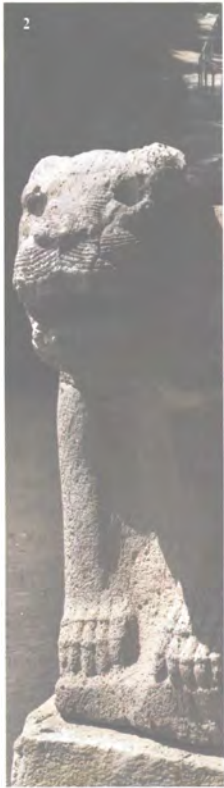
inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kuzey Kapı daha iyi korunmuş durumdadır. Asativataya Kalesi büyük bir olasılıkla M.Ö. 680 tarihlerinde Asur kralı Asur Haddon (Asurhaddon) (M.Ö.681-669) tarafından yakılıp, yıkılmış ve kullanılmaz duruma geldiği için de terk edilmiştir.

Karatepe'de bulunan yazıtlardan birisinde kral Asativatasa halka şiirimsi bir dille şöyle seslenir:

**"Ben gerçekten Asativatasa'ım;
Güneşimin Adamı, Fırtına Tanrısı'nın
Kulu Avarikus'un büyük kıldığı, Adanava
Hükümdarı. Beni Fırtına Tanrısı Adanava
kentine ana ve baba yaptı ve Adanava kentini
ben geliştirdim. Ve Adanava Ülkesi'ni
genişlettim, hem gün batısına, hem gün
doğusuna doğru... Ve günümde Adanava**

Karatepe'de bulunan bu Fenikece yazıtta kral Asativatasa halka şiirimsi bir dille seslenir.

- 1- Yaşamdan betimlemeler.
- 2- Kuzey kapısı aslanı.
- 3- Yaşamdan betimlemeler. Ortostat.
- 4- Kral ve hizmetçisi.
- 5- Aslanı öldüren adam.

İki atın çektiği arabanın üzerinde üç tanrı; ellerinde bir kalkan bulunmaktadır.

kentine refah, tokluk, rahatlık tattırdım ve Pahara depolarını doldurdum. Ata at kattım, kalkana kalkan, orduya ordu kattım, her şey Fırtına Tanrısı ve Tanrılar için, çalımınların çalımını kırdım, ülkede kötü olanları ülke dışına attım. Kendime bey konakları kurdum, soyumu rahata kavuşturdum ve baba tahtına oturdum, bütün krallarla barış kurdum. Krallar da beni ata bildiler, adaletim, bilgeliğim ve iyi yüreğim için. Bütün sınırlarımda güçlü kaleler kurdum, kötü kişilerin, çete başlarının bulunduğu sınırlarda; Mopsos evine boyun eğmeyenlerin hepsini, ben Asativatas ayağımın altına aldım. Buralardaki kaleleri yok ettim, kaleler kurdum ki Adanavalılar rahat ve huzur içinde yaşaya. Gün batısına doğru benden önceki kralların alt edemediği güçlü ülkeleri alt ettim. Ben Asativatas, bunları alt ettim, kendime kul ettim ve onları ülkemin gündoğusuna doğru, sınırlarının içine yerleştirdim. Ve günümde Adanava

sınırlarını günbatısına, gerekse gündoğusuna doğru genişlettim. Öyle ki önce korkulan yerlerde, erkeklerin yola gitmekten korktukları ıssız yollarda, günümde kadınlar kirman eğirerek dolaşmaktadır. Ve benim günümde bolluk, tokluk, rahat ve huzur vardı. Ve Adanava ve Adanava Ülkesi huzur içinde yaşıyordu. Ve bu kaleyi kurdum ve ona Asativataya adını verdim. Fırtına Tanrısı ve Tanrılar beni buna yönelttiler, ta ki bu kale Adanava Ovası'nın ve Mopsos evinin koruyucusu olsun.

Günümde Adanava Ovası topraklarında bolluk ve huzur vardı, Adanavalılar'dan günümde kılıçtan geçen kimse olmadı. Ve ben bu kaleyi kurdum, ona Asativataya adını vurdum.

Oraya Fırtına Tanrısı'nı yerleştirdim ve ona kurbanlar adadım, yılda bir öküz, çift

sürme zamanı bir koyun, güzün bir koyun adadım. Fırtına Tanrısı'nı takdis ettim, bana uzun günler, sayısız yıllar ve bütün kralların üstüne büyük bir güç bahsetti. Ve bu ülkeye yerleşen halk, öküz, sürü, bolluk ve içkiye sahip oldu, döller bol oldu, Fırtına Tanrısı ve Tanrılar sayesinde.

Asativatas'a ve Mopsos evine kulluk ettiler. Ve eğer krallar arasında bir kral, prensler arasında bir prens, hatırı sayılır bir insan Asativatas'ın adını bu kapıdan siler, buraya başka bir ad yazar, bunun ötesinde bu kente göz diker ve Asativatas'ın yaptırdığı bu kapıyı yıkar, yerine başka bir kapı yapar ve ona kendi adını vurursa, açgözlülük, kin, ya da hakaret amacıyla bu kapıyı yıkarsa, o zaman Gök Tanrısı, Yer Tanrısı ve Evrenin Güneşi ve bütün Tanrıların, gelen kuşakları, bu kralı, bu prensi, ya da hatırı sayılır kişiyi yeryüzünden sileceklerdir. Yalnız Asativatas'ın adı ölümsüzdür, sonsuza dek, Güneş'in ve Ay'ın adı gibi."

Müze, Karatepe ve Domuztepe kazısı buluntuları sergilenmektedir.

KARATEPE - ASLANTAŞ MÜZESİ

Savaşçılar kabartması.
Domuztepe.

Kapı Aslanı.

Sfenks üzerinde tanrı.

Karatepe-Aslantaş Müzesi, ören yerinin girişinde, gişelerin bulunduğu yerdedir. Kale gezildikten sonra bu küçük müze de soluklanıp, kazılardan ele geçirilen eserleri görmek geziyi tamamlayıcı kılacaktır. Müze, Karatepe ve Domuztepe kazısı buluntuları sergilenmektedir. Luvi hiyeroglifi ve Fenike yazıtlı çeşitli bazalt kabartmalar, tunç ok ve mızrak uçları, silindirik mühür ve boncuklar, Arami yazıt, Kubaba ve Fırtına Tanrısı Teşub'un kabartmaları, sütun kaidesi, hayat ağacı kabartması, taslak aslan, savaşçılar, sfenks üzerinde tanrı kabartmaları, Domuztepe kazısından gelen Neolitik Dönem ve Demir Çağı çanak çömlekleri, öğütme taşları, ayrıca Hellenistik

Dönem'e ait pişmiş toprak çanak, çömlek ve kandiller, Doğu Roma (Bizans) Dönemi seramik parçaları ile Roma ve Doğu Roma (Bizans) sikkeleri müze de sergilenen eserlerden bazılarıdır. Ören yerinden ayrılmadan park yerinde yöresel zanaatkarların yaptığı ahşap ürünleri görmek ve bu yaratıcı ustalarla ayak üstü sohbet etmek geziye tat katacaktır.

Fırtına Tanrısı. Domuztepe.

1- Taştan oyulmuş kap.
2- Mızrak ucu.
3- Sütun kaidesi. Domuztepe.

Hemite Kaya Anıtı

Osmaniye - Kadırlı yolu üzerinde Ceyhan Nehri kıyısında bulunan kaya anıtı, yeni adı Gökçedam, eski adı ise Hemite olan köyün sınırları içindedir. Bu köy, aynı zamanda dünyaca ünlü edebiyatçımız Yaşar Kemal'in de köyüdür. Köyün 300 metre dışında, nehrin kuzey yakasında, küçük bir gölcük kıyısındaki kaya üzerinde bulunan kabartmada, başında takkesi, uzun elbiseli, ucu sivri ayakkabılı ve de silahlı olan yerel bir kral/prens ayakta profilden tasvir edilmiştir. Bu anıt olasılıkla M.Ö. 13. yüzyıla ait olmalıdır. Kaya kabartmasının 600 metre kuzeyinde ise yüksek bir tepe üzerinde Hemite Kalesi bulunmaktadır; kale, Yılanlı Kale'ye kadar olan geniş bir alanı gözetim altında tutacak stratejik bir konuma sahiptir.

Kaya Kabartması. Kadırlı yolu üzerinde Ceyhan Nehri kıyısında Hemite (Gökçedam) Köyü'ndedir.

Sirkeli Höyük ve Kaya Anıtı

Sirkeli höyük, Adana'nın 60 kilometre doğusunda, Ceyhan İlçesi'nin 10 kilometre güneybatısında ve Ceyhan Nehri'nin kıyısında bulunan Sirkeli Köyü sınırları içindedir. İsmi yakınlarında bulunan bu köyden alan höyük, tarih öncesi çağlardan günümüze kadar birçok yerleşime sahne olmuş, önemli bir yol kavşağı üzerindedir. Günümüzde de önemli transit yollar Sirkeli Höyük/ Köyü yakınından geçer.

Ceyhan Nehri'nin kıyısında, yüzü ırmağa dönük olan Hitit kabartmasının 1934 yılında keşfiyle

birlikte, höyükte kazı çalışmalarına başlanır. Kabartma, Hitit Kralı Muvatalli'ye (M.Ö.1315-1282) aittir. Bugüne kadar bilinen en eski kral tasviridir. Üzerinde uzun bir manto, başında takke, sağ elinde mızrak, sol elinde ise krallık simgesi olan ucu kıvrık bir baston, ayağında ucu kıvrık çarık biçimli ayakkabı ile uzun bir giysi içinde görülen kral, ayakta ve bir rahip kıyafeti içinde tasvir edilmiştir. Tasvirin sağ tarafındaki hiyeroglif yazıtta **“Büyük Kral, Kahraman Muvatalli, Büyük Kral, Kahraman Mursili'nin oğlu”** yazılıdır. Kral Muvatalli, Mısır firavnu II. Ramses ile Kadeş'te yapacağı savaşa giderken burada konaklamış olmalıdır. O nedenle Hititlerce buranın

kutsallığına inanılmıştır. Sirkeli'de izlerine rastlanan ikinci kabartma ise kazınmış, silinmiş bir kabartmadır; olasılıkla Hititler bu kabartmayı kazıyıp yok etmek istemişlerdir. Hititler, hüküm sürdükleri topraklarda, ya da sefer sırasında uğradıkları, geçtikleri nüfuzu altındaki topraklarda kaya bloklarına güç sembolü olarak kral ya da tanrı kabartmaları yapmışlardır; propaganda amaçlı ya da güç gösterisi olan bu kabartmalara Anadolu'nun birçok yerinde, özellikle

Sirkeli Höyük Kabartması. Ceyhan Nehri kıyısındadır.

dağ geçitlerinde ve su kaynaklarında rastlanır.

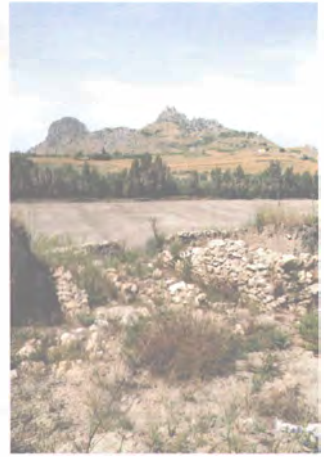
O. Casabonne, Sirkeli yerleşiminin antik isminin Lawazantiya olabileceğini ileri sürmüştür. Bazı Hitit kaynaklarından Lawazantiya'nın, Aşk Tanrıçası Sawuska ile kral Hattuşili'nin eşi Puduhepa'nın kenti olduğu anlaşılmıştır. Sirkeli Höyük'te kazılara 1934 yılında Liverpool Üniversitesi adına J. Garstang tarafından başlanır. Kazılara M.V. Seton-Williams 1951 yılında devam eder. 1992-

1996 yıllarındaki kazılara ise Münih Maximilian Üniversitesi ve Bavyera Bilimler Akademisi'nden H. Ehringhaus devam eder. 2006 yılından itibaren kazılar Alman ve Türk kazı heyeti Eberhard Karls, M. Novak ve Ekin Kozal tarafından sürdürülmektedir.

Kazılardan anlaşıldığı üzere Sirkeli Höyük, Kalkolitik Dönem'den Doğu Roma'nın (Bizans)

Hitit Kralı Muvatalli kabartması. Sirkeli.

Sirkeli Höyük Yerleşimi.

geç dönemlerine kadar yerleşime sahne olmuştur. Sirkeli Höyük'te M.Ö. 2. binin ortalarında Kizzuwatna Krallığı izlerine rastlanmıştır. Hitit tarihinde önemli bir yere sahip olan Kizzuwatna Krallığı özellikle dini tapınma kültüründe Hititler etkilemiştir. Kazılarda Son Tunç Çağı'na tarihlenen Hitit çanak-çömlekleri, bölgenin Hitit yerleşim merkezleriyle ilişkilerinin sıklığını belirler.

Keben Kaya Kabartması

Silifke-Mut arasındaki karayolu Göksu Irmağı'nı izler; eşsiz güzellikteki bu vadide ilerlerken yolun 25. kilometresinde Keben Köyü yol ayrımına gelinir; köy, anayoldan 1 kilometre kadar içeridedir. Köy meydanındaki kahvehane çay molası verip soluklandıktan sonra köyün 2 kilometre kuzeyinde bulunan Keben Kaya anıtına ulaşılır; burada yüksek kaya üzerine işlenmiş ana

Göksu Irmağı.

tanrıça Kybele figürü

Keben Kabartması, yerden 4 metre yükseklikte, içinde bulunduğu niş 1,5x1 m. boyundandır.

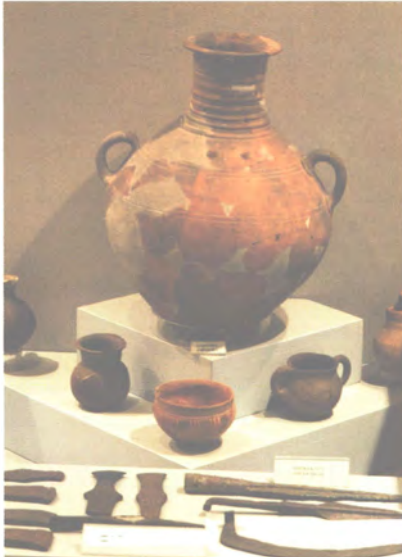
Prof. Horst Ehringhaus tarafından keşfedilmiştir; figürün üzerinde Maraş mezar taşlarındaki kadınların giyindiği türden bir giysi bulunmaktadır. Kabartma, başındaki polos ve vücudu örten şal biçimli çarşafı o dönem Maraşlı kadınların giysisini andıran özelliğiyle Geç Hitit sanat özelliklerini taşır; Ayrıca badem gözleri de kesin olarak Geç Hitit Dönemi eseri olduğunu kanıtlar (E.Akurgal). Bu kabartma M.Ö. 750 tarihinden sonra yapılmış olmalıdır. Kabartmanın arkasında uzun mantosu, M.Ö 750-700 tarihlerinde görülen Fenike etkisi taşıyan eserlerde de görülür (E.Akurgal). Keben Kabartması yörede "Çolak Kız" ismiyle anılmaktadır.

Gözlükule Hüyükü, Tarsus ilçe merkezinin güneydoğusunda bulunur.

Gözlükule Hüyükü

Tarsus İlçe merkezinin güneydoğusunda bulunan Gözlükule Hüyükü'ndeki ilk yerleşmeler Neolitik Dönem'e kadar uzanmaktadır.

Gözlükule Hüyükü buluntuları. Pişmiş toprak kaplar. Tarsus Müzesi.

Gözlükule Hüyükü buluntuları. Pişmiş toprak kaplar. Tarsus Müzesi.

Hüyükte 1936-38 ve 1947-49 tarihleri arasında Hetty Goldman tarafından yapılan kazılar sonunda Neolitik, Kalkolitik, Tunç ve Demir Çağı, Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans) ve Anadolu Selçuklu Dönemi sonuna kadar

kesintisiz olarak yaşamın sürdüğünü gösteren bütün tabakalar saptanmıştır. Hitit Dönemi'de Kizzuwatna kralı İspat Aşu ile Hitit Kralı Telipinu (M.Ö.1535-1510) arasında yapılan antlaşmanın çivi yazılı küçük bir bölümünü içeren tablet, Kral İspat Aşu'ya ait çivi yazılı ve hiyeroglifli mühür, Hitit Kralı III.Hattuşili'nin (M.Ö. 1275-1250) karısı ana kraliçe Puduhepa'ya ait mühür, bir arazi bağıışı ile ilgili çivi yazılı tablet, bir din adamını tasvir eden kristal heykelcik Gözlükule Hüyükü kazısından çıkan Hitit Dönemi'ne ait önemli eserlerden bazılarıdır. Gözlükule Hüyükü kazısından çıkan eserlerin bir kısmı Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır. Son yıllarda Gözlükule Hüyükü kazılarında çıkan eserler yörede bulunan Tarsus Müzesi'nde korumaya alınıp sergilenmiştir.

Yumuktepe Höyüğü

Hitit İmparatorluk Dönemi.
Mersin Müzesi.

Yumuktepe Höyüğü, Mersin şehir merkezinin 2 kilometre kuzeyinde bulunan Demirtaş Mahallesi sınırları içindedir. Anadolu'yu, Çukurova üzerinden Mezopotamya, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'a

bağlayan bir kavşakta bulunur; Yumuktepe, Anadolu'yu bu coğrafyalarla ticari, kültürel, siyasi birbirine bağlayan bir geçit noktasındaydı. Yumuktepe, Neolitik Çağ'dan Orta Çağ'a kadar yerleşime sahne olmuştur. 8000 yıl öncesinin yaşam izlerinin bulunduğu höyükte kazılara 1937 yılında başlanmıştır; Liverpool Üniversitesi'nden John Gaestang'ın başkanlığını yaptığı ekip, 1937-1939 ve 1946-1947 yıllarında kazıları sürdürmüştür. Höyükte yapılan kazılarda Neolitik Çağ'dan Ortaçağ'a kadar 33 katman belirlenmiştir.

Yumuktepe'te Hititlerin izlerine M.Ö. II.bin yılın ortalarına tarihlenen katmanda rastlanmıştır; öncesinde Asurlularla ticaret ilişkisi -yoğun olmasa da- kurulduğu anlaşılmıştır. Yumuktepe, Hititler için Kuzey Suriye, Doğu Akdeniz ve Mısır'a geçiş kavşaklarından biriydi. Höyüğün VII. katmanında bir Hitit Kalesi'ne rastlanmıştır; kalenin inşaat stili Boğazköy stiliyle benzeşmektedir. Burada Hitit Kalesi'nin varlığı Yumuktepe'nin Hititler için önemini güçlendirmiştir. Ayrıca höyüğün doğusunda ve güneyinde yine Hitit yerleşimine ait bazı yapı katmanları saptanmıştır; sur inşaatı kalıntısı, çanak-çömlekler, hiyeroglif yazılı mühür ve balta Hitit kalıntı ve buluntuları arasındadır.

İdol.
Hitit
İmparatorluk
Dönemi.
Mersin Müzesi.

Araştırmacılar, Yumuktepe'deki kazılar sonucu saptanan Hitit sur kalıntılarının 90 metre çapında bir garnizona ait olabileceğini öne sürmektedirler.

Yumuktepe'de M.S. 10.-13.yüzyıllarda I.-II. katmanlarda kilise kalıntılarına da rastlanmıştır. Kilisenin tabanının altında da çok sayıda gömüye ulaşılmıştır. Yumuktepe Höyüğü'ndeki yerleşim, 8000 yıl önce deniz kıyısında kurulmuştu; o dönemde deniz kıyısına çok yakın mesafede olan Yumuktepe, Soğuksu Çayı'nın getirdiği alüvyonların denizi doldurması sonucu günümüzde kıyı şeridinin çok gerisinde kalmıştır.

Yumuktepe Höyüğü ve güneyindeki Mersin modern yerleşimi.

Yumuktepe, Eski Tunç Çağı buluntuları. Mersin Müzesi.

Adana Arkeoloji Müzesi bahçesi.

ADANA ARKEOLOJİ MÜZESİ

Hitit Savaş Arabası.

Müzedede sergilenen eserler arasında; Neolitik, Kalkolitik, Eski Tunç Çağı, Hitit, Geç Hitit, Urartu, Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans), Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait eserler yer almaktadır.

Müze girişinde Hitit Dönemi'ne ait kapı aslanı, Roma Çağı'na ait Tarsus'tan getirilen yüksek kabartmalı "*Akhilleus Lahdi*" ve Yazıtlı Gümrük Tarifesi Levhası, Avgusta kentinden getirilen medusa kabartmalı "*Avgusta Lahdi*", heykel ve kabartmalar ile adak taşı ve pişmiş toprak lahit bulunur.

Girişteki salonda ise taş eserler sergilenmiştir. Burada Geç Hitit Dönemi'ne ait (M.Ö.700) kabartmalı mezar taşları; ayrıca müzenin en değerli eserlerinden birisi olan Fırtına Tanrısı'nın Hurri (Gece) ve Serri (Gündüz) adlı boğalarının çektığı araba üzerinde, ayakta, elinde topuz tutan kral heykeli yer alır. Kalker taşından yapılmış ve M.Ö. 8. yüzyıla tarihlenen bu heykelin arka cephesindeki kalkan kabartmasının alt kısmındaki Fenikece yazıtta da;

*"Ben Warikas.....
oğlu Murkas'ın
soyundan Hiyawa
Ülkesi kralı,
Fırtına Tanrısı'nın
hizmetkarı..... Ben
Warikas, Hiyawa
Memleketini ve
Hiyawa Ovasını
Fırtına Tanrısı'nın
ve benim baba*

Tablet.

tanrılarımın sayesinde genişlettim. At üstüne at koydum. Ordu Üstüne ordu kurdum. O zaman Asur Kralı ve tüm Asur Evi bana ana ve baba oldu; Hiyawa memleketi ile Asur Memleketi bir oldular. Güçlü kalelere boyun eğdirdim. Doğuda 8, Batıda 7 kale inşa ettirdim. O yerlerde, buradaki Nehir Evi'ne karşı bolluk-bereket büyüdü. Ben, hikmetim sayesinde memlekette Hiyawa Kentine barış sağladım... niyetini korusun, sağlasın(?)..."

dizeleri yer almaktadır. Bu salonda ayrıca Arkaik Çağ'a (M.Ö. 6.yüzyıl) ait heykeller, Antropoit Lahit (M.Ö. 4. yüzyıl), Roma Çağı'na ait heykeller, büstler, mezar stelleri, yazıt ve Lir Çalan Orfeus mozaiği sergilenmiştir. Devamında ise, Roma Çağı altın diademler, Doğu Roma Çağı'na (Bizans) ait altın nesneler, çeşitli ziynet eşyası, yine

Hellenistik, Roma ve Doğu Roma (Bizans) dönemlerine ait mücevherler

(yüzük, küpe, kolye) sergilenmiştir.

Müzenin 1.

katındaki Sikke ve Mücevherler Salonu'nda Hellenistik Dönem sikkeleri, antik çağ kent sikkeleri ve defineler, yine Roma İmparatorluk, Venedik ve İslam Dönemi sikkeleri, takılar; Tell Halaf silindir

Tunç Çağı heykelleri.

ve damga mühürleri, Asur Çağı mühürleri, Hitit İmparatorluk Dönemi silindir ve damga mühürleri, Urartu damga ve silindir mühürleri, Orta Tunç ve Demir Çağı damga mühürleri, Doğu Roma (Bizans) kurşun damga mühürleri bulunur.

Kronolojik Eserler Salonu'nda ise Neolitik ve Kalkolitik Dönem çanak ve çömlekleri; Tunç Çağı'na ait çanak-çömlekler ve törensel içki kabı,

▲ Aslan heykeli.

▲ Aslan. Geç Hitit Dönemi.

Kabartma. Bazalt.

tunç Hitit heykelciği, savaş arabası ve çivi yazılı tabletler; Demir Çağı'na ait çanak-çömlekler ve rytonlar; Urartu Dönemi'ne ait (M.Ö. 9 - 7.yüzyıl) tunç kemerler, at alınlıkları, kılıçlar, adak plakaları,

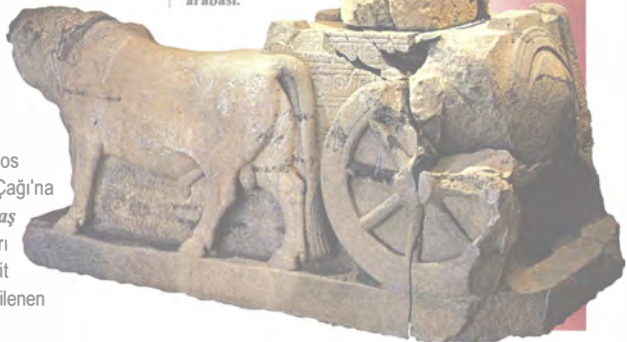
topuzlu iğneler, göbekli taşlar, mobilya ayakları, bilezikler ve taş kolyeler; Fenike (M.Ö.7.yüzyıl) cam eserleri, şişe ve kapları, kolyeler; Demir Çağı'na ait pişmiş topraktan törensel içki kapları, bilezik ve kolyeler; Çeşitli tip Hellenistik Dönem vazoları; Roma Çağı'na ait bronz ve pişmiş toprak heykelcikler, kâseler, vazolar diğer bronz objeler; Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait taç, kantar ağırlıkları, buhurdanlık, barutluk, tunç vazolar, sedef kemer tokası, ikona ve kutu; Selçuklu ve Osmanlı Dönemi seramik eserleri, çanak, sürahi ve çini karolar sergilenmiştir.

Müzenin 1. katının orta bölümünde ise, Karataş/Magarsos antik kentinden getirilen Roma Çağı'na ait (M.S. 2.yüzyıl) tunç *"Karataş heykeli"*, Asur Çağı'na ait Tanrı heykeli ve yine Roma Çağı'na ait Afrodite heykeli bu bölümde sergilenen önemli eserlerdir.

Bölgesel Eserler Salonu'nda ise Sirkeli Höyük kazısından gelen çakmak taşı kesiciler, tunç iğneler seramik ve cam koku şişeleri; Anawarza Kazısı'ndan gelen cam koku şişeleri, büstler; Tufanbeyli Şar (Comana) kazısından gelen Roma Çağı tunç heykelcikler; Mersin Kelenderis Kazısı'ndan gelen vazolar ve çeşitli dönemlere ait bronz eserler; Arkaik, Klasik ve Roma Dönemlerine ait küçük mermer eserler; M.Ö. 2. binlere ait Miken vazoları; Gözlükule Höyüğü kazısından gelen çanak ve çömlekler; Doğu Roma

(Bizans) Dönemi'ne ait Misis çanak ve çömlekleri; Roma Çağı'na ait pişmiş toprak kandiller, figürinler, çanak ve çömlekler; Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans) Dönemlerine ait çeşitli tip cam eserler; ayrıca yine Hellenistik, Roma ve Doğu Roma (Bizans) Dönemlerine ait bölgesel pişmiş toprak seramik buluntular, cam ve süs eşyaları sergilenen eserlerden bazılarıdır.

Kral Warikas ve arabası.

Kral Warikas'ın arabasından detay.

Müze bahçesinde ise, Hitit Dönemi'ne ait Kapı Aslanı, Roma Dönemi'ne ait çeşitli mermer mimari parçalar, giranlı lahitler, İmparator Avgustus heykelleri, sunaklar, sütun başlıkları, ostotekler,

mezar stelleri, yazıtlar, erzak küpleri, taş güller, pişmiş toprak lahitler, Geç Hitit Dönemi'ne ait Fırtına Tanrısı Teşup kabartmaları gibi eserler yer almaktadır.

Müzedede sergilenen bir kabartma.

Karı koca betimlemeli mezar taşı. Geç Hitit Dönemi. M.Ö. 8.yy. sonu.

Kabartma. Geç Hitit Dönemi.

Sakçagözü / Coba Höyük

Sütun kaidesi kabartması.
Sakçagözü. A.M.M.

Bazalt kabartma, detay. Sakçagözü.

arkeolojik kazılar yapılmıştır. Kazılar sonunda Geç Hitit Dönemi'ne ait olan kenti çeviren surlar, saray ve yapı kalıntıları, kentin giriş kapısı açığa çıkarılmıştır. Kazı sırasında, yapıları süsleyen ortostat kabartmalar, aslan heykelleri, sfenks kabartmaları, kral kabartması, aslan avı, kuş ve yelpaze tutan figürler, kuş adam ve tanrısal kabartmalı ortostatlar ve heykeller açığa çıkarılmıştır. Kazılardan çıkan heykel ve kabartmalar da, Asur ve Arami sanatının Sakçagözü sanatı üzerinde ne kadar etkili olduğu açık biçimde görülmektedir. Bu eserler olasılıkla M.Ö. 8. yüzyılın sonlarına ait olmalıdırlar. Höyükte yapılan kazılarda ilk Kalkolitik tabakaya kadar inilmiştir.

Geç Hitit Dönemi'nde küçük bir höyük olmasına karşın önemli bir merkez olan Sakçagözü/Coba Höyük, Gaziantep İli, Nurdağı İlçesi, Sakçagözü Beldesi'nin 3 kilometre kuzeyinde yer alır. Ören yerinde 1907-1912 tarihleri arasında John Garstang, 1949 tarihinde ise Seton Lloyd başkanlığında

Sakçagözü. Gaziantep.

Kazılardan çıkan eserler Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde ve Berlin'deki Vorderasiatische (Önasya) Museum'da sergilenmektedir.

Başı insan, vücudu aslan, vücudunda kuş tüyleri olan, kuyruğunun ucu kuş başı betimlemeli bazalt kabartma.
Sakçagözü. A.M.M.

Ön kısmı protom, arka kısmı kabartma tekniğiyle yapılmış kapı aslanları.
Sakçagözü.
A.M.M.

Zincirli Höyük / Sam'al

Zincirli Höyük.

Zincirli Höyük ören yeri, Gaziantep İli'ne bağlı İslâhiye İlçesi'nin 10 kilometre kuzeyindeki Fevzipaşa Beldesi yakınlarında Zincirli Köyü'nde bulunmaktadır. Kentin bulunduğu yer gerek stratejik, gerek ana ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle önemli bir coğrafi konuma sahipti. Hitit İmparatorluğu'nun M.Ö. 1190/1183 tarihinde yıkılmasından sonra kurulan Geç Hitit Dönemi krallıklarından biri olan Sam'al Krallığı'nın merkeziydi. M.Ö. 920 tarihinde Aramiler'in egemenliği altına giren kent, M.Ö 743 tarihinde Asur Devleti'ne bağlı bir krallık haline gelirken, M.Ö. 725 tarihinde de yine bu krallık Asurlular tarafından ortadan kaldırılmıştır.

1882 - 1894 yıllarında Zincirli'de, Carl Human, Felix Von Luschan ve Robert Koldewey yönetimindeki Alman ekip tarafından yürütülen arkeolojik kazılar sonunda buradaki yerleşimde, Kalkolitik Dönem'den Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne kadar kesintisiz olarak yaşamın sürdüğünü saptanmıştır. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde (M.Ö.1300) kentin etrafının surlarla çevrili olduğu anlaşılmıştır. Kentin etrafını çeviren bu

Çift sfensli sütun altlığı. Zincirli. İ.A.M.

Zincirli Köyü, höyüğün üzerinde bulunmaktadır.

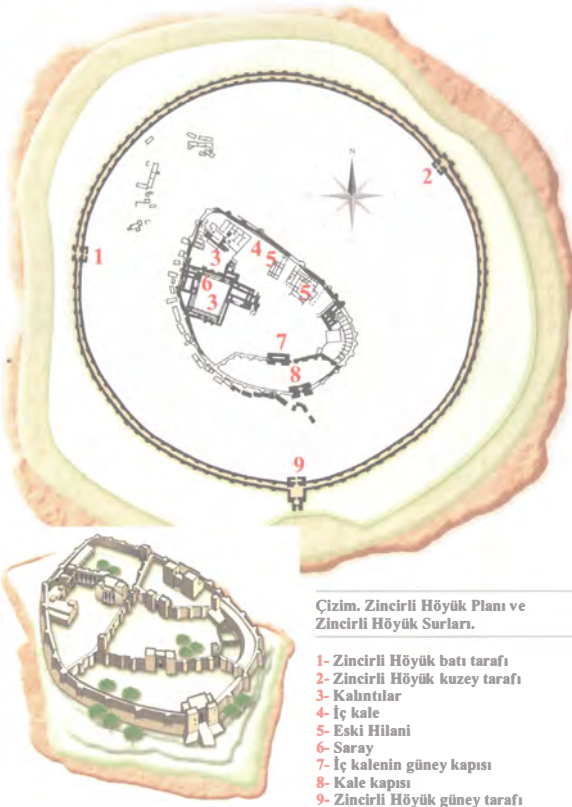
ilk surla paralel olarak, M.Ö. 7. yüzyılda yapılan ikinci bir surla kent surları desteklenmiştir. İkili surla duvarlarıyla çevrilen 800 metre çapındaki höyük üzerinde -içindeki mimari yapısıyla insanı büyüleyen saray yapısının bulunduğu- İç Kale yer alır. Kent M.Ö. 9. ve 7. yüzyıllar arasında en parlak dönemini yaşamıştır. Kral Kilamuwa ve kral Barrakab dönemlerinde kentte büyük imar çalışmaları yapılmıştır. Kazılar sonunda Sam'al Krallığı'na ait İç Kale Surları, kent ve kale kapıları ile sarayları gün ışığına çıkarılan kalıntılardır.

Kale kapısı batı kısmı. M.Ö. 9.yy. Zincirli. İ.A.M.

Köy içinde kabartma parçaları.

Cizim. Zincirli Höyük Planı ve Zincirli Höyük Surları.

- 1- Zincirli Höyük batı tarafı
- 2- Zincirli Höyük kuzey tarafı
- 3- Kalıntılar
- 4- İç kale
- 5- Eski Hilani
- 6- Saray
- 7- İç kalenin güney kapısı
- 8- Kale kapısı
- 9- Zincirli Höyük güney tarafı

Bu kalıntılar, Geç Hitit Krallıkları Dönemi'ne ait kentler hakkında önemli mimari bilgiler vermektedir. Ayrıca kazılarda çıkan heykel, yazıt ve kabartmalarda da kralların ismi, giysilerinin ayrıntıları, portreleri üzerindeki simgeler incelendiğinde Aram özelliği ağır basan bir Zincirli yontu biçimiyle karşılaşırız. M.Ö. 8. yüzyılda ise Zincirli'de bulunan yontularda Asur sanatının üslup özelliklerinin Geç Hitit Sanatı içindeki etkileri açık bir biçimde görülmektedir; Berlin Müzesinde sergilenen kral Barrakab'ın yer aldığı kabartmadaki betimlemede kral Asur stiliyle gösterilmiş, karşısında ise yazmanı yer almaktadır; 1,12 metre yüksekliğindeki ortostat M.Ö. 730 yılına tarihlenmektedir. Yine bu kabartmalardaki sahneler, Sam'al Krallığı'ndaki saray ve dini çevreler hakkında da önemli bilgiler vermektedir; tarımsal üretimle ilgili veriler, saray içinde yaşanmış olaylar, siyasi-askeri gelişmeler bu yazıtlarla gün

ışığına çıkmıştır. İlk dönem kazılarında çıkan heykel ve kabartmalar İstanbul'da Arkeoloji Müzeleri içindeki Eski Şark Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Bazı kabartmalar da Berlin'deki Vorderasiatische (Önasya) Museum'da bulunmaktadır.

Zincirli Höyük'te kazılara uzun yılların ardından 2006 yılında tekrar başlanmıştır; Chicago Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Davit Scholen başkanlığındaki ekip kazıları sürdürmektedir. 2007 yılında kent duvarlarının bir kısmının ortaya çıkarıldığı höyükte 2008 kazı döneminde bulunan Kuttamuwa'nın mezar steli arkeoloji dünyasında oldukça ilgi çekmiştir; Amerika'da yayınlanan Archaeology Dergisi, yeni bulunan steli 2008 yılının en

önemli 10 keşfi arasına almıştır. Stelde bulunan 13 satırlık yazıtta Kuttamuwa, ruhu için bir koçun kurban edilmesini istemektedir. Beş yıl daha kazıların devam edeceği Zincirli Höyük'te yapılan planlamayla üzerinde bulunduğu Zincirli Köyü kaldırılıp başka bir alana taşınacaktır.

3 numaralı saray girişinden sfenks. Zincirli. M.Ö. 9.yy. İ.A.M.

Soylu çift içki ve yemek masasında. Kral I. Klamuva Dönemi. Zincirli. İ.A.M.

Tilmen Höyük

Tilmen Höyük, Gaziantep ili İslâhiye İlçesi'nin 10 kilometre doğusundaki Karasu Çayı kıyısında yer alır. Buradaki ilk kazılar 1959-1972 tarihleri arasında Prof. Dr. Bahadır Alkım tarafından yapılmıştır.

2002 yılında ise Prof. Dr. Refik Duru tarafından höyükte temizlik ve çevre düzenleme çalışmaları yapılmıştır. 2007 yılından bu yana Tilmen Höyük'te yapılan arkeolojik kazıları İtalyan bilim ekibi yürütmektedir.

Tilmen Höyük 200 - 225 metre çapında ve 19 metre yüksekliktedir. Höyükteki ilk yerleşmeler M.Ö. 4. binin başlarına kadar uzanmaktadır. Yapılan kazılarda, höyüğün üzerindeki moloz tabakası kaldırıldıktan sonra taş duvarlı tapınak ve saray gibi anıtsal yapılarla saray mutfakları açığa çıkarılmıştır. Bu yapılar, en erken M.Ö. 2000 yıllarının başlarına ait olmalıdır; bu görünümle, Tilmen Höyük'ün M.Ö. 3. binin sonunda büyük bir kent olduğu anlaşılmaktadır. Kent en görkemli dönemini M.Ö. 18-15. yüzyıllar arasında yaşamıştır. Kentin, bu parlak döneminde merkezi Halpa (Halep) olan Yamhad Krallığı'na bağlı bir beylik durumunda olduğu sanılmaktadır.

İç ve dış kaleden oluşan Tilmen Höyük iki surla koruma altına alınmıştır. Höyüğün kuzeydoğusunda, on yedi basamaklı bir rampa ile çıkılan yuvarlak kuleler yer alır. Kale surları

Savaş arabası.
Tilmen Höyük.
Gaziantep Müzesi.

Mühür baskıları. Tilmen Höyük. Gaziantep Müzesi.

büyük ve düzgün kesme taşlardan yapılmıştır. Kentin asıl giriş kapısı doğuda olup, bu kapının iki yanı kapı aslanları ile korunmuştur. Bu kapı dışında, ayrıca kuzeybatı ve güneybatı yönde de birer küçük kapı daha bulunur. Yapılan son kazılarda, aşağı kentteki bir tapınak kalıntısı da açığa çıkarılmıştır.

Kazılar sonunda ortaya çıkarılan eserlerin, Eski Mezopotamya ve Suriye ile Anadolu kültürleri arasındaki ilişki ve bağı yansıtmaları bakımından Tilmen Höyük önemli bir yerleşme yeridir. Tilmen Höyük kazılarında çıkan eserler Gaziantep Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kazılar sırasında açığa çıkarılan, olasılıkla kral ailesine hizmet vermiş olan büyük yapı ile tapınak ve saray mutfaklarının yıkılan duvarları özgün taşlarla onarılmış, ziyaretçiler için gezi yolları açılmış ve ayrıca çevre düzenlemesi de yapılmıştır.

Tilmen Höyük. İslahiye. (1,2,3)

Tilmen Höyük buluntusu toprak kaplar. Gaziantep Müzesi.

YESEMİK AÇIK HAVA MÜZESİ

Yesemek
Heykel Atölyesi
genel görünümü.

Gaziantep İli, İslâhiye İlçesi'ne 23 kilometre uzaklıkta bulunan Yesemek Taşocağı ve Açık hava Heykel Atölyesi, Yesemek Köyü'nün güneydoğu yamacındadır. Heykel Atölyesi'nin güneye doğru yükselen uzantısında ise bazalt taş ocağını içeren ve volkanik oluşum olan Karatepe yer alır. Hitit heykel sanatına büyük katkıları olan Yesemek Heykel Atölyesi, antik çağda yakın doğuda yer

Protom Sfenks.

alan ve bilinen en büyük Açık hava Heykel Atölyesi'dir. Heykel Atölyesi ilk olarak Hitit İmparatoru I. Şuppiluliuma (M.Ö. 1380-1345) zamanında işletmeye açılmış ve burada Hurritli ustalar çalışmışlardır.

Yesemek Heykel Atölyesi genel görünümü.

Protom Sfenks ve savaş arabası kabartması.

Aralarında Güneş Kursu bulunan Üç Dağ Tanrısı.

İki Dağ Tanrısı.

Anıtsal Kapı Aslanı.

Protom sfenks.

Taş ocağı.

Geç Hitit Dönemi'nde Sam'al Krallığı'nın buraya egemen olduğu sıralarda ise Arami kökenli ustaların burada çalıştıkları bilinmektedir. M.Ö. 8. yüzyıl sonlarında Sam'al Krallığı'nın (Zincirli) Asurlular tarafından ortadan kaldırılması sonucu bütün ustaların götürülmesi ve çalışan halkın bölgeyi terk etmesiyle taş ocağı kapatılmış ve o tarihten sonra heykel atölyesi işlevini yitirmiştir.

Heykel Atölyesi, nihayet ilk kez 1890 tarihinde Zincirli'de (Sam'al) Alman Doğu Araştırmalar Kurulu adına kazı yapan Felix Von Luschan tarafından bilim dünyasına tanıtılmıştır. Yesemek Açık hava Heykel Atölyesi ve Taş Ocağı'nda ilk bilimsel araştırma ve kazı çalışmaları Prof. Dr. Bahadır Alkım tarafından 1955-1961 yılları arasında yapılmış ve 200 kadar heykel taslağı açığa çıkarılmıştır. 1988-1991 yılları arasında Gaziantep Müzesi tarafından yapılan kazılar sonunda açığa çıkarılan bazalt heykel ve kabartma taslakları sayısal olarak 300'ü bulmuştur. 2005 yılında ise açık hava heykel atölyesinin bulunduğu alanda yapılan son sergileme ve çevre düzenleme çalışmaları ile birlikte Yesemek Açık hava Müzesi bugünkü duruma getirilmiştir.

Taş ocağından çıkarılan bazalt taş tomruklar, üç işçilik evresinden geçirilirdi; birinci evrede taslaklar kabaca şekillendirilir, ikinci evrede perdahlanarak bazı ayrıntılara geçilir, üçüncü

evrede ise heykel taslağındaki ayrıntılar biraz daha belirginleştirilir ve perdahlama yapılır. Heykel taslaklarının son şekli ise gönderildikleri yerde ve konumları alındıktan sonra yerinde yapılıyordu.

Yesemek'te açık havada bulunan anıtsal kapı aslanları, oturur vaziyette işlenmiş kapı aslanları, kanatlı kapı aslanları, protom sfenksler, saç buklesi taşıyan sfenksler, aralarında güneş kursu bulunan ikili veya üçlü dağ tanrısı kabartmaları, savaş arabası kabartması, insan-ay karışımı yaratık, yuvarlak heykel taslakları, kabartma taslakları, sütun altlıkları ve mimari parçalar Yesemek Açık hava Müzesi'nde sergilenen ve taslak olarak işlenmiş bazalt örnek eserlerden bazılarıdır.

Protom sfenkslerin bulunduğu alan.

Taşlıgeçit Höyüğü

Taşlıgeçit Höyüğü kazı alanı.

Taşlıgeçit Höyüğü, İslahiye İlçesi'nin doğusunda, Ağalarobası Köyü yakınlarında, Yesemek Açık Hava Müzesi'nin 3 kilometre kuzeyindedir. Höyük, Tahtaköprü Barajı göl sahası içinde bulunmaktadır. Tilmén

Höyük yakınlarında kaynağı bulunan Karasu Çayı höyüğün yakınından geçmektedir. Karasu üzerine yapılan sulama amaçlı Tahtaköprü Barajı höyüğün bulunduğu alanda kış aylarında göl sahası oluşturmakta, höyük baraj gölünün ortasında bir ada olarak kalmaktadır; yaz aylarında suların çekilmesiyle kendi yatağına dönen Karasu üzerine yapılmış bir ahşap köprüyle ulaşım sağlanmaktadır; kazılar da suların çekilmesinin ardından yaz aylarında yapılabilmektedir.

Taşlıgeçit Höyüğü'ndeki kazılar, İtalya Bologna Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nicolo Marchetti başkanlığında sürdürülmektedir. Höyükte yapılan kazılarda kule kalıntıları, kent surları, ev kalıntıları, depolar ortaya çıkarılmıştır. Bu kalıntılar arasında mühürler, süs eşyaları, çanak-çömlekler ele geçen buluntular arasındadır; ele geçen eserler Gaziantep Müzesi'nde korunmaktadır. Araştırmacılar höyükte Orta Tunç Çağı'na (M.Ö. 2000-1600) tarihlenebilecek yaşam izlerine rastladıklarını, höyükte bir şehir devletinin kurulu olabileceğini ve tapınma amaçlı yapıların olduğunu öne sürmektedirler.

Taşlıgeçit Höyüğü, içinde bulunduğu baraj gölü nedeniyle sürekli erozyona uğramakta, adeta erimektedir. Yılın 9-10 ayında baraj suları içinde kalan höyüğe ulaşım ancak yaz aylarında yapılabilmektedir. 2010 yılı Ekim ayında Arkeolojik Park ilân edilen höyüğe suların yükseldiği kış

Taşlıgeçit Höyüğü, İslahiye İlçesi'nin, Ağalarobası Köyü yakınlarında, Yesemek Açık Hava Müzesi'nin 3 kilometre kuzeyindedir.

aylarında da ulaşılabilmesi için 4 kilometre uzunluğunda bir karayolu yapılmaktadır. Geçmiş yıllarda Tilmén Höyük kazılarını da yürütmüş olan Prof. Dr. Marchetti, höyüğün -yapılacak yeni karayolu ulaşımıyla- ziyarete uygun hale getirileceğini, yapılan kazılar ve restorasyonla baraj sularının yol açtığı erozyonu en aza indirebilmesinin hedeflendiğini belirtmiştir; Marchetti, ayrıca, bir Orta Tunç Çağı şehir yerleşiminin olduğu anlaşılan Taşlıgeçit Höyüğü'nün, Tilmén Höyük ve Yesemek Heykel Atölyesi

ören yerinin çok yakınında olması nedeniyle bir Arkeolojik Park olarak yöreye gelen gezginlerin ilgi odağı haline geleceğini belirtmiştir.

Höyükte yapılan kazılarda kule kalıntıları, kent surları, ev kalıntıları ve depolar ortaya çıkarılmıştır.

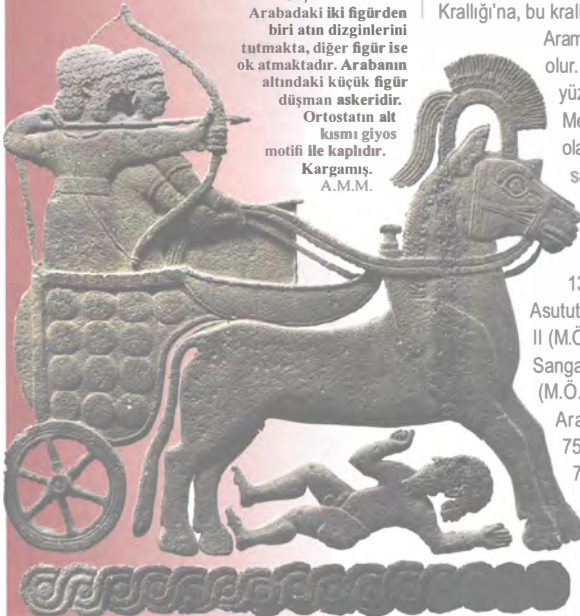
Kargamış

Hiyeroglif yazıt. M.Ö. 9.yy.
Kargamış. A.M.M.

anılır. Tarih öncesi çağlardan beri yerleşimin olduğu Kargamış antik kenti hakkında, ancak Mari kazılarında bulunan tabletlerden, M.Ö.14. yüzyıldan başlayarak bu kent hakkında yeterli bilgi sahibi olabiliyoruz. Yine Suriye'deki Ebla (Tell Mardikh) ve Ugarit (Ras Şamra) ile Hititler'in başkenti Hattuşa'da yapılan kazılardan çıkan çivi yazılı pişmiş toprak tabletler de Kargamış hakkında tarihsel bilgiler vermektedir. M.Ö. 14. yüzyıl başlarındaki dönemde Mitanniler'in elinde bulunan kent, I.Şuppiluliuma (M.Ö.1380-1345) zamanında

Savaş Arabası. Ortostat.
Geç Hitit Dönemi.
Arabadaki iki figürden
biri atın dizginlerini
tutmakta, diğer figür ise
ok atmaktadır. Arabanın
altındaki küçük figür
düşman askeridir.
Ortostatin alt
kısımlı giyos
motifi ile kaplıdır.
Kargamış.
A.M.M.

Hitit İmparatorluğu'nun egemenliği altına girerek Hitit prenslerinin yönetiminde bir krallık olarak hüküm sürer. Kargamış, Anadolu, Mısır ve Mezopotamya bölgeleri arasındaki ana yollar üzerinde bulunması nedeniyle ticari ve stratejik yönden çok önemli bir coğrafi konuma sahiptir.

M.Ö. 1190/1183 tarihlerindeki "Deniz Kavimleri" / "Ege Göçleri" saldırıları sonunda Hitit İmparatorluğu yıkılır. Mısır'a kadar uzanan bu göç dalgası büyük yıkımlara ve yağmalara neden olur. Ancak, Kargamış kenti bu göç dalgasına karşı kendini savunur ve korur. Geç Hitit Dönemi (M.Ö. 1200/1183-650) Krallıkları'ndan biri olan Kargamış Krallığı'na, bu krallık döneminde Hitit, Hurri ve

Arami ortak kültürü ve sanatı egemen olur. Kargamış Krallığı, M.Ö. 8. yüzyıl sonlarında (M.Ö.716) Kuzey Mezopotamya'da kuvvetli bir devlet olan Asurlular tarafından tarih sahnesinden silinir.

Kente egemen olan ve adı bilinen bazı Kargamış kralları, Pava Şarruma (M.Ö. 1300), Luhas I (M.Ö. 960), Asututavatimais (M.Ö. 940), Luhas II (M.Ö. 920), Katuvus (M.Ö. 900), Sangara (M.Ö. 873-850), Astaris (M.Ö. 820), Astaris'in oğlu (M.Ö. 800), Araras (M.Ö. 780), Kamamas (M.Ö. 754-722), Astaris II (M.Ö. 745-727) ve Pisiris'dir (M.Ö. 727-716).

Kutsal kitapta ismi geçen Kargamış kentinin yeri 1876 tarihinde İngiliz George Smith tarafından saptanmıştır. British Museum adına Kargamış'ta

Kargamış Krallığı yerleşiminin bulunduğu alanda 2010 yılından itibaren kazılara tekrar başlanmıştır.

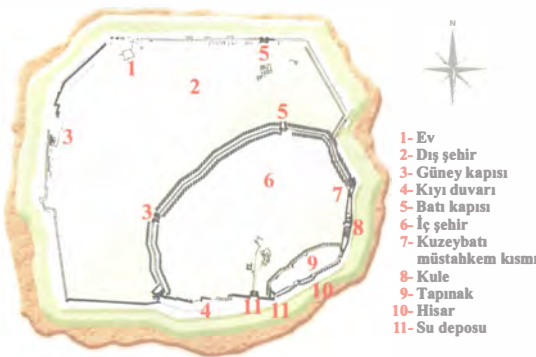
1878-1881 tarihleri arasında İngiltere'nin Halep elçisi P. Henderson başkanlığında; 1911-1912 yıllarında D.G.Hogarth, R.C.Thompson ve C.L. Woolley yönetiminde; 1914 tarihinde C.L.Woolley ve T.E. Lawrence yönetiminde; 1920 tarihinde ise C.L. Woolley başkanlığında kazılar yapılmıştır. Uzun yılların ardından, 2010 yılında Türkiye-Suriye sınırında bulunan yerleşim mayınlardan temizlenerek 'İç Kent'te kazılara tekrar başlanmıştır. İstanbul Üniversitesi ve İtalyan Bologna Üniversitesi bilim ekibinin yürüttüğü Kargamış kazılarının başkanlığını Doç.Dr. Nicolo Marchetti yürütmektedir. Son kazılarda bulunan bronz Teşub heykelciği, taş üzerinde kanatlı aslan kabartması ve hieroglif yazılı stel ilgi çekicidir; höyüğün güneybatı yamacında bulunan, üzerindeki 8 sıra "Luwi hiyeroglif" yazı ile güneş, ay ve kartal betimlemeli Güneş Kursu olan stelle, bilinmeyen Sapazata isimli bir Kargamış kralı öğrenilmiş oldu; M.Ö.10. yüzyılın başına tarihlenen stelin hieroglif yazısında kral Sapazata'nın

isminin yanı sıra, steli küçük kral Suhi'nin Kargamış Büyük Kral'ı Ura Tarhunzas için yaptırdığı anlaşıldı. Etrafı surlarla çevrili olan eski Kargamış kenti, dış kent, iç kent ve kale olmak üzere üç

bölümden oluşmaktaydı. Kenti çeviren surlar taş temelli ve kerpiç duvarlıdır. Kent surları kule, burç ve poternlerle (tünel) tahkim edilmiştir. Dış kentin iki, iç kentin ise üç ana kapısı vardı. Fırtına Tanrısı Tapınağı ile Bit-hilani yapı tipi kentteki önemli kalıntılardır. Ayrıca kentteki tapınak, saray, kale kapıları, burç ve duvarlar, bazalt ve kireç taşından yapılmış ortostat kabartmalarla süslüyüdü.

Kazılar sonunda açığa çıkarılan bu kabartmalarda; Tanrıça Kubaba ve onun için yapılan törenler, tahta oturan kral, eşi ve çocukları, tam teçizatlı asker alayları, savaş sonrası ziyafet sahneleri ve çalgıcılar, demonlar (cin), diğer tanrı ve tanrıçalar, savaş ve av arabası sahneleri, Uruk Kralı Gilgamesh'ın yaşamına ait bazı sahneler tasvir edilmiştir. Ayrıca ikili aslan ve boğalı heykel ve sütun kaideleri, yine hieroglif yazılı stel, kabartma ve heykel kaideleri de kazılar sonunda açığa çıkarılan diğer eserlerden bazılarıdır. Bu kabartma eserlerde geleneksel Hitit ve Asur sanatı üslup

özelliklerinin bir arada kullanıldığı görülür. Kargamış Kazıları'ndan çıkan eserlerin büyük bir bölümü Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmekle birlikte, Adana Arkeoloji

Kargamış Planı.

Savaşçılar. Ortostat, Bazalt, Kargamış. A.M.M.

Kral Araras'ın çocukları. M.Ö. 8.yy. Kargamış. A.M.M.

Müzesi, Gaziantep Müzesi, Londra'da British Museum, Paris'te Musée du Louvre ve Almanya'da Berlin Müzesi'nde de Kargamış eserleri bulunmaktadır. Ayrıca bilimsel yayınlarda geçen bazı Kargamış eserlerinin de hangi ülkelerde ve müzelerde oldukları ise bilinmemektedir. Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen bir ortostatın üzerinde 6 satırdan oluşan yazılı hiyeroglif satırlar Kargamış'ta yaşananlara ışık tutmaktadır; ortostat'ın son satırının altında bir sıra el ve 3 insan başı kabartması vardır; alt kısmı ise giyos motifiyle bezelidir; olasılıkla bir kralın icraatının anlatıldığı ortostatta;

Kral Araras'ın eşi ve küçük oğlu. Hiyeroglifte, "...ve bu da Tuwarsais, yönetici tara fından arzulanen seçkinliği açığa vurulan prens..." yazmaktadır. M.Ö. 8.y.y. Kargamış. A.M.M.

"...ve onlar tanrıları bana karşı kıskırttılar... nereye gitsem...ganimet getirdim ve ona dokuzda bir pay verdim. Alatahana şehrini yerle bir ettim, ganimet getirdim ve ona dokuzda bir pay verdim. Hazauna şehrini... küçümsedim...o büyükbaba için benim şehrimi...hepsi... ve Tarhunza... öne oturdu. Ve ben öne çıktığımda bütün Tanrılar da benimle öne çıktılar. Bazen onun sahnesinde... bazen ötekinin sahnesinde..."

Bir kralın yaptıklarını anlatan -altı satırdan oluşan- hiyeroglifi yazıt. Son satırın altında bir sıra el ile 3 baş vardır. Ortostatın alt kısmı giyos motifi ile bezelidir. Geç Hitit Dönemi. M.Ö. 9.yy. Kargamış. A.M.M.

Ve ben öne çıktığımda sevgili eşim Waa.tis... benim... oğlum Halpasulupis... Ben öne çıktığımda, şahsen, tanrıların toplantısını gerçekleştirdim, ve ben kudretli Tarhunza'yı ayağa kaldırdığımda, onunla beraber tanrıları da ayağa kaldırdım. Kendim için heykelimi ...onurlandıracak. Kimin koyunu varsa o bu heykele koyun adasın... Kimin ekmeği varsa o bu heykel için ekme koyun adasın. Kimin ekmeği varsa o bu heykel için ekme ve içki adasın... Ama bu heykele karşı olan kötü niyetli biri gelirse... o adama tanrılar karşılık versin..." dizeleri yazılıdır.

Kargamış kazılarında açığa çıkarılan ortostat kabartmalarda Sümerler'in ünlü destan kahramanı Gilgamiş'in yaşamına ait bazı sahnelere de yer verilmiştir. Gilgamiş, gerçek yaşamda yerini almış

ve yarı tanrı/insan olarak efsaneleşmiş Sümerler'e ait Uruk kentinin kralıdır. Kendi adını taşıyan Gilgamiş Destanı ölümünden bin yıl sonra (M.Ö. 1 800) yazılmıştır. Akadca çivi yazılı tabletler üzerinde yer alan Gilgamiş Destanı, tarihte bilinen ilk yazılı destandır. Bu tabletler Asurluların başkenti Ninova kenti kitaplığında 1885 yılında yapılan kazılar sırasında bulunmuştur. Sümerlerin bu ünlü destanında, Gilgamiş'in çeşitli maceraları ile ölümsüzlüğü arayan bir öyküsü anlatılmaktadır:

"Gilgamiş, her şeyi bilen, bilge bir insan, başarılı bir yapı ustası ve güçlü, yenilmez bir savaşçıdır. Uruk kentini güzel saray ve yapılarla süslemiş, kentin etrafını surlarla çevirmiş ve güzel bir kent yaratmıştır. Kentteki insanlara hep iş yaptırdığı için, insanlar evlerine, ailelerine gidemez

Aslan üzerindeki Ay ve Güneş Tanrısı. Kireçtaşı. Kargamış. A.M.M.

Askerler. Kabartma. Kireçtaşı. Kargamış. A.M.M.

İki kuş adam kabartması. Bazalt. M.Ö. 9.yy. Kargamış. A.M.M.

olurlar ve çok kızdıkları için de Gılgamış'ı Tanrı'ya şikâyet ederler.

Gök Tanrısı Anu, halkın şikâyeti üzerine, Gılgamış'ı vahşi yaratık olan Enkidu ile cezalandırmak ister. Ancak yapılan dövüşte Gılgamış bu vahşi yaratık Enkidu'yu yener, fakat onu öldürmez, sonradan onunla dost olur. Hatta Gılgamış, Enkidu'yu -Uruk kenti yönetiminde kendi-yardımcılığına kadar yükseltir.

Gılgamış, vahşi yaşamdan gelen, yerinde duramayan, hareketli Enkidu'nun şehir yaşamından bıktığını düşünerek, ona ormanda yaşayan canavar

Boğa adamlar. Kargamış. A.M.M.

Heykel kaidesi. Bazalt. Kargamış. A.M.M.

Heykel kaidesi. Bazalt. Kargamış. A.M.M.

Kuyruğunun ucu yırtıcı kuş, insan ve aslan başı bazalt kabartma. Kargamış. A.M.M.

Hayvanlarını zapt eden kahraman kabartması. M.Ö. 9.yy. Kargamış. A.M.M.

Mihverli iki savaşçı ve esir. Bazalt. Kargamış. A.M.M.

Başı protom, gövdesi kabartma tekniğiyle yapılmış iki aslanlı heykel kaidesi. Kargamış. A.M.M.

Humbaba'yı öldürmeyi önerir. Hem de köylülerin böylece bu beladan kurtulmuş olacakları söyler. Gilgamiş, Enkidu ile birlikte ormana giderler ve Yeryüzü Tanrısı Enlil'in, Kutsal Sedir Ormanı'na korucu yaptığı korkunç dev Humbaba'yı (Huvava'yı) öldürürler.

Savaş Tanrıçası İştar, Gilgamiş ile evlenmek ister. Tanrıça'nın bütün sevgililerini öldürdüğünü bildiği için Gilgamiş bu isteği red eder. Bunun üzerine tanrıça onu öldürmek ister. Bunun için de kocası olan Gök Tanrısı Anu'nun kutsal boğasını, öldürmesi için Gilgamiş'in üzerine salar. Fakat Gilgamiş dostu Enkidu'nun yardımıyla boğayı öldürür.

Humbaba ve boğanın öldürülmesine kızan tanrılar Gilgamiş ve Enkidu'ya ölüm cezası verirler. Enkidu ölür ve yeraltına geçer. Gilgamiş dostu Enkidu'nun ölümüne çok üzülür. Kendisi de ölümden korktuğu için ölümsüzlüğün sırrını bulmak için aramaya koyulur. Bunun için de Tufan'da

Tanrıça Kubaba. Geleneksel stilde sola dönük profilede yapılan tanrıçanın sağ elinde nar vardır. Bazalt. M.Ö. 9.yy. Kargamış. A.M.M.

kurtulup ölümsüzleşen Utanapiştim'i bulmak için bin bir maceradan sonra Mutlular Adası'nda ona ulaşır ve ondan akıl alır.

Su Tanrısı Ea'nın, Tufan olacağını ona haber verdiğini, bunun üzerine bir gemi yapıp ailesini ve hayvanları aldığını,

7 gün ve gece Tufan olduğunu, sonunda Tufanın durduğunu ve gemisinin de Nisir Dağı'na oturduğunu, durumu anlamak için güvercin gönderdiğini, sonunda kendisine ölümsüzlük verildiğini anlatır. Utanapiştim, Gilgamiş'a ölümsüzlük otunu bulmasını öğüt verir. Gilgamiş ölümsüzlük otunu denizin dibinde bulur. Ancak bu otu bir yılana kaptırır. Gilgamiş buna çok üzülür. Ölümsüzlük otunu yılana kaptıran Gilgamiş ülkesine döner. Enkidu'nun ruhu yeraltı tanrısı Nergal'ın izniyle geçici olarak yeryüzüne döner. Yeraltındaki ölümler dünyasının kötü koşullarını anlatır. Gilgamiş sonunda bilgeliğin önemini ve değerini algılar. Her insan gibi Gilgamiş de sonunda ölecektir.

İnsan başlı, boğa gövdeli ve aslan başlı, insan gövdeli cinler. M.Ö. 9.yy. Kargamış. A.M.M.

GAZİANTEP ARKEOLOJİ MÜZESİ

Tablet. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi.

Kült arabası. M.Ö. 8.yy.

Gaziantep Arkeoloji Müzesi; Zeugma kazılarında çıkan ve başta mozaikler olmak üzere diğer eserlerin sergilendiği yeni müze yapısı ile Paleolitik, Mezolitik, Neolitik, Kalkolitik, Eski Tunç, Hitit, Geç Hitit, Asur, Urartu, Klasik, Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans) ve Osmanlı Dönemi eserlerinin sergilendiği eski müze yapısından oluşmaktadır.

İki katlı olan yeni müze yapısında sergilenen Zeugma mozaikleri ile Gaziantep Arkeoloji Müzesi, Tunus'daki Bardo Mozaik Müzesi'nden sonra dünyanın ikinci büyük mozaik müzesi ünvanına sahiptir. Ayrıca Zeugma kazısından çıkan 100.000 bulla (mühür baskısı) ile de müze, dünyadaki en zengin bulla koleksiyonuna sahiptir. Müze girişinin sağında, kayaya oyulan aile mezar odası içinde lahittler ve mezar sahiplerine ait heykeller sergilenmiştir. Müze içinde ise Zeugma kazılarında çıkan ve çeşitli mitolojik

Tören sahnesi. M.Ö. 7.yy.

Ziyafet sahnesi. M.Ö. 8.yy. İslahiye.

Sfenks protomu. İslahiye.

Av demonu. Stel. M.Ö. 750-700.

sahneler içeren 550 metrekarelik mozaik ile 120 metrekarelik freskolar özgün mimari mekânları içinde sergilenmişlerdir. Geri kalan mozaikler ise panolar halinde sergilenmiştir. Ayrıca Zeugma kazılarında çıkan heykel, kabartma, büst, mezar steli gibi taş eserler, Roma Çağı'na ait gümüş sikkeler, bullalar, bronz Mars (Ares) heykeli de sergilenen diğer eserlerden bazılarıdır. Dionysos ve Ariadne, Okeanos ve Tethis, Theone, Akhilleus, Pasiphae-Daidalos, Arete-Paideia ve Sophia, Eros

Ziyafet sahnesi. M.Ö. 8.yy. sonu.

Hitit mühürleri.

Figürin. Tilmän Höyük.

Fenike yazıtlı sınır taşı.
Sakçagözü.

Tilmän Höyük buluntusu.

ve Psyche, Poseidon, Perseus - Andromeda, Euphrates ve Afrodite'nin taçlandırılmasını konu alan mitolojik sahneleri anlatan resimli mozaik panolar da müzede sergilenmektedir. Yeni

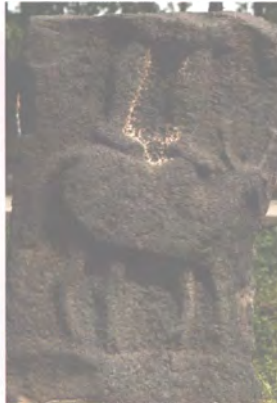
müze yapısına bir galeri ile bağlanan eski müze binasında ise, Paleolitik Dönem'den Osmanlı Dönemi'ne kadar geçen zamanlara ait olan eserler kronolojik sıra ile sergilenmiştir. Sergilemede sıra ile mineral kayalar, fosiller, Paleolitik Dönem'e ait çakmak taşı (sleks) aletler; Kalkolitik Dönem'e ait pişmiş toprak çanak ve çömlekler, figürinler, ağırşak ve kemik eserler; Tunç Çağı'na ait pişmiş

topraktan çanak, çömlek ve heykelcikler, tunç ok ve mızrak uçları, silindir ve damga mühürler, Birecik Kazısı buluntuları, Urartu Dönemi'ne ait çeşitli tunç ve pişmiş toprak eserler, Türk-İslam ve Osmanlı Dönemi eserleri, antik tıp aletleri ve cam eserler, Zeugma Kazısı'ndan gelen seramikler, kandiller, mermer heykel başları, Roma ve Doğu Roma (Bizans) sikkeleri, tunç heykelcik, bilezik, fibula ve iğneler, ünlü 'Çingene Kız Mozaığı'; Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans), İslam ve Osmanlı Dönemi sikkeleri, sergilenen eserlerden bazılarıdır.

Gaziantep İli'nin Geç Hitit Krallıkları'nın bulunduğu yerleşimlere yakınlığı nedeniyle, il çevresinden toplanan Geç Hitit Dönemi'ne ait eserler Gaziantep Müzesi'nin önemli koleksiyonları arasında yer almıştır; müze içinde ve bahçesinde

Kabartmalar. Bazalt.

Hiyeroglifli stel. M.Ö. 8.yy.

Arabalar. Tilmen Höyük.

sergilenen eserler bazalttan yapılmış stel ve ortostatlardan oluşmaktadır.

Stellerde ziyafet sahneleri, tanrı kabartmaları, ortostatlarda ise tören ve ziyafet sahneleri, av sahneleri, soylu kişi betimlemeleri bulunmaktadır. Bahçede eski müze binasının girişinde bulunan Fırtına Tanrısı Teşub tasvirli steller, ziyafet sahnesi tasvirli steller, mezar stelleri; ayrıca çeşitli sahneler içeren ortostatlar, aslan ve sfenks protomları Geç Hitit Dönemi'ne ait görülebilecek eserler arasındadır; bu eserler, M.Ö. 10. ve 8. yüzyıllara tarihlenmektedir. Gaziantep Müzesi'nde bulunan

Aslan protomu. M.Ö. 850-780.

Aslan protomu.
M.Ö. 850-780.Aslan yontusu.
M.Ö. 750-700.

Geç Hitit Dönemi eserleri, dönemin stillerinden etkilenecek değişime uğramıştır; eserler,

Geleneksel Geç Hitit (M.Ö. 1050-850) sanatının yanı sıra çoğunda 'Asur etkisi (M.Ö. 850-800) altında kalıp Asurlaşmış (M.Ö. 800-700) ve diğer iki uygarlık etkisi altında kalarak Aramlaşmış ve Fenikeleşmiştir (M.Ö. 8.-7. yüzyıl).

Müze bahçesinde ise ayrıca Roma Çağına ait lahit, mezar steli, sunak ve sütun başlığı gibi çeşitli taş eserler sergilenmektedir.

Soylu kişi. Ortostat.

Fırtına Tanrısı. Stel. M.Ö. 750-700. İslahiye.

Tell Tayinat Höyüğü

Çift aslanlı kaide.
Tell Tayinat.
Hatay Arkeoloji Müzesi.

Tell Tayinat Höyüğü, Hatay İli Reyhanlı İlçesi sınırları içindedir; Reyhanlı-Hatay karayolunun 20. kilometresindedir. Höyük, Asi

Çift aslanlı kaide. Tell Tayinat. Hatay Arkeoloji Müzesi.

Nehri'nin bereketli toprakları suladığı Amik Ovası içinde bulunur. Tell Tayinat, kuzeyde Anadolu'nun dağlık alanları, Doğu'da Mezopotamya, güneyde Doğu Akdeniz kıyı toprakları, batıda Akdeniz sahil şeridi üzerinde birçok ticari, siyasi, kültürel ve askeri ilişkilerin sürdürüldüğü kavşak bir noktada bulunmaktadır. 1930'lu yıllarda höyükte ilk kazıları Chicago Üniversitesi ekibi yürüttü; bu kazılarda Erken Bronz Çağı (M.Ö.3200-2000) ve Demir Çağı'na ışık tutacak veriler elde edildi. Bulunan eserler Geç Hitit Dönemi'nde bölgede egemen olmuş Hattina Beyliği'nin başkentine ait olduğu anlaşıldı.

Asur askerleri. Tell Tayinat. M.Ö. 7.y.y.
Hatay Arkeoloji Müzesi.

Savaş arabası. Ortostat. Tell Tayinat.
Hatay Arkeoloji Müzesi.

Asurlu asker.

Bölgeye, Hatay'dan Suriye sınırları içindeki Hama şehrine kadar ve Gaziantep'in İslâhiye İlçesi'ni de kapsayan toprakları Taita isimli bir kralın hükmettiği anlaşılmıştır. Aralıklarla günümüze kadar süren kazılarda 'Bit-hilani' tarzında giriş yapısı içeren bir saray

kalıntısı ile bazı taş eserler saptanmıştır. Hatay Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen eserler arasında kaya kabartmaları, heykeltıraşlık örnekleri, Luwi Hiyeroglif yazılı steller bulunmaktadır. Tell Tayinat'taki kazılar 2004 yılından bu yana Toronto Üniversitesi'nden Prof. Dr. Timothy P. Harrison'un çok uluslu kazı ekibi tarafından yürütülmektedir. Höyükte son yıllarda ele geçen bir çivi yazılı tablet bilim dünyasında yankı uyandırmıştır; kazı başkanı Prof. Dr. Timothy P. Harrison, M.Ö. 8. yüzyıla tarihlenen tabletin Asur Kralı'yla bölgeye egemen yönetim tarafından yapılmış bir antlaşma metni olabileceğini öne sürmüştür; 28 santimetre genişliği, 43 santimetre uzunluğunda olan tabletin üzerinde yaklaşık 700 satır yazı bulunmaktadır. Prof. Dr. Harrison, dağılmış tabletin restorasyonunun ve çevirisinin sürdüğünü belirterek, Asur Kralı Asurhaddon (M.Ö. 680-669) tahtını ve gücünü korumak amacıyla böylesi bir barışçıl antlaşmayı yaptırdığı savı üzerinde durmaktadır. Harrison, ayrıca Tell Tayinat Höyüğü'nde 2011 yılı kazılarında, 1,6 metre boyunda, 2 ton ağırlığındaki aslan heykeli ile 2012 yılı kazılarında, elinde hançer, diğer elinde başak tutan kral heykeli bulunduğunu, her iki heykelin de Geç Hitit Dönemi'ne tarihlendiğini belirtmiştir.

Tell Açına Höyüğü.

Tell Açına Höyüğü / Alalah

Kapı aslanları. M.Ö. 14.yy.
Alalah. (Tell Açına).
Hatay Arkeoloji Müzesi.

Tell Açına Höyüğü, Hatay İl merkezinin kuzeydoğusunda, Reyhanlı İlçesi'ne 22 kilometre, Tayfur Sökmen Köyü'ne de 3 kilometre

uzaklıktadır. Türkiye-Suriye sınırında bulunan Tell Açına Höyüğü'ndeki ilk kazılar 1936-1939 ve 1946 tarihlerinde British Museum adına Leonard Wolley başkanlığında yapılmıştır. 2003 yılından beri de Prof.Dr. Aslıhan Yener başkanlığındaki bir ekip tarafından höyükteki kazı çalışmaları yürütülmektedir. Höyükte, Kalkolitik (M.Ö.5000) Dönem'den M.Ö. 1190 tarihlerine kadar 17 kültür katı saptanmıştır. Kazılar sonunda büyük saraylar ve anıtsal tapınaklara ait kalıntılar ortaya çıkarılmış ve buranın Alalah kenti olduğu da anlaşılmıştır. Höyükte yapılan kazılarda aynı yerde üst üste tapınak izlerine rastlanmıştır. Höyükte bulunan III. katman Hititlerin bölgede egemenliklerinin sürdüğü

Erkek idolü. Tell Açına.
Hatay Arkeoloji Müzesi.

dönemin izlerini taşır; bu katmanda bulunan tapınakta ele geçen eserler Hititlere aittir; aslan bezemeli mızrak, bilicilik yazıtı, mezar steli, ortaya çıkarılan Hitit eserleri arasındadır. Ayrıca kazılarda Hurri ve Asur dili ile yazılmış 500 kadar çivi yazılı tablet bulunmuştur. Hititler, bu bölgeye I.Hattuşili (M.Ö. 1660-1630) zamanında egemen olmuşlardır. Geç Hitit

Dönemi'nde ise bu bölge Hattina Beyliği'ne bağlı olmalıydı. Hitit İmparatorluğu'na son veren 'Deniz Kavimleri Göçü' sırasında höyükteki yerleşim tahribata uğramıştır. Kazılarda bulunan eserler Hatay Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kral Tuthaliya kabartması. M.Ö. 14.yy.
Alalah. (Tell Açına). Hatay Arkeoloji Müzesi.

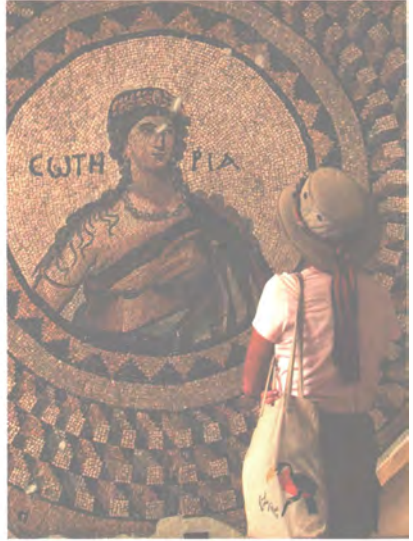

Aslan heykeli ön kısmı. M.Ö. 14.yy. Alalah. (Tell Açına).
Hatay Arkeoloji Müzesi.

Tell Açana Höyüğü'nden görüntüler.

HATAY ARKEOLOJİ MÜZESİ

Yarım-Lim.
Heykel başı.
M.Ö. 1800.

Kap.
Hitit Dönemi.

Hatay Arkeoloji Müzesi'nde, Neolitik, Kalkolitik, Tunç ağı, Hitit İmparatorluk ağı, Mitanni, Geç Hitit, Urartu, Frig, Asur, Klasik, Hellenistik, Roma ve Doğı Roma (Bizans) dönemlerine ait eserler yer almaktadır.

Müze girişinde solda yer alan odada M.S. III. yüzyıl ortalarına tarihlenen Sidamara tipli 'Antakya Lahdi' ve bu lahitten çıkan zengin buluntular sergilenmiştir. Sonraki dört salonda ise gerek yerde, gerek duvarlarda panolar halinde çeşitli mitolojik sahneler ve geometrik motifler içeren dünyaca nl Roma ağı Antiokeia mozaikleri ve yine Roma ağı'na ait mermer heykel, bst ve başlar sergilenmiştir.

5 No'lu salonda ise, Kinet Höyük / Antik İssos kentine ait Tunç ve Demir ağları ile Hellenistik Dönem'e ait çeşitli buluntular, Tell Tayinat'tan (Reyhanlı) M.Ö. 8. yüzyıla ait savaşçı kabartmalı ortostat ve sunak, Tell Açana'dan (Alalah) Mitanni Dönemi'ne ait (M.Ö. 14. -13. yüzyıllara tarihlenen

Hitit, Geç Hitit eserleri salonu. Hatay Arkeoloji Müzesi.

kurban masası, erkek ve kadın idolü, Hitit Kralı II.Tuthaliya M.Ö. 1250-1230) kabartması, Tunç Çağı'ndan Ortaçağ'a kadar çeşitli zamanlara ait metal-madeni eserler, yine Tell Tayinat'tan M.Ö. 8. yüzyıla tarihlenen Hattina Sarayı sütun kaidesi, kükreyen çift aslanlı kaide, Kinet Höyük-Antik İssos'tan gelen küçük buluntular; Tunç Çağı'ndan Ortaçağ'a kadar figürlü kaplar, düğmeler, kemik ve fildişi objeler, oyun taşları, silindir ve damga mühürler, dokuma tezgahı ağırlıkları, pişmiş toprak figürin ve kandiller; Tell Tayinat'tan M.Ö. 7. yüzyıla ait Asur Askerleri kabartması; Tell Açıana'dan M.Ö. 13. yüzyıla tarihlenen ve bir Hitit Tapınağı'nın kapı girişine ait olan bazalt bir çift aslan, Hitit Sarayı'na ait fresk, Tell Açıana'dan M.Ö. 14. yüzyıla ait aslan heykelinin ön kısmı ve sunak taşı; M.Ö. 8. - 7. yüzyıllara ait yazıt, yine M.Ö. 8. yüzyıla ait olup Kahramanmaraş çevresinden gelen stel, ayrıca Roma Dönemi'ne ait Palmira üslubunda yapılmış olan mezar taşları da bu salonda sergilenmiştir.

Mühürler.

Hançer.

Diğer salonlarda ise çeşitli tipte amforalar; Kalkolitik ve Tunç Çağı dönemlerine ait çeşitli kaplar, el ve tören baltaları, çanak çömlekler, havan, pişmiş toprak tablet, silindir ve damga mühürler, kült vazoları, figürinler ile Hitit Dönemi'ne ait mızrak uçları, damga mühürler, savaş baltaları, figürin ve bilezikler; Klasik ve Hellenistik Dönem vazoları, kapları, kandiller ve plâketler; Roma Dönemi büstleri, çeşitli tip cam eserler, bronz figürinler, pişmiş toprak kandil ve figürinler; çeşitli dönemlere ait yüzük, kolye, diadem, bilezik, küpe, yüzük ve broştan oluşan takılar ve Doğu Roma (Bizans) Dönemi kandil ve haçları yer alır. Diğer salonda ise Klasik, Hellenistik, Roma, Doğu Roma (Bizans), İslami ve Osmanlı dönemlerine ait sikkeler, M.S. 2. yüzyıla tarihlenen Beştaşlı Defnesi ile imparator Romanos III. Argyros (1028-1034) Dönemi'ne ait Doğu Roma (Bizans) defnesi bulunmaktadır.

Stel. Maraş buluntusu. M.Ö. 8.yy.

Çivi yazılı tablet.

Müze bahçesinde ise saçaklık altında mozaikler, açıkta da lahitler, mezar stelleri, mimari parçalar, öğütme taşları, pişmiş toprak küpler ve diğer taş eserler yer almaktadır.

Pişmiş toprak çivi yazılı tabletler.

Kabartmalı blok.

Tanrıça figürini.

Ryton.

Bronz boğa.

Pişmiş toprak kaplar.

Siverek Haçgöz Anıtı

Haçgöz (Yeşilçat) Köyü, Siverek İlçesi sınırları içinde, Şekerli Köyü'nün 10 kilometre kuzeyindedir. Eski Siverek-Viranşehir yolu üzerinde bulunan -büyük bir köy yerleşimi olan- Şekerli'den sonra kuzeyinde bulunan Haçgöz Köyü'ne ulaşılır. Yörede yapılan araştırmalarda Geç Hitit Dönemi'ne tarihlenecek taş ocakları ve heykel atölyesi kalıntılarına rastlanmıştır. Haçgöz Köyü'nün 1 kilometre kuzeyinde tarım arazisi içinde, bazalt üzerine işlenmiş aslan heykel taslağı bulunmaktadır; boyu 3,10 metre, yüksekliği 2,26 metre ve kalınlığı 0,54 metre boyutlarında olan aslan taslağı, içinde bulunduğu tarla içinde yatar vaziyettedir. Aslan heykelinin baş kısmı kaçak kazıcılar tarafından kırılarak tahrip edilmiştir. Heykel taslağının yakın zamanda Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi'ne taşınması düşünülmektedir. Bölgede 1999-2003 yılları arasında, Harran Üniversitesi'nce yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmalarda bölgede Haçgöz'ün de içinde olduğu bazı yakın yerleşimlerin İzala Ülkesi'ne ait olduğu öne sürülmüştür; araştırmacılar, Siverek ve Karacadağ arasında olduğunu ileri sürdükleri İzala Ülkesi'nin Asur Kralı Assurnasirpal II'ye vergi verdiği savında bulunmaktadır.

Aslan kabartması taslağı. Haçgöz Köyü yakınları.

Şanlıurfa Müzesi bahçesi ve Urfa çevresindeki höyüklerden buluntuların sergilendiği salon.

ŞANLIURFA MÜZESİ

Çift aslanlı sütun kaidesi. Asur Dönemi. Viranşehir.

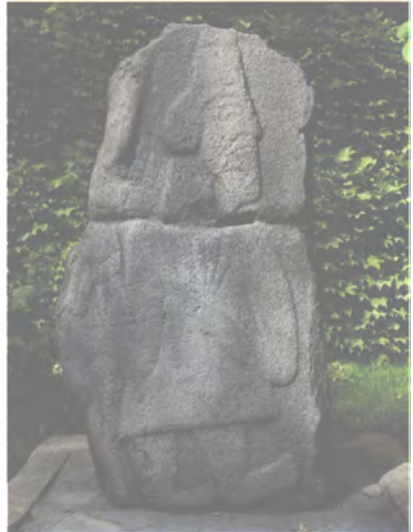
Şanlıurfa'da müze açılması düşüncesi geçmişte 1948 yılına kadar uzanır. Bazı kurumlarda saklanan eserler Şehitlik mevkiinde inşa edilen yeni binasına taşınarak müze 1969

yılında ziyarete açılmıştır. Zamanla yörenen ele geçen eserlerin çoğalması üzerine müze binası genişletilmiş ve günümüzdeki şeklini almıştır.

Müzenin üç bölümünde arkeolojik, bir bölümünde ise etnografik eserler sergilenmektedir. Müzede, Harran kazılarında ele geçen eserlerin yanı sıra yöredeki diğer höyüklerden ve ören yerlerinden gelmiş eserler kronolojik sırayla sergilenmiştir. Giriş katındaki ilk salonda Neolitik Dönem'e tarihlenen Göbekli Tepe kazısından getirilen hayvan heykelleri, Balıklıgöl Heykeli ile Asur Dönemi'ne ait Viranşehir'den getirilen Çift

Aslanlı Sütun Kaidesi, yine Asur Dönemi'ne ait Asker Kabartması; Harran'dan getirilen Babil Kralı Nabonid'e ait kabartma; Geç Hitit Dönemi'ne ait Gölpinar'dan getirilen Fırtına Tanrısı Kabartması ve Kırların Tanrısı Kabartması; Kabahaydar'dan getirilen Geç Hitit Dönemi'ne ait Boğa Kabartması ve Çift Boğalı Sütun kaidesi taş heykelleri / kabartmaları sergilenmektedir.

Arkeolojik eserlerin yer aldığı ikinci salonda ise Nevalı Çori, Şavi Höyük, Çavi Tarlası, Hacı Nebi Höyüğü, Tırtış Höyük, Kurban Höyük, Hasek Höyük ve Hortum ve Gazbek'ten getirilmiş eserler yer almıştır. Bu salonda Paleolitik Dönem'e ait çakmaktaşı aletler ve baltalar; Neolitik Dönem'e ait kesici ve delici aletler, taş idoller, balta ve süs takıları, ok uçları, pişmiş toprak kaplar; Kalkolitik Dönem'e ait pişmiş topraktan yapılmış kaplar, mozaik çiviler, ölü gömme küpleri, kolyeler; Eski

Fırtına Tanrısı kabartması. Geç Hitit Dönemi.

Boğa kabartması. Hitit Dönemi. Kabahaydar.

Tunc Çağı eserleri.

Fırtına Tanrısı. Gölpınar.

Kral Nabonid'e ait çivi yazıtı. Babil Dönemi. Harran.

Asker. Asur Dönemi. Harran.

Tunc Dönemi'ne ait pişmiş topraktan yapılmış küp parçaları, silindir ve damga mühürler, figürlü kap parçaları, pişmiş seramikten kaplar, çift kulplu bardaklar, hayvan biçimli sunu kapları, araba modeli parçaları, madeni eşyalar, takılar, çakmak taşından yapılmış bıçak ve yongalar, idoller, bronz balta ve hançer; Pers ve Hellenistik Dönem'e ait pişmiş toprak kaplar, cam ve mermer şişeler, ayna, süs takıları, bilezikler sergilenmiştir.

Arkeolojik eserlerin sergilendiği üçüncü salonda ise, Harran Höyüğü, Harran Kalesi ve Lidar Höyük'te

Kabartma. Bazalt. Geç Hitit Dönemi.

yapılan kazılardan getirilmiş eserler bulunmaktadır. Bu bölümde Lidar Höyük vitrininde sergilenen eserler çeşitlilik açısından önem taşırlar.

Etnografik eserlerin sergilendiği salonda ise yöre giysileri, gümüş/bronz takılar, el sanatları örnekleri, oymalı kitâbeli ahşap kaplar, kapı pencere kanatları, hat sanatı örnekleri, el yazması Kuran-ı Kerim'ler, ahşap dokuma tezgâhı, camdan lambalar, Meryem, İsa ve Azizlere ait heykeller bulunmaktadır. Müze bahçesinde ise Geç Hitit ve diğer dönemlere ait taş eserler sergilenmiştir.

Çift boğalı sütun kaidesi. Hitit Dönemi. Kabahaydar.

Hitit

UYGARLIĞI
İZİNDE
ANADOLU

IV

ANADOLU DIŞINDAKİ HİTİTLER

KUZEY SURİYE'DE HİTİT İZLERİ

Hitit-Mısır Çatışması

Kadeş Savaşı

Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması

Hitit Yürüyüş Yolu

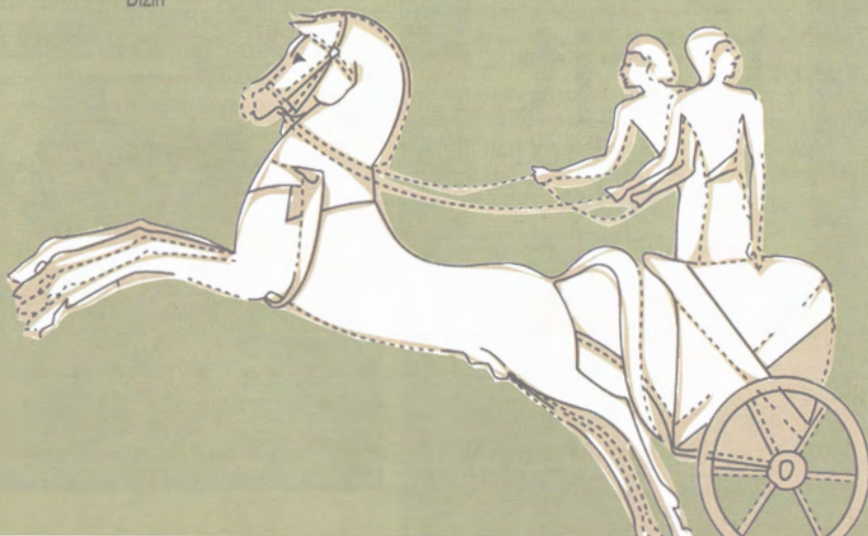
İkinci Baskıya Birkaç Söz

Son Söz

Sözlük

Kaynakça

Dizin

ANADOLU DIŞINDAKİ HİTİTLER

Kuzey Suriye'de Hitit İzleri

Eski Krallık Dönemi'nin ilk kralı olan I. Hattuşili (M.Ö.1660-1630), devletin gücünü arttırmak, ekonomik olarak güçlenmek ve prestij kazanmak için ülke sınırları dışında yayılma-genişleme siyaseti gütmüştür. I.Hattuşili'nin askeri eylemlerini anlatan çift dilli ele geçen belgeden anlaşıldığına göre kral ilk seferlerini Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'ye yapmıştır; bu seferleri sırasında günümüzde Suriye sınırında bulunan Tell Açana'yı (Alalah) Hitit Egemenliği altına almıştır. Stratejik bir noktada olan Alalah'ın alınmasıyla Suriye'ye geçiş noktaları da açılmış olur. Kral I. Hattuşili, ülkenin güneydoğusunda uğraşırken ülkenin güneybatısı ve kuzeyinde bulunan Hitit egemenliğindeki ülkeler başkaldırmıştı; kral öncelikle sınırlarındaki bu başkaldırıcıyı yok ederek güvenliği sağladı; I.Hattuşili belgesinde, seferlere çıktığı ülkelerden aldığı altın, gümüş gibi ganimetlerle hazinesini doldurduğu, o ülkelerin tanrılarını da getirip Hitit tapınaklarındaki tanrıların arasına kattığı, Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın hizmetine soktuğu anlatılmaktadır. Belgede, kralın Fırat Irmağı'nı geçmesinden büyük bir başarı olarak söz edilmektedir; bu bölümde I. Hattuşili övünç dolu şu dizelerle seslenmektedir:

IV

Hitit
UYGARLIĞI
İZİNDE
ANADOLU

ANADOLU DIŞINDAKİ HİTİTLER

Pişmiş toprak kaplar.
Orta Tunç Çağı. Suriye.
I.A.M.

“Fırat Irmağı’nı benden öncekiler geçemedi; ben ırmağı yayan geçtim; ordularım da ardımdan yayan geçtiler. Akadlı Sargon ırmağı geçip Hahhu ordusunu yenmişti, ama Hahhu’ya kötülük yapmamıştı; kenti ateşe vermemiş, dumanını Gökyüzünün Fırtına Tanrısı’na yükseltmemişti. Fakat ben, Haşsu ve Hahhu kralını alt ettim, yendim; kentlerini ateşe verdim ve dumanını Gökyüzünün Fırtına Tanrısına yükselttim; Hahhu kralını bir yük arabasına koştum...”

Kral I. Muşşili (M.Ö.1630-1600) zamanında Eski Hitit Krallığı’nın sınırları güneydoğuda Suriye ve Babil’e kadar genişledi. Kral I. Muşşili de önceki kralın yayılma ve genişleme siyasetini aynen sürdürdü. Yaptığı seferlerle önce Halpa (Halep) şehrini Hitit egemenliği altına aldı; bu olay bölgedeki askeri, siyasi ve ekonomik dengeleri de değiştirdi; Mezopotamya’ya giden bütün ticaret yolları da Hititlere açılmış oldu. Hitit orduları karşısında tutunamayan diğer Hurritli Prenslar de engel olmaktan çıkınca yolu açılan kral I. Muşşili Fırat’ı izleyerek Babil’e yöneldi, kenti yakıp yıktı, aldığı tutsakları ve ganimetleri Hattuşa’ya getirdi. Bu gelişmeler M.Ö. 1550 tarihinde de Babil’deki Hammurabi hanedanlığının son bulmasına neden olur. Hititlerin, merkezden bu denli uzak bir coğrafyada sürekli tutunabilmeleri ve kalıcı egemenlikler kurmaları olası değildi; Mezopotamya içine yayılmaları daha çok saygınlık kazanmak ve ele geçirdikleri hanedanlığın değerli ganimetlerini ülkelerine götürme amaçlı olmuştur. Kral I. Muşşili’nin uzun süre başkent Hattuşa’dan uzak kalması sonucu sarayda kralı çekemeyen diğer hanedan üyeleri boş durmamıştı; Babil Hanedanlığı’nın sonunu hazırlayan kralın efsaneleşmesi onları tedirgin etmişti. I. Muşşili, eniştesi tarafından kurulan bir komployla öldürüldü. Sonrasında başa geçen krallar zamanında da sarayda seri cinayetler, taht kavgaları olmuş ve bu dönemde güneydoğudaki Hitit egemenliği altında bulunan devletler ülkeden kopmuştu. Hititler bu kargaşa döneminde iç karışıklıklar, savaşlar, taht kavgaları, ekonomik sıkıntılar ve kuzeydeki Kaşka (Gaşka) saldırıları ile uğraşırken 150 yıl boyunca Suriye yönündeki ülke çıkarlarını koruyamamışlardır.

Hititlerin M.Ö.15. yüzyıl ortalarında Anadolu’da büyük bir imparatorluk haline geldiğinde Mısırlılar

Halep kenti, I. Şuppiluliuma’dan başlayarak Kargamış’la birlikte Hititlerin en önemli kalelerinden birisi olmuştur. Eski Hitit Krallığı zamanında düşmanları arasında olan Halep, imparatorluk döneminde Kargamış gibi ikinci kuşak krallar tarafından yönetilmiştir.

Kuzey Suriye’de Kargamış’a kadar yayılmış ve bölgeyi etki altına almışlardı. Bu gelişmeler Hititlerin bölgedeki çıkarlarını tehlikeye sokmuştu. O nedenle II. Tuthaliya (M.Ö.1460-1440) Eski Krallık Dönemi’nde kaybedilen Kizzuwatna Ülkesi’ne ve Suriye’ye seferler düzenledi, Kargamış ile Halpa’yı (Halep) egemenliği altına aldı ve ülkesinin bölgedeki çıkarlarını korudu.

Büyük Hitit İmparatorluğu, en parlak dönemini I. Şuppiluliuma (M.Ö.1380-1345) zamanında yaşamıştır. Bu dönemde, Fırat’ın batısından Suriye’nin kuzeyine ve Filistin’e kadar uzanan Mitanniler’e ait topraklar yeniden Hitit İmparatorluğu’nun egemenlik alanı içine girmiştir; Büyük Kral oğlunu Halpa’ya kral yapmış, Ugarit kenti vasal duruma getirilmiştir. Mısır firavunu bu tarihlerde ülkesinde dinsel reformlarla ilgilendiği için Hititlerin bölgedeki yayılmasına müdahale edememiştir. Bu dönemde Mısır ile bazı anlaşmazlıklar yaşanır, Büyük Kral’ın oğlunun Mısır’da öldürülmesi üzerine bu ülkeyle ilişkiler bozulur. Kral I. Şuppiluliuma zamanında Büyük Hitit İmparatorluğu, Mısır ve Babil gibi Ortadoğu’nun en güçlü devletlerinden birisi olmuştur.

Halep Kalesi. Suriye.

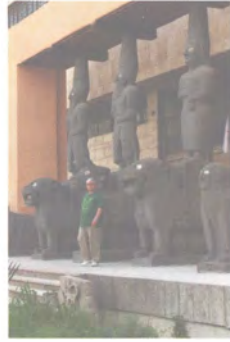

Kaleden Halep şehrinin görünümü.

Bizans Dönemi'nde şehrin su ihtiyacını karşılayan su dolapları ve Al-Nuri Camisi. Hama, Suriye.

Hitit İmparatorluğu'nun güçlenmesinden kaygı duyan Mısır firavnu I. Setos'un (M.Ö.1303-1289) Güney Suriye ve Filistin topraklarını ele geçirmek için yapmış olduğu saldırıyı, Kargamış ve Halpa (Halep) gibi küçük uydu devletleri önler. 1290'lı yıllarda tahta geçen II.Ramses Suriye üzerinde hak iddia eder. Hititlere karşı saldırgan bir politika izler. Güney Suriye'deki Amurru Krallığı Hititlerle olan vasallık ilişkisini bozar ve kendisini koruması için Mısır firavnu II.Ramses'e başvururlar. Bu fırsatı kaçırmak istemeyen Mısır firavnu II.Ramses M.Ö. 1286 tarihinde büyük bir ordu ile Orta Suriye'ye girer. Bu gelişmeler üzerine Hitit Kral Muvatallı de (M.Ö.1315-1282) ordusunu hazırlayıp Suriye yönüne doğru yönelir. İki ordu 1285 tarihinde Kadeş'te karşı karşıya gelir. Ancak savaştan kimin galip çıktığı belli olmaz. Savaş, sonuç olarak her iki ordu için büyük bir yıkım olur. Bu savaştan sonra Mısır firavnu artık Suriye üzerindeki hak iddiasından vazgeçer. Hititlerle Mısırlılar arasındaki Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması ise bu savaştan 16 yıl sonra M.Ö.1269 tarihinde Hitit Kralı III. Hattuşili ile Mısır firavnu II. Ramses arasında imzalanır. Bu antlaşmayla Kuzey Suriye Hititler'de kalır; Hititler, böylece güney sınırlarını da güvence altına almış olurlar. Hititler, Suriye, Filistin ve

Halep Ulusal Müze girişi. 1931 yılında kurulan müzede Erken Hitit Dönemi'nden kalma kadın sfenks figürü ve tapınak kapısı görülebilir.

Babil'e yapmış oldukları seferlerle birlikte, buralarda tarihsel ve siyasal olarak önemli izler bırakmışlardır. Hammurabi hanedanının yönetimindeki Eski Babil Devleti'ni tarih sahnesinden sildikleri gibi, Mısırlılar'la da tarihte bilinen en eski yazılı antlaşma olan Kadeş Barış ve Kardeşlik

Antlaşması'nı imzalayıp tarihe yazdırmışlardır. Hititler, barış zamanında karşılıklı çıkarları gereği 'Hatti Ülkesi' sınırlarında bulunan devletlerle ve imparatorluk içindeki krallıklarla ilişkileri sıcak tutup dostça sürdürebilmek için değerli hediyelerin yanı sıra saray hanedanlığı içindeki prensesleri karşı saraya gelin olarak göndermişlerdir. Çıkarlarının tehlikeye girdiğinde ise zora başvurup o ülke üzerindeki egemenliklerini tekrar kurmuşlardır.

Halep Ulusal Müzesi. Suriye.

Hitit kralı IV. Tuthaliya'nın Suriye topraklarında bulunan Amurru kralı Şauşgamuwa ile yaptığı antlaşma metni sınırlarda yaşanan olaylara ışık tutmaktadır:

“...Arienna'nın Güneş tanrıçasının sevgilisi, Hatti Ülkesi'nin kahraman Büyük Kral'ı tabarna Tuthaliya şöyle der: Ben majeste seni Şauşgamuwa'yı elinden tuttum, seni damat yaptım. Sana antlaşma olarak yaptığım tabletin sözlerini değiştirme. Eskiden Amurru Ülkesi, Hatti Ülkesi'nin silahıyla yenilmemişti; Amurru Kralı Azira majestemin büyük babasının babası Şuppiluliuma'ya, Hatti Ülkesi'ne geldiği zaman Amurru ülkeleri henüz düşman durumundaydı. Onlar Hurri kralının vasalıydılar. Azira onunla- büyük babamın babasıyla- iyi ilişki içindeydiler. Büyük babamın babası onları silahla yenmedi. Büyük baban Azira, büyük babamın babası Şuppiluliuma'yı hâkimiyet bakımından tanıdı. Hatti Ülkesi de onu korudu. Ayrıca büyük babam Murşili'yi de tanıdı... Hatti Ülkesi'ne karşı hiç suç işlemedi, sadakatsizlikte bulunmadı. Majestemin babasının kardeşi Muvatalli kral olunca Amurru ülkesi adamları ona karşı suç işlediler; ona şu haberi saldılar: 'Kendi isteğimle vasal olduk, şimdi artık senin vasalın değiliz...' Mısır ülkesi kralının emrine geçtiler. Majestemin babasının kardeşi Muvatalli ile Mısır ülkesinin kralı Amurrulular yüzünden savaştılar; Muvatalli onu yendi; Amurru ülkesini de imha etti ve onu vasal yaptı... Sana kız kardeşimi eş(zevce) olarak verdim; seni Amurru ülkesine kral yaptım; hâkimiyet bakımında majestemi koru... Başka birinin hâkimiyetini arzulama. Bu konu senin için yemin altına konmuş olsun...”

Hitit kralı IV. Tuthaliya bu mektupla Kadeş Savaşı sonrası tekrar vasal konuma gelen Amurru Krallığı'na atadığı kral Şauşgamuwa'yı damat yaparak kendisine bağlamış ve sadakatsizlik yapmamasını tehdit içeren sözlerle krala anlatmıştır.

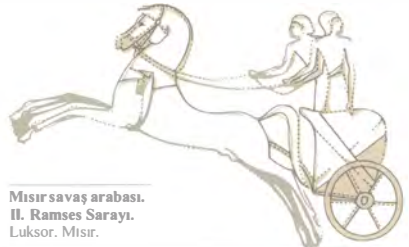

Hiyeroglifyazıtlı levhalar. Kral Urhilina ve oğlu Uratami'nin icraatları. Geç Hitit Dönemi. M.Ö. 9.yy. Hama. Suriye. İ.A.M.

Hitit - Mısır Çatışması

Doğu Akdeniz kıyı şeridi ve Kuzey Suriye, stratejik konumu, verimli toprakları, maden kaynakları ve kıyı şeridinin doğusundaki dağlık alanda zengin ormanlarıyla dönemin güçlü imparatorluklarının ilgi alanındaydı. Bu bölgedeki çıkar çatışması Hititler ve Mısırlıları birçok defa karşı karşıya getirmişti. Aynı zamanda bu bölge, Hititlerin, Mezopotamya ve Akdeniz'e yayılma-geçiş alanı, Mısır için de Anadolu'nun güneyine sığınma yeri olarak algılanmıştır. Bölgede bulunan uydu krallıklarının farklı dönemlerde taraf değiştirip güç dengelerini bozması, bağlı bulunduğu tarafa vergi, haraç ödememesi gibi nedenlerle taraflar arasında ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Hitit Kralı Muvatalli (M.Ö. 1315-1282) Dönemi'nde Mısır'la ilişkiler gerginleşmiş, bölgede gelişen

Mısır savaş arabası. II. Ramses Sarayı. Luksor. Mısır.

Ulusal Müze, Şam, Suriye.

Ulusal Müze, Şam, Suriye.

Hama Müzesi, Hama, Suriye.

Ezgi taşı, Hama Müzesi, Hama, Suriye.

Bir savaşçıya ait stel. Geç Hitit Dönemi. M.Ö. 9.-8.y.y. Haddatu (Aslantaş) Suriye. İ.A.M.

Stel. Geç Hitit Dönemi (Arami).
M.Ö. 9.-8.yy.
Um-Şerşuh, Suriye. İ.A.M.

olaylar, siyasi ve ekonomik gelişmeler bu iki büyük gücü savaşın eşiğine getirmiştir. Mısır Kralı II.Ramses'in, tahta çıktığı dördüncü yılında Suriye-Filistin bölgesine sefere çıktı; burada bulunan Sur, Byblos ve İrkata'yı ele geçirdi; Hitit vasalı Amurru Krallığı'nı kendi egemenliği altına aldı. Muvattalı, II.Ramses'in bu hızlı ilerleyişini durdurmak, Amurru Krallığı'nı geri kazanmak, Doğu Akdeniz limanlarına geçişi sağlayan Humus yolunu açık tutmak için harekete geçti; Mısır'la uğraşırken kuzeydeki Kaşkaların başkent Hattuşa'yı ele geçireceğinden çekindiği için başkenti Hattuşa'dan Adana yakınlarında olduğu düşünülen Dattaşşa'ya taşınmış, Hattuşa'daki tanrıları da beraberinde yeni başkente götürmüştü. Kardeşi Hattuşili'yı de Kaşka sınırında bulunan iki ülkenin kralı yapmıştı. Günümüzde Dattaşşa'nın nerede olduğu bilinmemektedir; Sirkeli'de, Ceyhan Irmağı kıyısında bir kayada bulunan kral Muvattalı kabartması ve Kadeş Savaşı öncesi

Halep'in Fırtına Tanrısı Hadad. Bu stel, Babililer'in Geç Hitit krallıklarından birisine yaptıkları sefer sırasında savaş ganimeti olarak II.Nabukadnezar'ın Sarayına getirilmiştir. Geç Hitit Dönemi. Babil.
M.Ö. 9.yy. İ.A.M.

hazırlıkların yapıldığı alan düşünüldüğünde yeni başkentin savaş alanına yakın bir yerde olduğu varsayılabilir. Bu dönemde Mısır'da II.Ramses beşinci krallık yılındaydı. Hitit İmparatorluğu federatif bir örgütlenmeye sahip olması nedeniyle imparatorluğa bağlı 21 ülke Mısır'la yapılan savaşta Hititlerin yanında yer almıştır; Pitassa, Aravanna, Kaşka, Kizzuwatna, Kargamış, Hayaşa, Halpa, Nuhaşşa, Kadeş, Ugarit Hititlerle ittifak içinde olan ülkeler arasındaydı; bu bilgileri Hitit kaynaklarından değil, Mısırlıların, Ramesseum, Abydos, Luxor ve Karnak tapınağı duvarlarında yer alan Kadeş Savaşı rölyeflerinden öğrenmekteyiz. Hitit yerleşmelerinde yapılan kazılarda bu savaşta ait yok denecek kadar az belge ele geçmiştir; Hititlerin bu önemli savaşı kayıt altına almamaları düşündürücüdür; sadece Muvattalı'nın kardeşi III. Hattuşili'ye ait bir belgede Muvattalı'nın Amurru ve Mısır Kralı'na karşı sefere çıktığı ve onları yendiği belirtilir. O dönemde yapılan bu savaş bir bakıma çok uluslu bir dünya savaşı niteliğindedir.

Kadeş Savaşı

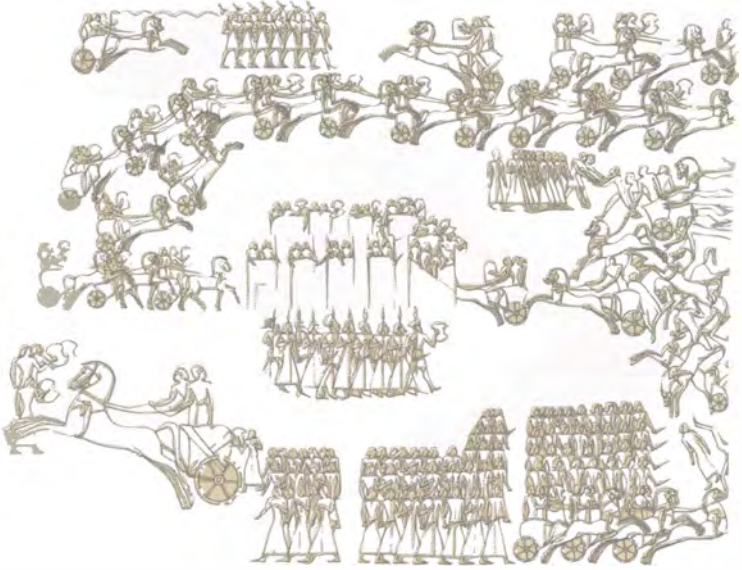
Mısır Ordusu, M.Ö. 1285 yılında yaklaşık 25 bin askerden oluşan, Amun, Reh, Ptah ve Seth isimli 4 tümeniyle Mısır'ın başkenti Piramses'ten yola çıkarak 1 ay içinde Bekaa Vadisi'nin güneyine

Kadeş Savaşı sırasında öldürülmüş, yerde yatan Hitit prensi, Ramses Ölüm Tapınağı (Ramesseum) kabartmaları arasında betimlenmiş.

ulaştı. II.Ramses, Asi Irmağı kıyısının yakınlarında iki Hitit casusunun yakılmasıyla Amun tümeninin başında Asi Irmağı'nı geçip Kadeş şehrinin kuzeybatısına geldi. Hitit casusları Mısır kralına yanlış bilgi verip yanıltmış, Hitit ordusunun Halep'te olduğunu söylemişlerdi; oysa Hitit ordusu 47 bin asker ve 3500

savaş arabasıyla Kadeş Şehri'nin yakınlarında pusuda bekliyordu. Hititlerin amacı, hareket halindeki Mısır ordusunu Kadeş surları ile Hitit savaş arabaları arasına alıp bozguna uğratmaktı. Kısa süre sonra Mısır ordusu ele geçirdiği diğer

Kadeş Savaşı. II.Ramses'in sarayında nizamiye kapılarının birisinin üzerinde betimlenmiş. Tapınaklardaki rölyeflerde Kadeş Savaşı'nda Mısır ordusunun zaferi sık sık vurgulanmaktadır. Luksor. Mısır.

Hitit casuslarından gerçeği öğrenirler; ama geç kalınmıştır; Hitit orduları, birbirinden kopuk Mısır tümenlerine yaptıkları yıldırım baskınıyla üstünlük sağlayıp, yürüyüş halindeki Reh tümenini dağıtırlar; ardından Amun tümenini bozguna uğratırlar. Hitit ordusu, hem sayısal, hem de taktik açıdan üstün durumdaydı. Mısır tapınaklarındaki betimlemelerde Hitit savaş arabalarında üç asker, Mısır savaş arabalarında ise iki askerin bulunduğu görülür. Savaş alanında iki Mısır tümenini bozguna uğratan Hitit askerlerinin -özellikle paralı askerlerin- firavunun kampına doğru ilerleyip yağma yaptıkları ve disiplinlerinin bozulduğu sırada, Ptah tümeni

ve özel eğitilmiş öncü Na'arin güçlerinin desteğiyle Mısır ordusu üstünlüğü ele geçirir; Hitit orduları son Mısır baskınıyla ağır darbe yer. Muvattali'nin iki oğlu ve birçok üst düzey Hititli komutan öldürülür. Kadeş Savaşı, her iki ordu için felakettir; Savaşın kazananı belli değildir; Mısır tapınaklarında savaşın galibinin II.Ramses'in orduları olduğu belirtilmesine karşın Mısır ordusu savaş alanından geri çekilmiş, böylece Hititler de bölgede yeni nüfuz alanları elde etmişlerdir. Savaş sonu Amurru Krallığı tekrar Hititlerin nüfuzu altına girmiş, kralı Bentešina da tutsak alınarak Hatti Ülkesi'ne götürülmüştür.

Mısır askerleri. II. Ramses Sarayı. Luksor. Mısır.

Kadeş Savaşı sırasında Mısır ordusundan kaçan Hititli Halep Prensi Asi Nehri'ni geçerken boğulma tehlikesi geçirmiş, prensi kurtaran Hitit askerleri prensi baş aşağı çevirerek yuttuğu suları çıkarmaya çalışıyor. Bu kabartmalar Ramses Tapınağı'nda bulunuyor.

Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması

Hititlerle Mısırlılar arasında yapılan Kadeş Antlaşması; Barış ve Kardeşlik Antlaşması ismiyle tarihte yapılan ilk yazılı antlaşma özelliği taşır. Geçmiş dönemlerde savaşan toplumlar arasında birçok barış antlaşmaları yapılmıştır; ancak bu antlaşma, o dönemden günümüze ulaşan ilk yazılı belgedir. Hattuşa kazısında bulunan bu antlaşmaya ilişkin çivi yazılı pışmış toprak tablet M.Ö. 13. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir. Suriye'nin Kadeş şehri yakınlarında, iki imparatorluğun askerlerini karşı karşıya getiren Kadeş Savaşı'ndan 16 yıl sonra M.Ö.1269'da bu antlaşma metni taraflarca kabul edilmiştir. Antlaşmanın yazılı olduğu tablet, günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzeleri içindeki Eski Şark Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması'nın çivi yazılı tabletinin büyütülmüş bir kopyası ise New York'taki Birleşmiş Milletler binasının duvarında asılıdır. Antlaşma metninin yazılı bulunduğu tablette şu dizeler yer almaktadır:

“Mısır Memleketi Kralı Büyük Kral Kahraman Rea Maşeşa Mai Amana'nın (II. Ramses), Hatti Memleketi'nin Büyük Kralı Hattuşili'yle iyi dostluklarının,

kardeşliklerinin ve Büyük Krallıklar'ının devamı için yaptıkları antlaşmadır. Bunlar, Mısır Memleketi Büyük Kralı, bütün memleketlerin kahramanı, Mısır Memleketi Kralı, Büyük Kral Minmua-rea'nın oğlu Mısır Memleketi Kralı Büyük Kral, kahraman Min- pahirita -rea'nın torunu, Rea Maşeşa Mai Amana'nın; Hatti Memleketi Kralı, Murşili'nin oğlu Büyük Kral, Hatti Memleketi Kralı kahraman Şuppiluliuma'nın torunu, Büyük Kral, Hatti Memleketi Kralı kahraman Hattuşili'ye söylediği sözlerdir:

Aramızda daimi olarak iyi kardeşlik ve iyi barış kurdum. Mısır Memleketi ile Hatti Memleketi arasındaki münasebetler iyi kardeşliğin ve iyi barış tesisi için şunları söylüyorum: İşte Mısır memleketi ile Hatti Memleketi arasındaki münasebete gelince, ezelden beri tanrı onlar arasında düşmanlığa müsaade etmediğinden antlaşma ebedidir. Büyük Kral, Mısır Memleketi Kralı Rea Maşeşa Mai Amana, Güneş ve Fırtına Tanrıları'nın münasebeti gibi öyle ebedi bir münasebet tesis ettik ki, o, aralarında daima düşmanlık yapmaya mani olur. Mısır Memleketi Kralı Büyük Kral Rea Maşeşa Mai Amana gümüş bir tablet üzerine kardeşlik, Hatti Memleketi Kralı Büyük Kral Hattuşili ile bir antlaşma yaptı. O benim kardeşimdir, ben de onun kardeşiyim ve onunla daima barış halindeyiz. Bize gelince; bizim kardeşliğimiz ve barışımız evvelce Mısır Memleketi arasındaki barış ve kardeşlikten daha iyi olacaktır. Mısır Memleketi kralı Büyük kral Rea-Maşeşa Mai Amana, Hatti Memleketi Kralı Büyük Kral Hattuşili ile barış ve kardeşlik halindedir.

Büyükkale'de bulunan Hitit Kralı III. Hattuşili ile Mısır kralı II.Ramses arasında imzalanan Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması'nın metnini içeren tablet. Hattuşa. I.A.M.

Gümüş tablet üzerine yazılmış antlaşmanın kopyası.
Karnak Amtı yazıtı. Mısır.

Mısır Memleketi Kralı Büyük Kral Rea Maşeşa Mai Amana'nın oğulları, Hatti Memleketi Kralı Büyük Kral Hattuşili'nin oğulları ile sulh ve dostluk daimdir. Onlar bizim gibi kardeş ve barış halindedirler. Mısır Memleketi Hatti Memleketi arasındaki münasebetlere gelince: Onlar bizim gibi daim kardeşlik ve barış halindedirler. Mısır Memleketi Kralı Büyük Kral Rea Maşeşa Mai Amana istikbalde herhangi bir şey almak için Hatti Memleketine girmeyecektir. Hatti Memleketi Kralı Büyük Kral Hattuşili de istikbalde herhangi bir şey almak için Mısır Memleketine girmeyecektir. Güneş ve Fırtına Tanrıları'nın Mısır Memleketi ile Hatti Memleketi için getirmiş oldukları ilahi nizam, onlar arasındaki barış ve kardeşliktir, düşmanlık değildir. Bak, Mısır Memleketi Kralı Büyük Kral Rea-Maşeşa Mai Amana bugünden itibaren iyi durumu muhafazaya sebat edecektir. İşte Mısır Memleketi Hatti Memleketi ile daima barış ve kardeşlik halindedir.

Eğer yabancı bir memlekette bir düşman Hatti Memleketi'ne gelirse ve Hatti Memleketi Kralı Büyük Kral Hattuşili bana "Ona karşı koymak için bana yardıma gel" diye haber gönderirse, Mısır Memleketi Kralı Büyük Kral Rea Maşeşa Mai Amana piyadesini, süvarisini gönderecek, onu öldürecek ve ondan intikam alacak. Eğer Hatti Memleketi Kralı Büyük Kral Hattuşili tabii beylerine kızarsa, onlar ona karşı bir kusurda bulunursa, Mısır Memleketi Kralı Büyük Kral Rea Maşeşa Mai Amana'ya haber verirse Mısır Memleketi piyadesini ve süvarisini ona gönderir. O kimlere kızmışsa onları imha eder.

Eğer dış memleketlerden yabancı bir düşman Mısır Kralı kardeşin Rea Maşeşa Mai Amana'ya ve Mısır Memleketi'ne karşı

gelirse onun kardeşi Hatti Memleketi Kralı Hattuşili'ye "Ona karşı koymak için bana yardıma gel" diye bir haber gönderirse Hatti Memleketi Kralı Hattuşili piyadesini, süvarisini gönderecek ve benim düşmanımı öldürecek.

Eğer Mısır Kralı Rea Maşeşa Mai Amana bağlı beylerden birine kızarsa, onlar ona karşı birleşirlerse ve ben Hatti Kralı kardeşim Hattuşili'ye "Haydi" dersem Hatti Memleketi Kralı Büyük Kral Hattuşili piyadelerini ve harp arabalarını gönderecek, o kimlere kızmışsa onların hepsini mahvedecek.

Hatti Memleketi Kralı Hattuşili'nin oğlu babası Hattuşili'nin birçok senelerden sonra Hattuşili'nin yerine Hatti Memleketi kralı olacak. Eğer Hatti Memleketi asilzadeleri ona karşı birleşirlerse Mısır Memleketi Kralı Büyük Kral Rea Maşeşa Mai Amana piyadeleri ve harp arabaları Hatti Memleketi'nin hatırı için onlardan intikam almak üzere gönderecek. Hatti Memleketi Kralı'nın ülkesinde asayiş temin edildikten sonra memleketleri Mısır'a dönecekler. Eğer bir asilzade Hatti Memleketi'nden kaçarsa, böyle bir adam Mısır Memleketi Kralı Büyük Kral Rea Maşeşa Mai Amana'ya iltica ederse, vazifesini yerine getirmek için, ister Hatti Memleketi Kralı Hattuşili olsun ister ayrı bir şehre ait olsun, onu yakalayacak ve onu Hatti Ülkesi Kralı Hattuşili'ye iade edecektir.

Eğer bir asilzade Mısır Memleketi Büyük Kralı Rea Maşeşa Mai Amana'dan kaçarsa ve böyle birisi Hatti Memleketi'ne, Hatti Memleketi Kralı Büyük Kral Hattuşili'ye gelirse onu yakalayacak, kardeşi Mısır Memleketi Büyük Kralı Rea -Maşeşa Mai Amana'ya iade edecektir.

Eğer bir adam veya iki-üç adam Hatti Memleketi'nden kaçarsa, Mısır Memleketi Kralı Büyük Kral Rea Maşeşa Mai Amana'ya gelirse, Mısır Memleketi Kralı Büyük Kral onları yakalayacak ve kardeşi Hattuşili'ye iade edecek. Mısır Kralı ve Hatti Kralı kardeşler, bu sebepten onları bu kabahatleri için şiddetli cezalandırmaları, onların gözlerinden yaş akmasını, bu şahıslardan karı ve çocuklarından intikam alınmasını..."

Hitit Yürüyüş Yolu

Hattuşa.

Anadolu topraklarında uzun yürüyüş parkurları çoğalıyor. Neolitik Dönem'den günümüze ulaşmış uygarlıkların izlerini sürmek için her yıl binlerce gezgin yollara düşüyor. Bozulmamış doğal ortamlarla iç içe Anadolu uygarlıkları kalıntıları içinde gezginler günlerce süren keyifli yolculuklara çıkıyor. Anadolu içinde bulunan uzun yürüyüş parkurlarından popüler Likya Yolu 509, St. Paulus Yolu 410, Frigya Yürüyüş Yolu 400, Karia Yolu ise 800 kilometre uzunluktadır. Uzun yürüyüş parkuruna beşincisi eklendi: Hitit Yolu... Hititlerin başkenti Hattuşa ve yakın çevresini de içine alan Hitit Yolu 2010 yılında düzenlendi. Hattuşa (Boğazkale)-Alacahöyük-Şapinuva (Ortaköy) üçgeninde uluslararası standartlara uygun 236 kilometrelik yol işaretlendi; bu güzergâh üzerinde bulunan 17 parkurda alternatif yollarla Hitit Yolu 385 kilometreye ulaşılıyor. Hitit Yolu gezginlerini, rota üzerindeki kırmızı-beyaz kılavuz çizgiler ile sarı-yeşil renkli tabelalar yönlendiriyor. Hitit Yolu, Hattuşa, Alacahöyük ve Şapinuva'nın yanı sıra eski kervan ve göç yollarından

Hattuşa.

Alacahöyük.

Alacahöyük.

İncesu Kanyonu.

geçiyor. Alternatif yollar eşsiz güzellikteki İncesu Kanyonu ve Alaca Çayı Vadisi'ni de içine alıyor. Güzergah üzerinde ayrıca 406 kilometre uzunluğunda dağ bisikleti yolu da bulunuyor. Kış mevsimi dışında yürüyüşe uygun 17 parkurda konaklama tesislerinin yanı sıra çadırla da kamp yapılabilir. Hitit Yolu'nu, belirli zaman içinde rehber eşliğinde gezmek de olasıdır.

Hattuşa.

Yazlıkaya/Hattuşa.

İkinci Baskıya Birkaç Söz

Belgesel çalışmamızın sonunda yayınladığımız Hitit Uygurluğı İzinde Anadolu kitabımızın birinci baskı kopyalarını tükettik. Belgele olan ilgi, kitabı ortaya çıkaran ekibi sevindirip, mutlu etti; bu ilgi yorgunluğumuzun büyük kısmını üzerimizden aldı. Türkiye içinden ve dışından okurların bize iletikleri tepkiler, eleştiriler ve öneriler ikinci baskı için yönlendirici oldu. Açık yüreklilikle dilek ve önerilerde bulunan, bilimsel düşüncelerini, birikimlerini bizimle paylaşan okurlarımıza teşekkürler... Gördüğümüz ilgi, kitabımızı yenileyip güncellememize neden oldu; bu heyecanla yazım, çekim, tasarım ve baskı aşamalarında gözümüzden kaçan yanlışlarımızı düzeltip, eksiklerimizi titiz çalışmayla gidermeye çalıştık. Kitabın tasarımını tamamen değiştirip, daha yalın hale getirdik. Sayfa sayısını -fotoğrafları küçük kullanarak- azaltıp, daha da hafif olmasını sağladık (gezginin kitabı ağır olmamalı). Kitabın metnini güncelledik; yeni gelişmelere yer ayırdık; bu baskıda "Hititlerin Kutsal Kenti Nerik" ve Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi de sayfalarımız arasına katıldı. İkinci baskısıyla, Hitit Uygurluğı İzinde Anadolu isimli yeni bir kitap ortaya çıktı.

Kitabın tasarım/baskı aşamasında, İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası 2013 yılı kazılarında, M.Ö.18.-16. yüzyıllar arasına tarihlenen "Erken Hitit- Hurri etkili", 5,5 cm boyundaki 2 heykeltkik ile kalay ve kalıplar halinde bitümen (ham zift) bulunması arkeoloji dünyasında heyecan yarattı. Bilim insanları, bu gelişmeler ışığında Anadolu yerel beyleriyle Asur Ticaret Kolonileri arasındaki ticaretin İstanbul'un Avrupa yakasına/Trakya'ya kadar uzandığını açıkladılar. Belki de üçüncü baskıda Trakya'ya kadar uzanan bu ticaretin ayak izlerine yer vereceğiz sayfalarımızda.

Mutluyuz; Anadolu coğrafyası içindeki Hitit, Geç Hitit izlerini sizlere sunup, az da olsa iz bulmaya rehber olduğumuz için. Bu izlerde yürüyenlerin sayısı artıp Dünya mirası Hitit, Geç Hitit kentleri, tapınakları, yazıtları tanınıp, sahiplenmeleri çoğaldıkça, koruma altına alınmaları kolaylaşacaktır. Doğa ve insan tahribatını önlemenin, Anadolu'nun kültür mirasını gelecek kuşaklara zarar görmeden aktarmanın yolu sahiplenme değıil midir?

Son Söz

Uzun erimli bir çalışmanın ardından ortaya çıkan bu belgeselde emeğı geçen kişi ve kurumlara teşekkür etmek son sözümüzdür. Sanat yönetmenliğı, yaratıcı tasarım ve çizimleri için Vahit Akça'ya; projenin ve metnin hazırlanmasında titiz araştırmaları için Arkeolog Ali Kılıçkaya'ya, yolumuzu kaybettiğimizde bize rehber ve can yoldaşı olan Kömürücü, Gökçetoprak, Haçgöz, Akbudak (Süpürgüç), Ağıllı, Kayalıpınar, İmamkulu, Büyüknefes, Karakız Beldesi, Karaburna Beldesi, Köylütölü, Üçkuyu, Kusura Beldesi, Keben, Malpınar, Gökbez, Sakçağözü Beldesi, Sakarkaya ve Yesemek köylerinden isimlerini sığdıramadığımız gönüllü dostlarımıza, köy muhtarlarına, belediye başkanlarına, müze yetkililerine; çok değıerli araştırmaları, bilgileri ve deneyimlerinden yararlandığımız arkeoloji dünyasının düşünce önderlerine sonsuz teşekkürler. Yaşamları boyu yaptıkları bilimsel çalışmalar ve kazılarla Hitit Dünyası'nı gün ışığına çıkaran, Anadolu Arkeolojisi'nin bugüne gelmesinde emeğı geçmiş, değıerli yapıtlarından, birikimlerinden yararlandığımız -hayatta olmayan- bilim insanlarını da minnet ve şükranla anmak bir başka son sözümüzdür.

Sözlük

Adyton: Antik Çağ tapınaklarında cellanın arkasında kült heykelinin bulunduğu karanlık bölüm.

Ağırşak: Yün ve iplik eğimye yarayan, ipin dengeli olarak dönmesi için, alt ucuna takılan ortası delik, pişmiş toprak, tahta, maden veya kemikten yapılmış tekerlek biçiminde ağırlık.

Akik: Saydam mineral, değerli taş.

Altar/Sunak: Kutsal bir alanda üzerinde kurban kesilen ve tanrıya sunu yapılan, taştan yapılan ve üzerinde kanın aktığı bir deliği de bulunan yuvarlak veya dikdörtgen masa şeklinde olan mimari bir unsur.

Anastylosis: Arkeolojik kazı sonucu yıkıntı halinde parçaları ortaya çıkarılan bir yapının hiçbir yeni öge eklenmeksizin eski biçiminde, mevcut parçalarını yerine konması suretiyle yeniden yapımı. Kısmi onarım veya arkeolojik restorasyon.

Andezit: Koyu renkli minerallere sahip volkanik kayag. Zeytuni yeşil zemin üzerine siyah ve pembemsi sarı olarak görülen iri kristaller andezindir.

Arkalk: Kullanıldığı çağa göre daha eski bir çağından kalma bir biçimin, bir yapının özelliği.

Bazalt: Yanardağdan çıkan lavların yeryüzünde ani olarak soğuması sonunda oluşan volkanik bir kayadır. İşlenmesi güç olduğu için yapı taşı olarak kullanılmıştır.

Bezek: Renkli, renksiz, düz veya kabartma olarak yapılan süs ögesi.

Bız: Deri ve benzeri sert şeyleri dikerken iğne yeri açmaya yarayan ağaç saplı ucu sivri demir ya da kemik alet.

Bit-hilani: Birkaç basamaklı çıkılan, önu revaklı ve açık, diğer üç tarafı duvarlarla çevrili bir Asur bina biçimidir. İlk örnekleri Hattiler'de görülür ve Yunan megaronlarını hatırlatır.

Bulla: Kıl üzerine basılıp pişirilmiş mühür baskısı.

Cella: Tapınağın içinde tanrı heykelinin korunduğu kutsal bölüme verilen isim.

Cicim: Küçük parçalardan oluşan nakışlı ve ince bir kilim türü.

Demon: Cin, göze görünmeyen varlık.

Depas: Çift kulplu bardak

Epigrafi: Yazıtlar ile her türlü yazılı belgeyi inceleyen, yorumlayan ve sınıflandıran bilim.

Fallos: Erkeklik organı.

Fibula: Pelerini omuzdan tutmak için kullanılan çengelli iğne.

Figürin: Küçük heykel, heykelticik.

Grifon: Yarı aslan, yarı kartal olarak betimlenmiş mitolojik yaratıklara verilen isim.

Güneş Kursu: Eski uygarlıklarda güneşi simgeleyen süsleme motifleri ya da daire biçimli bir öge. Hatti güneş kursları en ilginç örnekleridir. Türkiye'nin çeşitli müzelerinde sergilenen güneş kurslarının bir kısmı tunçtan yapılmış ve üstleri altın ve gümüşle süslenmişlerdir. Geometrik süsler, geyik ve boğa figürleri ve kurslara iliştilirilmiş işlemeli halkalar güneş kurslarının tipik özellikleridir.

Hegur: Kaya tepesi, uç.

Hematit: Kırmızı veya esmer renkte olan doğal demir oksidinden oluşan bir mineral, kan taşı.

Hepat: Hititler de baş kadın tanrıcadır. Hititler'de Arinna'nın Güneş Tanrıçası, Geç Hititler'de ise Kubaba adı ile anılır. Baş tanrı Teşub'un karısıdır.

Hiyeroglif: Eski Çağ'da kullanılan, şekil ve resimlerden meydana gelen yazı şeklidir. Mısır hiyeroglifi, Hitit hiyeroglifi gibi.

Höyük: Eski çağlardan beri üst üste gelen şehir (yerleşme) kalıntılarında meydana gelen tepeler için kullanılır.

İdol: Tanrı öncesi ve tarih çağlarında tanrılara adak olarak sunulan taş, pişmiş toprak, kemik ve fildişinden yapılmış tanrı ve tanrıca heykelticikleridir.

İku: Hitit dilinde alan ölçüsü.

İlluyanka: Hitit mitolojisinde yer alan ve Gök Tanrısı tarafından öldürülen ejder.

İnsütü: Arkeolojik kazılarda ele geçen eserlerin esas/orijinal yerlerinde olma hali.

İştar: Mezopotamya'nın (Babil) ünlü aşk ve savaş tanrıçasıdır. Anadolu'da Hurri dilinde Şauška adı altında tapınılmıştır. Aynı zamanda Teşub'un kız kardeşidir.

Kartuş: Etrafı çerçevelemiş, orta boşluğunda yazı ve süslemeler bulunan yazıtlık.

Karum: Asur Ticaret Kolonileri çağında kent merkezi yanında kurulan ticaret merkezlerine verilen ad. Karumlar, ticaret için gelen Asurlu kervanların, tüccarların, konaklama ve pazarlama mekânlarıydı.

Kubaba: Geç Hitit Dönemi'nde baş tanrıca Hepat için kullanılan ad.

Kybele: Anadolu kökenli ana tanrıca.

Labarna/Tabarna: Hitit dilinde 'Büyük Kral' anlamına gelen sözcük; krala verilen san.

Lapislazuli: Lacivert taşı, değerli taş.

Libasyon: Tanrılara sunulan içki, sıvı adası

Lituus: Hititler'de Kralları, Romalılar'da ise Augur (rahip) denilen kişilerin ellerinde tuttukları ucu kıvrık tören asası.

Megaron: Eski Tunç Çağı'nda ortaya çıktığı bilinen, dikdörtgen veya kare şeklinde olan bir mekân ile bir ön dehlize sahip, ikisi arasında bir kapının yer aldığı, içinde bir ocak bulunan, tavani bir ahşap çatı ile örtülü yapı tipidir.

Monolit: Tek parça taştan yapılmış abide, anıtsal sütun.

Mulağ: Bir kabartmanın, heykelin vb. şeyin balmumu, alçı gibi maddeyle kalıbını çıkarmak için yapılan işlemlerin tümü.

Nekropol: Yunancadaki ölü ve kent sözcüklerinden oluşan nekropol (nekropolis) antik dönemde kent dışında yer alan mezarlıkları için kullanılan isimdir.

Niş: Kaya yüzeylerine ve duvarlara süsleme amaçlı ya da heykel vb. koymak için yapılan, boşluk, hücre, oyuk.

Obsidien: Yanardağdan çıkan lav akıntıları kenarlarında, lavların ani soğuması sonucu oluşan volkanik doğal cam. Obsidien, eski çağlarda çeşitli aletlerin, ok ve mızrak uçlarının, vazo gibi süsleyici eşyaların yapımında hammadde olarak kullanılırdı.

Ortostat: Eski Mezopotamya ve Hitit mimarisinde özellikle saray, tapınak ve sur duvarları ile kapı girişlerini süsleyen büyük ölçüde kabartmalarla kaplanan duvar taşlarına denir.

Ostotek: Kabartmalarla süslü, küçük sanduka biçimindeki kül ve kemik muhafazalarına verilen ad.

Pankus: Hititler'de ülke sorunlarının konuşulduğu ve karara bağlandığı, soylulardan oluşan meclise verilen ad.

Pantheon: Antik Yunan-Roma mimarisinde tüm tanrılara adanan tapınaklara verilen isim. Atina'daki Partenon ve Hattuşa'daki Yazılıkaya gibi.

Paye: Yapıda, duvar örme yöntemiyle yapılmış düşey taşıyıcı.

Piktogram: Piktogram ya da piktograf, bir eşyayı, bir objeyi,

bir yer, bir faaliyeti, bir kavramı resmetme yoluyla temsil eden semboldür. Bu sembollere dayalı yazı sistemine piktografi denir. Hitit ve Urartu yazı sistemleri piktografiktir.

Pithos: Pişmiş topraktan yapılmış olup genelde tahıl veya erzak depolamada kullanılan büyük küp.

Portal: Anıtsal Kapı, ana kapı, taş kapı.

Portiko: Antik yapılarda revak niteliğinde kullanılan, çatısı sütunlarla taşınan hol.

Potern: Taş, kerpiç vb. malzemeye surların altında inşa edilen, gizli geçişi sağlayan tüneller.

Prehistorik: Tarih öncesi çağları belirten sözcük; M.Ö. 2500 yılına kadar gelen dönem.

Propylon: Kutsal alanın giriş kapısı.

Protohistorik: M.Ö. 2500-1750 tarihlerini içine alan ön tarih süreci.

Protom: Dekoratif amaçlı kullanılan İnsan ya da hayvan figürünün üst kısmı.

Prototip: Bir sanatsal ögenin arkaik durumdaki ilk örneği.

Puduhepa: Hurri kökenli ve III. Hattuşili'nin eşi olup Hitit tavanannaları içinde en otoriter olan ana kraliçedir. Kocası öldükten sonra da yeni kral ile birlikte ülkeyi yönetmiştir.

Rekonstrüksiyon: Bir yapının veya kalıntının kalan bölümleri ve diğer belgeler yardımıyla eski şeklinin belirlenerek yeniden yapımı.

Restitüsyon: Kismen veya tamamen ve yok olmuş bir yapının kalıntılarının rölevesine, kendisi yoksa kaynaklara dayanarak yeniden çizilmesi çalışması.

Restorasyon: Bir yapının veya bir eserin yıkılan, harap olan kısımlarının daha fazla tahrip olmasını engellemek için aslına uygun biçimde belirli ilkeler ışığında onarılması işlemidir.

Ryton: Eski Çağ'da, içki kaba veya dini törenlerde adak sıvısı dökmek için kullanılan boynuz, hayvan başı veya gövdesi biçimli kap.

Sfenks: Kadınyüzlü ve göğüslü, aslan vücutlu mitolojik canavar. Eski Mısır, Mezopotamya ve Hitit'den antik Yunan-Roma sanatına geçmiştir.

Sileks/Çakmaktaşı: Denizlerde eriyik halde bulunan silisyum dioksit'in çökmesiyle oluşan taştır. Çok sert olması ve düzgün yüzeyler halinde kırılması nedeniyle eski taş çağında çeşitli aletler yapımında kullanılmıştır.

Situla: Silindirik, derin kap.

Söve: Kapının tutunduğu dış kenarı; kapı ve pencerenin yerleştiği kasa, çerçeve.

Steatit: Maden, mineral; sabun taşı.

Stel: Tek parçadan oluşan ve dik duran taş anlamındadır. Çeşitli biçimlerde olabilir. Üzeri kabartmalı, yazılı ve resimli olabilir. Yunan Roma Dönemi mezar taşları, adak taşları için bu sözcük kullanılır.

Şarruma: Hititler'in baş tanrısı Teşub ile baş kadın tanrıça Hepat'in oğludur.

Tablet: Pişmiş topraktan yapılan üzerine çivi yazısı yazılan belgelere verilen ad.

Tavananna: Hitit İmparatorluk Dönemi'nde ana kraliçelere verilen ad. Tavanannalar kralla birlikte ülkeyi yönetirdi.

Teşub: Hititler'in baş tanrısıdır. Hitit yazılı metinlerde, Hatti Ülkesinin Gök Tanrısı, Hattuşa'nın Tanrısı, Sarayın Tanrısı, Fırtına Tanrısı gibi adlarla anılır.

Tümlülüs: Yeraltı mezar odasının üzerini örten ve yapay topraktan oluşturulan tepe anlamındadır.

Ünik: Tek, eşi olmayan.

Vestibül: Giriş, antre, geçit, kanal.

Wabartum: Asurlu tüccarların konakladığı, mallarını depoladığı kervansaraylara verilen isim.

Kaynakça

Akurgal Ekrem;

Anadolu Kültür Tarihi, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara 1997.

Akurgal Ekrem;

Anadolu Uygarlıkları, Net Turistik Yayınları, İstanbul 1989.

Alkım U.Bahadır;

Yesemek Taşocağı ve Heykel Atölyesi, TTK Basımevi Ankara, 1974.

Alp Sedat;

Hitit Çağı'nda Anadolu, Ankara, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 2005.

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi;

Ana Yayıncılık, İstanbul, 1987.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi;

Hazırlayan Müze Yönetimi, Dönmez Offset Basımevi, Ankara 1982.

ArkeoAtlas Dergisi;

Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık, İstanbul, 2008, 2009, 2010 sayıları.

Balcıoğlu Burhan;

Gaziantep Arkeoloji Müzesi Geç Hitit Dönemi Eserleri, Gaziantep 2009.

Beydemir Nazım İsmail;

Yöresiyle Ağın. Kubbaltı Yayıncılık, İstanbul. 2000.

Bildirici Mehmet;

Hitit Öncesi ve Hititler Dönemi Tarihi Su Yapıları, İstanbul.

Ceram C. W;

Tarırların Vatani Anadolu, Koza Yayınları, İstanbul 1974.

Çambel Halet;

1993, Das Freilichtmuseum von Karatepe-Aslantaş, İstanbuler Mitteilungen 43, 495-509.

Çambel Halet;

Karatepe-Aslantaş Öyküsü, Boğazköy'den Karatepe'ye Hititbilim ve Hitit Dünyası'nın Keşfi, Yapı Kredi Sanat Yayınları, 2001.

Çınaroğlu Aykut, Çelik Duygu;

Atatürk / Alacahöyük. Ekici Form Ofset, Ankara, 2010.

Çorum Valliliği;

Çorum Kültür Envanteri, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çorum.

Darga Muhlbe;

Anadolu'da Kadın. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 2013.

Darga Muhlbe;

Hitit Sanatı, Akbank Kültür ve Sanat kitapları, İstanbul 1992.

Diñcol Ali M;

Anadolu Uygarlıkları; Görsel Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi. Görsel Yayınları, İstanbul 1982.

Dörner Friedrich Karl;

Nemrud Dağı'nın zirvesinde Tanrıların Tahtları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi;

Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997.

Eski Şark Eserleri Müzesi;

Hazırlayanlar Z.Kızıltan- Y.Anılır-A.Dönmez-G.Yağcı İstanbul 2008.

Görsel Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi;

Cilt 1 İstanbul, 1982.

Hititler / Hittites, Bir Anadolu İmparatorluğu / An

Anatolian Empire; Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.

Kolektif;

Boğazköy'den Karatepe'ye Hititbilim ve Hitit Dünyasının Keşfi,
Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2001.

Kolektif;

Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi; Müze yayını.

Konyar Erkan;

Kahramanmaraş Yüzye Araştırması 2009,

Suna - İnan Kıracık Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.

Koşay Hamit Zübeyir;

Alacahöyük Kılavuzu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965.

Lloyd Seton;

Türkiye'nin Tarihi, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara 1997.

Maria Czichan Rainer, Klinger Jörg;

Nerik, Zalpa, Aktüel Arkeoloji Dergisi, İstanbul.

Saltuk Secda;

Arkeoloji Sözlüğü, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1990.

Seeher Jürgen;

Hattuşa Rehberi, Hitit Başkentinde bir gün, Ege Yayınları, 2006,
İstanbul.

Sözen Metin -Tanyeli Uğur;

Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.

Süel Aygül;

Muhibbe Darga Armağanı, Hitit Devleti'nin Bir Diğer Başkenti:
Şapinuva, İstanbul, 2008, s. 457-474.

Uçankuş Hasan Tahsin;

Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji, Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayınları, Ankara 2000.

Uçankuş Hasan Tahsin;

Ana Tanrıça Kybele'nin ve Kral Midas'ın Ülkesi Phrygia Kültür
Rehberi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Umar Bilge;

Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İnkılâp Kitapevi Yayını, İstanbul 1993.

Yıldırım Tayfun;

Çorum İli Resuloğlu Köyü Kazısı 2006-2007,Türk Tarih Kurumu,
Ankara.

Yıldırım Tayfun;

Hüseyinde Kabartmalı Vazosu'nda Betimlenen Dans Eden Bir
Hititli, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
41,1 (2001), 1-7.

Dizin

A

Acemhöyük 6, 22, 24, 25, 37, 46, 129, 132, 139, 176, 179,
180, 181

Adana Arkeoloji Müzesi 7, 230, 232, 233

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi 206

Ahlatlıbel 6, 127, 131

Akadca 44

Akpınar Kaya Anıtı 212

Aksaray Müzesi 187

Alacahöyük 12, 13, 14, 26, 31, 43, 45, 46, 107, 108, 109, 110,
111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 124, 125, 129,
131, 132, 133, 134, 135, 143, 186

Alacahöyük Müzesi 6, 108, 114, 115

Alalah 7, 37, 45, 48, 252, 253, 260

Alanzu 95

Alışar Höyüğü 1, 6, 13, 142

Amasya Müzesi 6, 15, 152

Amurrular 39

Anadolu Medeniyetleri Müzesi 6, 8, 9, 14, 15, 20, 25, 44,
47, 73, 76, 108, 111, 116, 117, 118, 119, 126, 127, 128, 129, 131,
132, 135, 139, 141, 142, 145, 155, 164, 186, 187, 188, 203, 209,
218, 235, 243, 244

Andreas David Mordtmann 60

Andreas Müller Karpe 153, 154

Andreas Schachner 60

Anitta 21, 31, 32, 33, 46, 60, 132, 162, 183, 184, 187

Ankhesenpaaten 37

Aram 51

Arinna'nın Güneş Tanrıçası 45, 65, 82, 85, 108

I. Arnuvanda 35, 37

III. Arnuvanda 38

Arzawa 33, 34, 36, 38, 41, 202

Asativatas 222, 223, 224, 225, 226

Asativataya Kalesi 7, 54, 220, 221, 222, 223, 224, 225

Asker Yemini 46

Aslanlı Kapı 43, 59, 62, 67, 68, 69, 73

Aslantaşlar 7, 211

Aslantepe 7, 9, 52, 53, 54, 55, 129, 131, 134, 135, 138, 140, 141,
208, 209, 210, 211, 212, 213

Asmunikal 35, 36

Asur Ticaret Kolonileri 6, 8, 12, 16, 20, 21, 22, 24, 25, 26,
27, 30, 32, 58, 62, 102, 103, 124, 129, 132, 142, 154, 159, 166, 174,
175, 176, 179, 180, 192, 204, 205, 206, 248

Asur Kralı I. Sargon 18

Asur Kralı II. Sargon 208

Asurlular 6, 8, 16, 17, 18, 19, 21, 50, 231, 236, 240, 242, 245

Aykut Çınaroğlu 45, 107, 108, 116

B

Babil 9, 17, 34, 36, 40, 46, 47, 51, 194, 256, 257, 261, 262, 263,
265

Bahadır Alkım 120, 220, 221, 238, 240

Bedrich Hrozný 32, 60

Beycesultan Höyüğü 7, 202, 203

Beyköy Hitit Yazıtı 7, 205

Bit-hilani 54, 243, 251, 271

Bitik Höyüğü 6, 119, 126, 132

Boğazköy 6, 32, 35, 37, 40, 46, 58, 59, 60, 61, 70, 71, 76, 80, 81,
103, 104, 108, 117, 123, 129, 132, 133, 134, 138, 195, 231

Boğazköy Müzesi 6, 70, 71, 76, 102, 103

Bolkar Dağı 7, 9, 24, 178

Bolkar Dağı Maden Yazıtı 7, 178

Burunkaya Şiyek Yazıtı 168

Büyük Tapınak (Hattuşa) 45, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 71, 72,
80, 81, 82

Büyükkale (Hattuşa) 39, 40, 58, 59, 61, 66, 74, 77, 78, 79,
80, 81, 103

C - Charles Texier 60

Ç

Çalpara 14, 147, 166

Çivi yazısı 31, 32, 35, 47, 54, 60, 124, 145

Çorum Müzesi 6, 60, 104, 105, 108, 114, 123, 125

D

Dattuşa 39, 104, 265

Doğu Roma (Bizans) 66, 67, 72, 81, 103, 122, 123, 125, 136, 142, 150, 152, 154, 159, 166, 174, 175, 176, 179, 181, 192, 193, 199, 205, 206, 207, 208, 212, 219, 227, 230, 232, 233, 236, 248, 249, 253, 254

E

Eflatunpınar Kutsal Havuz Anıtı 7, 45, 55, 184, 185

Ege Göçü 40, 41, 50

Ekrem Akurgal 13, 15, 126, 183

Elbistan Karahöyük 7, 56, 218,

Erken Tunç Çağı 13

Ernst Chantre 20

Eskiyaşar 56, 117, 118, 123, 124, 129, 131, 132, 133

F

Fasıllar Anıtı 7, 44, 186

Fatih Sultan Mehmet 128

Fenike 51, 54, 219, 221, 222, 223, 224, 227, 229, 232, 233, 249, 250

Fırtına Tanrısı 32, 38, 39, 45, 49, 60, 75, 82, 86, 89, 101, 105, 119, 135, 148, 153, 154, 155, 160, 161, 175, 177, 179, 180, 185

Filistin 36, 39, 199, 261, 262, 263, 265

Fraktin Anıtı 43, 160

Frig Çağı 67, 103, 107, 115, 129, 131, 136, 207

G

Gâvurkale 6, 43, 44, 127

Gaziantep Müzesi 238, 240, 241, 244, 249, 250

Gazî Hitit 6, 8, 9, 21, 31, 41, 44, 45, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 129, 131, 133, 134, 136, 137, 138, 155, 156, 159, 164, 166, 167, 168, 169, 172, 173, 177, 179, 180, 181, 183, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 216, 217, 218, 222, 223, 224, 229, 232, 233, 234, 242, 265

Gezbeli Kaya Anıtı 6, 44, 163

Gılgamış Destanı 48, 245

Göbeklitepe 256

Gökbeş Kabartması 7, 177

Göllüdağ Harabeleri 7, 173

Gölpınar 6, 116, 256, 257

Gözlükule 7, 48, 230

Gustav Guterbock 188

Gürün Yazıtı 27, 50, 51, 155, 159, 172

H

H. Th. Bossert 220

Hadatu 52, 264

Halep Müzesi 262

Halet Çambel 220, 221

Hama 9, 198, 251, 262, 263, 264

Hamit Zübeyir Koşay 15, 107, 114

I. Hantili 44

Hasanoğlu 13, 15, 131

Hatay Arkeoloji Müzesi 251, 252, 253

Hatip Kaya Anıtı 44, 189

Hatti 8, 12-58

Hattina Krallığı 51

Hattuşa 58-192

I. Hattuşili 8, 33, 34, 40, 42, 47, 48, 252, 260

III. Hattuşili 35, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 60, 77, 85, 108, 160, 162, 230

Heinrich Barth 60

Hemite Kaya Anıtı 228

Hepat 42, 45, 65, 82, 85, 89, 95, 108, 116, 155, 160

Herri 85

Horoztepe 14

Hugo Winckler 60

Hurriiler 32, 35, 45

Hüseyindede Tepesi 119

İ

İmamkulu Kaya Kabartması 161

İnandiktepe Höyüğü 145

İnandiktepe Vazosu 145

İstanbul Arkeoloji Müzeleri 8, 9, 32, 40, 70, 80, 103, 181, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 219, 235, 237, 268,

İştar 27, 40, 103, 193, 247

İvriz Kabartması 44, 183, 198

J

J. A. Knudtzon 32 - **Jürgen Seher** 60

K

Kadeş Barış ve Kardeşlik Antlaşması 39, 40, 47, 77, 133, 154, 195, 262, 264, 268, 269

Kahramanmaraş Müzesi 54, 218, 219

Kalinkaya 116

Kaniş 18

Karabel Kaya Anıtı 200

Karaburna Kaya Yazıtı 171

Karadağ-Mahaliç Tepe Yazıtı 190

Karatepe/Aslantaş Açık Hava Müzesi 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227

Karayavaş Höyüğü 128

Kargamış 35, 36, 39, 41, 47, 50, 51, 52, 53, 55, 129, 130, 131, 134, 135, 136, 139, 141, 155, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 261, 262, 266

Karnak Tapınağı 29, 266

Karum 16, 17, 20, 33, 58, 62, 179

Kayalıpınar 154, 156, 157, 158, 159, 166

Kayseri Müzesi 16, 19, 20, 163, 164, 166, 173

Keben Kaya Anıtı 229

Kızıldağ Yazıtları 190

Kizzuwatna 35, 36, 40, 42, 160, 229, 230, 261

Konya Arkeoloji Müzesi 26, 27, 192, 193

Konya Karahöyük 26, 27

Köylütölu Barajı 188

Kral Kapı 43, 59, 61, 62, 69, 73

Kubaba 45, 52, 130, 134, 171, 227, 243, 247

Kululu Yerleşimi 164

Kummuh Krallığı 50

Kurt Bittel 13, 60

Kussara 32, 33, 60

Kusura Höyüğü 204

Kültepe-Kaniş 16, 17, 18, 19, 20, 22, 32

Kybele 80, 134, 192, 200, 207, 229

L

Labarna 33, 188, 203

Luwi 47, 68, 74, 183, 201, 223, 227, 251

Lukсор Tapınağı 265, 266

M

Mahmatlar 6, 13, 15, 129, 131

Mahmut Akok 14, 15, 107, 114, 116

Maikop Uygarlığı 13

Malatya Arkeoloji Müzesi 7, 51, 52, 53, 209, 212, 213

Malpınar Yazıtı 7, 216**Maşat Höyük** 151**Mezopotamya** 12, 16, 46, 47, 48, 54, 134, 231, 238, 242, 251, 261, 265**Mısır** 7, 8, 9, 31, 32, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 54, 60, 70, 77, 134, 154, 194, 195, 228, 231, 242, 261, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 269**Milidia Krallığı** 51, 208**Mitanniler** 34, 36, 242, 262**I. Muşşili** 33, 34, 42, 44, 261**II. Muşşili** 38, 39, 49, 201**Muvattalı** 39, 44, 228, 229, 262, 263, 265**N****Neptera** 42**Nergal** 45, 87, 88, 89, 92, 10, 247**Nevşehir Müzesi** 174**Nigde Müzesi** 7, 24, 25, 173, 177, 179, 180**Nimet Özgüç** 22, 218**Nişantaşı** 48, 76**O - Osman Hamdi Bey** 194**P****Pazarlı Yerleşimi** 6, 114, 117**Peter Neve** 47, 60**Potern** 20, 66, 69, 70, 71, 77, 78, 79, 110, 112, 243**Pteria** 60**Puduhepa** 35, 40, 42, 43, 45, 49, 85, 108, 160, 229, 230**Q - Que Krallığı** 195**R****II. Ramses** 39, 40, 43, 60, 77, 228, 262, 265, 266, 267, 268, 269**III. Ramses** 41**Remzi Oğuz Arık** 107, 114, 126, 128, 173**Ryton** 19, 124, 133, 152, 153, 156, 159, 176, 192, 203, 215, 218, 233, 255**S****Sakçagözü** 7, 9, 47, 50, 51, 129, 134, 136, 137, 138, 164, 235, 249**Sarı Kale** 59, 67**Sarissa** 6, 37, 46, 48, 153, 154, 156, 157, 159**Sauska** 75, 84, 88, 271**Selçuklular** 215**Serri** 39, 85, 122, 161, 232**Seydiler / Yanarlar Hitit Mezarlığı** 7, 205**Sfenksli Kapı** 31, 43, 59, 70, 71, 102, 103, 107, 109, 110, 112, 113, 133**Sirkeli Höyük ve Kaya Anıtı** 7, 228, 229, 233**Sivas Arkeoloji Müzesi** 6, 154, 156, 157, 159**Siverek Haçgöz Anıtı** 7, 255**Sultanhanı Anıtı** 164**Suret Kaya** 7, 200, 201**Suriye** 7, 8, 9, 31, 34, 35, 36, 39, 41, 47, 48, 51, 52, 199, 231, 238, 242, 243, 251, 252, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 268**Ş****Şam** 264**Şanlıurfa Müzesi** 7, 256, 257**Şapinuva** 6, 37, 46, 48, 75, 104, 105, 123, 125**Şarruma** 40, 45, 49, 85, 87, 89, 95, 101, 155, 163, 167, 170, 242,**I. Şuppiluliuma** 34, 36, 37, 39, 44, 46, 61, 239, 242, 261, 262**II. Şuppiluliuma** 40, 41, 44, 74, 75, 76, 86**T****Tabal Krallığı** 20, 21, 50, 169, 172, 173, 177, 178**Tahsin Özgüç** 14, 20, 151, 164, 218**Tapigga** 6, 48, 151**Tarhuntassa** 36, 37, 44, 47, 74, 75, 104, 133**Tarhunzas** 165, 167, 170, 178, 179, 183, 243**Taşçı Anıtı** 6, 44, 162**Taşlıgeçit Höyüğü** 7, 241**Tavium** 6, 60, 81, 149, 150**Tayfun Yıldırım** 119**Telipinu** 33, 34, 42, 44, 153, 230**Tell Açana Höyüğü** 7, 252, 253**Tell el-Amarna** 31, 32, 48**Tell Tayinat Höyüğü** 7, 251**Tepecik Höyüğü** 7, 202**Teşub** 39, 45, 65, 82, 84, 85, 87, 89, 94, 95, 101, 105, 152, 160, 161, 175, 177, 179, 180, 209, 213, 227, 243, 250,**Theodor Makridi** 60**III. Thutmosis** 35**Tutankhamun** 37**Tilmen Höyük** 7, 238, 241, 249, 250**Topada Kaya Yazıtı** 6, 169, 170**Tunç Sipahi** 118, 119**Tuthaliya** 35, 36, 38, 40, 47, 48, 49, 72, 73, 76, 84, 85, 87, 101, 105, 124, 167, 187, 252, 263**III. Tuthaliya** 35, 44, 105**IV. Tuthaliya** 35, 40, 44, 47, 84, 85, 86, 87, 89, 97, 101, 116, 133, 160, 166, 185, 187, 188, 195, 205, 263, 265**Tavananna** 35, 36, 42, 272**U****Ugarit** 36, 37, 40, 47, 48, 242, 262, 266**Unesco** 81**Urhi-Teşub** 44, 49**V****W.Ramsay** 188, 205**Warpalavas** 133, 178, 179, 183, 197**Warşama** 21**William J.Hamilton** 60**Y****Yalburt Su Anıtı** 7, 44, 49, 187**Yaşar Kemal** 228**Yazılıkaya** 6, 40, 42, 45, 59, 60, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 91, 93, 95, 97, 99, 101, 108, 152, 184**Yenicekale** 59, 69, 76**Yerkapı** 44, 59, 61, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 76**Yesemek Açık Hava Müzesi** 239, 241**Yozgat** 9, 79, 81, 82, 142, 143, 149**Yumuktepe Höyüğü** 7, 231, 240**Z****Zalpuva** 32**Zababa** 88, 92**Zeyve (Porsuk) Höyük** 177**II. Zidanta** 44**Zincirli (Sam'al)** 9, 47, 51, 53, 55, 196, 197, 198, 199, 236, 237, 240

Keşif Adresiniz
it of D

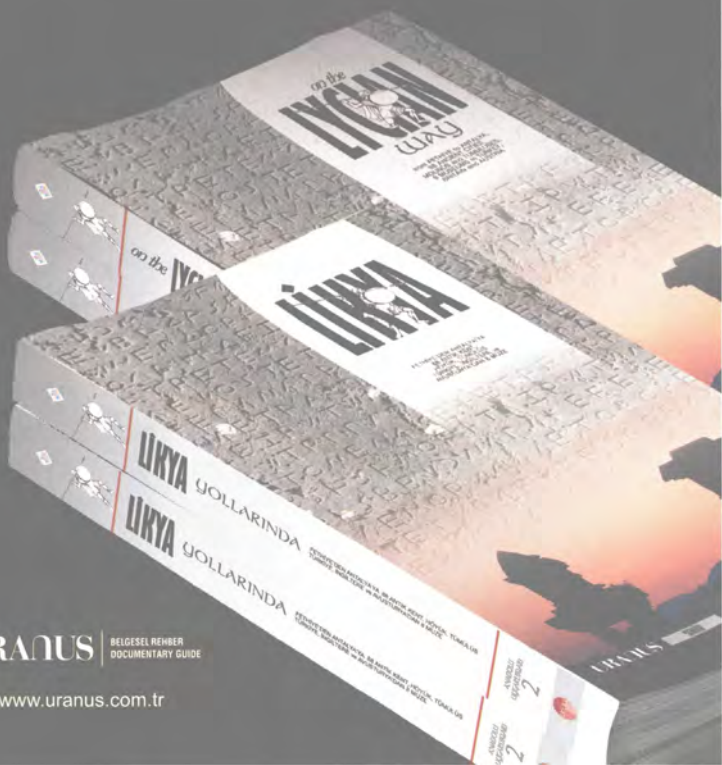

www.uranus.com.tr

ANADOLU
UYGARLIKLARI
DİZİSİ · 2

ANATOLIAN
CIVILIZATIONS
SERIES · 2

URANUS | BELGESEL REHBER
DOCUMENTARY GUIDE

www.uranus.com.tr

ANADOLU ANTİK KENTLER
DİZİSİ I

The Hittite Capital
Hattusa Alacahöyük-Şapinuwa

THE ANCIENT CITIES OF ANATOLIAN
SERIES I

The Hittite Capital
Hattusa Alacahöyük and Şapinuwa

アナトリア古代都市シリーズ I

ヒッタイトの都
ハットウシヤ アラジャフユクとシャピヌワ

URANUS

REHBER
GUIDE
2014

www.uranus.com.tr

ANADOLU ANTİK KENTLER
DİZİSİ 2

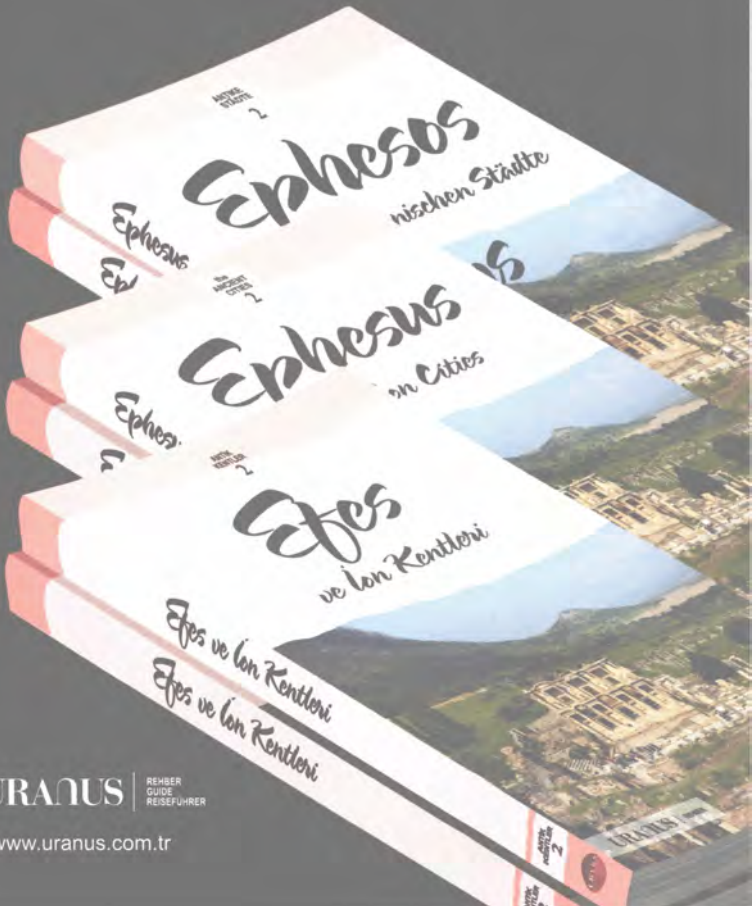
Efes ve İon Kentleri

THE ANCIENT CITIES OF ANATOLIAN
SERIES 2

Ephesus and the Ionian Cities

DIE ANTIKEN STÄDTE VON ANATOLIEN
SERIE 2

Ephesos und die ionischen Städte

URANUS

REHBER
GUIDE
REISEFÜHRER

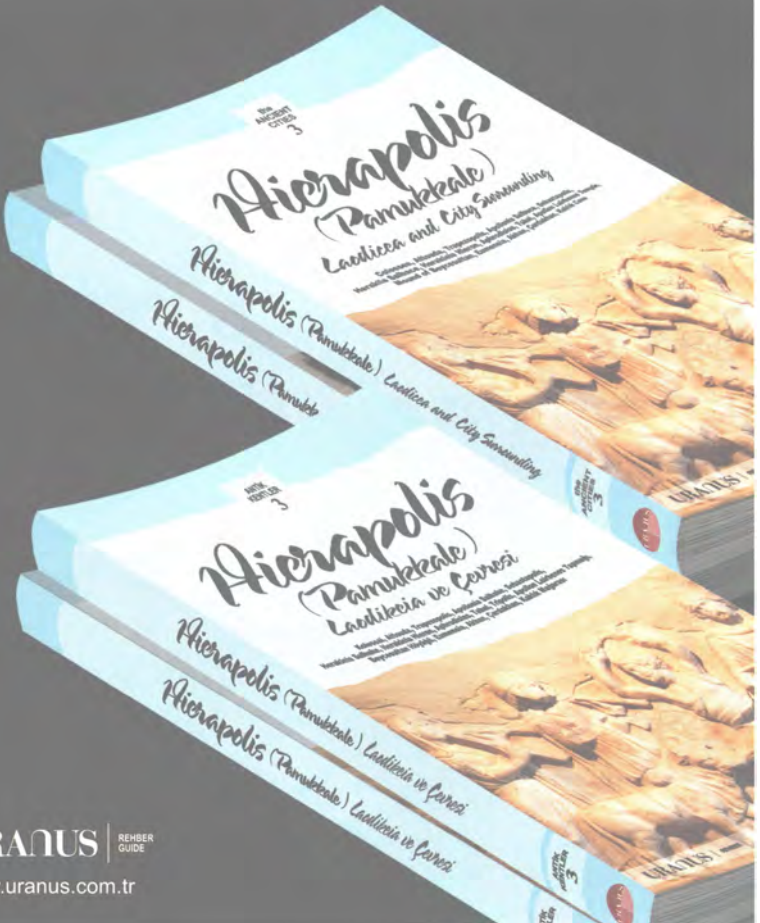
www.uranus.com.tr

ANADOLU
ANTİK KENTLER
DİZİSİ 3

Hierapolis
Laodikeia ve Çevresi

THE ANCIENT CITIES
OF ANATOLIAN
SERIES 3

Hierapolis
Laodicea and City Surrounding

URANUS

REHBER
GUIDE

www.uranus.com.tr

DİĞER YAYINLARIMIZ

Hitit Devleti ve Komşuları (M.Ö. 16. yy.)

Harita Anahtarı

- Başkent
- Minos Kentleri
- Yerleşim yerleri
- 1. Hattuşili döneminde Kaşka Bölgesi
- Mısır Etki Alanı
- Hitit Krallığı
- Halpa-Yamyad Krallığı (M.Ö.16.yy. ortaları)
- Hana Krallığı
- Babil Krallığı
- Asur Krallığı
- Hurri Devleti (M.Ö.15.yy.'dan itibaren Mitanni)
- M.Ö. 1531 yıllarında Hitit Devleti'nin yayılım alanı
- Türkiye Cumhuriyeti bugünkü sınırları
- Müzeler

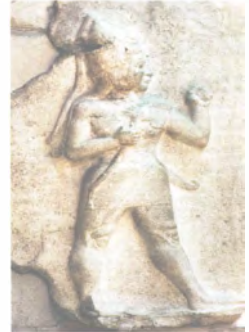
Hitit Krallığı

Anitta'nın soyundan gelen Kassaralı I. Hattuşili Eski Hitit Krallığı'nın (M.Ö.1660-1460) sınırlarını daha da genişletti, Hattuşa'yı da Eski Hitit Krallığı'nın yönetim merkezi ve yeni başkenti durumuna getirdi. I.Hattuşili zamanında Krallığın sınırları batıda Ege Denizi'ne kadar genişlemiş ve buradaki Assuwa Ülkesi alınmıştır. Ayrıca güneyde ülke sınırları Akdeniz kıyılarına kadar imiş ve Arzawa Ülkesi zaptedilmiştir. Kral I.Hattuşili, kendisine başkaldıran vellahtı yeğenini kral yapmak yerine torunu I.Murşili'yi tahta çıkarıp kral yapmıştır. Hasta yatağında krallığın ileri gelenlerini verdiği vasiyetnamesi duygu yüklü, yaşanan olayları çıplaklığıyla ortaya koyan bir yazıdır ve tarihin ilk siyasi vasiyetnamesi niteliğindedir; vasiyetnamede şu dizek yer almaktadır:

"Büylece kral Tabarna soylular topluluğuna seslendi: Bakın, ben hasta oldum ve size genç Labarna'nın ismini vermişim; o tahta geçecek ve ben kral onu oğlum yaptım. Her zaman onunla ilgilendim. Ancak o, bu çocuk nasıl davranır; bu olacak şey değildi; o, hiç gözyaşı dökmeydi, merhamet göstermedi; soğuk ve kalpsizdi... Anasının, o yılanın sözünü dinledi... bozucu sözler söyledi. Ve ben, kral bunları duydum. Büylece savaşa savaş açıyorum. O bundan sonra benim oğlum değil..." Vellahtı şehirden sürüp, geçirmesi için yeterli mal mülk verdiğini belirten kral soylulara şöyle seslenir:

"...bakın buraya; Murşili benim oğlum. Onu tanıyacaksınız; onu tahta oturtacaksınız; tanrı, onun kalbini iyi düşüncelerle doldurdu; bir aslanın yerini tanrı, ancak bir aslana verir... bir savaş çıktığında, ya da başkaldırma olduğunda, siz görevlilerim ve ülkemin büyükleri oğluma yanı sıra olup ona yardımcı olunuz. Ancak üç yıl sonra sefere çıkmalısınız; onu daha şimdiden kahraman kral yapmak istiyorum. Ama şimdiden, daha o duruma gelmeden krala gösterilen saygı yapılmadı... sizi, artık kalpli bir göğüs ve bir duygu birbirinize bağlıyor. Sakın kendinizi büyük görmeyin, aramızda hiç kimse ona rakip olmasın ve buyruğa karşı çıkmazın..." Vellahtı verdiği öğütte ise şu dizek yer alır:

"...Büylece babanın sözlerini tut, babanın sözlerini tuttuğun sürece, ekmeğe sahip, su içeceksin. Olgun adam olduğun zaman, günde iki-üç defa yemek ye. İçine yaşlılık çıktığında kana kana iç. O zaman babanın sözlerini bir yana bırakabilirsin. Sana sözlerimi ilettim ve bu levhayı sana aydan aya okusunlar. Büylece benim sözlerimi ve tecrübelerimi kalbimde saklayacaksın. Benim görevlilerimi ve ülkemin büyüklerini merhametle idare et. Birinde hainlik sezersen ve bir tanrı önünde günah işlerse, ya da birisi yersiz bir söz ederse bu durumda Pankuš'un (soylular topluluğu) düşüncesini al. Arkandan köle kuşumaların sonuçları da Pankuš'un iyiliği için ötenmelidir. Oğlum kalbine ne yerleştirdiysem ona göre hareket et..." Kral, öldüğünde vellahta son kez ne yapması gerektiğini şu duygu yüklü tümceyle açıklar: **"Cesedimi yıka, gerektiği gibi... Beni göğsüme bastır ve göğsünde tutarak beni toprağa göm..."**

Hitit

UYGARLIĞI
İZİNDE
ANADOLU

Anadolu tarihine, kültür mirasına ilgi duyan, okuyuculara ve gezginlere başvuru kaynağı olması amacıyla hazırlanan bu rehber/belgesel kitapta, tarihte Anadolu'da kurulan ilk devlet olan Hitit Krallığı ile Geç Hitit Krallıkları'nın kısa tarihi, devlet yapısı, dini inançları, uygarlık tarihindeki yerleri, önemli yerleşim merkezleri, bu merkezlerde yapılan arkeolojik kazılar, Hitit Kaya Anıtları'yla, Anadolu'daki Hitit ve Geç Hitit Dönemleri'ne ait eserlerin bulunduğu günümüz müzeleri de ayrıntılı olarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Hititler'in Anadolu dışında Kuzey Suriye'de egemenlik kurduğu yerler hakkında da bilgiler verilmiştir. Ayrıca Hititler Anadolu'ya geldiklerinde ilk karşılaştıkları halk olan Hattiler ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi hakkında da okuyucu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Kitap dört ana bölümden oluşmaktadır: **Birinci bölümde**, Hatti ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi; **ikinci bölümde**, Hitit ve Geç Hitit Dönemi tarihi; **üçüncü bölümde**, harita üzerinde günümüz Anadolu coğrafyası içinde gezilip görülebilecek yerler renk kodlarıyla alt bölümler halinde sunulmuştur; harita üzerindeki bu bölümlerde, Başkent Hattuşa'dan (Boğazkale) başlayıp, Hitit yerleşimleri, ören yerleri, kaya anıtları/yazıtları ile bu bölgedeki müzelerde sergilenen Hatti, Asur Ticaret Kolonileri, Hitit ve Geç Hitit Dönemi eserleri güncel fotoğraf ve bilgilerle ayrıntılı olarak sunulmuştur; **dördüncü ve son bölümde** ise Hititler'in günümüz Anadolu coğrafyası dışında Kuzey Suriye toprakları içindeki yayılma alanları ve Mısırlılar'la olan ilişkileri anlatılmıştır. Kitapta, konuyla ilgili 82 yerleşim ismi/anıtı/yazıtıyla birlikte 21 müze yer almıştır. Osmanlı Dönemi'nde, Hitit ve Geç Hititler'e ait yerleşimlerde yapılan arkeolojik kazılardan çıkan eserler İstanbul Arkeoloji Müzeleri bünyesindeki Eski Şark Eserleri Müzesi'ne, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında yapılan kazılardan çıkan eserler ise Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne taşınmıştır. Günümüzde ise arkeolojik kazılardan çıkan eserler, bulundukları yörelerin, yerel veya merkez müzelerinde sergilenmektedir.

ISBN: 978-605-94020-3-1

9 786055 940201

URANUS